

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**ULUSLARARASI HUKUKTA DİPLOMATİK DOKUNULMAZLIK
VE AYRICALIKLAR**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Esra ATA

MAYIS - 2017

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**ULUSLARARASI HUKUKTA DİPLOMATİK DOKUNULMAZLIK
VE AYRICALIKLAR**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Esra ATA

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Coşkun TOPAL

MAYIS - 2017

TRABZON

ONAY

Esra ATA tarafından hazırlanan “Uluslararası Hukukta Diplomatik Dokunulmazlık ve Ayrıcalıklar” adlı bu çalışma 19/06/2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda **oybirliği** ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Kamu Hukuku Anabilim dalında **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Coşkun TOPAL (Danışman, Başkan)

Doç. Dr. Naim DEMİREL (Üye)

Doç. Dr. Recep NARTER (Üye)

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

Prof. Dr. Yusuf SÜRMEN
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Esra ATA

22/05/2017

ÖNSÖZ

Diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklara ilişkin kurallar uluslararası hukukun en çok kabul gören ve uygulanan alanlarından birini oluşturmaktadır. Uzun yıllar örf ve adet kuralları çerçevesinde düzenlenen bu kurallar 1961 Viyana Sözleşmesi ile kodifiye edilmiştir. Bu Sözleşme’de diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıkların kapsamı ve bu kurallardan kimlerin ne şekilde yararlanacağı detaylı bir şekilde düzenlenmiştir.

1961 Viyana Sözleşmesi ile bahsedilen diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklar diplomasi temsilcilerine kendi menfaatleri için değil görevi gereği gibi yapabilme gayesiyle tanınmıştır. Bu amacın gerçekleştirilebilmesi için ise diplomasi temsilcilerine Sözleşme kapsamında geniş dokunulmazlık ve ayrıcalıklar verilmiştir. Ancak bazı gönderen devlet ve diplomasi temsilcileri, diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıkları kendi çıkarları için kötüye kullanmışlar daha da kötüsü Sözleşme’de tanınan koruma sayesinde adalet önüne çıkarılamamışlardır. Sözleşme’de diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıkların kötüye kullanılmasına karşı bir yaptırım mekanizmasının olmaması ve mağdurlara yönelik tazmin sisteminin kurulmamış olması Sözleşme’nin en çok eleştirilen konulardan bir tanesidir. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda, 1961 Viyana Sözleşmesi’nin günümüz şartlarına uygun olarak değiştirilmesi çok daha işler bir sistem sağlayacaktır. Bu bilgiler ışığında çalışmamızda 1961 Viyana Sözleşmesi’nin mevcut yapısı, eksiklikleri ve Türk pozitif hukukundaki düzenlemelerin Sözleşme ile uyumlu olup olmadığı incelenmeye çalışılmıştır.

Tezin yazımı esnasındaki bu zorlu süreçte beni yönlendiren değerli hocam Doç. Dr. Naim DEMİREL ve tez danışmanım Prof. Dr. Coşkun TOPAL’a bana verdiği destek için teşekkür ederim. Ayrıca, her daim yanımda olan varlığı ile güç bulduğum çok değerli annem Nermin Ata ve babam Yusuf Ata’ya ve kardeşlerime ne kadar teşekkür etsem azdır.

Mayıs, 2017

Esra ATA

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET	VIII
ABSTRACT	IX
KISALTMALAR LİSTESİ	X
GİRİŞ	1-3

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ULUSLARARASI HUKUKUN TARİHSEL BOYUTUYLA DİPLOMATİK DOKUNULMAZLIK VE AYRICALIKLARIN GELİŞİM SÜRECİ	4-21
1.1. Diplomatik Dokunulmazlık ve Ayrıcalıkların Doğuşu	4
1.2. Eski Yunan Dönemi.....	5
1.3. Roma ve Bizans İmparatorlukları Dönemi	7
1.4. Ortaçağ ve Rönesans Dönemleri	9
1.5. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi	13
1.6. Diplomatik Dokunulmazlık ve Ayrıcalık Kurallarının Kodifikasyonu	16

İKİNCİ BÖLÜM

2. DİPLOMASİDE YETKİ KULLANAN KİŞİLER VE KURUMLAR	22-70
2.1. Genel Olarak	22
2.2. Merkezi Organlar	25
2.2.1. Devlet Başkanı	25
2.2.1.1. Devlet Başkanının Temsil Yetkisi	25
2.2.1.2. Devlet Başkanının Milletlerarası Statüsü	28
2.2.1.2.1. Genel Olarak.....	28
2.2.1.2.2. Devlet Başkanlarının Kişi Dokunulmazlığı.....	30

2.2.1.2.3. Devlet Başkanının Yargı Bağışıklığı ve İstisnaları	31
2.2.2. Hükümet Başkanı	43
2.2.3. Dışişleri Bakanı	44
2.2.4. Öteki Uzman Bakanlıklar ve Kamu Kurumu Yetkilileri	49
2.3. Dış Organlar: Diplomasi Temsilcileri	54
2.3.1. Diplomasi Temsilcilerinin Tanımı ve Sınıflandırılması	54
2.3.1.1. Uluslararası Hukukta Benimsenen Genel Uygulama	54
2.3.1.2. Türkiye'deki Uygulama	58
2.3.2. Diplomasi Temsilcilerinin Görevleri	59
2.3.3. Diplomasi Temsilcilerinin Göreve Başlaması ve Sona Ermesi	62
2.3.3.1. Görevin Başlaması	62
2.3.3.2. Görevin Sona Ermesi	66

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. DİPLOMATİK DOKUNULMAZLIK VE AYRICALIKLAR	71-156
3.1. Genel Olarak	71
3.2. Ayrıcalık ve Dokunulmazlık Kavramı	72
3.3. Diplomatik Dokunulmazlık ve Ayrıcalıkların Kuramsal Temeli	73
3.3.1. Ülke-Dışılık Teorisi	74
3.3.2. Temsil Teorisi	76
3.3.3. İşlevsel Zorunluluk (Görev) Teorisi	77
3.4. Diplomatik Dokunulmazlık ve Ayrıcalıkların Kapsamı	79
3.4.1. Diplomasi Temsilciliği Bakımından	79
3.4.1.1. Elçilik Binasının ve Araçlarının Dokunulmazlığı	79
3.4.1.1.1. Genel Olarak	79
3.4.1.1.2. Diplomatik Sığınma Meselesi	88
3.4.1.1.2.1. Diplomatik Sığınma Kavramı ve Uluslararası Uygulama	88
3.4.1.1.2.2. Diplomatik Sığınma Hakkında Uluslararası Adalet Divanı İçtihadı: Kolombiya ve Peru Arasındaki "Sığınma Hakkı İhtilafı"	92

3.4.1.2. Elçilik Arşivlerinin Dokunulmazlığı	98
3.4.1.3. Elçiliğin Haberleşme Dokunulmazlığı	100
3.4.1.3.1. Haberleşme Dokunulmazlığı ve Kapsamı	100
3.4.1.3.2. Diplomatik Çanta ve Diplomatik Çantanın Kötüye Kullanılması Meselesi	103
3.4.1.3.3. Diplomatik Kurye	109
3.4.1.4. Elçiliğin Vergi ve Gümrük Ayrıcalığı	111
3.4.2. Diplomasi Temsilcileri ve Görevlileri Bakımından	112
3.4.2.1. Kişi Dokunulmazlığı	112
3.4.2.2. Belge, Yazışma ve Konut Dokunulmazlığı	124
3.4.2.3. Yargı Dokunulmazlığı	126
3.4.2.3.1. Genel Olarak	126
3.4.2.3.2. Cezai Yargı Dokunulmazlığı	127
3.4.2.3.3. Hukuki Yargı Dokunulmazlığı	129
3.4.2.3.4. Dokunulmazlıktan Vazgeçme	131
3.4.2.3.5. Diplomatik Yargı Dokunulmazlığının Kötüye Kullanılması Meselesi ve Olası Öneriler	133
3.4.2.3.6. Türkiye'de Diplomatik Personelin Yargı Dokunulmazlığına İlişkin Düzenlemeler	137
3.4.2.4. Seyahat Dokunulmazlığı	144
3.4.2.5. Vergi ve Gümrük Ayrıcalığı	145
3.5. Diplomatik Dokunulmazlık ve Ayrıcalıklardan Yararlanacak Kişilerin Kapsamı	147
3.5.1. Diplomasi Temsilcileri ve Birlikte Oturan Aile Üyeleri	148
3.5.2. İdari ve Teknik Personel ve Birlikte Oturan Aile Üyeleri	149
3.5.3. Misyonun Hizmet Personeli	149
3.5.4. Türkiye'de Diplomatik Dokunulmazlık ve Ayrıcalıklardan Yararlanacak Kişilerin Sınıflandırılması	150
3.6. Diplomatik Dokunulmazlık ve Ayrıcalıklardan Yararlanma Süresi	151
SONUÇ	157
YARARLANILAN KAYNAKLAR	162
ÖZGEÇMİŞ	183

ÖZET

1961 Viyana Sözleşmesi'nde düzenlenen diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklar, diplomasi temsilcilerine görevlerini gereği gibi yapabilmeleri amacıyla verilmiştir. Esasen devletler arasında ilişkilerin barışçıl bir şekilde sürdürülmesi amacına hizmet eden diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklar, sürdürülebilir bir uluslararası ilişkiler ağının oluşturulabilmesi için elzemdir. Bu önemine binaen diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalık kurallarının düzenlendiği 1961 Viyana Sözleşmesi'nin kapsamlı bir şekilde hükümlerinin değerlendirilmesi, mevcut yapıdaki sıkıntıların neler olduğu ve bu sıkıntıların aşılmasına yönelik olası önerilerin tespiti amacıyla böyle bir çalışma yapılmıştır. Diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklar incelenirken 1961 Viyana Sözleşmesi düzenlemelerinin yanı sıra önemli uluslararası mahkeme kararları incelenerek değerlendirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca Türk pozitif hukukundaki diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklara ilişkin düzenlemelere ve bu düzenlemelerin 1961 Viyana Sözleşmesi ile uyumlu olup olmadığına ilişkin değerlendirmelere de tezimizin kapsamı dâhilinde yeri geldiğince değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Diplomasi, Diplomasi Temsilcileri, Diplomatik Dokunulmazlık ve Ayrıcalıklar, 1961 Viyana Sözleşmesi

ABSTRACT

Diplomatic immunity and privileges held in the 1961 Vienna Convention were given to diplomatic representatives so that they could perform their duties as required. Essentially the diplomatic immunity and privileges that serve the purpose of maintaining peaceful relations between states are indispensable for the creation of a sustainable international network of relations. Such a study was carried out with the aim of assessing the provisions of the 1961 Vienna Convention, in which the diplomatic immunity and privilege rules were laid down in this respect, and in order to determine what the problems in the current structure are and what possible suggestions for overcoming these problems. While examining diplomatic immunity and privileges, the 1961 Vienna Convention regimes as well as important international court decisions were examined and evaluated. Furthermore, the evaluations of the arrangements for diplomatic immunity and privileges in the Turkish positive law and the compatibility of these regulations with the 1961 Vienna Convention were also mentioned as much as possible within the scope of our thesis.

Keywords: Diplomacy, Diplomatic Representatives, Diplomatic Immunity and Privileges, 1961 Vienna Convention

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
Bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
C.D.	: Ceza Dairesi
Çev.	: Çeviren
E	: Esas
Ed.	: Editör
H. D.	: Hukuk Dairesi
JIL	: Journal of International Law
K	: Karar
ILR	: International Law Reports
M.Ö.	: Milattan Önce
MÖHUK	: Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun
M.S.	: Milattan Sonra
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
NILR	: Netherlands International Law Review
para.	: paragraf
TCK	: Türk Ceza Kanunu
UN	: United Nations
v.	: versus (-e karşı)
Vol.	: Volume

GİRİŞ

Diplomasi, uluslararası birimler arasındaki ilişkilerin yürütülmesinde kullanılan en etkili araçlardan bir tanesidir. İnsanlık tarihinin doğuşundan itibaren var olan bu kavram ilk medeniyetlerin kendisi kadar eski bir tarihe sahiptir. İnsan topluluklarının birarada yaşamaya başlaması ile ortaya çıkan diplomasi uzun süre geçici bir nitelik göstermiştir. 15. yüzyılda İtalyan Şehir Devletleri arasında mukim büyükelçilik kurulması yoluyla sürekli bir nitelik kazanan diplomasi çeşitli evrelerden geçmiş ve günümüzde de sürekli gelişmeye ve değişmeye devam etmektedir.

Diplomasi faaliyetini ise belirli dokunulmazlık ve ayrıcalıklara sahip olan kişiler yürütmektedir. Bu kapsamda diplomasi faaliyetini yürüten organlar merkezi organlar ve dış organlar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Merkezi organlar devletini ülke içinde ve dışında temsile genel olarak yetkili bulunan devlet başkanı, hükümet başkanı ve dışişleri bakanı iken dış organlar diplomasi temsilcileridir.

Diplomasi faaliyetini yürüten kişiler görevlerini gereği gibi ifa edebilmek amacıyla kendilerine uluslararası hukuk tarafından bahşedilen bir takım dokunulmazlık ve ayrıcalıklardan yararlanırlar. Merkezi organ kapsamındaki devlet başkanları, hükümet başkanları ve dışişleri bakanlarının sahip oldukları dokunulmazlık ve ayrıcalıklara ilişkin evrensel nitelikte bir sözleşme bulunmamaktadır ve bu kişilere yönelik olarak uygulanan kuralların büyük bir bölümü uluslararası örf ve adet hukuku kaynaklıdır. Diplomasi temsilcilerinin sahip olduğu dokunulmazlık ve ayrıcalıklar ise uzun süre uluslararası örf ve adet kuralları kaynaklı iken bu kurallar 1961 Viyana Sözleşmesi ile kodifiye edilmiştir. 1961 Viyana Sözleşmesi evrensel nitelikli bir sözleşme olup Sözleşmeye taraf olmayan devletleri de birçok hükmünün uluslararası örf ve adet kuralı olması sebebiyle bağlaması bakımından çok büyük bir öneme sahiptir.

Devletler, diplomasi temsilcilerinin sahip olduğu dokunulmazlık ve ayrıcalıklara ilişkin kuralları düzenleyen 1961 Viyana Sözleşmesi'ne riayet etmeye büyük önem

göstermektedirler. Her ne kadar Sözleşme kapsamında hareket edilmeye çalışılsa da bazen kişisel çıkarlar bazen de devletlerin çıkarları söz konusu olduğunda bu kuralların kötüye kullanıldığı görülmektedir. 1961 Viyana Sözleşmesi'nde özellikle kişi dokunulmazlığının, haberleşme özgürlüğünün ve cezai yargı dokunulmazlığının mutlak bir şekilde düzenlenmiş olması kötüye kullanmalara yol açmış; bu ayrıcalıkların ihlal edilmesinde ise sonuçlarına yönelik bir cezalandırma mekanizmasının olmaması uygulamada devletler arasında problemler yaşanmasına sebebiyet vermiştir.

Çalışmamızda özellikle diplomasi temsilcilerine tanınan dokunulmazlık ve ayrıcalıklara ilişkin kurallar 1961 Viyana Sözleşmesi kapsamında incelenecektir. Bu bağlamda, uluslararası hukuktaki mevcut uygulamalara yer verilecek olup özellikle Türk pozitif hukukundaki düzenlemelerin 1961 Viyana Sözleşmesi ile uyumlu olup olmadığı konusunda bazı tespitlerde bulunulacaktır. Ayrıca Uluslararası Adalet Divanı'nın, diğer kararlarının yanında, diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklar konusunda görüşünü yansıttığı, *Tahran Rehineler* ve *Arrest Warrant* davası ayrıntılı olarak incelenmiş ve diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıkların uluslararası yargıda görünümü açıklanmaya çalışılmıştır.

Tezin birinci bölümünde, uluslararası hukukun tarihsel boyutuyla diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıkların tarihi gelişiminin çerçevesi çizilecektir. Bu bağlamda günümüzün uygulamasına yön veren tarihsel süreç kapsamında, diplomasinin gelişimi de göz önünde bulundurularak, diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıkların doğuşu, Yunan, Roma İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğu, Ortaçağ ve Rönesans, Osmanlı İmparatorluğu dönemleri ve diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıkların kodifikasyon dönemi irdelenecektir.

Tezin ikinci bölümünde, diplomasi faaliyetini yürüten organlar hakkında açıklamalarda bulunulacaktır. Bu bağlamda merkezi ve dış organ ayrımı yapılacaktır. Merkezi organlar kapsamında devlet başkanları, hükümet başkanları ve dışişleri bakanlarının sahip oldukları dokunulmazlık ve ayrıcalıklar ele alınacaktır. Ayrıca diplomasi temsilcilerinin tasnifi, görevleri, görevlerinin başlaması ve sona ermesi incelenecektir.

Tezin üçüncü bölümünde, esas konumuz olan diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklar 1961 Viyana Sözleşmesi kapsamında değerlendirilmeye çalışılacaktır. Bu bağlamda, diplomasi temsilciliğinin ve diplomasi temsilcilerinin sahip olduğu diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklar iki ayrı ana başlık altında incelenecektir. Değerlendirme yapılırken, Uluslararası Adalet Divanı'nın diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklara ilişkin görüşünü yansıttığı kararları irdelenecek ve devlet uygulamalarının ne yönde olduğu açıklanmaya çalışılacak ayrıca Türk pozitif hukukundaki düzenlemelerin 1961 Viyana Sözleşmesi ile uyumlu olup olmadığı konusunda bazı tespitlerde bulunulacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ULUSLARARASI HUKUKUN TARİHSEL BOYUTUYLA DİPLOMATİK DOKUNULMAZLIK VE AYRICALIKLARIN GELİŞİM SÜRECİ

1.1. Diplomatik Dokunulmazlık ve Ayrıcalıkların Doğuşu

Toplumların aralarındaki ilişkileri sürdürebilmek amacıyla elçilere bir takım özel ayrıcalıklar tanınması ilk medeniyetlerin kendileri kadar eski bir tarihe sahiptir¹. Bu bağlamda elçilere tanınan diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklar diplomasinin başlangıcı ile ilişkilendirilir. Diplomasinin başlangıç tarihi hakkında ise kesin bir bilgi bulunmamasına rağmen bu kurumun, insan gruplarının birbirleri ya da yabancılarla olan ilişkilerinin yürütülmesi olarak düzenlenmesi anlamında, uygarlığın başlarından beri var olduğu ileri sürülmüştür². Bu doğrultuda genel kabul, diplomasinin, herhangi bir topluluğun diğeri ile yan yana yaşamaya başladığı gün doğmuş olduğu yönündedir³.

Diplomasinin doğuşu hakkında kesin bir tarih belirlenememesine rağmen oldukça ilkel halklar arasında dâhi müzakereler başlatmak, andlaşma yapmak, savaşa son vermek gibi çeşitli nedenlerle elçiler gönderildiğine ve kabul edildiğine dair kesin kanıtlar bulunmaktadır⁴. Ancak bu dönemlerde tarafların birbirlerine gönderdikleri habercilerin, haberlerini karşı tarafa iletemeden öldürülmesi görüşmeleri engellemekteydi⁵. Bu sebeplerle, habercilerin hürriyetini sağlamak gayesiyle bu kişiler kutsal sayılmış ve bu

¹ Harold Nicolson, **The Evolution of Diplomatic Method**, Britain: University of Leicester Press, 2001, s.2; Montell Ogdon, "The Growth of Purpose in the Law of Diplomatic Immunity", **The American Journal of International Law**, 31(3), 1937, s.449.

² Hüner Tuncer, **Eski ve Yeni Diploması**, 4. Baskı, Ankara: Ümit Yayıncılık, 2005 s.13; Sir Ivor Roberts (Ed.), **Satow's Diplomatic Practice**, 6. Edition, Oxford: Oxford University Press, 2009, s.5-7.

³ Zeki Mesud Alsan, **Devletler Hukukunda Yeni Gelişmeler**, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1948, s.186; Temel İskit, **Diploması Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması**, Genişletilmiş 5. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015, s.57; Paul Sharp, **Diplomatic Theory of International Relations**, Cambridge: Cambridge University Press, 2009, s.17; "Diplomasinin doğuşu, ilk insan toplumlarının mesajı getireni yemektense mesajı dinlemeyi tercih ettikleri zamanlara gidebilir". Harold Nicolson, **Diplomacy**, London: Oxford University Press, 1942, s.17.

⁴ Roberts, a.g.e., s.6; Andrew F. Cooper ve diğerleri, **The Oxford Handbook of Modern Diplomacy**, Oxford: Oxford University Press, 2013, s.3.

⁵ Tuncer, a.g.e., s.13.

kişilere bazı ayrıcalıklar tanınmıştır⁶. Bu dönemde bugünkü anlamda bir uluslararası hukuk kavramı mevcut olmamasına rağmen elçilerin gittikleri devlette özel himaye gördükleri bilinmektedir⁷. Örneğin Mezopotamya, Mısır, Sümer, Hitit, Asur, Fenike, Çin, Hint, Roma uygarlıkları elçilerin kişisel dokunulmazlıklarını belirleyen kuralları hayata geçirmişlerdir⁸.

İlk çağlarda diplomasinin gerçekte ne şekilde hangi kurallara göre uygulandığı hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır⁹; bu dönemde kesin olan husus ise diplomasi uygulamalarının sürekli bir nitelik taşımadığı ve diplomasi ilişkilerini yürüten kalıcı kurumların bulunmadığıdır¹⁰. Ancak bazı belgeler bu dönemdeki diplomatik ilişkiler hakkında bilgi vermektedir. Devletlerin akdettikleri andlaşmalar ve ülke hükümdarlarının birbirlerine yazdıkları siyasi içerikli mektuplar ilk çağlarda diplomatik ilişkileri aydınlatan en önemli belgelerin başında gelmektedir¹¹. Bu belgelerden, M.Ö. XIV. yüzyılın ilk yarısında Ön Asya'nın Büyük Kralları ile Mısır Firevunları arasındaki yazışmalardan oluşan Amarna Mektuplarında, diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklara ilişkin ilk yazılı belirtiler görülmüştür. Amarna mektuplarını ileten habercilere güvenli ve serbest geçişi hakkı tanınmıştır¹².

1.2. Eski Yunan Dönemi

Diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklara ilişkin en eski kayıtlara eski Yunan'da rastlanmıştır¹³. Eski Yunan diplomasisinin kökenleri ise çok eski zamanlara dayanmaktadır. Yaklaşık M.Ö. 700 yılının öncesinde, elde edilen kayıtlardan kesinlikle bir elçilik örneği olduğu çıkarılmaktadır¹⁴. Bu kayıtlardan elçilere ilahi bir varlık gözüyle

⁶ Alsan, a.g.e., s.186; Keith Hamilton ve Richard Langhorne, **The Practice of Diplomacy: Its Evolution, Theory and Administration**, 2. Edition, London - New York: Routledge, 2011, s.7.

⁷ Mesut Hakkı Caşın, **Modern Uluslararası Hukukun Temel Esasları**, İstanbul: Legal Yayıncılık, 2013, s.531.

⁸ Caşın, a. g. e., s.534.

⁹ İskit, a.g.e., s.58; Christer Jönsson ve Martin Hall, **Essence of Diplomacy**, New York: Palgrave Macmillan, 2005, s.9; İlk çağlarda, ilk diplomatik faaliyetler hakkındaki en elle tutulur verilere Doğu Akdeniz topluluklarında rastlanmaktadır. Jönsson ve Hall, a.g.e., s.10; İskit, a.g.e., s.58.

¹⁰ G.R. Berridge, **Diplomacy Theory and Practice**, 4. Edition, New York: Palgrave Macmillan Publication, 2010, s.2; İskit, a.g.e., s.68.

¹¹ Tuncer, a.g.e., s.14; Vlademir Potyemkin, **Uluslararası İlişkiler Tarihi Cilt 1: Diplomasi Tarihi**, (Çev. Atilla Tokatlı), İstanbul: May Yayınları, 1977, s.13.

¹² Jovan Kurbalija, "Evolution of Diplomatic Privileges and Immunities", 2008, <https://www.diplomacy.edu/resources/general/evolution-diplomatic-privileges-and-immunities>, (20.05.2017).

¹³ Hüner Tuncer, **Küresel Diplomasi**, Ankara: Ümit Yayıncılık, 2006, s.16; Caşın, a.g.e., s.532-533.

¹⁴ Hamilton ve Langhorne, a.g.e., s.14-17.

bakıldığı ve elçilerin haberci tanrı olarak bilinen *Hermes* tarafından korunduğuna inanıldığı öğrenilmektedir¹⁵. Diplomatik dokunulmazlıktan yararlanan Eski Yunan elçileri, belirli bir görevi yerine getirmek üzere öteki kent devletlerinde tutuklanamaz ve yargılanamazdı; bu kişilerin can güvenlikleri gönderildikleri kent devleti tarafından sağlanmaktaydı¹⁶.

Eski Yunan'da elçiler yerine getirdikleri işleve göre üçe ayrılmaktaydı: *keryx*, *presbys* (eskiler)¹⁷ ve *proxenos*¹⁸. *Keryx*, mesaj taşıma aracıydı ve kısa ve oldukça özel misyonlar için gönderilirdi; *presbysler* ise *keryxler* gibi belirli görev ve süre ile sınırlı olarak gönderilirdi fakat birtakım özel kişisel dokunulmazlıklara sahipti; *proxenos* ise kalıcı ve gayri resmi bir nitelik taşıyan elçilerdi¹⁹. Bu diplomasi temsilcilerinden *proxenoslar*, bugünkü konsolosların ilk şekli olarak kabul edilmesi sebebiyle ayrı bir öneme sahiptir. Konuğu bulunduğu kentin vatandaşı olan *proxenoslar*, o kentin çıkarlarını korumak ve bulunduğu kentin kendi kentiyle olan ilişkilerinde aracılık etmek görevindeydiler. Ayrıca *proxenoslara*, bulunduğu kentteki diğer yabancılara oranla birtakım ayrıcalıklar verilmiştir ve *proxenoslar*, ticaret, vergilendirme ve yasaya ilişkin belirli haklar ve imtiyazlara sahip olmalarının yanı sıra onursal bir unvan taşımaktaydılar²⁰.

Eski Yunan Şehir Devletleri'nde diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıkların uygulandığı bir diğer kurum ise *Amphictyonic Konseyler* olmuştur. Eski Yunan diplomasisinde *Amphictyonic Konseyler* vesilesiyle o zamana değin benzerine rastlanılmamış bir "ortak uluslararası hukuk" oluşturma örneği görülmüştür. Ortak ulusal çıkar kavramının dış politika aracı haline gelmesiyle Yunan Şehir Devletlerini ilgilendiren siyasal sorunları çözebilmek için bölgesel konferanslar niteliğinde *Amphictyonic Konseyler* oluşturulmuştur²¹. Zamanla konseylerin yapıldığı mekânlar ise ülke-dışılık prensibi doğrultusunda dokunulmaz kabul edilmiş ve böylelikle de konseylerde görev yapan elçilerin diplomatik ayrıcalıklara sahip olmaları sağlanmıştır²².

¹⁵ Jeremy Black, **A History of Diplomacy**, London: Reaktion Books, 2010, s.20.

¹⁶ Caşın, a.g.e., s.533.

¹⁷ Atina, Sparta, Korint gibi Eski Yunan Devletlerinde elçiler, en azından elli yaşını aşmış kimselerden kurulu bir halk meclisi tarafından seçilirdi eskiler teriminin kökeni de buradan gelmektedir. Potyemkin, a.g.e., s.33.

¹⁸ Hamilton ve Langhorne, a.g.e., s.14; İskit, a.g.e., s.61.

¹⁹ Hamilton ve Langhorne, a.g.e., s.14.

²⁰ Potyemkin, a.g.e., s.30.

²¹ Kamuran Reçber, **Diplomasi ve Konsolosluk Hukuku**, Bursa: Dora Yayınları, 2011, s.6; Tuncer, **Eski ve Yeni Diplomasi**, s.17.

²² Nicolson, **Diplomacy**, s.41.

1.3. Roma ve Bizans İmparatorlukları Dönemi

Hüküm sürdüğü çok uzun zaman dilimi ve hâkimiyet kurduğu alanın genişliği ile dikkat çeken Roma İmparatorluğu, diplomasinin gelişimine oldukça az bir katkı sağlamıştır²³. Roma İmparatorluğu'nun merkezindeki bilinmezlikler ve arşivlerin formunu koruyamamasından dolayı günümüze ulaşmış orijinal belgelerin sayısının çok az olması ise bu dönemde yürütülen diplomasiye ilişkin bilgilerin kısıtlı olmasına yol açmıştır²⁴.

Diplomatik ilişkilerin yürütülmesinin en önemli aracı olan elçilere Roma'da, asalet taşıyıcısı anlamına gelen "*legati*" denilmekteydi²⁵. "*Nuntios*" olarak adlandırılan haberciler ise şehirlere mesaj taşıırken; daha önemli görevler için sayıları onu bulan elçilik kurulları gönderilirdi²⁶. Elçiler genellikle "*nobiles*" adı verilen Senatörler arasından veya soylu şövalyeler arasından seçilirdi²⁷. Elçilerde üst düzey yöneticilerin tercih edilmesinin sebebi elçinin gittiği ülkede Roma İmparatorluğu'nun büyüklüğünü gösterme kaygısına dayandığı söylenebilir²⁸. Tam yetki verilmeyen bu elçilerin görev süresi kısıydı ve kendilerine verilen yetkilerin aşılması durumunda ise vatana ihanetle suçlanırlardı²⁹. Elçiler, yasalar tarafından korunmaktaydı fakat görevleri sona erdiğinde "*legationa referre*" diye anılan diplomatik raporlarla Senato'ya hesap vermektedirler³⁰.

Senato dışarıdan gelen elçileri kabul etmekteydi ve bu kişilerin kabul ediliş usulleri de gönderen devletin dost ya da düşman devlet olmasına göre farklılık arz ediyordu³¹. Ne

²³ Hamilton ve Langhorne, a.g.e., s.12; İskit, a.g.e., s.64; . "Savaş Makinası" olarak nitelendirilen Roma İmparatorluğu, sosyal, politik ve ekonomik istikrarı devamlı savaflara bağlı olduğundan öteki ülkelerle olan sorunlarını genellikle üstün askeri gücüyle çözmeyi yeğlemiştir; bu sebeple de diplomasi sıklıkla başvurulan bir yöntem olmamıştır. Arthur Eckstein, "The Diplomacy of Intervention in The Middle Republic: The Roman Decision of 201/200 B.C.", **VELEIA**, 26, 2009, s.76.

²⁴ Potyemkin, a.g.e., s.6; Hamilton ve Langhorne, a.g.e., s.12; Dış politikanın yürütülmesi ve kayıtların devamlılığı için Roma İmparatorluğu'nda merkezi bir kurum yoktu. Yönetimdeki bu belirsizlikler; iç organizasyon ve Roma İmparatorluğu'nun sınırları hakkındaki belirsizlikle birleşince düzenli bir şekilde yürütülen dış politikadan ve diplomasiden bahsetmek imkânsızdı. Hamilton ve Langhorne, a.g.e., s.12.

²⁵ Potyemkin, a.g.e., s.58.

²⁶ İskit, a.g.e., s.63; Potyemkin, a.g.e., s.58.

²⁷ İskit, a.g.e., s.63; Potyemkin, a.g.e., s.58.

²⁸ Gökhan Erdem, **Osmanlı Devleti'nde Sürekli Diplomasi'ye Geçiş Dönemi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, s.17.

²⁹ Tuncer, **Eski ve Yeni Diplomasi**, s.20; Reçber, a.g.e., s.7.

³⁰ Potyemkin, a.g.e., s.58-59; Tuncer, **Eski ve Yeni Diplomasi**, s.20.

³¹ Örneğin M. Ö. 205 yılında Kartacalı elçiler Roma'ya geldiğinde, Roma Senatosu onların elçilik kurulunu tanımayı reddetmiş ve söyleyeceklerini dinlememişlerdir. Ve elçilerin diplomatik dokunulmazlıklarını kaldırarak onları casus ilan etmişlerdir. Nicolson, **The Evolution of Diplomatic Method**, s.19.

olursa olsun yabancı elçiler yasa tarafından korunmaktaydı, ayrıcalıklara sahipti ve güvenli geçiş hakkı vardı³². Yabancı ülkeden gelen elçiler, Roma İmparatorluğu'nun yasalarına uymadıkları takdirde kendi ülkelerine gönderilirdi ve orada cezalandırması beklenirdi³³. Bu kural, bugünkü uluslararası hukukta uygulanan elçilerin işlerine karışmama ilkesinin bir örneğini oluşturmaktadır. Ayrıca kuralları ihlal eden elçilerin tutuklanmaması ise kişi dokunulmazlığının temin edildiğinin bir göstergesidir. Bu durum ise günümüz modern diplomasi hukukunun kuralları ile örtüşür niteliktedir.

Bizans İmparatorluğu, diplomasiyi kendinden önceki Romalıların aksine ustaca bir şekilde kullanmıştır³⁴. Bizanslılar, o zamana değin uygulanmış olan, imparatorun görüşlerini veya tekliflerini ileten hatip diplomatların geleneksel rolünü değiştirmiş ve modern diplomat rolünün başlangıcı olarak kabul edilebilecek “gözlemci diplomat” modelinin temelini atmıştır³⁵. Komşu ülkelere ilişkin çıkarlar çok geniş çaplı olduğundan onların karakterleri, gelenekleri, zayıflıkları ve güçleri, dostları ve düşmanlarının ayrıntılı bir şekilde analiz edilmesi gönderilen elçilerin başlıca göreviydi³⁶. Yabancı ülkelere gönderilecek elçiler büyük bir titizlikle toplumun en yüksek sınıfından seçilirdi ve ülkeden ayrılmadan önce eğitime tabi tutulurlardı. Elçiler gittikleri ülkelerin işlerine karışmazlar ancak gerektiğinde gizli entrikalar çevirirler gördükleri olumsuzlukları dile getirmezler ve etrafa sevimli görünüp övgüler yağdırırlardı³⁷.

Bizans İmparatorluğu'nda elçilerin kabulünde ise protokole çok büyük önem verilirdi. Gelen elçiler için hafızalarından silinemeyecek görkemli kabul törenleri, İmparatorluğun zayıf noktalarını gizleyecek tarzda düzenlenirdi ki böylelikle Bizans'ın

³² Roma İmparatorluğu dönemine ait yabancı elçilerin güvenli geçiş hakkına sahip olduğuna ilişkin resmi dokümantasyonlar mevcuttur. Örneğin M.S.3. yüzyılda Parth elçilerinin geçiş ve güvenliklerinin sağlamak amacıyla Romalı Eyalet yöneticisi tarafından verilen yazılı talimatlara rastlanmıştır. Brian Campbell, “Diplomacy in the Roman World (c. 500 BC-AD 235)”, (Çev. Recep Özman), “**Tarih Okulu**”, (XIV), 2013, s.217.

³³ Tuncer, **Eski ve Yeni Diplomasi**, s.20; Reçber, a.g.e., s.7.

³⁴ Timuçin Kodaman ve Ekrem Yaşar Akçay, “Kuruluştan Yıkılışa Kadar Osmanlı Diplomasi Tarihi ve Türkiye'ye Bıraktığı Miras”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, (22), 2010, s.78.

³⁵ Roberts, a.g.e., s.7; Tuncer, **Eski ve Yeni Diplomasi** s.21; Reçber, a.g.e., s.8; Nicolson, **Diplomacy**, s.25-26.

³⁶ Gabriela Simonova, “Byzantine Diplomacy and Huns”, **Macedonian Historical Review**, 2(2), 2011, s.68.

³⁷ Potyemkin, a.g.e., s.108; Nicolson, **The Evolution of Diplomatic Method**, s.25.

kudreti eksiksiz bir şekilde gözler önüne serilmiş olurdu³⁸. Genellikle yabancı elçiler, Bizanslılar tarafından kendi çıkarları doğrultusunda kullanılmak istendiğinden şahane törenlerle karşılanmış ve çok iyi bir muameleye tabi tutulmuş olsa da bazı durumlarda işler Bizanslıların istediği doğrultuda gitmeyince elçilere kötü muamele edildiğine de rastlanmıştır³⁹.

1.4. Ortaçağ ve Rönesans Dönemleri

Ortaçağ'da ve özellikle feodal Avrupa'da düzenli bir şekilde yürütülen diplomatik ilişkiler mevcut değildi. Bu dönemde diplomasi büyük ölçüde Papalık tarafından yürütülmüştür. Papalık temsilcileri bu dönemdeki en önemli iletişim kaynağı olarak görüldüğünden Papalık, diplomasinin yürütülmesini sağlayan bir araç işlevi görmüştür⁴⁰.

Ortaçağ Dönemi boyunca kısıtlı bir diplomasi anlayışı hâkim olsa da diplomasi kurumuna birtakım katkılar sağlanmıştır. Ortaçağ Dönemi boyunca "*legates, orators, nuncios, commisars, procurator, deputatus, legatus, consiliarus*" gibi çeşitli unvanlara sahip diplomatik temsilciler görevlendirilmiştir⁴¹. Başlangıçta bütün diplomatik temsilciler "*legati*" olarak adlandırılıyordu ancak zamanla bu terim sadece Papalık nezdinde atanan temsilciler için kullanılmaya başlandı. Daha az önemde görevliler için fonksiyonlarına göre "*nuncios veya procurator*" terimleri kullanılmıştır⁴². *Nunciosların* temel görevi taraflar arasında mesaj taşımaktı ve kişisel toplantıların düzenlenmesinden önce uygun ortamın sağlanmasıydı. "Canlı Mektup" olarak adlandırılan *nunciosların* yetkileri açık bir şekilde arttırılmadıkça veya özel amaçlar için gönderilmedikçe görevi sadece kendisine verilen mesajı iletmeye sınırlıydı ve taraflarla müzakere yapmaya yetkileri yoktu⁴³.

³⁸ Potyemkin, a.g.e., s.104-105; Roberts, a.g.e., s.7.

³⁹ Bu iki zıt durumu yaşayan Liutprand, Konstantinapolis'e İtalya Kralının elçisi sıfatıyla geldiğinde kabul töreninin olağanüstü nitelikte olduğunu belirtmiştir. Betimlemelerine göre imparatorun tahtı önünde altın bir ağaç yükselmekteydi ve bu ağaçtan altın kuşlar uçmaktaydı, tahtın iki yanında kükreyen altın aslanlar bulunmaktaydı ve imparator tavana kadar yükselmiş bir taht üzerinde bulunmaktaydı. Daha sonra elçi kendi adına düzenlenmiş bir şölene katıldığını ve çok değerli hediyeler aldığını belirtmiştir. İkinci gelişinde Oton I'in elçisi olarak gelen Liutprand isteksiz bir şekilde karşılanmış, kendisine tahsis edilen yerde yiyecek dâhi bulamamış, ulaşım aracı temin edilmediğinden saraya yürümek zorunda kalmıştır. Potyemkin, a.g.e., s.105-106; Iver B. Neumann, "**Sublime Diplomacy, Byzantine, Early Modern, Contemporary**", Millennium 's Annual Conference, London, 28-30 October 2005, s.5.

⁴⁰ Erdem, a.g.e., s.95.

⁴¹ Nicolson, **Diplomacy**, s.30-31.

⁴² Garret Mattingly, **Renaissance Diplomacy**, New York: Dover Publications, 1988, s.25-29.

⁴³ Hamilton ve Langhorne, a.g.e., s.33-35; Erdem, a.g.e., s.96.

Ortaçağın ilk yarısında uygulanan sınırlı diplomasi düşünüldüğünde *nuncioslar* bu dönemde en çok tercih edilen diplomatik temsilcilerdi. Fakat bu yüzyılın sonlarında Avrupa’da karmaşıklaşan diplomatik ilişkiler, elçilerin daha kompleks görevlerle yetkilendirilmeleri ihtiyacını doğurdu ve böylelikle *procuratorler* sınırlı yetkili *nunciosların* yerine geçti⁴⁴. *Procuratorler*, bir mesaj iletmenin yanı sıra temsil gücü daha yüksek olduğundan taraflarla müzakere edebiliyorlardı ve bir andlaşmayı sonuçlandırabiliyordu. Bu sayede diplomatik süreç uzamış oluyordu ve bir süreklilik kazanıyordu⁴⁵. 12. yüzyılın sonlarına doğru ise büyükelçi anlamına gelen *ambactiare* unvanını taşıyan temsilciler ortaya çıkmıştır. *Ambactiareler*, itimatnamelerinde açıkça tam yetkili olarak tanıtılmışsa hükümdarı adına yükümlülük altına girebilme yetkisine sahip olmuştur⁴⁶.

Rönesans Dönemi’ne kadar olan süreçte diplomasi temsilcileri görev ve süre bakımından sınırlı şekilde yabancı devletlere gönderilmiş yani *ad hoc* diplomasi yöntemi benimsenmiştir. Rönesans Dönemi ile birlikte *ad hoc* nitelikte olan diplomasi yöntemi yerini sürekli diplomasi yöntemine bırakmıştır bu da mukim büyükelçiliklerin kurulması yolu ile olmuştur⁴⁷. Böylelikle modern diplomasinin ilk temelleri Rönesans Dönemi’nde atılmıştır. Modern diplomasi 15. yüzyılda Kuzey İtalya’da doğmuştur⁴⁸.

Geçici misyonlardan sürekli temsilciliklere doğru atılan adımın nerede ve ne zaman olduğunu tam anlamıyla tespit etmek ise oldukça güçtür. Düşünürler ilk sürekli temsilcilik denemesini Papalık sistemindeki temsilciler olarak tanımlasalar da bunun kökeni hakkında kesin kanıtlar yoktur. Resmi şekilde kayıtlara geçen ilk sürekli temsilci ise 1455 yılında Cenova’ya, Milona Dükü Francesco Sforza tarafından “*orator*” ünvanıyla on yedi yıllığına gönderilen Nicodemo da Pontremolidir⁴⁹. Bu dönemde Kuzey İtalya Şehir Devletleri’nin

⁴⁴ Hamilton ve Langhorne, a.g.e., s.35-36.

⁴⁵ Erdem, a.g.e., s.97-98.

⁴⁶ İskit, a.g.e., s.72.

⁴⁷ İskit, a.g.e., s.74.

⁴⁸ Mattingly, a.g.e., s.47; M. S.Anderson, **The Rise Of Modern Diplomacy 1450- 1919**, London-New York: Longman, 2013, s.2-3; Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, 10. Baskı, Bursa: MKM Yayıncılık, 2013, s.326; Seha L. Meray, “Diplomasi Temsilcilerinin Hukuki Statüsü”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 13(1), Mart 1958, s.80; Jönsson ve Hall, a.g.e., s.11; R. B. Mowat, **A History of European Diplomacy 1451- 1789**, London: Edward Arnold & Co., 1928, s.5; Amos S.Hershey, “The History of International Relations During Antiquity and the Middle Ages”, **The American Journal of International Law**, 5(4), October, 1911, s.930-932; Berridge, a.g.e., s.2.

⁴⁹ Roberts, a.g.e., s.8-9; Mowat, a.g.e., s.5; Tarihteki ilk mukim büyükelçilik ile ilgili farklı görüşler ileri sürülmüştür. Anderson, 1446 yılında Milano tarafından Floransa nezdinde 20 yıl görev yapan elçinin ilk büyükelçi olduğunu ileri sürmektedir. Anderson, a.g.e., s.7; Ancak kaynakların birçoğu 1455 yılında

kendi aralarında ve Papa ile Kutsal Roma İmparatoru nezdinde sürekli elçilik bulundurma uygulaması, İtalya'nın diğer bölgelerine de yayılmış ve kısa bir süre sonra da Kuzey ve Batı Avrupa'da uygulanmaya başlamıştır⁵⁰. Ortaçağ Dönemi'ndeki feodal devlet anlayışının yerini egemen devlet anlayışına bırakmasıyla devletler kendi kimliklerinin tanımlanmasının bir yolu olarak diplomatik ilişki kurma yoluna başvurmuşlardır. Bu doğrultuda giderek artan diplomatik faaliyetler Avrupa'da kalıcı bir diplomatik temsilci ağının oluşmasına neden olmuştur⁵¹.

Rönesans Dönemi'nde, Kuzey İtalya'da mukim büyükelçinin görevi istihbari nitelikteydi diğer şehir devletlerinde izlenen politikanın öğrenilmesi ve bu bilginin kendi devletine iletilmesi gönderilen elçilerin temel göreviydi⁵². Bu sebeple bu dönemde elçilerin temsil niteliği yoktu hükümdarların diğer devletlerde temsili özel temsilciler aracılığıyla yerine getiriliyordu. 16. yüzyılın ortalarına gelindiğinde ise mukim büyükelçilerin bilgi toplama ve rapor yollama gibi dar kapsamda olan yetkileri genişlemiş ve elçiler temsil işlevini de yerine getirmeye başlayarak tam yetkiye sahip olmuşlardır⁵³.

Rönesans Dönemi'nde, diplomasi kurumları ile ilgili gelişmelerden en önemlileri diplomatik ayrıcalıklara ilişkin yeni düzenlemelerin getirilmesine yönelik olmuştur. Ortaçağ'da elçiler medeni hukuk ve ceza hukuk ihlallerinden dolayı tatbikata uğramıyordu,

gönderilen Milano Dükü'nü ilk sürekli elçi olarak kabul etmektedir. Roberts, a.g.e., s.8; Nicolson, **Diplomacy**, s.30.

⁵⁰ İskit, a.g.e., s.74; Jönsson ve Hall, a.g.e., s.11; Anderson, a.g.e., s.3.

⁵¹ İskit, a.g.e., s.74; Sürekli diplomasi yönteminin ilk uygulayıcısı olarak İtalyan Şehir Devletleri kabul edilmiş olsa da, 17. yüzyıldan itibaren diplomasiyi kurumsal anlamda geliştiren Fransızlar olmuştur. Bu dönemde diplomasinin kurumsallaşması açısından çok önemli gelişmeler yaşandı. Örneğin, XIII. Louis döneminin önemli devlet adamlarından Richelieu, artan dış ilişkilerin sürekli teminini sağlayan yerleşik elçilerle iletişimin bölünmemesi için dış politikanın yürütülmesini tek bir bakanlığın elinde topladı. Hamilton ve Langhorne, a.g.e., s.77; G. R. Berridge, **Diplomatic Theory from Machiavelli to Kissinger**, New York: Palgrave Macmillan, 2001, s.75.

⁵² İskit, a.g.e., s.76; Mattingly, a.g.e., s.58.

⁵³ İskit, a.g.e., s.79; Rönesans Dönemi'nde sürekli elçilik sistemi oluşturulmuş olsa da bu temsilciliklerde görev yapacak elçi temin etmek kolay değildi. 15. ve 16. yüzyıllarda elçilik koşullarının zor olması, verilen aylıkların az olması, elçilerin kişisel harcamalarının çok olması ve gidilen yerlerde de elçilere casus gözüyle bakılıp hayati tehlikeleri bulunması dolayısıyla elçilik çok fazla tercih edilen bir meslek değildi ve birçok kimse bu görevi gönüllü olarak kabul etmek istemiyordu. Bu sebeplerle elçilik görevini yerine getirecek kimselerdeki azalma riski göze alınamayacağından elçilik görevi kabulü zorunlu kılınmıştır. Tuncer, **Küresel Diplomasi**, s.19; Potyemkin, a.g.e., s.186; Nicolson, **The Evolution of Diplomatic Method**, s.29; Ayrıca bu dönemde elçilik makamı prestijli olmadığından soylular veya yüksek derecedeki devlet adamları tarafından tercih edilen bir meslek değildi bu sebeple elçilik görevine dış ilişkilerle ilgisi olmayan sıradan vatandaşlar atanmıştır. Örneğin XI. Louis Burgındı nezdindeki elçiliğe berberini göndermiştir. Floransa, Matthew Palmerius isimli bir dışçıyı Nepale ve Dr. Puebla yirmi seneliğine İspanya tarafından İngiltere nezdinde görevlendirilmişti. Nicolson, **The Evolution of Diplomatic Method**, s.34.

tüm yerel vergilerden, resim ve harçlardan ve gümrük vergilerinden muaf tutuluyorlardı⁵⁴. Bu ayrıcalıklar her ne kadar günümüz uygulamasıyla benzer bir nitelikteymiş gibi gözükse de uygulamada elçilerin dokunulmazlıklarına özen gösterilmiyordu; bu dokunulmazlıklar kabul eden devletin “genel çıkara hizmet” koşuluna uyulmadığı gerekçesiyle veya misyonun amacına uygun biçimde yürütülmediği gerekçeleriyle sık sık ihlal ediliyordu⁵⁵.

İşte Orta Çağa hâkim olan ve elçilerin dokunulmazlığını hiçe sayan bu koşullar Rönesans Dönemi ile birlikte sona ermiş ve böylece elçilerin dokunulmazlığı ilkesi bu koşullara bağlı olarak kaldırılamaz hale gelmiştir⁵⁶. Ancak mukim elçiliklerin yaygın hale gelmesiyle uzun süre yabancı ülkede ikamet eden elçilerin borçlanmaları neticesince alacaklılardan korunması fikri hükümdarlar tarafından karşı çıkıldığından uzun süre bu husus diplomatik bir mesele olarak kalmıştır. Elçilerin alacaklıların takibatından muaf oldukları ilkesi ancak 18. yüzyılın yarısında kabul edilmiştir⁵⁷. Sürekli elçilerin yaygın hale gelmesi onların cezai tatbikattan bağışıklıklarını ise belirsiz hale getiriyordu. Eski kurallar oldukça açıktı bir elçi adam öldürme, hırsızlık veya tecavüz suçları işlediği zaman cezai dokunulmazlığa sahip değildi. Siyasi suçlar ise elçilerin genel işleviyle çelişkili görüldüğünden bu durumda elçi diplomatik statüsünü otomatik olarak yitiriyordu⁵⁸. Ancak 18. yüzyılda hukuki yargı bağışıklığının kabul görmesine paralel olarak cezai yargı bağışıklığı da kabul görmüştür⁵⁹.

Rönesans Dönemi’nde, protokol meselesi ve törenlerde uyulacak kurallar çok önemli bir sorun teşkil ediyordu⁶⁰. Sürekli elçiliklerin artmasıyla birlikte önde gelmeye verilen önem arttı ve protokoldeki önemsiz ayrıntılar bile sert tartışmaların yaşanmasına sebebiyet vermiştir⁶¹. Önde gelmeye ilişkin olarak yapılan ilk düzenlemeyi ise 1504 yılında Papa II. Julius yapmıştır. Buna göre Kutsal Roma Germen İmparatoru’nun elçisi en

⁵⁴ İskit, a.g.e., s.82.

⁵⁵ İskit, a.g.e., s.82; Hamilton ve Langhorne, a.g.e., s.49-50.

⁵⁶ İskit, a.g.e., s.84.

⁵⁷ Hamilton ve Langhorne, a.g.e., s.52.

⁵⁸ Hamilton ve Langhorne, a.g.e., s.52.

⁵⁹ Hamilton ve Langhorne, a.g.e., s.53.

⁶⁰ Tuncer, **Eski ve Yeni Diploması**, s.26.

⁶¹ Hamilton ve Langhorne, a.g.e., s.54; Protokol ayrıntılarının sürekli tartışılmasının temelinde elçinin kendi ülkesini temsil ettiği ve hükümdarların üstünlük iddiaları vardı. Bütün elçiler diğerleriyle aynı koşullarda muamele görmek istiyordu ve bu kabul edilmediği takdirde kendi ülkelerinin aşağılandığına inanıyorlardı. Örneğin Savoia Dükü Kıbrıs Kralı ünvanını aldıktan sonra Papa’nın taçlı kralları kabul ettiği büyük salonda kendisinin de kabul edilmesini istemiş bu istek kabul edilmeyince de ülkesini hakarete uğramış sayarak, uzun süre Roma’ya temsilci göndermemiştir. Potyemkin, a.g.e., s.202-203.

üst sıradaydı ardından sırasıyla Fransa Kralı, İspanya Kralı ve öteki Prensliklerin elçileri gelmekteydi. Ancak papalığın etkisini kaybetmesiyle bu listede önemini yitirmişti ve önde gelme meselesi, 18. yüzyılda Viyana Kongresinde yapılan tasnife kadar tartışma konusu olarak kalmaya devam etmiştir⁶².

1.5. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi

15. yüzyılın ortalarından itibaren Avrupa devletlerin büyük bir çoğunluğu sürekli diplomasi uygulamasına geçerken; Osmanlı İmparatorluğu, 18. yüzyılın sonlarına kadar “*ad hoc*” diplomasi yöntemini uygulamaya devam etmiştir⁶³. 15. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Avrupalı devletler İstanbul’da yoğun bir şekilde sürekli temsilcilik açma faaliyetlerinde⁶⁴ bulunurken Osmanlı İmparatorluğu yabancı ülkelere sürekli temsilcilik açma fikrine 200 yıl kadar kayıtsız kalmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu’nun, uzun süre sürekli diplomasi yöntemini uygulamamış olması bu dönemlerde diplomasiyi kullanmadığı anlamına gelmemektedir⁶⁵; bu zamanlarda da Osmanlı İmparatorluğu sürekli nitelikte olmasa da “fevkalade elçi” diye adlandırılan geçici elçileri diğer devletlere göndermiştir. Bu elçilerin diplomatik veya siyasi nitelikte bir görevi yoktu. Elçiler daha çok görüşmelere aracılık etmek veya yaşanan hadiselerin

⁶² Tuncer, **Eski ve Yeni Diplomasi**, s.26; Meray, a.g.e., s.82; Arı, a.g.e., s.330.

⁶³ Oral Sander, **Anka’nın Yükselişi ve Düşüşü**, 8. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 2014, s.13-14; A. Nuri Yurdusev, “The Ottoman Attitude toward Diplomacy”, A. Nuri Yurdusev (Ed.), **Ottoman Diplomacy Conventional or Unconventional?**, New York: Palgrave Macmillan, 2004, s.6; G. R. Berridge, “Diplomatic Integration With Europe before Selim III”, A. Nuri Yurdusev (Ed.), **Ottoman Diplomacy Conventional or Unconventional?**, New York: Palgrave Macmillan, 2004, s.117-118; Osmanlı İmparatorluğu’nun, Avrupalı devletlerle eşitlik prensibine dayalı bir ilişki sürdürmemiş olması tek taraflı değildir. Avrupa dünyası da İslam dünyasına karşı eşitlik prensibine dayalı bir yaklaşım sergilememiştir. Avrupalı devletler 500 yılı aşkın hacli seferleri düzenlemiş, Yeniçağ Avrupası’nda da hacli ideolojisi devam etmiştir. Avrupa’da devletlerarası hukukun temellerin atan Hugo Grotius bile Hristiyan olmayan devletleri, devletler hukukunun temel prensiplerin dışında tutmuştur. Halil İnalcık, “Türk Diplomasi Tarihinin Sorunları”, İsmail Soysal (Yayına Hazırlayan), **Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999, s.XVI.

⁶⁴ Osmanlı İmparatorluğu nezdinde açılan ilk sürekli temsilcilere bakıldığında; Venedik 1454 tarihinde İstanbul’da sürekli temsilcilik bulunduran ilk devlettir. Onun ardından sırasıyla 1475’te Polonya, 1497’de Rusya, 1525’te Fransa, 1528’te Avusturya ve 1583’te İngiltere Osmanlı İmparatorluğu’nda sürekli temsilcilikler açmıştır. İskit, a.g.e., s.124; Faik Reşit Unat, **Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri**, 4. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2008, s.14; Mehmet Ali Yalçınkaya, “Türk Diplomasisinin Modernleşmesinde Reissül Küttab Mehmed Raşit Efendi’nin Rolü”, **Osmanlı Araştırmaları**, XXI, 2001, s.114.

⁶⁵ Bülent Arı, “Early Ottoman Diplomacy: Ad Hoc Period”, A. Nuri Yurdusev (Ed.), **Ottoman Diplomacy: Conventional or Unconventional?**, New York: Palgrave Macmillan, 2004, s.37.

bildirimini yapmak amacıyla kullanılmışlardır⁶⁶. Osmanlı İmparatorluğu'nun, ilk zamanlarında yabancı devletlere gönderdiği elçilerin sınıflara ayrılıp ayrılmadığı hakkında kesin bir bilgiye rastlanmamaktadır. Ancak 16. yüzyıldan itibaren diplomatik görevin önemine ve gönderildikleri devletin itibarına göre elçiler; büyükelçi veya ortaelçi olmak üzere iki sınıfa ayrılmıştır ve bunların yanında nispeten daha basit görevler için veya sadece mektup göndermek amacıyla “nameres” veya “çavuş” adı verilen temsil yeteneği bulunmayan geçici elçiler gönderilmiştir⁶⁷.

Osmanlı İmparatorluğu'nda mukim büyükelçilikler kurulan kadar geçen dönemde yabancı elçilerin görevlerini kanun himayesinde yapabilmeleri için ahidname ve eman kurumlarına sıkça başvurulmuştur⁶⁸. Osmanlı İmparatorluğu'nun, kuruluşundan sürekli diplomasi yöntemine geçinceye kadar beş yüz yıla yakın bir süre, devletlerarası münasebetlerinde, yabancı devletlerle giriştiği hukuki, siyasi ve ticari ilişkilerinde eman sistemi temel prensip olmuştur⁶⁹. Yabancı elçi, konsolos ve tüccarların kanun himayesine alınmaları için ise Şeyhülislam'ın fetvası ile verilen bir belge olan ahidname aracılığıyla eman statüsüne sahip bulunmaları gerekli kılınmıştır⁷⁰. Bu şekilde, yabancı elçiler, Osmanlı İmparatorluğu içerisinde, görevlerini kanun güvencesinde yerine getirebilmişlerdir⁷¹.

Osmanlı İmparatorluğu, 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, askeri gücünü kaybetmesiyle toprak kaybı yaşamaya başlamış ve Batı devletleri nezdinde sürekli ikamet elçileri bulundurmanın kaçınılmaz olduğu gerçeğiyle yüzleşmiştir⁷². Bu doğrultuda Osmanlı İmparatorluğu, yüzyıllardır izlediği tek yanlı diplomasi anlayışını III. Selim

⁶⁶ Osmanlı İmparatorluğu tarafından gönderilen bu geçici elçilerin başlıca görevleri; barış görüşmeleri yapmak, herhangi bir andlaşmanın maddelerini görüşmek, alacakları toplamak, Osmanlı padişahının cülusunu(tahta çıkma) bildirmek, armağanlar götürmek, Osmanlı İmparatorluğu'nun kazandığı bir zaferi bildirmek, tahta yeni çıkan bir kralı tebrik etmek, kralın taç giyme töreninde hazır bulunmak, vergi istemektir. Unat, a.g.e., s.1-6; Mehmet İpşirli, “Elçi”, **Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, 11, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı İslam Araştırmalar Merkezi, 1995, s.9; Bülent Arı, a.g.e., s.48.

⁶⁷ Unat, a.g.e., s.19; Ali İbrahim Savaş, **Osmanlı Diplomasisi**, İstanbul: 3F Yayınevi, 2007, s.14.

⁶⁸ Nasih Sarp Ergüven, “Uluslararası Hukukun Tarihsel Boyutuyla Diplomasinin Kurumsal Gelişim Süreci”, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 7(1), 2016, s.126.

⁶⁹ Mehmet İpşirli, “Osmanlı Devletinde “Eman” Sistemi”, İsmail Soysal (Yayına Hazırlayan), **Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç**, Türk Tarih Kurumu Yayınları: Ankara, 1999, s.3.

⁷⁰ Meryem Kaçan Erdoğan, “1701 Tarihli Osmanlı-Venedik Ahidnâmesi”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 4(1), 2003, s.64-65.

⁷¹ Ergüven, a.g.e., s.128.

⁷² Ercüment Kuran, **Avrupa'da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçiliklerin Siyasi Faaliyetleri, 1793-1821**, 2. Baskı, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1988, s.55; Sander, a.g.e., s.14.

döneminde terk ederek ilk sürekli elçiliğini 1793 yılında İngiltere’de⁷³ açmış ve Yusuf Ağâh Efendi de ilk sürekli Osmanlı elçisi olarak atanmıştır⁷⁴. Osmanlı İmparatorluğu bu ilk sürekli elçilik uygulamasından sonra Avrupa’nın önemli şehirlerinden olan Berlin, Viyana, Paris gibi yerlere sürekli elçiler göndererek bu yeni uygulamaya uyum sağlamaya çalışmıştır⁷⁵.

III. Selim’in Avrupa’da sürekli elçilikler kurması Osmanlı diplomasi tarihi açısından önemli bir dönüm noktası teşkil etse de istenilen başarı elde edilememiştir. Bunun başlıca sebepleri arasında; atanan elçilerin diplomasi tecrübesine sahip olmaması, elçilikle görevlendirilenlerin gerekli eğitimi almamış orta dereceli memurlardan seçilmiş olması, elçilerin yabancı dil bilmemeleri ve haberleşme kanallarındaki yetersizlik gelmektedir⁷⁶. İlk sürekli elçilikler her ne kadar kendilerinden beklenen faydayı sağlayamamış olsalar da gönderilen elçilere Avrupa’daki mevcut diplomatik usulleri ve yabancı dil öğrenme imkânı verdiğinden, ileriki dönemler için diplomasinin gelişiminde çok büyük fayda sağlamıştır⁷⁷. Örneğin öğrenilen diplomatik usuller sayesinde yerleşmiş bir Osmanlı diplomatik geleneği olan savaş halinde elçi hapsedilmesi uygulamasına son verilerek Batı’da oluşan devletler hukuku kurallarına da uyum sağlanmıştır⁷⁸.

Osmanlı İmparatorluğu’nun diplomasi alanında çağdaşlaşması sürecinde, III. Selim’den sonraki en önemli gelişmeler II. Mahmud döneminde yaşanmıştır. Bu dönemde kapatılan elçilikler yeniden açılmıştır⁷⁹. Reis-ül Küttablığa bağlı bir “Tercüme Odası”

⁷³ İlk sürekli Osmanlı elçiliğinin III. Selim’in Fransa hayranlığı ve o dönemdeki iyi ilişkiler sebebiyle Fransa’da açılacağı düşünülmüşse de Fransız İhtilali sebebiyle bu mümkün olmamıştır. Çünkü Osmanlı İmparatorluğu diğer devletlerce tanınmamış bir hükümeti orada bir elçilik kurarak tanımayı göze alamamış ve bu sebeple o dönemin başat gücü olan İngiltere’de ilk sürekli elçilik kurma yoluna gitmiştir. Ömer Kürkçüoğlu, “The Adaption and Use of Permanent Diplomacy”, A. Nuri Yurdusev (Ed.), **Ottoman Diplomacy Conventional or Unconventional?**, New York: Palgrave Macmillan, 2004, s.133-134.

⁷⁴ Hadiye Tuncer ve Hüner Tuncer, **Osmanlı Diplomasisi ve Sefaretnameler**, Ankara: Ümit Yayıncılık, 1997, s.19; Kuran, a.g.e., s.55; Reçber, a.g.e., s.11; Kemal Girgin, **Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri Hariciye Tarihimiz (Teşkilat ve Protokol)**, 3. Baskı, Okumuş Adam Yayınları: İstanbul, 2005, s.84.

⁷⁵ Kürkçüoğlu, a.g.e., s.134; Cezmi Karasu, “Tanzimat Dönemi Osmanlı Diplomasisine Genel Bir Bakış”, **Osmanlı Tarihi Araştırma Merkezi Dergisi**, (4), 1993, s.206.

⁷⁶ Kuran, a.g.e., 58; İskit, a.g.e., s.135; Gül Akyılmaz, **Osmanlı Diplomasisi Tarihi ve Teşkilatı**, Konya: Gül Yayınevi, 2001, s.150; İsmail Soysal, “Umur-i Hariciye Nezaretinin Kurulması”, **Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999, s.71.

⁷⁷ Kuran, a.g.e., s.58; İskit, a.g.e., s.135; Akyılmaz, a.g.e., s.153; Girgin, a.g.e., s.92.

⁷⁸ İpşirli, “Osmanlı Devletinde “Eman” Sistemi”, s.9; Soysal, a.g.e., s.71.

⁷⁹ II. Mahmud, Yunan İsyanı çıktığı sırada Rum maslahatgüzarların Babıali’ye yanlış haberler gönderdiklerini anlayınca elçilikleri kapatmıştır. Ancak 1830 yılında yeniden sürekli elçilikler açılmış ve bu dönemden Saltanatın kaldırıldığı 1922 yılına kadar 135 adet büyükelçi, elçi ve mukim maslahatgüzarlar görev yapmıştır. Sinan Kuneralp, “Tanzimat Sonrası Osmanlı Sefirleri”, İsmail Soysal

kurularak, yabancı elçilerle teması sağlamakla görevli Divan-ı Hümayun tercümanlarının Fenerli Rumlardan seçilmesi geleneğine son verilmiş ve bu alanda müslümanlar görevlendirilmeye başlanmıştır. Böylelikle dış ilişkilerde yabancı dil bilen uzman kişiler artmıştır⁸⁰. Reis-ül Küttablığın yerine İmparatorluğun merkez örgütü içinde ayrı bir bölüm olarak Dışişleri Bakanlığının özünü oluşturacak bir “Umur-i Hariciye Nezareti” kurulmuş ve Akif Efendi ilk nazır olarak tayin edilmiştir⁸¹.

Osmanlı İmparatorluğu diplomasisi üzerinde durulması gereken bir diğer husus ise, yabancı devlet konsoloslarına tanınan dokunulmazlık ve ayrıcalıklara ilişkin kurallardır. Özellikle kapütilasyon tanıyan andlaşmalarda, ceza ve hukuk davalarında farklı devlet vatandaşı yabancılar arasında meydana gelen uyuşmazlıklarda yabancı devlet konsolosluk mahkemesini yetkili kılan düzenlemelere yer verilmiştir. Konsoloslara ise konut, bina ve eşya dokunulmazlığı cezai yargı bağıışıklığı mutlak bir şekilde tanınır iken konsolosun ticaretle uğraşmasından kaynaklanan uyuşmazlıklar haricinde hukuki yargı bağıışıklığı da tanınmıştır⁸². Bu bakımdan Osmanlı İmparatorluğu’nda konsoloslara tanınan ayrıcalıklar günümüz ile kıyaslandığında çok ileri bir düzeydeydi.

1.6. Diplomatik Dokunulmazlık ve Ayrıcalık Kurallarının Kodifikasyonu

Yüzyıllar boyunca belirli bir hukuki sistematığe bağılı olmadan uygulanan diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklara ilişkin kuralların, modern diplomasi anlayışının gelişimine paralel olarak kodifikasyonu gündeme gelmiştir. Diplomasi ilişkilerine dair ilk kapsamlı kodifikasyon çalışması ise 1815 Viyana Kongresi’nde yapılmıştır⁸³. Diplomasi temsilcilerinin statüleri ve ayrıcalıkları ilk kez, 1815 Viyana Kongresi’nde ele alınmıştır; yine ilk kez bu Kongre’ye katılan devletlerce, diplomasinin belirli bir statüsü ve kuralları

(Yayına Hazırlayan) **Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç**, Türk Tarih Kurumu Yayınları: Ankara, 1999, s.113; Bu dönemde kurulan dış temsilcilik listesi ve görev alan diplomatik misyon şeflerinin listesi için ayrıca bkz: Kunalp, a.g.e., s.119-126.

⁸⁰ Soysal, a.g.e., s.71-72; İskit, a.g.e., s.135-136; Mahmut Akpınar, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Hariciye Nezareti’nin Kuruluşu ve Dış Politikanın Kurumsallaşması”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, XXIX/I, 2014, s.64-65.

⁸¹ Soysal, a.g.e., s.71; Vakur Versan, “Osmanlı Devletinde Tanzimattan Sonra Batı Devletler Hukukunun Benimsenmesi”, İsmail Soysal (Yayına Hazırlayan), **Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999, s.96.

⁸² Ethem Menemencioğlu, **Devletler Umumi Hukuku I**, T. C. Kültür Bakanlığı Siyasal Bilgiler Okulu: İstanbul, 1938, s.153-155.

⁸³ Eileen Denza, “Vienna Convention on Diplomatic Relations”, **United Nations Audiovisual Library of International Law**, http://legal.un.org/avl/pdf/ha/vcdr/vcdr_e.pdf (05.04.2017).

olan bir meslek olduğu kabul edilmiş ve diplomasi temsilcileri arasındaki protokol sorunlarına son vermek için 19.03.1815 tarihinde Viyana Tüzüğü kabul edilmiştir⁸⁴. 1815 Viyana Tüzüğü'ne göre diplomasi temsilcileri üç sınıfa ayrılmaktadır:

- i) Büyükelçiler, legalar ve nonslar;
- ii) Hükümdarın nezdinde gönderilen ortaelçiler ve öteki temsilciler;
- iii) Dışışleri bakanları nezdinde gönderilen maslahatgüzarlar(charge d'affaires'ler)⁸⁵.

1815 Viyana Kongresiyle, ulusların dışışleri memurlukları, her ülkedeki devlet memurluğunun ayrı bir kolu olarak tanınmıştır. Böylelikle diplomasi memurluğu kendi hiyerarşı ve kurallarına sahip bir meslek olarak resmen kabul edilmiştir⁸⁶. Ayrıca 1815 Viyana Tüzüğü'ne göre yalnız büyükelçilerin, lega ve nonsların temsil sıfatı vardır ve diplomasi temsilcilerinin kıdeminin, memur oldukları yere gelişlerinin hariciyeye bildirildiği tarihe göre tesbit edileceği düzenlenmiştir⁸⁷. Bu sistemde en uzun süre görev yapan büyükelçi *doyen* kabul edilmiş ve diğer elçilerin önceliği ise kronolojik düzenlemelerle belirlenmiştir⁸⁸. Böylelikle sürekli temsilciliklerin artmasıyla beraber önemli bir mesele haline gelmiş olan diplomasi temsilcileri arasındaki protokol sorunu çözüme kavuşmuştur.

Viyana Kongresi'nden üç sene sonra yapılan 1818 Aix-la- Chapelle Kongresi'nde hiyerarşı konusunda varılan kararlar kesinleşmiştir. Diplomasi temsilcileri 21 Kasım 1818'de kabul edilen bir protokol ile dört sınıfa ayrılmıştır;

⁸⁴ Şeref Ünal, **Devletler Hukukuna Giriş**, Ankara: Yetkin Yayıncılık, 2003, s.135; Seha L. Meray, **Uluslararası Hukuk ve Uluslararası Örgütler**, 2. Baskı, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1979, s.189; Tuncer, **Küresel Diplomasi**, s.23-24; Bu tüzüğün maddelerini, 1814 Paris Andlaşmasını imzalayan Avusturya, Fransa, Prusya, Rusya, İspanya ve İsveç kararlaştırmıştır. Seha L. Meray, **Devletler Hukukuna Giriş 2. Cilt**, Yeniden Gözden Geçirilmiş 4. Bası, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1975, s.17-18.

⁸⁵ Ömer İlhan Akipek, **Devletler Hukuku 2. Kitap**, Ankara: İstiklal Matbaası, 1964, s.105; Meray, **Uluslararası Hukuk ve Uluslararası Örgütler**, s.189.

⁸⁶ Roberts, a.g.e., s.11.

⁸⁷ Zeki Mesud Alsan, **Yeni Devletler Hukuku 1. Cilt**, 2. Baskı, İstanbul: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınevi, 1955, s.564-565.

⁸⁸ Nicolson, **Diplomacy**, s.33; Feridun Ergin, **Uluslararası Politika Stratejileri**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınevi, s.30-31.

- i) Büyükelçiler, legalar ve nonslar
- ii) Hükümdarların nezdinde gönderilen ortaelçiler ve diğer temsilciler
- iii) Mukim elçiler
- iv) Dışişleri Bakanı nezdinde gönderilen maslahatgüzarlar⁸⁹.

Bunlardan büyükelçi ve ortaelçi devlet başkanından devlet başkanına gönderilen diplomasi temsilcileri iken mukim elçi geçici bir görevle gönderilen fakat gittiği memlekette uzun bir süre kalan diplomasi temsilcisidir⁹⁰. Legalar Papa'nın Kardinaller arasından seçip özel bir görev için tayin ettiği elçiler iken Nonslar Papa'nın daimi elçileridir⁹¹. Maslahatgüzar ise, dışişleri bakanlığından dışişleri bakanlığı nezdinde gönderilen diplomasi temsilcisidir⁹².

Viyana ve Aix- la- Chapelle Kongrelerinde kabul edilmiş bulunan diplomasi temsilcilerinin statüsünü belirleyen kurallar, başlangıçta sınırlı sayıda devlet tarafından kabul edilmiş olsa da zamanla diğer devletlerin de uygulamasıyla bir örf ve adet kuralı haline gelmiştir ve bugün de çok az bir değişiklik ile uygulanmaya devam etmektedir⁹³.

Uluslararası hukukta diplomatik dokunulmazlık konusuna ilişkin düzenleme yapan çalışmalar ise 1920'lerde başlamıştır. Bu konuya ilişkin önemli bir kodifikasyon çalışması ise, 20 Şubat 1928 yılında toplanan Altıncı Pan-Amerikan Konferansı'nda, 14 Latin Amerika Devleti tarafından bölgesel düzeyde yürürlüğe konulan 1928 Diplomasi Memurlarına İlişkin Havana Sözleşmesi kabul edilebilir⁹⁴. Bahsi geçen Sözleşme diplomasi personeline konut dokunulmazlığı, hukuki ve cezai yargı bağımsızlığı, vergi ve gümrük bağımsızlığı tanıyan hükümleri ile günümüzde de uygulanan ayrıcalıklara benzer

⁸⁹ 1815 Viyana Tüzüğü metni için bkz: Meray, "Diplomasi Temsilcilerinin Hukuki Statüsü", s.85-86.

⁹⁰ M. Cemil, "**Hukuku Düvel, Devletler Arasında Münasebet, Devlet Reisleri, Hariciye Vekilleri, Elçiler, Konsoloslar**", İstanbul: Ahmet İhsan Matbaası, 1934, s.89-105.

⁹¹ Alsan, **Yeni Devletler Hukuku 1. Cilt**, s.565.

⁹² Akipek, a.g.e., s.105; Meray, **Uluslararası Hukuk ve Uluslararası Örgütler**, s.189; Büyükelçiler ile ortaelçiler arasında, görevleri açısından, bir farklılık yoktur. Maslahatgüzarlar ise daimi ve muvakkat olmak üzere ikiye ayrılırlar. Bir devlet diğeri yanına elçi tayin etmezse, masrafı daha az olması sebebiyle kendisini daimi bir maslahatgüzarla temsil ettirir; elçinin herhangi bir sebeple görevinden ayrılması üzerine ona vekâlet etmesi için gönderilen diplomasi memuruna da muvaffakat maslahatgüzar denir. Alsan, **Yeni Devletler Hukuku 1. Cilt**, s.566.

⁹³ Meray, "Diplomasi Temsilcilerinin Hukuki Statüsü", s.87.

⁹⁴ The Havana Convention on Diplomatic Officers and the Havana Convention on Consular Agents 1928, <http://grberridge.diplomacy.edu/havana-conventions/#officers> (13.02.2016).

düzenlemeler getirmiştir⁹⁵. Bu Sözleşme her ne kadar bölgesel nitelikte akdedilse de diplomatik dokunulmazlıklara ilişkin evrensel kuralların oluşumunda referans alınan bir kaynak olmuştur.

Diplomasi temsilcilerinin statüleri ve sınıfları hakkında 19. yüzyıl başlarında kabul edilmiş bu kuralların dönemin şartlarına uymadıkları ileri sürülmüştür⁹⁶. Bunun üzerine bu konunun Milletler Cemiyeti'nin kodifikasyon çalışmaları sırasında yeniden ele alınmasına teşebbüs edilmiş ancak bir sonuca ulaşılamamıştır⁹⁷. Sonuç alınamamış olsa da bu konuda yeni düzenlemelere ihtiyaç duyulduğu gerçeği anlaşılmıştır ve bunun üzerine Birleşmiş Milletler, bünyesindeki Uluslararası Hukuku Komisyonu'nu, diplomasi münasebetleri ve muafiyetleri konusunda çalışmakla görevlendirmiştir. Uzun süren çalışmalar neticesinde 1957 yılında dokuzuncu toplantıda, ileride yapılacak 1961 Sözleşmesi'ne esas olacak bir tasarı kabul edilmiştir⁹⁸. Bu gelişmeden sonra, Uluslararası Hukuk Komisyonu Tasarının, Genel Kurul'un 07.12.1959 tarih ve 1450 sayılı Kararı'yla uluslararası bir konferansta görüşülmesi karara bağlanmıştır⁹⁹.

Birleşmiş Milletler Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun yaklaşık beş yıllık çalışmasının ardından bu tasarı, 81 devletin katılımıyla Viyana'da, 2 Mart-14 Nisan 1961 tarihleri arasında gerçekleştirilen Diplomatik İlişki ve Muafıklar Hakkında Diplomatik BM Konferansı'nda müzakere edilmiş, 18.04.1961 tarihinde Diplomatik İlişkiler Hakkında

⁹⁵ Sözleşme metni için bkz: Cemil, a.g.e., s.301-305.

⁹⁶ 18 Mart 1815 tarihli Viyana Tüzüğü'nün ikinci maddesi büyükelçinin temsili karakterine sahip olduğu, onun hükümdarında şahsını temsil ettiği diğer elçilerin bu temsil yetkisine sahip olmadığı sonucuna varılmasına neden oluyordu. Ancak zamanla devlet ve devlet konusundaki telakkilerin değişmesi, elçilerin temsil yetkileri üzerinde de yeni fikirlerin oluşmasına sebebiyet vermiştir. Mutlak hükümdar kalmadığından elçilerin derecelerine bakılmaksızın hepsinin devleti temsil ettiği kabul edilmiştir. Bu kavram farkının ortadan kalkmış olduğuna dikkat çeken Milletler Cemiyeti'nde kurulmuş olan Devletler Hukukunun Tedrici Kodifikasyonu Mütahassıslar Komitesi, 2 Nisan 1927'de bu hususu raporlamışsa da bir sonuca ulaşamamıştır. Meray, "Diplomasi Temsilcilerinin Hukuki Statüsü", s.87; Alsan, **Yeni Devletler Hukuku 1. Cilt**, s.565-566.

⁹⁷ Meray, "Diplomasi Temsilcilerinin Hukuki Statüsü", s.87.

⁹⁸ Seha L. Meray, "Birleşmiş Milletler Devletler Hukuku Komisyonunun Dokuzuncu Toplantısı", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 13(1), Mart 1958, s.133; Ayrıca bu tasarı hakkında geniş bilgi için bakınız Meray, "Birleşmiş Milletler Devletler Hukuku Komisyonunun Dokuzuncu Toplantısı", s.133-155.

⁹⁹ Report of the International Law Commission Covering The Work of its Tenth Session, 28 April-4 July 1958, Document A/CN.4/117, Yearbook of International Law Commission, 1958, Vol. 2, s.89-100, http://legal.un.org/docs/?path=../ilc/documentation/english/reports/a_cn4_117.pdf&lang=EF (13.02.2016).

Viyana Sözleşmesi imzalanmıştır¹⁰⁰. 1961 Viyana Sözleşmesi, yirmi ikinci onaylama ve katılma belgesinin BM Genel Sekreteri'ne tevdi edildiği tarihi izleyen otuzuncu gün olan 24.04.1964'te yürürlüğe girmiştir¹⁰¹. 1961 Viyana Sözleşmesi, Türkiye tarafından 1984 yılında onaylanmış, 05.04.1985 tarihinde ise yürürlüğe girmiştir¹⁰².

1961 Viyana Sözleşmesi ile geçmiş iki yüz yılda gelişen diplomasi hukukunun kuralları kodifiye edilmiştir. Bu kurallardan birçoğu kodifiye edilmeden önce örf ve adet kuralı olarak kabul görmüştü veya resmi ilişkilerin kurulmasını kolaylaştırmak amacıyla ikili andlaşmalarla oluşturulmuştu¹⁰³. Ancak 1961 Viyana Sözleşmesi, dağınık halde bulunan diplomasi hukukunun kurallarını somutlaştırılmıştır. Bu Sözleşme, bugün uygulanan uluslararası hukukta, diplomasi hukuku ile ilgili olarak başvurulacak birincil kaynak haline gelmiştir. Ayrıca Sözleşme'ye bugün itibarıyla 190 devletin¹⁰⁴ taraf olduğu göz önüne alınırsa bu Sözleşme'nin evrensel bir nitelik taşıdığı sonucu çıkarılmaktadır.

Diplomasi alanındaki kodifikasyon çalışmaları sadece diplomasi temsilcilerinin statüleri ve yetkilerinin belirlenmesi ile sınırlı kalmamıştır; bu kişilere benzer statülere sahip gruplar için de çalışmalar yapılmıştır. 1961 Viyana Sözleşmesi'nin birçok kuralı bu çalışmalara kaynaklık etmiştir. Bunlardan en önemlileri, hiç şüphesiz ki konsolosluk ilişkilerine dair kuralları düzenleyen 24.04.1963 tarihli Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi'dir¹⁰⁵. Bunun haricinde, 08.12.1969 tarihli Özel Misyonlar Hakkında Sözleşme¹⁰⁶, 14.12.1973 tarihli Diplomasi Ajanları da Dahil Olmak Üzere Uluslararası Korunan Kişilere Karşı İşlenen Suçların Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi¹⁰⁷,

¹⁰⁰ Vienna Convention on Diplomatic Relations, Vienna, 18 April 1961, United Nations, *Treaty Series*, vol. 500, p. 95, http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_1_1961.pdf (13.02.2016); Bundan sonra "1961 Viyana Sözleşmesi" olarak anılacaktır.

¹⁰¹ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 51/1.

¹⁰² **T. C. Resmi Gazete**, 18615, 24 Aralık 1984.

¹⁰³ Hamilton ve Langhorne, a.g.e., s.214-215.

¹⁰⁴ Taraf devletler için bkz: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtldsg_no=III-3&chapter=3&clang=_en (05.08.2016).

¹⁰⁵ Vienna Convention on Consular Relations, Vienna, 24 April 1963, United Nations, *Treaty Series*, vol. 596, p. 261, http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_2_1963.pdf (13.02.2016); 1963 Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi, Türkiye tarafından 20.05. 1975 tarihinde onaylanmış, 27. 09. 1975 tarihinde ise yürürlüğe girmiştir. Resmi metin için bkz: **T. C. Resmi Gazete**, 15369, 27 Eylül 1975.

¹⁰⁶ Convention on Special Mission, 08 December 1969, United Nations, *Treaty Series*, vol. 1400, p. 231, http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_3_1969.pdf (13.02.2016); Türkiye bu sözleşmeye taraf değildir.

¹⁰⁷ Convention on the Prevention and Punishment of Crime against Internationally Protected Persons, including Diplomatic Agents,, 14 December 1973, United Nations, *Treaty Series*, vol. 1035, p. 167,

14.03.1975 tarihli Evrensel Nitelikteki Uluslararası Kuruluşlarda Devletlerin Temsili ve İlişkilerin Kurulmasını Düzenleyen Sözleşme¹⁰⁸ de diplomasi alanında gerçekleşen gelişmelerdendir.

Modern diplomasi hukuku bahsi geçen kanunlaştırma çalışmalarıyla daha sağlam bir temele oturtularak uluslararası hukukun genel ilkeleri haline getirilmiştir. Özellikle 1961 Viyana Sözleşmesi, bugün diplomasi hukukunun birincil kaynağı niteliğindedir, bu Sözleşme'ye taraf olmayan devletler dâhi Sözleşme'nin birçok hükmünün örf ve adet kuralı haline gelmiş olması sebebiyle bu Sözleşme'nin hükümleriyle bağlıdır.

http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_4_1973.pdf (13.02.2016); Türkiye bu sözleşmeye 1981 tarihinde taraf olmuştur; Sözleşme metni için bkz: **T. C. Resmi Gazete**, 17327, 01 Mayıs 1981.

¹⁰⁸ Vienna Convention on the Representation of States in their Relations with International Organizations of a Universal Character, Official Records of the United Nations Conference on the Representation of States in their Relations with International Organizations, V. II, UN Doc. A/CONF. 67/16, http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/5_1_1975.pdf (13.02.2016) .

İKİNCİ BÖLÜM

2. DİPLOMASİDE YETKİ KULLANAN KİŞİLER VE KURUMLAR

2.1. Genel Olarak

Devletler, birbirleri ile olan diplomatik ilişkilerini, devleti temsil yetkisine sahip olan kişiler aracılığıyla yürütürler. Bu kişiler, devletlerarası ilişkilerin organları olarak adlandırılır¹⁰⁹. Bu organların kimlerden oluşacağı, yetkilerinin sınırları hatta bu yetkinin ne şekilde kullanılacağı her devletin kendi iç hukukunda düzenlenir ancak bu organların milletlerarası ilişkiler alanındaki görev ve yetkileri milletlerarası hukuk tarafından belirlenir¹¹⁰. Uluslararası ilişkilerin yürütülmesinde aracı olan bu organlar diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklara sahip olurlar bu bakımdan bunların kimlerden oluşacağı, yetki ve statülerinin tespit edilmesi son derece önemli bir husustur.

Devletlerarası ilişkilerin organlarını iki gruba ayırmak olanaklıdır, bunlar merkezi organlar ve dış organlardır¹¹¹. Merkezi organlar ülke içinde veya dışında, Anayasa gereğince devlet kişiliğini temsil yetkisine sahip olanlarla, devletin dışişlerinin yönetiminden sorumlu olanlardır¹¹². Bunlar devlet başkanı, dışişleri bakanı ve hükümet başkanıdır. Dış organlar ise devleti diğer devletler ya da uluslararası kuruluşlar nezdinde

¹⁰⁹ Meray, **Devletler Hukukuna Giriş 2. Cilt**, s.3; Akipek, a.g.e., s.102-103.

¹¹⁰ Cemil, a.g.e., s.3; Edip Çelik, **Milletlerarası Hukuk Cilt I**, Yenilenmiş 4. Baskı, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1980, s.495.

¹¹¹ Yapılan çalışmalar incelendiğinde diplomasi organlarının sınıflandırmasında farklı isimlerin kullanıldığına rastlanmaktadır. Pazarcı, merkezdeki yetkililer ve diplomasi temsilcileri ayrımını tercih etmiştir. Hüseyin Pazarcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri 3. Kitap**, Gözden Geçirilmiş 5. Bası, Ankara: Turhan Kitabevi, 2015, s.67; Cemil, devletler arasında münasebetleri yürütenler başlığı altında bir ayrıma gitmeden tek bir çatı altında değerlendirmede bulunmuştur. Cemil, a.g.e., s.3; Ayrıca diplomasi ilişkilerinin herhangi bir yetki belgesi olmadan devlet başkanı, dışişleri bakanı ve hükümet başkanı tarafından yürütüldüğü düşünüldüğünde bunları genel yetkili organlar diye sınıflandırmak da mümkündür. Bu sınıflandırma için bkz: Nasih Sarp Ergüven, **Uluslararası Hukukta Diplomatik Ayrıcalıklar**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008, s.37; Ancak bu konuda yazılmış eserler incelendiğinde ağırlıklı olarak merkez organ ve dış organ ayrımının kullanıldığına rastlanılmaktadır. Bu sebeple de çalışmamızda merkezi organ- dış organ ayrım tercih edilmiştir.

¹¹² Çelik, a.g.e., s.495.

temsil etmek üzere yabancı ülkelere gönderilen diplomasi temsilci ve memurlarıdır¹¹³ . Bunlara, esas görevleri devletlerinin uluslararası ilişkilerini yürütmek olmamakla birlikte devletin özellikle yabancı ülkelerdeki ekonomik ve vatandaşlık çıkarlarını gözetmekle görevli olan konsolosları da eklemek mümkündür¹¹⁴ .

Devleti uluslararası ilişkilerinde genel olarak ve herhangi özel bir yetkilendirmeye gerek olmaksızın temsile yetkili kişiler devlet başkanları, hükümet başkanları ve dışişleri bakanlarıdır¹¹⁵ . Bu kişilerin sahip olduğu dokunulmazlıklar kimi zaman diplomasi temsilcilerinin sahip olduğu dokunulmazlıklar veya devlet bağışıklığı ile benzer bir şekilde kullanılsa da aynı kavramlar değildirler. Bahsi geçen üçlünün sahip olduğu kişi dokunulmazlığı diplomasi temsilcilerinin sahip olduğu dokunulmazlıktan daha geniş bir bağışıklıktır. Örneğin diplomasi temsilcilerinin transit geçişler haricinde, başka bir devlete yapacakları özel amaçlı ziyaretlerde bağışıklığa sahip değilken; devlet başkanları özel amaçlı gezilerinde dâhi bağışıklığa sahiptir. Bu üçlünün sahip olduğu dokunulmazlıklar kendi devleti dışındaki herhangi bir devlet tarafından sonlandırılmaz veya sınırlandırılmazken; diplomasi temsilcilerinin dokunulmazlıkları *persona non grata* ilan edilmeleriyle son bulur. Devlet başkanı, hükümet başkanı ve dışişleri bakanlarının sahip oldukları dokunulmazlıklar uluslararası örf ve adet kurallarıyla şekillenmiştir ve sınırları bir uluslararası andlaşmaya dayanan diplomatik dokunulmazlıklardan daha geniş bir nitelik taşımaktadır¹¹⁶ .

Uluslararası hukukta, bahsi geçen üst düzey devlet görevlilerine makam veya statülerine bağlı olarak birtakım geniş dokunulmazlıklar ve ayrıcalıklar verilmektedir. Dokunulmazlıkların temel gerekçesi, uluslararası ilişkilerin sorunsuz bir şekilde yürütülmesini sağlamaktır. Devletler arasında barışçıl işbirliğine ve barış içinde birarada yaşamaya dayalı bir sistemin sürerliliği için dokunulmazlıklar gereklidir¹¹⁷ . Bu dokunulmazlıklar, devletlerin birbirleriyle özgürce görüşebilmeleri ve bu tür faaliyetlerin

¹¹³ Meray, **Devletler Hukukuna Giriş 2. Cilt**, s.3.

¹¹⁴ Pazarcı, a.g.e., s.67; Konsolosların görevlerinin mahiyetinin diplomasi temsilcilerinden farklılığı ve sahip olduğu temsil yetkisinin kısıtlılığı sebebiyle çalışmamızda yer verilmemiştir.

¹¹⁵ Melda Sur, **Uluslararası Hukukun Esasları**, 9. Baskı, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2015, s.229.

¹¹⁶ Bilge Erson Asar, **Yabancı Devletlerdeki Yargılamalar Açısından Uluslararası Hukukta Devlet Görevlilerinin Yargı Bağışıklığı**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2016, s.100-103.

¹¹⁷ Hazel Fox, **The Law of State Immunity**, 2. Edition, Oxford: Oxford University Press, 2008, s.673.

yürütülmesinden sorumlu devlet görevlilerinin diğer devletlerin müdahalesi olmaksızın yerine getirebilmesi bakımından önemlidir¹¹⁸.

Uluslararası hukukta üst düzey devlet görevlilerinin bağışıklığı konusunda ise iki tür bağışıklıktan söz edilmektedir: *ratione personae* (kişi bakımından) ve *ratione materiae* (konu bakımından) bağışıklık¹¹⁹.

Üst düzey devlet görevlilerine resmi görevde kaldığı sürece verilen bağışıklıklar genellikle “kişisel bağışıklık” veya “*ratione personae*” bağışıklık olarak adlandırılmaktadır¹²⁰. Bu bağışıklık genel olarak devlet görevlisinin yerine getireceği işlevlerini korumaya yönelik olarak verilmektedir¹²¹. *Ratione personae* bağışıklık sınırlı sayıda üst düzey devlet görevlisini ilgilendirir ve onları resmi ve özel görev ayrımı olmaksızın her türlü eylemleri açısından yabancı devletin yargılama yetkisinden bağışık tutar¹²². *Ratione personae* bağışıklık, bireyin resmi statüsüne dayanır ve bu nedenle birey artık görevde olmadığına kullanılamaz¹²³.

Ratione materiae bağışıklık ise devlet görevlilerinin resmi işlemlerine ilişkindir. Bağışıklık fiilin niteliği ile ilgili olduğu için, eski bir devlet görevlisi, görevinden ayrıldıktan sonra bile, görev süresince yerine getirilen resmi faaliyetlerinden dolayı

¹¹⁸ Micheal Tunks, “Diplomats or Defendants? Defining the Future of Head-of-State Immunity”, **Duke Law Journal**, 52(3-4), 2002, s.651; Uluslararası Adalet Divanının da belirttiği gibi “devletler arasında ilişkilerin yürütülmesi diplomatik temsilciliklerin ve elçiliklerin dokunulmazlığından daha temel bir koşul değildir.” International Court of Justice (24.05.1980), “**United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran**”, para. 91, <http://www.icj-cij.org/docket/files/64/6291.pdf> (12.04.2017).

¹¹⁹ Andrew D. Mitchell, “Leave Your Hat On? Head Of State Immunity and Pinochet”, **Monash University Law Review**, 25(2), 1999, s.230.

¹²⁰ Dapo Akande ve Sangeeta Shah, “Immunities of State Officials, International Crimes, and Foreign Domestic Courts”, **European Journal of International Law**, 21(4), 2011, s.818.

¹²¹ “Uluslararası örf ve adet hukukunda, dışişleri bakanlarına verilen dokunulmazlıklar, kişisel çıkarları için verilmez, ancak kendi devletleri adına işlevlerinin etkin bir şekilde yerine getirilmesini sağlaması için verilirler.” International Court of Justice (14.02.2002), “**Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium)**”, para.55, <http://www.icj-cij.org/docket/files/121/8126.pdf> (12.04.2017) ; *Ratione personae* bağışıklık her ne kadar işlevsel mantık ile açıklanmaya çalışılsa da bunun ötesinde sembolik egemenlik ve müdahalede bulunmama ilkesi olmak üzere iki gerekçe daha bulunmaktadır. Örneğin, devlet başkanına tanınan *ratione personae* bağışıklık sadece yaptığı işlevler için değil, ayrıca onun simgelediği şey: egemen devlet dolayısıyla verilmektedir. Devlet başkanına tanınan dokunulmazlık, devletin egemenliğini yansıtmaktadır ve kendine tanınan dokunulmazlık, görevinin ve temsil ettiği devletin haysiyetine saygı gösterilmesinden kaynaklanmaktadır. Akande ve Shah, a.g.e., s.824.

¹²² Sur, a.g.e., s.230.

¹²³ Erson Asar, a.g.e., s.97.

bağıışıklıktan yararlanmayı talep edebilir¹²⁴. *Ratione materia* bağıışıklıktaki öncelikli amaçlardan bir tanesi devlet görevlisine fayda sağlamaktan ziyade, devlete atfedilebilecek resmi bir işlemi yabancı devletin incelemesinden korumaktır. Bununla birlikte, bu fiiller devletin araçları olarak bireysel yetkililer tarafından yapıldığı için bu kişileri de korumaktadır¹²⁵. *Ratione materiae* bağıışıklıktan yararlananlar, görevden ayrılrsa bile görev süresince yapılan resmi eylemler bakımından dokunulmazlıktan yararlanmaya devam edebilecekken; göreve başlamadan önce, görev sırasında ve görev bittikten sonra gerçekleştirilen özel faaliyetler bakımından dokunulmazlığa sahip olduğu iddiasını ileri süremeyeceklerdir¹²⁶.

2.2. Merkezi Organlar

2.2.1. Devlet Başkanı

2.2.1.1. Devlet Başkanının Temsil Yetkisi

Bir devleti diplomatik ilişkilerde temsil eden en yüksek organ ve temsilci devlet başkanıdır¹²⁷. Devlet başkanının bu bakımdan yetkileri kendi devletinin ulusal düzenlemeleri özellikle Anayasaları ile belirlenir. Bu bağlamda, devlet başkanına kendi devleti tarafından verilen ünvanın devleti temsil yetkisi bakımından bir önemi yoktur. Devlet başkanının ünvanını taşıyan Kral, Cumhurbaşkanı hatta kolektif bir organ bile olsa uluslararası hukuk bu kişiler arasında bir ayrım yapmamaktadır¹²⁸.

¹²⁴ Chanaka Wickremasinghe, “Immunity of State Official and International Organizations”, Malcolm Evans (Ed.), **International Law**, 3. Edition, Oxford: Oxford University Press, 2010, s.383.

¹²⁵ Akande ve Shah, a.g.e., s.825.

¹²⁶ “...Bir kişi dışışleri bakanlığı görevinden ayrıldıktan sonra, bir başka devlet önünde, uluslararası hukukun tanıdığı bağıışıklıktan artık yararlanamayacaktır. Uluslararası hukuk altında sahip olduğu yetki uyarınca, bir devletin mahkemesi, görevi süresince özel kişi sıfatıyla yaptığı eylemler bakımından olduğu kadar, görev yaptığı süreçten önceki veya sonraki eylemleri bakımından, başka bir devletin eski dışışleri bakanını yargılayabilir.” International Court of Justice, “**Arrest Warrant of 11 April 2000**”, para. 61.

¹²⁷ Robert Jennings/Arthur Watts (Ed.), **Oppenheim’s International Law, Volume 1**, 9. Edition, London-New York: Longman, 1996, s.1033; Alina Kaczorowska, **Public International Law**, 4. Edition, London-New York: Routledge, 2010, s.395.

¹²⁸ Pazarcı, a.g.e., s.68; Her devlet kendi ulusal düzenlemelerine göre devlet başkanlarına farklı ünvanlar verme yetkisine sahip olsa da diğer devletler bu ünvanları kabul etmek zorunda değildir. Örneğin Napolyon’un imparatorluk ünvanını, Osmanlı padişahları çok uzun bir süre sonra 1806’da kabul etmesine karşılık İngiltere bu ünvanı hiçbir zaman tanımadı. Genellikle devletler diğer memleketi alakalandıran bir mahzuru olmadıkça onu tanırlar. Örneğin İngiltere, 1903’de Sırbistan Kralı Aleksandr Obrenović öldürülerek yerine Karayergiyevic hanedanından Piyer kral olduğunda bu ünvanı ancak birkaç sene geçince bu olaya ön ayak olanlar cezalandırıldıktan sonra tanımıştır. Çünkü kral ve kraliçeyi öldürme

Devletin en üst düzey temsilcisi olarak devlet başkanı uluslararası ilişkilerde devlet adına hareket etmektedir ve uluslararası hukukta kendi devletine atfedilebilecek görevleri yerine getirme yetkisine sahiptir¹²⁹. Bu kapsamda devlet başkanlarının bazı özel görev ve yetkileri vardır ki bunlar doğrudan uluslararası hukuku ilgilendirir. Devlet başkanının uluslararası alanda önemli görevleri; diplomatik misyon üyelerini atamak ve kabul etmek, savaş ve barışa karar vermek ve uluslararası andlaşma yapmaktır¹³⁰.

Devlet başkanı kendi devletinin uluslararası ilişkilerini yürütmeye ve devleti adına bir takım işlemleri tesis etmeye yetki belgesine ihtiyaç duymadan hareket edebilmektedir¹³¹. Uluslararası temsil açısından devlet başkanının genel bir yetkiye sahip olduğu hem bir uluslararası örf adet kuralıdır hem de bir takım çok taraflı andlaşmalarla da benimsenmiş bulunmaktadır¹³². Örneğin 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 7. maddesinin 2. fıkrasında bir andlaşmanın akdedilmesi ile ilgili her türlü işlemin yapılması amacıyla devlet başkanının hiçbir yetki belgesi gerekmeden devleti temsile yetkili olduğu belirtilmiştir¹³³.

İngiltere'de kötü bir tesir bırakmıştı. Birsell, a.g.e., s.11-12; Devlet başkanlığı genellikle cumhuriyet ve monarşilerde olduğu gibi tek bir kişi tarafından yürütülmektedir. Ancak bir kişi aynı zamanda Birleşik Krallık Devlet Başkanlığında olduğu gibi birden fazla egemen devletin devlet başkanlığını yürütebilir. Ayrıca İsviçre ya da Bosna Hersek'teki gibi birkaç kişiden oluşan kolektif bir yapı da devlet başkanlığı görevini yürütebilir. Sir Arthur Watts, "Heads of State", **The Max Plank Encyclopedia of Public**, October 2010, <http://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1418?prd=EPIL> (31.01.2017); Jennings/Watts, a.g.e., 1035-1036.

¹²⁹ Devlet başkanlarının tek taraflı olarak vermiş olduğu taahhütlerin devletleri bağladığına ilişkin kararlar için bkz: "...Devlet Başkanı'nın, devleti adına uluslararası taahhütler içeren tek taraflı işlemler yaparak devletini temsil etmiş sayılacağı uluslararası hukukta köklü bir kuraldır". International Court of Justice (03.02.2006), "**Case Concerning Armed Activities on The Territory of the Congo (New Application 2002) (Democratic Republic of Congo v Rwanda)**", para. 46, <http://www.icj-cij.org/docket/files/126/10435.pdf> (12.04.2017) ; Bir devletin, devlet başkanının resmi bildirileri ile o devleti bağlayan yasal zorunluluklar yaratabilir. Örneğin Fransa Devlet Başkanı'nın tek taraflı olarak "bu seferki atmosferik denemelerin sonuncu olduğu" nu deklare etmesi Fransa'yı bu deklarasyona göre hareket etme hukuki yükümlülüğü altına sokmuştur. International Court of Justice (20.12.1974), "**Nuclear Test Cases (Australia v. France; New Zealand v. France)**", s.253, <http://www.icj-cij.org/docket/files/58/6093.pdf> (12.04.2017) ; Ancak bir basın toplantısında konuşma dışı yorumlar aynı etkiyi göstermeyecektir. Bkz: International Court of Justice (22.12.1986), "**Case Concerning the Frontier Dispute (Burkina Faso/Republic of Mali)**", para. 40, <http://www.icj-cij.org/docket/files/69/6447.pdf> (12.04.2017).

¹³⁰ Ramona Pedretti, **Immunity of Heads of State and State Officials for International Crimes**, Leiden/Boston: Brill Nijhoff, 2015, s.10; Bilge Erson Asar, "Diplomatik İlişkileri Yürüten Devlet Görevlileri", **İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 12(2), 2013, s.70; Jennings/Watts, a.g.e., s.1034.

¹³¹ Jennings/Watts, a.g.e., s.1033-1034; Pazarcı, a.g.e., s.68.

¹³² Pazarcı, a.g.e., s.68; Reçber, a.g.e., s.14.

¹³³ Vienna Convention on the Law Treaties, 23 May 1969, United Nations, Treaty Series, vol. 1155, p. 331, Sözleşme Metni için bkz: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf (13.04.2017) ; 1961 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi Türkçe metni için bkz: Gündüz, a.g.e.,

Devlet başkanının genel yetkili olması demek, onların yaptıkları bütün işlemlerin devleti bağladığı anlamına gelmesine sebebiyet verecek midir sorusunu akıllara getirmektedir. Bu hususta kimi yazarlar devlet başkanının bütün işlemlerinin, doğrudan doğruya devleti bağlaması gerektiğini savunmuştur. Buna karşılık başka yazarlar da devlet başkanının temsil yetkisini Anayasanın düzenlediği biçimde ve çizdiği sınırlar içerisinde kullanması gerektiğini bu sınırları aşan işlemlerin devleti bağlamayacağını belirtmişlerdir¹³⁴. Devlet başkanının sahip olduğu temsil yetkisinin şahsına değil de devletin başı olduğu için tanındığı göz önüne alındığında ikinci fikir daha makuldür. Ayrıca günümüz uluslararası hukuk kuralları incelendiğinde de bu fikrin benimsendiği görülür¹³⁵.

Türkiye’de Cumhurbaşkanının uluslararası ilişkileri yürütmede kullandığı yetkiler ve üstlendiği görevler 1982 Anayasa’sında ve diğer iç hukuk düzenlemeleri ile belirlenmiştir. Anayasa’nın 104. maddesinin 1. fıkrası uyarınca Cumhurbaşkanı Devletin başıdır ve bu sıfatla Türkiye Cumhuriyetini ve Türk Milletinin birliğini temsil eder. Bu hükmün 2. fıkrasında Cumhurbaşkanın Anayasa’da belirlenen şartlara uymak koşuluyla kullanabileceği yetkiler arasında yürütme ile ilgili görevler başlığında uluslararası ilişkilerde kullanabileceği yetkiler düzenlenmiştir. Bu görevler; yabancı devletlere Türk devletinin temsilcilerini göndermek ve Türkiye Cumhuriyetine gönderilecek yabancı devlet temsilcilerini kabul etmek ile milletlerarası andlaşmaları onaylamak ve yayımlamak şeklinde ortaya çıkmaktadır¹³⁶.

s.66-87; Sözleşme 27 Ocak 1980’de 34 devletin onaylaması ile yürürlüğe girmiştir. Türkiye bu sözleşmeye taraf değildir.

¹³⁴ Meray, **Devletler Hukukuna Giriş 2. Cilt**, s.5; Çelik, a.g.e., s.496.

¹³⁵ 1961 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi madde 46/1: “Bir devlet, bir andlaşmayla bağlanma rızasının iç hukukunun andlaşma akdetme yetkisiyle ilgili hükümlerini ihlal etmek suretiyle açıkladığı vakıasına rızasını geçersiz kılan bir gerekçe olarak başvuramaz, meğerki ihlal aşikâr ve iç hukukun temel önemi haiz bir kuralı ile ilgili olsun.”; Görüldüğü üzere bir uluslararası andlaşma akdetmede genel yetkili olan devlet başkanı andlaşma akdetme ile ilgili kendi yasasındaki temel bir normu ihlal ederek bir andlaşmanın yürürlüğe girmesini sağlayamaz. Örneğin T.C. Anayasası madde 90/1 düzenlemesine göre, yabancı devletlerle yapılan bir andlaşmanın onaylanması, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına bağlıdır. Bu husus iç hukukun andlaşma akdetmeyle ilgili temel önemi haiz bir kuralıdır. Bu durumda Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı bir uluslararası andlaşmayı uygun bulma kanunu olmaksızın imzalaması ilgili andlaşmanın yürürlüğe girmesini sağlamaz. Bu durumda, devlet başkanının her işleminin sınırsız bir şekilde devleti bağlamadığı sonucuna ulaşmaktayız. Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası, **T. C. Resmi Gazete**, 17844, 20 Ekim 1982.

¹³⁶ 1982 Anayasası madde 104/1-2.

7.7.2010 tarihli ve 6004 Sayılı Dış İşleri Bakanlığı'nın Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanunu¹³⁷ incelediğinde Cumhurbaşkanının uluslararası ilişkileri yürütme yetkisinin daha çok temsili nitelikte olduğu görülmektedir. Bu kanunun 2. maddesinin 2. fıkrasına göre Hükümet tarafından belirlenen dış politikayı yürütme görevi Dış İşleri Bakanlığına verilmiştir¹³⁸.

2.2.1.2. Devlet Başkanının Milletlerarası Statüsü

2.2.1.2.1. Genel Olarak

Devlet başkanı, devletin milletlerarası kişiliğini temsil etmesi sebebiyle yabancı bir devlet ülkesinde bulunduğu sırada, milletlerarası hukuk tarafından sağlanmış özel bir statüye sahip olur¹³⁹. Bu statü kapsamında devlet başkanları, resmi ziyaret amacıyla bir yabancı devlete gittiğinde hem ziyaret edilen devlette hem de geçtikleri üçüncü devletlerde bir takım dokunulmazlık ve ayrıcalıklardan yararlanırlar¹⁴⁰. Devlet başkanına tanınan bu ayrıcalıkların temeli, monarşik dönemlerde kabul edilmiş olan, egemen kralların birbirini yargılayamayacağını belirten *par in parem non habet jurisdictionem* (eşitler arasında yargı yetkisi yoktur) hukuk genel ilkesi ile açıklanmaktadır¹⁴¹. Bu ilkenin asıl gayesi, devletin egemenliğini ve eşitliğini sarsmama kaygısıdır.

Devlet başkanı, bir yabancı ülkeyi her zaman resmi amaçla ziyaret etmeyebilir, turist olarak ya da devlet başkanı sıfatını açıklamadan da yabancı bir ülkede bulunabilir. Devlet başkanının, başkanlık sıfatını belirtmeden yaptığı bu özel gezilere *incognito* gezi

¹³⁷ 6004 Sayılı Dış İşleri Bakanlığı'nın Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanunu, **T. C. Resmi Gazete**, 27640, 13 Temmuz 2010.

¹³⁸ Dışişleri Bakanlığı'nın Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun madde 2/2'de Dış İşleri Bakanlığı'nın görev ve yetkileri belirtilmiştir. İlgili düzenleme şu şekildedir: a) Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politikasının tespiti için hazırlık çalışmaları yapmak ve tekliflerde bulunmak, Hükümet tarafından tayin ve tespit edilen hedef ve esaslara göre dış politikayı uygulamak ve koordine etmek. b) Türkiye Cumhuriyetini ve Hükümetini yabancı devletler ve uluslararası kuruluşlar nezdinde yetkili makam olarak temsil etmek, yabancı devletler ve uluslararası kuruluşlarla temas ve müzakereleri ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliğinde bulunmak suretiyle yürütmek, Türkiye Cumhuriyetinin dış ilişkilerini tüm boyutlarıyla ve ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliğinde bulunmak suretiyle tesis etmek, yürütmek, yönlendirmek, geliştirmek ve ülkenin çıkarlarını korumak."

¹³⁹ Çelik, a.g.e., s.497.

¹⁴⁰ Pazarcı, a.g.e., s.69.

¹⁴¹ Pazarcı, a.g.e., s.70; Meray, **Devletler Hukukuna Giriş 2. Cilt**, s.7-8.

denir¹⁴². Böyle bir gezi sırasında yabancı devlet ülkesinde bulunan devlet başkanının, uluslararası hukuk tarafından tanınan dokunulmazlık ve ayrıcalıklardan yararlanabileceğine ilişkin bir düzenleme mevcut değildir¹⁴³. Ancak *incognito* gezide olan devlet başkanı, sıfatını bildirdiği an, devlet başkanı ayrıcalıklarından ve dokunulmazlıklarından yararlanır ve kendisi hakkında yapılmış bütün muameleler geçmişe dönük olarak ortadan kaldırılır¹⁴⁴. Örneğin 1873'te, İsviçre'de, Flemenk Kralı *incognito* gezideyken polis mahkemesi tarafından para cezasına mahkûm edilmiştir. Ancak kral, sıfatını bildirince para cezası kaldırılmıştır¹⁴⁵. Bunun yanında ev sahibi devlet, devlet başkanının kimliğini bildirdiği andan itibaren güvenliğini sağlamakla ve bağımsızlığına saygıyı temin etmek için gerekli tüm önlemleri almakla yükümlüdür¹⁴⁶. Doğaldır ki bu geziden haberi olmayan devletin, gezideki devlet başkanının başına gelecek talihsiz olaylardan veya yetersiz korumadan sorumlu olması söz konusu olmayacaktır¹⁴⁷.

Günümüzde uygulanan uluslararası hukukta, devlet başkanlarının temsil yetkisini ve kendilerine uluslararası hukuk tarafından tanınan dokunulmazlık ve ayrıcalıkların düzenlendiği bir uluslararası andlaşmaya rastlanmamaktadır. Devlet başkanlarına tanınan bu yetki ve ayrıcalıklara ilişkin kurallar, uluslararası örf ve adet kuralı niteliğindedir¹⁴⁸. Ayrıca, Uluslararası Adalet Divanı'nın verdiği kararlarla da bu dokunulmazlığın kapsamına ilişkin etkili yorumlar getirilmektedir¹⁴⁹.

¹⁴² Çelik, a.g.e., s.497; *Incognito* gezinin türleri ve özellikleri hakkında daha geniş bilgi için bkz: Cemil, a.g.e., s.13-15.

¹⁴³ Reçber, a.g.e., s.15.

¹⁴⁴ Cemil, a.g.e., s.15.

¹⁴⁵ Cemil, a.g.e., s.19.

¹⁴⁶ Horst Blomeyer- Bartenstein, "Incognito", Bernhard Rudolf (Ed.), **Encyclopedia of Public International Law**, 9, Amsterdam: North Holland, 1986, s.162.

¹⁴⁷ Blomeyer- Bartenstein, a.g.e., s.162.

¹⁴⁸ Roberts, a.g.e., s.177.

¹⁴⁹ Uluslararası Adalet Divanı'nın devlet başkanlarının ve diğer üst düzey devlet görevlilerinin sahip oldukları dokunulmazlık ve ayrıcalıklarla ilgili olarak görüşünü belirttiği kararlar için bkz: International Court of Justice, "Arrest Warrant of 11 April 2000"; International Court of Justice (04.06.2008), "Certain Questions Of Mutual Assistance In Criminal Matters (Djibouti v. France)", <http://www.icj-cij.org/docket/files/136/14550.pdf> (12.04.2017); International Court of Justice (17.06.2003), "Certain Criminal Proceedings in France (Republic of the Congo v. France), Provisional Measure, Order of 17 June 2003", <http://www.icj-cij.org/docket/files/129/8204.pdf> (12.04.2017).

2.2.1.2.2. Devlet Başkanının Kişi Dokunulmazlığı

Yabancı bir devlet ülkesinde bulunan devlet başkanı hiçbir şekilde tutuklanamaz, gözaltına alınamaz ve yargılanamaz. Devlet başkanlarının kişi dokunulmazlığının ve güvenliğinin sağlanması, ülke devleti tarafından yerine getirilmesi gereken bir uluslararası hukuk yükümlülüğüdür¹⁵⁰. Ülke devletinin, yabancı devlet başkanının kişisel dokunulmazlığının temininde bu negatif yükümlülüklerinin yanında ayrıca pozitif yükümlülükleri de vardır. Bu kapsamda, yabancı bir devlet başkanına karşı işlenebilecek suçlar, başkalarına karşı işlenen aynı suçlardan daha ağır cezalandırılmakta ve bunlar siyasi suç sayılmayıp suçlular geri verilmektedir¹⁵¹.

Devlet başkanlarının sahip olduğu kişisel dokunulmazlık, ulusal düzenlemelerin yanında uluslararası hukuk tarafından da bir takım andlaşmalar ile koruma altına alınmıştır. Örneğin 14.12.1973 tarihli Diploması Ajanları da Dahil Olmak Üzere Uluslararası Korunan Kişilere Karşı İşlenen Suçların Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi, yabancı devlet başkanlarına karşı işlenen suçları kesin olarak ve daha ağır bir biçimde cezalandırmasına yönelik bir düzenleme getirmesinin yanı sıra bu suçları adi suç olarak kabul etmektedir. Ayrıca bu Sözleşmeye taraf devletler, devlet başkanının kişisel güvenliğini sağlamanın yanında onların haysiyetlerine karşı girişilecek diğer saldırıları da önleme yükümlülüğündedirler¹⁵².

Türkiye'deki uygulamaya bakıldığında ise uluslararası hukuk ile uyumlu düzenlemelerle karşılaşırız. Türkiye, 14.12.1973 tarihli Diploması Ajanları da Dahil Olmak Üzere Uluslararası İşlenen Suçların Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesine taraftır. Böylelikle Türkiye, yabancı devlet başkanına karşı işlenen suçları daha ağır biçimde cezalandırmayı ve bunları siyasi suç saymamayı kendi mevzuatına geçirmiştir. 26.01.2004 tarihli 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu yabancı devlet başkanına karşı işlenen suçlarla ilgili hükümler getirmiştir. Bu kanunun 340. maddesinin 1. fıkrasında, yabancı devletlerden birinin başkanına karşı bir suç işleyen kişiye verilecek cezanın, sekizde bir

¹⁵⁰ Çelik, a.g.e., s.498.

¹⁵¹ Meray, **Devletler Hukukuna Giriş 2. Cilt**, s.7.

¹⁵² 1973 Diploması Ajanları da Dahil Olmak Üzere Uluslararası Korunan Kişilere Karşı İşlenen Suçların Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi madde 2.

oranında arttırılması ve suçun müebbet hapis cezası gerektirmesi halinde, ağırlaştırılmış müebbet cezasının verilmesi öngörülmektedir¹⁵³.

2.2.1.2.3. Devlet Başkanının Yargı Bağımsızlığı ve İstisnaları

Yabancı bir devlette bulunan devlet başkanının ceza ve hukuk davalarında yargı bağımsızlığının tam ve mutlak olduğu ilkesi, uluslararası toplum tarafından uzunca bir süre kabul edilmiştir. I. Dünya Savaşına gelinceye kadar, bireylerin savaş ve barış zamanlarında işledikleri insan hakları ihlallerinden dolayı uluslararası mahkemelerde yargılanma imkânı yoktu, bu ihlaller devlet sorumluluğu kapsamında değerlendirilmekteydi¹⁵⁴. Ancak, 20. yüzyıldan sonra gerçekleşen iki dünya savaşında yaşanan ağır insan hakları ihlalleri bazı hususların tartışılmasına yol açmış ve bu ihlallere sebebiyet veren liderlerin ve yöneticilerin yargılanması hususu gündeme gelmiştir¹⁵⁵. Savaş suçu veya insanlığa karşı suç işleyen devlet başkanlarının bireysel cezai sorumluluklarının olduğu uluslararası düzenlemelerle kabul edilmiştir¹⁵⁶.

I. Dünya Savaşında yaşanan ağır insan hakları ihlalleri üzerine, müttefik devletler savaş suçlarının ve suçlularının belirlenmesi ve bunlara verilecek cezanın tespiti için bir komisyon oluşturdu. Komisyon'un hazırladığı rapor doğrultusunda Müttefik Devletler Almanya ile 28 Haziran 1919 tarihinde Versay Antlaşmasını imzalamışlardır¹⁵⁷. Bu antlaşmanın 227. maddesinde, müttefik devletlerin birer hâkiminden oluşan bir mahkemenin kurulması ve sorumlu kişi olarak Almanya Eski İmparatoru II. William'ın 1914'de dünya savaşını başlatması nedeniyle sözleşmenin gücüne ve uluslararası ahlaka saldırı suçundan yargılanması öngörülmüştü¹⁵⁸. Ancak William'ın Hollanda'ya kaçması ve Hollanda'nın da William'ı iade etmemesi nedeniyle yargılama gerçekleşmemiştir¹⁵⁹.

¹⁵³ 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu, **Resmi Gazete**, 25611, 12 Ekim 2004.

¹⁵⁴ Ezeli Azarkan, "Bireyin Uluslararası Cezai Sorumluluğu ve Miloseviç Davası", **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 11(3-4), 2003, s.283.

¹⁵⁵ Abdi Sağlam, "Uluslararası Yargılama Faaliyetleri Bağlamında Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesinin Değerlendirilmesi", **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, 6(20), Ocak 2015, s.588.

¹⁵⁶ Pazarcı, a.g.e., s.70-73.

¹⁵⁷ Sağlam, a.g.e., s.571.

¹⁵⁸ Versay Antlaşmasının tam metni için bkz: <http://www.loc.gov/law/help/us-treaties/bevans/m-ust000002-0043.pdf> (26.02.2016).

¹⁵⁹ Durmuş Tezcan, "Uluslararası Suçlar ve Uluslararası Ceza Divanı", **Ankara Barosu Hukuk Kurultayı** 2000, Cilt 2, s.273.

Böylelikle devlet başkanının mutlak surette yargı bağışıklığı olduğu tabusu başarısız bir örnekle de olsa yıkılmıştır.

Devlet başkanlarının sahip olduğu mutlak yargı dokunulmazlığına, bütün uluslararası toplumu etkileyen belli suç kategorilerinde istisnalar getirilmiştir. Bu istisnai düzenlemelere özellikle uluslararası ceza mahkemelerinin statülerinde rastlanılmaktadır. 2. Dünya Savaşından sonra galip devletler tarafından Alman ve Japon suçlularını yargılamak için ceza mahkemeleri kurulmuştur¹⁶⁰. Bu maksatla ilk olarak 8 Ağustos 1945'te Nuremberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi kurulmuştur. Bu mahkeme ile devlet başkanının sahip olduğu dokunulmazlık ve ayrıcalıkların, savaş suçları söz konusu olduğunda onu cezai sorumluluktan kurtarmayacağı kabul edilmiştir¹⁶¹. Bu doğrultuda Nuremberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi Statüsü¹⁶²'nin 7. maddesine göre, *“Sanığın ister devlet başkanı veya isterse de Hükümet dairelerinde resmi sorumlu olarak resmi pozisyonu, sorumluluktan kurtarıcı veya cezayı azaltıcı bir neden olarak değerlendirilmeyecektir”*¹⁶³. Buna benzer bir düzenleme, 1950 yılında BM Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun kabul ettiği Nuremberg Mahkemesi Statüsü ve Bu Mahkeme'nin Yargısında Kabul Edilmiş Uluslararası Hukuk İlkeleri Belgesi'nin III. İlkesinde yer almaktadır. Bu İlkeye göre, *“Uluslararası hukuk suçu oluşturan bir fiilin sahibinin devlet başkanı veya hükümet başkanı sıfatı ile hareket etmiş olması onun uluslararası hukuk açısından sorumluluğunu ortadan kaldırmaz”*¹⁶⁴. Bu hükümler göz önüne alınarak savaşın başlamasındaki baş sorumlular Adolph Hitler ve Benito Musollini'nin yargılanması gündeme gelebilirdi. Fakat Adolph Hitler öldüğü ve Benito Musollini de öldürüldüğü için

¹⁶⁰ Yusuf Aksar, “Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Uygulamalarına Genel Bir Bakış”, **Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi**, 1(3), 2005, s.2.

¹⁶¹ Arzu Alibaba, “Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluşu”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 49(1-4), 2000, s.185.

¹⁶² Nuremberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi Statüsü için bkz: <http://law2.umkc.edu/faculty/projects/ftrials/nuremberg/NurembergIndictments.html> (23.02.2016).

¹⁶³ Nuremberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesinde, dokunulmazlığa ve resmi sığa sahip 24 üst düzey Nazi hükümet görevlisi, barışı ortadan kaldırmaya veya tehlikeye atmaya ilişkin suçlardan, insanlığa karşı işlenen suçlardan veya savaş suçlarından yargılanmış ve bunlardan 11'i ölüm, 3'ü ömür boyu hapis, 7'si ağır hapis cezasına çarptırılmıştır. Tezcan, a.g.e., s.274.

¹⁶⁴ Principles of International Law Recognized in the Charter of the Nürnberg Tribunal and in the Judgment of the Tribunal, Yearbook of the International Law Commission, 1950, V. II, para. 97, http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/7_1_1950.pdf (22.02.2016).

bu kişilere yönelik bir yargılama yapılamamıştır. Söz konusu nedenle, bu mahkeme devlet başkanlarının yargılanması açısından bir örnek teşkil etmemektedir¹⁶⁵.

2. Dünya Savaşı suçlularını yargılamakla görevli ikinci mahkeme olan Tokyo Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi ise 26 Nisan 1946'da kurulmuştur¹⁶⁶. Tokyo Statüsü'nün 6. maddesinde, sanığın resmi pozisyonunun cezai sorumluluğu ortadan kaldırmadığı, buna karşın, adaletin gerektirmesi halinde Mahkeme'nin bu durumu cezada indirim nedeni olarak değerlendirebileceği belirtilmiştir¹⁶⁷. Anlaşıldığı üzere bu düzenleme ile statü kapsamına giren suçlarda resmi sıfatın, yargılamaya ve bireysel sorumluluğa engel olmayacağı sadece cezada bir indirim nedeni olarak kabul edileceği hükme bağlanmıştır. Almanya ve İtalya'daki durumun aksine burada savaşın sorumlularından Japonya Devlet Başkanı Hirorito hayattaydı ve mahkeme önüne getirilmesine bir engel yoktu¹⁶⁸ fakat General McArthur ile yaptığı anlaşma neticesinde Hirorito'nun Tokyo Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi önünde suçlanamaması ve yargılanamamasına dair alınan kararla bu mümkün olamamıştır ve tarihi bir fırsat kaçırmıştır¹⁶⁹.

Geçici nitelikte olan bu uluslararası ceza mahkemelerinin kurulmasından yaklaşık yarım asır sonra dünya tarihinde hafızalardan silinemeyecek insanlık dışı olayların yaşanması sebebiyle yeni mahkemelerin kurulması ihtiyacı gündeme gelmiştir. Eski Yugoslavya topraklarında, 1991 yılından itibaren bağımsız devletlerin kurulması sırasında, etnik temizliğe dönüşen soykırım, savaş esirlerine kötü ve insanlık dışı muameleler gibi adeta bir katliama dönüşen olaylar yaşanmıştır. Bu olaylara sebebiyet veren, uluslararası insancıl hukukun ağır ihlallerinin sanığı olan kişilerin yargılanması amacıyla, BM Güvenlik Konseyi'nin 25 Mayıs 1993 tarih ve 827 sayılı kararı¹⁷⁰ ile Eski Yugoslavya

¹⁶⁵ Uğur Bayıllıoğlu, "Uluslararası Adalet Divanı'nın Tutuklama Müzakeresi Davası Hakkındaki Kararına İlişkin Bir Değerlendirme", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 55(2), 2006, s.40.

¹⁶⁶ Alibaba, a.g.e., s.185.

¹⁶⁷ Bayıllıoğlu, a.g.e., s.41; Tokyo Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesince 25 kişi hakkında yargılama yapılmış olup 7 kişi ölüm, 7 kişi ömür boyu hapis, diğerleri ise ağır hapis cezalarına çarptırılmıştır. Tezcan, a.g.e., s.274.

¹⁶⁸ Rona Aybay, "Uluslararası Mahkemeler ve Bireylerin Cezai Sorumluluğu", **Köksal Bayraktar'a Armağan**, Cilt I, 2010, s.136-137.

¹⁶⁹ Kerry Creque O'Neill, "A new Customary Law of Head of State Immunity? : Hirohito and Pinochet", **Standford JIL**, 2002, s.289.

¹⁷⁰ United Nations Security Council, **S/RES/827**, http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_827_1993_en.pdf (23.02.2016), Güvenlik Konseyinin vermiş olduğu bu karar sonucu bir mahkeme kuramayacağına ilişkin eleştiriler yöneltilmiştir. Güvenlik Konseyi, uluslararası barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu ya da bir saldırı eylemi olduğunu saptaması halinde yapılacak işlemler ve alınacak önlemler

Uluslararası Ceza Mahkemesi kurulmuştur¹⁷¹. Bu karara ek Statünün 7/2 maddesinde, suçlanan kişinin devlet başkanı, hükümet başkanı veya hükümette sorumlu bir makam olarak resmi pozisyonunun kendisini cezai sorumluluktan kurtarmayacağı ve cezai indirimden de yararlanamayacağı düzenlenmiştir¹⁷². Söz konusu düzenlemeyle, savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve soykırım suçu gibi insan hakları hukukunun ağır ihlalleri niteliğindeki suçları işleyenlerin resmi sıfatlarının bağışıklıktan yararlanma imkânı vermesinin önüne geçilmiştir. Böylelikle, Feodal Yugoslavya Cumhuriyeti Devlet Eski Başkanı Slobodan Milosevic'in sahip olduğu bağışıklıklar onun bu mahkeme önünde yargılanmasını engelleyememiştir.

Slobodan Milosevic ve üst düzey devlet yetkililerinin; 1 Ocak 1999 ile 20 Haziran 1999 tarihleri arasında, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti sınırları içinde bulunan Kosova'da yaşayan sivil Arnavutlara yönelik şiddet ve terör politikaları planladıkları, teşvik ettikleri veya başka yollarla bu eylemlere yardım ettikleri ve bu eylemleri

BM Şartının 39-51. maddelerinde sayılmıştır. Bu maddeler incelendiğinde alınacak tedbirler arasında açıkça mahkeme kurma yetkisi bulunmamaktadır. Ayrıca yargı yetkisinin, egemenlik ve bağımsızlık hakkının bir bölümü olup devletin asli haklarından olduğundan devletin tarafı olmadığı bir andlaşma ile elinden alınmasının hukuki olmadığı ileri sürülmüştür. Tefik Odman, "Eski Yugoslavya İle İlgili Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluşu Ve Yasal Dayanağı", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 45(1-4), s.143-151; Diğer bir görüşe göre ise BM şartının VII. Bölümünde öngörülen tedbirlerin sayma suretiyle sınırlandırılmayacağı, ağır insan hakları ihlali olduğunda Güvenlik Konseyi'nin gerekli gördüğü her türlü girişimde bulunabileceği ve barış ve güvenliğin kurulması amacıyla mahkeme kurmanın da bu tedbirler arasında kabul edilebileceği savunulmuştur. Ayrıca bu görüş Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde *Tadic* Davasında da teyid edilmiş bulunmaktadır. Bu davada mahkemenin yetkisizliği ileri sürülmüştür. Mahkeme bu iddiayı, BM Güvenlik Konseyi'nin ana görevini gereği gibi yerine getirebilmesi için BM Andlaşmasının 29. maddesinde yardımcı organlar kurulmasını kabul etmesi ve BM Andlaşmasının 41. maddesinde açıkça belirtilmese de, kuvvet kullanmayı gerektirmeyen her türlü önlemin içine adli organ kurmayı da dâhil ettiğini belirterek iddiaları reddetmiştir. Sağlam, a.g.e., s.578-579.

¹⁷¹ Sonja Boelaert- Suominen, "The International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia and the Kosovo Conflict", *International Review of the Red Cross*, No. 837; <https://www.icrc.org/eng/resources/documents/misc/57jqd2.htm> (24.02.2016) ; Tezcan, a.g.e., s.275; Aksar, a.g.e., s.3; Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi, her ne kadar BM kararı ile kurulmuş olsa da; BM, suçların tespiti için yapılan çalışma sahasında ve delillerin toplanmasında çok aktif görevler yüklenmemiştir. Özellikle devletlerin suçluların teslimi konusundaki isteksizlikleri mahkemenin kuruluşundan sonraki ilk yıllarında işlevsiz kalmasına sebebiyet vermiştir. Mahkemenin işler konuma gelmesi ise ancak savaş suçlularının bulunduğu devletlerin, bu kişileri mahkemeye sevk etmesi ile gerçekleşmiştir; bu sevk işlemleri de BM girişiminden ziyade suçluların bulunduğu ülkelerin politik tercihleri neticesinde gerçekleşmiştir. Ayrıca mahkeme nezdinde, vuku bulan insanlık dramı göz önüne alındığında, birçok sorumlunun yargılanması gerekirken sayıca az kişinin yargılanması açısından ve mahkemenin BM Güvenlik Konseyi güdümünde siyasi bir etki altında olması sebebiyle eleştirilere maruz kalmıştır. Cenap Çakmak ve Cansu Atılğan, "BM, Bosna Soykırımı ve Küresel Adalet", **Bilge Strateji**, 4(7), Güz 2012, s.11-28.

¹⁷² BM Güvenlik Konseyi'nin 29.09.2008 tarih ve 1837 sayılı kararı ile revize edilen bu mahkemenin statüsü için bkz: http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf (23.02.2016).

kışkırttıkları ileri sürülmüştür¹⁷³. Bu kapsamda Milosevic, insanlığa karşı suç ve savaş suçları işlemekle itham edilmiştir¹⁷⁴. 11 Mart 2006 tarihinde yargılama devam ederken Milosevic'in ölmesi sebebiyle yargılama tamamlanamamıştır¹⁷⁵. Her ne kadar yargılama sonlanmış olsa da Milosevic davası, bütün dünyaya bir devlet başkanının, uluslararası suçların ihlali durumunda yargılanabileceğinin somut bir örneği olması açısından uluslararası hukuk tarihinde çok önemli bir yere sahiptir.

Yugoslavya'da yaşanan trajik olayların bir benzeri de bu kez bir Afrika ülkesi olan Ruanda'da yaşanmıştır. 1994 yılında, nisan ve temmuz ayları arasında, Ruanda'da, yaklaşık yüz gün süren bir iç savaş meydana gelmiştir. Bu iç savaşta¹⁷⁶ çoğunlukta olan Hutular, azınlıkta olan Tutsileri acımasız bir şekilde katlederek dünya tarihindeki en kanlı eylemlerinden birini gerçekleştirmiştir. Resmi olmayan verilere göre, öldürülenlerin sayısının Tutsiler ve ılımlı Hutular dâhil olmak üzere sekiz yüz bin ile bir milyon arasında olduğu ve yaklaşık iki milyon Hutunun da komşu ülkelere göç etmek zorunda kaldığı açıklanmıştır¹⁷⁷. Yaşanan bu olaylar sonucunda Ruanda Hükümetinin istemi üzerine, BM Güvenlik Konseyi'nin 8 Kasım 1994 tarih ve 955 sayılı kararı ile Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi kurulmuştur¹⁷⁸.

¹⁷³ International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia (29.06.2001), "**The Prosecutor of the Tribunal against Slobodan Milosevic, Milan Milutinovic, Nikola Sainovic, Dragoljub Ogdanic, Vlacko Stajiljkovic**", Amended Indictment, para. 16, http://www.icty.org/x/cases/slobodan_milosevic/ind/en/mil-ai010629e.htm (25.02.2016).

¹⁷⁴ International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia, "**The Prosecutor of the Tribunal against Slobodan Milosevic, Milan Milutinovic, Nikola Sainovic, Dragoljub Ogdanic, Vlacko Stajiljkovic**", para. 25.

¹⁷⁵ Bayilloğlu, a.g.e., s.42.

¹⁷⁶ Ruanda'da meydana gelen olaylar etnik kökene bağlı olarak vuku bulmuş bir iç savaş görünümündedir. Fakat Ruanda'ya bu etnik kimlik farklılaşmasını yerleştiren zihniyet Batı toplumlarıdır. Ruanda, Belçika güdümündeki koloni dönemine kadar Hutu, Tutsi ve Pigme halklarıyla homojen bir yapıya sahipti ve barış içindeydi. Belçika, Tutsileri üstün ırk varsayarak toplum içinde suni bir ırk yaratmıştır ve bunu bir devlet politikası haline getirmiştir. 1962'de Ruanda bağımsızlığını kazandığında ise Belçika çoğunlukta olan Hutuların destekçisi olmuştur. Bu katliamın ana sebebini etnik çatışma olduğunu göz önüne aldığımızda uzun yıllar barış içinde yaşamış bir topluluğa nifak tohumları ekerek bu denli bir katliama sebebiyet veren soykırımın mimarı aslında Batı zihniyetidir. Bu katliamın toplumsal yapı ile bağlantısı ile ilgili geniş bir çalışma için bkz: Ebru Çoban Öztürk, "Toplumsal Yapılar ve Şiddet Ruanda Örneği", **Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi**, 1(1), Güz 2011, s.95-109.

¹⁷⁷ BBC News, "Rwanda, How the genocide happened", 18 December 2008, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/1288230.stm> (28.02.2016).

¹⁷⁸ United Nations Security Council, **S/RES/955**, <http://www.un.org/Docs/scres/1994/scres94.htm> (28.02.2016); Ayrıca Mahkemenin tam adı, "1 Ocak- 31 Aralık 1994 Tarihleri Arasında Ruanda ve Komşu Ülkelerinde İşlenen Soykırım ve Diğer Benzer İhlallerle Uluslararası Ceza Hukukunun İhlallerinden Sorumlu Kişilerin Yargılanmasına Dair Uluslararası Ceza Mahkemesi" dir.

Güvenlik Konseyi'nin bu kararına ek Ruanda İçin Uluslararası Mahkeme Statüsü'nün¹⁷⁹ 6/2. maddesinde, statüde tanımlanan soykırım, insanlığa karşı suç ve Cenevre Sözleşmeleri'nin ihlali suçlarından sanık olan kimsenin devlet başkanı, hükümet başkanı veya hükümette sorumlu bir yetkili olarak resmi pozisyonunun onun bireysel cezai sorumluluğunu kaldırmayacağını ve cezasını da azaltmayacağı belirtilmiştir. Bu kapsamda Mahkeme, bazı dokunulmazlıklara sahip birçok sayıda yüksek düzey asker ve devlet görevlilerini, politikacıları yargılamıştır¹⁸⁰. Bu davalardan en dikkat çekenini ise şüphesiz bu olayların gerçekleştiği sırada Ruanda Başbakanı olan Jean Kambanda davasıdır.

Jean Kambanda, Tutsilere karşı işlenen suçlarla ilgili olarak katliamı gerçekleştiren gruplara silah temin ettiği veya başka yollarla destek sağladığı; halkı, Tutsilere karşı katliam yapması hususunda kışkırtma girişimlerinde bulunduğu ve soykırımın gerçekleşmesini önlemek için gereken önlemleri almadığı iddiaları ile tutuklanmıştır¹⁸¹. Jean Kambanda, soykırım ve insanlığa karşı suç işlemekten sorumlu tutularak ömür boyu hapis cezasına çarptırılmıştır¹⁸².

Jean Kambanda davası, uluslararası hukuk açısından bir hükümet başkanının soykırım, insanlığa karşı suç veya savaş suçu söz konusu olduğunda resmi sıfatının ve dokunulmazlığının yargılanmaya engel bir husus oluşturmadığının güzel bir örneğini oluşturur. Ayrıca bu davada barış ve güvenliğin sağlanmasından sorumlu olan kişilerin resmi görev ve pozisyonu dolayısıyla sahip olduğu yetkilerin ve güvenin kötüye

¹⁷⁹ Ruanda için Uluslararası Mahkeme Statüsü için bkz: http://unictr.unmict.org/sites/unictr.org/files/legal-library/941108_res955_en.pdf (28.02.2016).

¹⁸⁰ Mahkemeye faaliyete geçtiği 1995 yılından itibaren, uluslararası insancıl hukuk kurallarını ihlal ettiği düşünülen 93 kişi hakkında dava açılmıştır. Bu şüphelilerden 61 'i çeşitli hapis cezalarına çarptırılmıştır, 14'ü hakkında ise beraat kararı verilmiştir ve hala devam eden davalar bulunmaktadır. <http://unictr.unmict.org/en/tribunal> (28.02.2016).

¹⁸¹ Jean Kambanda davasının iddianamesi için bkz: International Criminal Tribunal For Rwanda (16.10.1997), "**The Prosecutor v. Jean Kambanda**", Indictment, <http://unictr.unmict.org/sites/unictr.org/files/case-documents/ict-97-23/indictments/en/971016.pdf> (28.02.2016) ; Kambanda faaliyetlerini aracı kullanarak ya da kimliğini gizler bir şekilde yapmamıştır. Bizzat kendisi bu katliama giden yolda etkin faaliyetlerde bulunmuştur. Örneğin radyo programlarında ülkenin düşmanlardan arındırılması gerektiği bu düşmanlarında Tutsi ve ılımlı Hutular olduğu yönünde halkı kışkırtmaya yönelik propogandalar yapmıştır. Sivillerin katliamında kullanıldığı bilinen mühimmatları, siyasi partilere ve militan gruplara teminini sağladığı iddianamede ileri sürülmüştür.

¹⁸² Jean Kambanda davasında verilen hüküm için bkz: International Criminal Tribunal for Rwanda (04.09.1998), "**The Prosecutor v. Jean Kambanda**", Trial Chamber, Judgement and Sentence, para. 40 (1-6), <http://unictr.unmict.org/sites/unictr.org/files/case-documents/ict-97-23/trial-judgements/en/980904.pdf> (29.02.2016).

kullanılmasının bir ağırlaştırıcı neden olacağına hükmedilmiştir¹⁸³. Bu karar, devlet yönetiminde sahip olunan statünün indirim nedeni olamayacağı aksine bir ağırlaştırıcı neden olarak kabul edilmesi sebebiyle üst düzey devlet görevlilerinin mevcut statülerinin arkasına sığınmalarını bertaraf eder niteliktedir.

Bahsedilen bu gelişmelerin ardından, uluslararası toplumda sürekli görev yapacak bir uluslararası ceza mahkemesi kurulması düşüncesi güçlenmiş ve bu yönde çalışmalar yapılmıştır¹⁸⁴. Roma'da 15 Haziran-17 Temmuz 1998 tarihinde, Uluslararası Ceza Mahkemesi Kurulmasına Dair Birleşmiş Milletler Diplomatik Konferansı ve bunun sonucunda da Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü kabul edilmiştir¹⁸⁵. Statü'nün 126. maddesine uygun olarak, 60 devletin Statü'yü onaylaması şartının yerine gelmesiyle, Uluslararası Ceza Mahkemesi 1 Temmuz 2002 tarihi itibarıyla göreve başlamış bulunmaktadır¹⁸⁶.

Uluslararası Ceza Mahkemesi sadece gerçek kişiler üzerinde uluslararası toplumu tümüyle derinden etkileyen, soykırım suçu, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve saldırı suçları bakımından yargılama yetkisine sahiptir¹⁸⁷. Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü'nün resmi ayırım yapılmadan herkese eşit şekilde uygulanacağı ve özellikle, devlet veya hükümet başkanı, hükümet veya parlamento üyesi, seçilmiş bir temsilci veya bir hükümet yetkilisinin, hiçbir şekilde Statü hükümlerindeki cezai sorumluluktan muaf tutulmayacağı ve resmi ünvanın ceza indirimine bir sebep teşkil etmeyeceği düzenlenmiştir¹⁸⁸.

Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kuruluşu, uluslararası düzeyde bireylerin cezai olarak sorumlu tutulmasını ve evrensel adaletin sağlanması için dokunulmazlıklara bir son

¹⁸³ International Criminal Tribunal for Rwanda, "**The Prosecutor v. Jean Kambanda**", Judgement and Sentence, para 44.

¹⁸⁴ Uluslararası Ceza Mahkemesi kurulmadan önce yapılan çalışmalara ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz: Murat Önok, **Tarihi Perspektifiyle Uluslararası Ceza Divanı**, Ankara: Turhan Kitabevi, 2003, s.87-93.

¹⁸⁵ Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü için bkz: <http://www.un.org/law/icc/index.html> (29.02.2016); 2017 Nisan ayındaki duruma göre 124 devlet Statü'ye taraftır. Statü'ye taraf devletler için bkz: https://asp.icc-cpi.int/en_menus/asp/states%20parties/pages/the%20states%20parties%20to%20the%20rome%20statute.aspx (01.04.2017); Türkiye, Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü'nün kabul edilmesi aşamasında çekimser oy kullanmıştır ve henüz Statü'ye taraf değildir.

¹⁸⁶ Yusuf Aksar, **Evrensel Yargı Kuruluşları**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2007, s.135.

¹⁸⁷ Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü madde 25/1.

¹⁸⁸ Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü madde 27/1.

getirmesi dolayısıyla, uluslararası hukukta çok önemli bir yere sahiptir¹⁸⁹. Uluslararası Ceza Mahkemesi kurulduğu günden itibaren uluslararası toplumu derinden etkileyen olayları soruşturmak için çalışmalarda bulunmuş ve Nisan 2017 itibariyle de Mahkeme önündeki dava sayısı ona yükselmiştir¹⁹⁰. Bu davalardan Sudan'ın Darfur bölgesinde işlendiği iddia edilen insan hakları ihlalleri¹⁹¹ ile ilgili olarak başlattığı soruşturma konumuz itibariyle önem taşımaktadır. Darfur bölgesinde işlenilen uluslararası suçluların sorumlularının yargı önüne çıkarılması için BM Güvenlik Konseyi 31 Mart 2005 tarih ve 1593 sayılı kararı ile Darfur olaylarını Uluslararası Ceza Mahkemesi önüne taşımıştır¹⁹². Darfur'da yaşanan olayların sorumlularından biri olduğu iddia edilen Sudan Devlet Başkanı Ömer el- Beşir hakkında Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin 1. Ön Duruşma Mahkemesi, 4 Mart 2009'da, savaş suçları ve insanlığa karşı suç işlemek gerekçesiyle bir yakalama müzekkeresi çıkartmıştır¹⁹³. Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Ömer el Beşir hakkında vermiş olduğu tutuklama emri görevi başındaki bir devlet başkanı hakkında verilmiş ilk tutuklama kararı olması bakımından tarihi bir özellik taşımaktadır¹⁹⁴. Ancak Ömer el- Beşir'in Uluslararası Ceza Mahkemesi önüne getirilmesi mümkün olmamıştır. Çünkü Uluslararası Ceza Mahkemesi devletlerin işbirliğinin olmaması durumunda işlerliğini kaybedebilmektedir. Statü'ye taraf devletlerin Mahkeme ile işbirliği yükümlülüğü bulunurken, taraf olmayan devletlerin böyle bir yükümlülüğü yoktur¹⁹⁵. Bu

¹⁸⁹ Yusuf Aksar, **Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk II**, 3. Baskı, Ankara; Seçkin Yay., 2015, s.176.

¹⁹⁰ Günümüz itibariyle Uluslararası Ceza Mahkemesi önünde, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Uganda Cumhuriyeti, Orta Afrika Cumhuriyeti, Sudan, Kenya, Libya, Fildişi Sahilleri, Mali ve Gürcistan'da gerçekleşen olaylar nedeniyle yargılama süreçleri devam etmektedir. Mahkeme'nin soruşturma yapılmasına karar verdiği olaylar için bkz: <https://www.icc-cpi.int/Pages/Situations.aspx> (01.04.2017).

¹⁹¹ BM verilerine göre, çatışmalar sırasında 300.000 kişi öldürülmüş ve 2 milyon 700 bin kişi de evlerini terk etmek zorunda kalmıştır. Marlise Simons ve diğerleri, "Arrest is Sought of Sudan Leader in Genocide Case", 15 July 2008, <http://www.nytimes.com/2008/07/15/world/africa/15sudan.html?ref=world> (08.08.2016).

¹⁹² United Nations Security Council Resolution, **S/RES/1593**, <https://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/85FE BD1A-29F8-4EC4-9566-48EDF55CC587/283244/N0529273.pdf> (12.04.2017).

¹⁹³ International Criminal Court (04.03.2009), "**The Prosecutor v Omar Hassan Ahmad Al Bashir (Decision on the Prosecution's Application for a Warrant of Arrest against Omar Hassan Ahmad Al Bashir)**", Pre- Trial Chamber I, https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2009_01514.PDF (08.08.2016).

¹⁹⁴ Numan Hazar, **İnsan Hakları ve Diplomasi**, İstanbul: Büyükdada Yayınları, 2015, s.279.

¹⁹⁵ Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü madde 98: "(1) Mahkeme, teslim etme veya yardım etme talepleriyle ilgili işlemleri; talepte bulunulan devletin, üçüncü bir devlete ait bir mal veya üçüncü bir devlet vatandaşının diplomatik dokunulmazlığı konusunda, uluslararası hukuk uyarınca mevcut yükümlülüklerine aykırı hareket etmesini gerektiriyorsa ve Mahkeme, üçüncü devletten dokunulmazlığın kaldırılması konusunda işbirliği elde edememiş ise, devam ettirmez. 2) Mahkeme, teslim etme talebiyle ilgili işlemleri; talepte bulunulan devletin, Mahkeme'ye şahsı göndermesi gereken devletin rızasının arandığı bir konuda, uluslararası yükümlülüklerine aykırı davranmasını gerektiriyorsa ve Mahkeme,

bakımdan da Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Ömer el- Beşir hakkındaki tutuklama kararı hukukiliğine yönelik eleştirilere maruz kalmıştır. Öncelikle Ömer el- Beşir davasında, Mahkeme, Güvenlik Konseyi kararına dayanarak, taraf olunmayan bir uluslararası andlaşmanın uygulanması girişiminde bulunmuştur¹⁹⁶. Ayrıca mahkeme Statü'ye taraf olmayan bir devletten bu talebiyle yerleşik bir uluslararası örf adet kuralı haline gelmiş görevi başındaki devlet başkanının kişisel bağışıklığı kuralını ihlal etmesini beklemektedir ki bu durum mahkemenin yetkisini aşarak hareket etmesi anlamına gelebilecektir¹⁹⁷. Ayrıca Statü'ye taraf olmayan devletlerden yardım talep edilmesi de bu talebi yerine getiren devletin bir uluslararası örf-adet kuralını ihlaline sebebiyet vereceğinden devletin sorumluluğunun doğmasına yol açabilecektir¹⁹⁸.

Uluslararası hukukta bugün geline aşama itibariyle devlet başkanlarının sahip oldukları dokunulmazlıkların uluslararası suçlar kapsamında, onları Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde veya BM öncülüğünde kurulmuş mahkemeler önünde yargılanmasına engel teşkil etmediğini hem mahkeme uygulamalarında hem de mahkemelerin statülerinde görmüş bulunmaktayız. Fakat bir uluslararası suç bir ulusal mahkeme önüne geldiğinde aynı etkiyi yaratabilecek midir? Yani bir ulusal mahkeme uluslararası suç işleyen devlet başkanını yargılama yetkisine sahip olabilecek midir? İşte bu sorunun cevabı bugünkü mevcut uygulamada devlet başkanının görevde bulunup bulunmamasına göre değişiklik arz eder niteliktedir. Ulusal mahkemelerin uygulamalarına bakıldığında görevi sona ermiş bir devlet başkanının yargılandığı örneklere rastlanmaktadır fakat görev sırasında bir devlet başkanının ulusal mahkemelerde yargılanmasına ilişkin örnekler mevcut değildir. Böyle bir örneğin olmaması görevi başındaki devlet başkanının uluslararası nitelikte bir suç işlediğinde ulusal mahkemeler önünde yargılanmaması sonucuna mı götürmelidir bizleri. Ya da görevi sona ermiş de olsa devlet başkanının ulusal mahkemelerde yargılanabilmesi gerçeği görevi başındaki devlet başkanına da uygulanabilmesi açısından bir kıyas sebebi midir?

gönderen devletin şahsı teslim etmeyi kabul etme konusunda işbirliğini elde etmemiş ise, devam ettirmez.”

¹⁹⁶ Philip Wardle, “The Survival of Head of State Immunity at the International Criminal Court”, **Australian International Law Journal**, 18, 2011, s.200.

¹⁹⁷ Erson Asar, **Yabancı Devletlerdeki Yargılamalar Açısından Uluslararası Hukukta Devlet Görevlilerinin Yargı Bağışıklığı**, s.176-178.

¹⁹⁸ Paola Gaeta, “Does President Al Bashir Enjoy Immunity From Arrest?”, **Journal of International Criminal Justice**, 7(2), 2009, s.327.

Ulusal mahkemeler önünde, görevi sona ermiş bir devlet başkanının sahip olduğu yargı dokunulmazlığından yararlanamayacağının somut örneği *Pinochet* davasında görülmüştür. Pinochet hakkında 1976-1983 yılları arasında görevde kaldığı süre boyunca¹⁹⁹ binlerce Şilili ve yabancı kişinin öldürülmesinden, kaybolmasından, sistematik olarak işkenceye tabi tutulmasından sorumlu tutularak Madrid soruşturma yargıcısı Baltazar tarafından 18.10.1998’de bir uluslararası tutuklama kararı çıkarılmıştır²⁰⁰. Bu tutuklama kararının çıkarıldığı sırada Pinochet, devlet başkanı sıfatına haiz değildi ve tedavisi amacıyla İngiltere’de bulunuyordu²⁰¹.

İngiliz Bölge Mahkemesi, tutuklama kararının geçersiz olduğuna ve eski devlet başkanının iddia olunan suçlarla ilgili olarak dokunulmazlığı bulunduğuna karar vermiştir. Bu karara karşı İspanya hükümeti, Lordlar Kamarası’na temyiz başvurusunda bulunmuş ve içlerinde Uluslararası Af Örgütünün de bulunduğu bazı insan hakları grupları davaya müdahil olarak katılmıştır. Lordlar Kamarası 3’e karşı 2 çoğunlukla tutuklama kararında ileri sürülen eylemlerden, Pinochet’in *ratione materia* bağışıklığına sahip olmayacağını, bu bağışıklığın resmi işlevlerini yerine getirirken gerçekleştirdiği hukuka uygun eylemler açısından geçerli olduğu ve işkencenin bu kapsamda kabul edilemeyeceği gerekçesiyle bağışık olmayacağına karar vermiştir²⁰².

Bu kararı verenler arasından Lord Hoffman’ın davaya müdahil olarak katılan Uluslararası Af Örgütü ile arasındaki bağı açıklayamamasından ötürü karar iptal edilmiştir²⁰³. Bunun üzerine 7 lord ile Nisan 1999’da yeniden yargılama yapılmıştır²⁰⁴.

¹⁹⁹ 1973 yılında Şili ordusunun başkomutanı olan Pinochet, seçilmiş başkan Salvador Allendi’yi askeri darbe ile devirmiştir. Askeri cunta Pinochet ’i Cumhurbaşkanı olarak atamış ve Pinochet Şili’yi 17 yıl boyunca yönetmiştir. Yönetimi boyunca on binlerce insan siyasi sebeplerle tutulanmış ve binlerce insan öldürülmüş veya kaybolmuştur. Pinochet, 1990 yılında başkanlıktan düşürülmüştür fakat Mart 1998’e kadar ordunun başı olarak kalmıştır. Curtis A. Bradley ve Jack L. Goldsmith, “Pinochet and International Human Rights Litigation”, **Michigan Law Review**, 97, June 1999, s.2133.

²⁰⁰ Andrea Gattini, “Pinochet Cases”, **Max Planck Encyclopedia of Public International Law**, June 2007, para. 1, <http://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e859> (15.05.2017).

²⁰¹ Bradley ve Goldsmith, a.g.e., s.2133.

²⁰² Udoka Owie, “The Pinochet Case: Expounding or Expanding International Law?”, **International Journal of International Law**, 2(1), 2015, s.164.

²⁰³ Gattini, a.g.e., para. 2.

²⁰⁴ Gattini, a.g.e., para. 2.

İkinci Pinochet Davasında, Lordlar Kamarası 6'ya karşı 1 çoğunlukla Pinochet'in dokunulmazlığa sahip olmadığına ve İspanya'ya iade edilmesine karar vermiştir²⁰⁵.

Pinochet davası, ulusal mahkemenin evrensel yargı yetkisine dayanarak görevi sona ermiş bir devlet başkanının ulusal mahkeme önünde yargılanabileceğinin ilk örneğidir. Bu önemine binaen *Pinochet* davası uluslararası hukukta çok önemli bir yere sahiptir²⁰⁶. *Pinochet* davası, bizlere görevi sona ermiş bir devlet başkanının uluslararası hukuk suçu işlemesi durumunda yabancı bir ulusal mahkeme önünde yargılanabileceğini göstermiştir. Peki, görevi başındaki bir devlet başkanı da benzer suçlarla itham edildiğinde yabancı bir ulusal bir mahkeme önünde yargılanabilecek midir? Uygulamaya bakıldığında ise bu soruya olumlu bir cevap verebilmesi mümkün değildir. Görevi başındaki devlet başkanı mutlak bir şekilde yabancı ulusal mahkemelerin yargılamasından bağışıktır²⁰⁷. Lord Browne- Wilkinson'a göre, görevi başındaki devlet başkanı mutlak bir şekilde kişi dokunulmazlığına sahiptir ve bu dokunulmazlık onu bütün soruşturmalardan bağışık kılar²⁰⁸.

Görevi sona ermiş bir devlet başkanının yabancı mahkemeler önünde yargılanmasına imkân tanıyan bir diğer durum ise ilgili devletin taraf olduğu andlaşmanın bunu gerekli kılmasına dayanmaktadır. Örneğin Belçika, Senagal'de bulunan Çad'ın eski devlet başkanı Hissène Habré'yi iktidarı döneminde gerçekleştirdiği insan hakları ihlalleri ile ilgili olarak tutuklanması ve iade edilmesini talep etmiştir²⁰⁹. Senagal'in bu talebi karşılamaması üzerine uyuşmazlık Uluslararası Adalet Divanı önüne taşınmıştır. Divan, 20.07.2012 tarihli *Kovuşturma ya da İade Yükümlülüğü* kararında, 1984 tarihli BM İşkence Sözleşmesi madde 6-7 hükümleri uyarınca Senagal Hükümeti'nin, Çad Devlet Başkanı

²⁰⁵ R v Bow Street Metropolitan Stipendiary Magistrate and others, ex parte Pinochet Ugarte (No 3) [2000] 1 AC 147, <http://iclr.co.uk/assets/media/vote/1996-2014/ac2000-1-147.pdf> (13.05.2017).

²⁰⁶ Bu davada Lordlar ayrıca evrensel yargı yetkisi, devlet bağışıklığı, suçluların iadesi gibi birçok önemli konuda yorumlarda bulunmuştur. Fakat bu hususların hepsine değinilmesi çalışmamızın kapsamını aşacağından çalışmamızda sadece devlet başkanlarının sahip olduğu diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklara dair yorumlara yer verilmiştir.

²⁰⁷ Malcolm N. Shaw, **International Law**, 6. Edition, Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s.737.

²⁰⁸ International Court of Justice, "**Arrest Warrant of 11 April 2000**", para. 57.

²⁰⁹ Hissène Habré, Çad'da 1982 ile 1990 yılları arasında devlet başkanlığı makamında bulunmuştur. Darbe yönetimiyle iktidarı ele geçiren Habré'nin ülkeyi yönettiği yıllarda 40. 000 kişinin öldürülmesi, on binlerce kişinin kaybolması ve binlerce işkence vakasından sorumlu olduğu iddia edilmiştir. 1990 yılında gerçekleştirilen darbe ile görevden uzaklaştırılan Habré Senagal'e sığınmıştır. Human Rights Watch, "Q&A: The Case of Hissène Habré before the Extraordinary African Chambers in Senegal", 03 May 2016, <https://www.hrw.org/news/2016/05/03/qa-case-hissene-habre-extraordinary-african-chambers-senegal#1> (02.04.2017).

Hissène Habré'yi iade etmesi ya da gecikmeden yargılanamak üzere kendi ulusal otoritelerine sevk etmesi gerektiğine; buna uymadığı için de Senegal'in uluslararası sorumluluğuna hükmetmiştir²¹⁰. Böylelikle, Uluslararası Adalet Divanı, ilgili devletin taraf olduğu andlaşma gerekli kılıyorsa, yabancı bir devletin eski başkanı olan bir kişiyi ülkede kovuşturma ve yargılama yükümlülüğü olduğunu tespit etmiştir. Senegal iade yerine yargılamayı kendi yapacağına karar vermiş ve Senegal ile Afrika Birliği arasında 22.08.2012 tarihinde imzalan anlaşmayla Olağanüstü Afrika Ceza Mahkemesi kurulmuştur. Anlaşma çerçevesinde Senegal'in başkenti Dakar'da oluşturulan mahkeme tarafından, 30.05.2016 tarihinde Hissène Habré, tecavüz, işkence ve insanlığa karşı suç işlemekten ömür boyu hapse mahkûm edilmiştir²¹¹.

Devlet başkanlarının sahip olduğu yargı bağımsızlığının ikinci yönünü ise hukuk davaları oluşturmaktadır. Devlet başkanının hukuk ve idari davalarda da yargı bağımsızlığı vardır fakat bu husus ceza davaları gibi mutlak nitelikte değildir. Şöyle ki bir devlet başkanı, resmi görevi sırasında devletleri adına gerçekleştirdikleri fiiller göz önüne alındığında sivil ve idari yargı yetkisinden mutlak bir bağımsızlığa sahiptir²¹². Onun haricinde özel faaliyetleri dâhilinde gerçekleştirdiği fiiller kapsamında hukuk davalarında ise bağımsızlıktan yararlanıp yararlanamayacağı konusunda tek düze bir uygulama yoktur ve bu husus doktrinde tartışılmaktadır ve ulusal yargı kararları da farklılık göstermektedir²¹³. Devlet başkanının davalı sıfatıyla yabancı mahkemeler önünde yargılanamayacağı öğreti ve uygulamada kabul edilse de istisnaen yabancı ülkede maliki bulunduğu taşınmazlarla ilgili davalar ve miras davlarında yargı bağımsızlığı olmayacağı kabul edilmektedir²¹⁴.

Devlet başkanlarına ilişkin olarak üzerinde durmamız gereken son husus ise devlet başkanlarına tanınan dokunulmazlıkların aile üyelerine sirayet edip etmeyeceği

²¹⁰ International Court of Justice (20.07.2012), “**Questions relating to the Obligation to Prosecute or Extradite (Belgium v. Senegal)**”, p. 422; <http://www.icj-cij.org/docket/files/144/17064.pdf> (02.04.2017).

²¹¹ The Economist, “One Dictator Down”, 04 June 2016, “<http://www.economist.com/news/middle-east-and-africa/21699871-chads-former-president-has-been-convicted-whos-next-one-dictator-down>” (02.04.2017).

²¹² Roberts, a.g.e., s.180; Bu kapsamda görevleri sırasında devletin organı olarak hareket eden bir devlet başkanının fiil veya ihmalleri devletin kendisine atfedilebilir ve bu nedenle bir devlet başkanının işlediği uluslararası hukuk ihlallerinden devlet sorumlu tutulabilir. Kaczorowska, a.g.e., s.395.

²¹³ Alebeek'e göre devlet başkanlarının sivil yargıdan bağımsızlığının kapsamının belirsizliği, devlet başkanına tanınan dokunulmazlığın gerekçelendirilmesinin net olmamasından kaynaklanmaktadır. Rosanne Van Alebeek, **The Immunity of States and their Officials in the Light of International Criminal Law and International Human Rights Law**, E. M. Meijers Instituut, 2006, s.236.

²¹⁴ Çelik, a.g.e., s.500.

mesalesidir. Genel kabule göre aile üyeleri devlet başkanına yurt dışı gezilerinde eşlik ettikleri durumlarda bağışıklıktan yararlanacaktır²¹⁵. Ancak devlet başkanı olmaksızın yabancı devlete özel amaçlarla giden aile bireylerinin dokunulmazlıklardan yararlanması ise o devletin bunu sağlamasına bağlıdır²¹⁶. Bu kapsamda ise aile üyelerine tanınan bu bağışıklıkların hukuk kuralı olmaktan çok nezaket gereği yapılan uygulamalar olduğu ileri sürülmektedir²¹⁷.

2.2.2. Hükümet Başkanı

Parlamente rejimi benimseyen devletler iç ve dış politikalarının Hükümet tarafından belirleneceğini ve yürütüleceğini kabul ederler. Bu sebeple ilgili hükümetin lideri konumundaki hükümet başkanı dış ilişkilerin kurulması ve yürütülmesinde önemli yetkililere sahiptir ve parlamentoya karşı sorumludur²¹⁸.

Hükümet başkanlarının uluslararası ilişkilerde devletlerini temsil etmeye yetkili olduğu uygulanan uluslararası hukukta andlaşmalarda ve çeşitli uluslararası platformlarda görülmektedir. Örneğin 1969 tarihli Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 7. maddesinin 2. fıkrasının a bendine göre hükümet başkanlarının andlaşmaların akdedilmesine ilişkin her türlü işlemin yapılması hususunda herhangi bir yetki belgesine ihtiyaç olmaksızın devletlerini temsil ettikleri kabul edilmiştir.

Devletlerin dış politikalarını ortaya koyduğu ve birçok uluslararası meselenin müzakere edildiği uluslararası konferans ve uluslararası örgüt toplantıları bugün genellikle hükümet başkanlarının öncülüğünde yürütülmektedir. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği

²¹⁵ Bu duruma örnek olarak İsviçre Federal Mahkemesi, Filipinler eski devlet başkanının eşi Imelda Marcos'a, devlet başkanına tanınan bağışıklığın ona eşlik eden aile üyelerine ve diğer hane halkına uzanması şeklinde algılanması gerektiğini belirterek bağışıklık sahibi olmasını kabul etmesi gösterilebilir. Erson Asar, **Yabancı Devletlerdeki Yargılamalar Açısından Uluslararası Hukukta Devlet Görevlilerinin Yargı Bağışıklığı** s.151.

²¹⁶ Jennings/Watts, a.g.e., s.1041.

²¹⁷ 2001 tarihli Vancouver Önergesi'nin 5. maddesinde devlet başkanının aile üyelerinin, nezaket gereği yapılan uygulamalar dışında, yabancı devletin makamları önünde bağışıklıktan yararlanamayacakları belirtilmektedir. Resolution on the Immunities from Jurisdiction and Execution of Heads of State and of Government in International Law, Vancouver Session 2001, http://www.justitiaetpace.org/idiE/resolutionsE/2001_van_02_en.PDF (07.02.2017).

²¹⁸ Meray, **Devletler Hukukuna Giriş 2. Cilt**, s.3.

Konferansı, Avrupa Konseyi gibi uluslararası platformlarda hükümet başkanları aktif olarak uluslararası ilişkilerin yürütülmesine katkıda bulunmaktadır²¹⁹.

Hükümet başkanlarının sahip olduğu dokunulmazlık ve ayrıcalıklar ise çok sayıda uluslararası hukuk işleminde devlet başkanları ile aynı çerçevede değerlendirilmektedir. Uluslararası Hukuk Enstitüsü de Uluslararası Hukukta Devlet ve Hükümet Başkanlarının Yargı Yetkisinden ve İnfazdan Bağışıklığı Vancouver Önergesi'nin giriş kısmında, devlet başkanlarının ve hükümet başkanlarının aynı rejime tabi tutulduğunu, ikisine de yapılan özel muamelenin çıkarları için değil devletin temsilcisi olarak hareket ettiğinden kaynaklandığı belirtilmesiyle ortaya koymaktadır. Bu bağlamda devlet başkanlarına tanınan ayrıcalık ve bağışıklıkların hükümet başkanlarına da tanınması prensip olarak kabul edilmiştir²²⁰.

Başbakanın uluslararası ilişkileri yürütme yetkisi ile ilgili Türk mevzuatını incelediğinde çeşitli düzenlemelerle karşılaşılır. 1982 Anayasası'nın 112. maddesinin 1. fıkrasına göre Başbakanın, bakanlar kurulunun başkanı olarak, bakanlıklar arasında işbirliğini sağlayacağı ve hükümetin genel siyasetinin yürütülmesini gözeticeği belirtilmektedir. Bu kapsamda Başbakan hükümetin genel siyasetinin yürütülmesi görevinin gereği olarak uluslararası ilişkilerin yürütülmesinde en yetkili kişidir²²¹. 6004 Sayılı Dışişleri Bakanlığı'nın Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanunun 2. maddesinin a bendinde, hükümet tarafından tayin ve tespit edilen hedef ve esaslara göre Dışişleri Bakanlığı'nca dış politikanın uygulanacağı ve koordine edileceği belirtilmektedir. Bu kapsamda dış politika Hükümet tarafından saptanacağından Hükümetin başı olan Başbakanın bu süreçte önemli görevleri olduğu açıktır²²².

2.2.3. Dışişleri Bakanı

Devletlerin uluslararası ilişkilerinin yürütülmesinde en aktif rol alan aktörlerden bir tanesi de dışişleri bakanıdır. Dışişleri bakanları özel yetki belgesine gerek olmadan

²¹⁹ Pazarcı, a.g.e., s.76-77.

²²⁰ Sevin Toluner, **Milletlerarası Hukuk Dersleri Devletin Yetkisi**, Genişletilmiş 2. Baskı, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1979, s.358.

²²¹ Pazarcı, a.g.e., s.77.

²²² Reçber, a.g.e., s.22.

devletlerini temsil yetkileri olduğu uluslararası andlaşmalarda²²³ ve uygulamada teyid edilmiş bulunmaktadır²²⁴. İşte bu özellik dışışleri bakanlarını diğerk bakanlardan ayıran en önemli özelliktir.

Dışışleri bakanlarının devleti temsile yetkili bir kişi olarak tek taraflı beyanları ve davranışları o devlet için uluslararası hukuk bakımından bağlayıcı bir nitelik taşımaktadır. Örneğin Uluslararası Sürekli Adalet Divanı, 05.04.1933 tarihli Doğu Grönland'ın Hukuksal Statüsü Davası'na²²⁵ ilişkin kararında Norveç Dışışleri Bakanı Ihlen tarafından yapılan açıklamanın Norveç Devletini uluslararası hukuk bakımından bağladığına karar vermiştir. Bahsi geçen dava Doğu Grönland'ın hukuki statüsü ile ilgili olup davanın tarafları Danimarka ve Norveç'tir. Danimarka iddialarını, Norveç Dışışleri Bakanı Ihlen'in 14.07.1919 tarihinde Danimarka elçisiyle yaptığı görüşmesinde, Danimarka elçisinin ileride yapılacak Paris Barış Konferansı'nda Norveç'in Spitzbergen'le ilgili taleplerine Danimarka'nın karşı çıkmayacağını ve buna karşılık Norveç'in de Danimarka'nın Grönland üzerindeki egemenliğine karşı çıkmayacağı önerisine dayandırmıştır. 22.07.1919 tarihinde Ihlen, Norveç Hükümeti'nin Danimarka'nın Grönland ile ilgili talepleri konusunda bir zorluk çıkarmayacağını beyan etmiştir. Taraflar bahsi geçen uyuşmazlıkla ilgili olarak bir çözüme ulaşamayınca mesele yargıya taşınmıştır. Uluslararası Sürekli Adalet Divanı vermiş olduğu kararında yabancı bir devletin diplomatik temsilcisinin isteğı üzerine, kendi yetki alanı içine giren bir sorun ile ilgili olarak hükümeti adına dışışleri bakanı tarafından verilen cevabın, bakanın temsil ettiğı devleti bağlayıcı nitelikte olduğu sonucuna varmıştır²²⁶. Uluslararası Sürekli Adalet Divanı'nın vermiş olduğu bu karar dışışleri bakanlarının devletlerinin dış işleri ilgili yapmış oldukları açıklamalarının, kendi devletleri için bağlayıcı olacağının somut bir örneğini oluşturmuştur.

Dışışleri bakanları yurtiçinde ve yurt dışında devletlerini temsil yetkisini yoğun bir biçimde kullanırlar. Yurt içinde yabancı devletlerin diplomasi temsilcileri doğrudan doğruya dışışleri bakanı ile görüşürler. Yurt dışında, dışışleri bakanı devleti temsilen

²²³ 1969 tarihli Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi madde 7/2'ye göre, dışışleri bakanı, bir uluslararası andlaşmanın akdi ile ilgili bütün işlemleri özel yetki belgesi gerekmeden yapabilir.

²²⁴ Pazarcı, a.g.e., s.78.

²²⁵ Permanent Court of International Justice (05.04.1933), "**Legal Status of Eastern Greenland, (Denmark v. Norway)**", http://www.icj-cij.org/pcij/serie_AB/AB_53/01_Groenland_Oriental_Arret.pdf (08.05.2017); Karara yönelik detaylı açıklamalar için bkz. D.J. Harris, **Cases and Materials on International Law**, 6. Edition, London: Sweet/Maxwell, 2004, s.793-795.

²²⁶ Harris, a.g.e., s.794.

görüşmeler yapar, andlaşmalar imzalar ve bunların iyi bir şekilde uygulanmasını gözetir²²⁷. Ayrıca dışişleri bakanı, yabancı devletlere gönderilecek diplomasi temsilcileri ve konsolosları belirleyerek bu şahısları devlet başkanına önerir²²⁸. Uluslararası hukuk bakımından dışişleri bakanı, bütün diplomasi temsilcilerinin, diplomasi görevlilerinin ve konsolosların başı sayılmaktadır²²⁹.

Dışişleri bakanlarının hukuki statüsü kendi devleti bakımından, ulusal yasalarla düzenlenmektedir. Uluslararası hukuk bakımından ise dışişleri bakanının hukuki statüsünü düzenleyen bir uluslararası andlaşma veya bir uluslararası örf ve adet kuralı bulunmamaktadır²³⁰. Bugün genel kabul dışişleri bakanlarının da devlet başkanları ve hükümet başkanları gibi görevleri sırasında yabancı devletlerde diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklarından yararlanması yönündedir²³¹.

Dışişleri bakanının dokunulmazlığı ile ilgili önemli değerlendirmeler Uluslararası Adalet Divanı tarafından *Arrest Warrant* kararında yapılmıştır. Davanın ana noktasını dışişleri bakanının uluslararası suçlar işlemesi söz konusu olduğunda ulusal mahkemeler önünde yargılanıp yargılanamayacağı oluşturur. Dışişleri bakanının sahip olduğu yargı dokunulmazlığının, uluslararası suçlar söz konusu olduğunda bu suçların dokunulmazlığın kapsamına dâhil olup olmadığı hususunda Uluslararası Adalet Divanı 14 Şubat 2002’de tarihinde ilk kez *Arrest Warrant*²³² kararında vermiştir²³³. Davanın tarafları Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Belçika’dır. Her iki devlet arasındaki anlaşmazlık, 11 Nisan 2000 tarihinde Belçikalı bir hâkimin, Demokratik Kongo Cumhuriyeti’nin görevdeki Dışişleri Bakanı Abdulaye Yerodia Ndombasi²³⁴ hakkında bir tutuklama kararı vermesiyle

²²⁷ Çelik, a.g.e., s.501; Roberts, a.g.e., s.26-30.

²²⁸ Roberts, a.g.e., s.30.

²²⁹ Meray, **Devletler Hukukuna Giriş 2. Cilt**, s.10; İlhan Lütem, **Devletler Hukuku Dersleri II**, İstanbul: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1958, s.532.

²³⁰ Toluner, a.g.e., s.359.

²³¹ Meray, **Devletler Hukukuna Giriş 2. Cilt**, s.10.

²³² Tarafların ileri sürdükleri iddialar, savunmalar ve özellikle tutuklama müzekkeresinin hukukiliğine ilişkin iddialar ve Divan’ın bunlara yönelik olarak verdiği ayrıntılı açıklamalar için bkz: Enver Arıkoğlu, “11 Nisan 2000 Tarihli Tutuklama Müzekkeresi’ne İlişkin Dava (14 Şubat 2002 Tarihli Karar)”, Ayşe Nur Tütüncü ve Diğerleri (Ed.), **Milletlerarası Adalet Divanı Kararları (1990-2007)**, İstanbul; Beta Yayıncılık, 2008, s.153-168.

²³³ Yusuf Aksar, “Uluslararası Adalet Divanı’nın Belçika Tutuklama Kararı Davası (Belgian Arrest Warrant Case) (14 Şubat 2002) ve Uluslararası Ceza Hukuku”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 52(4), 2003, s.131.

²³⁴ Çalışmamızın devamında adı geçen şahıs Yerodia olarak anılacaktır.

başlamıştır²³⁵. Belçika Mahkemesi'ne göre Yerodia, Kinshasa'daki çok sayıda Tutsi kökenli bireylerin öldürülmesini açıkça özendirmek nedeniyle, uluslararası insancıl hukukun ciddi ihlali ve insanlığa karşı işlenilen suçlardan sorumludur²³⁶. Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Yerodia'ya karşı hazırlanan bu tutuklama kararının hukuki olmadığı gerekçesiyle Uluslararası Adalet Divanı'na başvurmuştur²³⁷.

Uluslararası Adalet Divanı, bu kararında, dışişleri bakanının uluslararası statüsünü ayrıntılı bir şekilde incelemiştir. Divan bu kapsamda dışişleri bakanının uluslararası alandaki işlevini ve sahip olduğu dokunulmazlığın kapsamını tespit etmiştir. Divan'a göre, *diplomatik temsilciler ve konsoloslar gibi, bir devlette devlet başkanı, hükümet başkanı ve dışişleri bakanı gibi üst düzey devlet görevlilerinin de bir başka devlette hem cezai hem de medeni konularda yargı bağımsızlığından yararlanmaları uluslararası hukukta yerleşik bir kuraldır*²³⁸. Divan, görev başındaki dışişleri bakanlarının sahip olduğu dokunulmazlığı özellikle uluslararası ilişkilerden sorumlu olmalarına ve devleti temsil etmelerine bağlamıştır²³⁹. Divan, dışişleri bakanlarının yurt dışında cezai konularda mutlak dokunulmazlık ve bağımsızlıklardan yararlanmalarının, görevlerini yerine getirmelerinin yabancı devlet yetkililerinin eylemleriyle engellenmesinin önlenmesinin bir gereği olduğu sonucuna varmış ve hukuki bir prosedüre tabi tutulacağı korkusunun dışişleri bakanını görevlerinin gerektirdiği uluslararası seyahatleri yapmaktan alıkoyacağı belirtmiştir²⁴⁰.

Divan, dışişleri bakanının gerek resmi gerekse özel eylemler bakımından cezai yargı bağımsızlığına sahip olduğunu tespit etse de bu hususun bir sorumsuzluk anlamına

²³⁵ Bayıllıoğlu, a.g.e., s.28.

²³⁶ Aksar, "Uluslararası Adalet Divanı'nın Belçika Tutuklama Kararı Davası (Belgian Arrest Warrant Case) (14 Şubat 2002) ve Uluslararası Ceza Hukuku", s.132; Bayıllıoğlu, a.g.e., s.28.

²³⁷ Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nin temel argümanı, görevdeki dışişleri bakanının kişi dokunulmazlığı ve bağımsızlıklarının uluslararası hukukta örf ve adet hukuku kuralı olduğu ve devletlerin egemen eşitliği prensibi gereği bir devletin başka bir devleti yargılayamayacağı olmuştur. Belçika'nın temel argümanı ise söz konusu suçlardan dolayı Belçika yasalarının Belçika mahkemelerine yetki verdiği ve dokunulmazlığın bu suçları kapsamadığı yönünde olmuştur. Belçika'nın evrensel yargı yetkisinin dayanağı ise "16 Haziran 1993 tarihli Uluslararası Ceza Hukuku'nun Ağır İhlallerinin Cezalandırılmasına Dair Kanun"dur. Bahsi geçen kanunun 7. maddesine göre, bu Kanun'da düzenlenen suçlar, Belçika'da işlenirse bile Belçika mahkemeleri yetkili sayılmakta ve 5. maddenin 3. fıkrasına göre de, bir kişinin resmi sıfatına bağlanan bağımsızlık bu kanunun uygulanmasını engellememektedir. International Court of Justice, "Arrest Warrant of 11 April 2000", para. 15; Bahsi geçen Belçika yasasındaki evrensel yargı yetkisi ile ilgili olarak detaylı açıklamalar için bkz: Özden N. Sav, "Uluslararası Mahkemelerin Evrensel Yargı Yetkisi: Belçika Örneği", **Ankara Barosu Hukuk Kurultayı 2004**, Cilt 2, s.146-158.

²³⁸ International Court of Justice, "Arrest Warrant of 11 April 2000", para. 51.

²³⁹ International Court of Justice, "Arrest Warrant of 11 April 2000", para. 53.

²⁴⁰ International Court of Justice, "Arrest Warrant of 11 April 2000", para. 54-55.

gelmediğini bazı durumlarda yargı bağıışıklığının tanınmayacağını belirtmiştir. Divan, görevdeki veya eski dışışleri bakanının sahip olduğu cezai bağıışıklığın söz konusu olmayacağı belli durumlar olarak şunları belirtmiştir:

1. Söz konusu kişiler uluslararası hukuk uyarınca kendi devletlerinde bağıışıklıktan yararlanamaz ve kendi devletinin mahkemeleri önünde ilgili ulusal hukuk kurallarına göre yargılanabilir.
2. Eğer temsilcisi olduğu devlet bağıışıklıktan vazgeçerse, bu kişilerin yabancı devlet önünde bağıışıklığı sona erecektir.
3. Bir kişi Dışışleri Bakanlığı görevinden ayrıldıktan sonra artık bir başka devlette uluslararası hukukun tanıdığı bağıışıklıktan yararlanamayacaktır. Uluslararası hukuk altında sahip olduğu yetki uyarınca, bir devletin mahkemesi, görevi süresince özel kişi sıfatıyla yaptığı eylemler bakımından olduğu kadar, görev yaptığı süreçten önceki veya sonraki eylemleri bakımından, başka bir devletin eski dışışleri bakanının yargılayabilir.
4. Görev başındaki veya eski dışışleri bakanı, yargı yetkisine sahip bir uluslararası ceza mahkemesi önünde cezai yargılamaya tabi tutulabilir.²⁴¹

Böylelikle Divan, görevi ifa edip etmemeye bakmaksızın dışışleri bakanının uluslararası ceza mahkemeleri önünde yargılanmasını kabul etmiştir. Fakat Divan, uluslararası ceza mahkemelerinin yetkisine giren suçları işleyen dışışleri bakanının bu mahkemeler haricinde bir yabancı ulusal mahkeme önünde yargılanmasını kabul etmemektedir. Divan kararının odak noktasını oluşturan unsurun uluslararası suçların cezasız kalmaması mantığından ziyade ulusal mahkemelerin yargı yetkisine sahip olup olmaması yönünde bir eğilimle hareket ettiği anlaşılmaktadır.

Divan, dışışleri bakanının sahip olduğu bağıışıklıkları tespit ettikten sonra, savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar gibi ağır uluslararası suçların bağıışıklığı ortadan kaldırıp kaldırmadığını değerlendirmiştir²⁴². Divan, ulusal düzenlemeleri incelediğini belirttikten sonra²⁴³, bu uygulamalardan, savaş suçu veya insanlığa karşı suç işlediğinden şüphe edilen görevi başındaki dışışleri bakanının bağıışıklık ve kişi dokunulmazlığını ortadan kalkmasına yönelik mevcut bir uluslararası örf ve adet hukuku kuralının varlığına ilişkin bir çıkarım yapılamayacağı kararını vermiştir²⁴⁴. Böylelikle Divan, ulusal mahkeme

²⁴¹ International Court of Justice, “Arrest Warrant of 11 April 2000”, para. 61.

²⁴² International Court of Justice, “Arrest Warrant of 11 April 2000”, para. 60.

²⁴³ Belçika özellikle *Pinochet* davasında bir ulusal mahkemenin devlet başkanını yargıladığını, bağıışıklığın belli suç tiplerinde ulusal mahkemelerde ileri sürülemeyeceğini iddia etmiştir. Fakat Divan özellikle *Pinochet* davasını incelediğini buradaki uygulamanın bir örf adet hukuk kuralını meydana getirecek bir uygulama olmadığını belirtmiştir. International Court of Justice, “Arrest Warrant of 11 April 2000” para. 58; *Pinochet* davasını, Tutuklama davasından ayıran en önemli noktalardan birisi ise *Pinochet* davasında fail görev başında değildi, ancak Tutuklama davasında şüpheli görevini ifa etmekteydi.

²⁴⁴ International Court of Justice, “Arrest Warrant of 11 April 2000”, para. 58.

önünde suçun ağırlığına bakılmaksızın görev başındaki bir dışişleri bakanının yargılanamayacağını teyit etmiştir. Divan, suçun ciddi nitelikte olmasının otomatik olarak ulusal mahkeme önünde dışişleri bakanının cezai bağışıklığını kaldırıcı bir etki doğurmadığını tespit etmiştir.

Türk mevzuatı açısından değerlendirdiğinde, 1982 Anayasasının 112. maddesinin 2. fıkrasında Dışişleri Bakanı kendi yetkisi içindeki işlerden ve emri altındakilerin eylem ve işlemlerinden hem Başbakana karşı hem de genel olarak sorumludur. Dışişleri Bakanlığının dolayısıyla Dışişleri Bakanın görev ve yetkileri bugün başlıca 05.05.1969 tarihli ve 1173 sayılı Milletlerarası Münasebetlerin Yürütülmesi ve Koordinasyonu Hakkında Kanun²⁴⁵ ile 07.07.2010 tarih ve 6004 sayılı Dışişleri Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun ile düzenlenmiş bulunmaktadır.

2.2.4. Öteki Uzman Bakanlıklar ve Kamu Kurumu Yetkilileri

Günümüzde uluslararası ilişkilerin kapsamının giderek genişlemesi ve uzmanlık alanlarını da içermesinin bir sonucu olarak dış ilişkilerin yürütülmesinde Dışişleri Bakanlığı dışında da çeşitli bakanlıklar görev almaya başlamıştır²⁴⁶. Böylece çeşitli bakanlar kendi uzmanlık alanları içindeki meselelerde, devleti temsilen resmi görevle yurtdışına çıkmakta, konferanslara katılmakta, andlaşma ve sözleşmeler imzalamaktadırlar²⁴⁷. Bunun dışında bazı üst düzey devlet görevlileri de devleti temsilen uluslararası ilişkileri yürütmeye yetkilendirilebilmektedir. Uluslararası Adalet Divanı'nın da belirttiği üzere;

²⁴⁵ 1173 Sayılı Milletlerarası Münasebetlerin Yürütülmesi ve Koordinasyonu Hakkında Kanun, **T. C. Resmi Gazete**, 13201, 17 Mayıs 1969; Bu kanunun 1. maddesine göre, Dışişleri Bakanlığının doğal olarak da Dışişleri Bakanı'nın başlıca görevi, Türkiye Cumhuriyeti'nin yabancı devletlerle, bunların temsilcilikleri ve temsilcileri ile, milletlerarası kurullarla temas ve müzakereleri diğer Bakanlıklarla işbirliği içinde yürütmektir. Ve yabancı devletler ve milletlerarası kuruluşlarla yapılacak andlaşma görüşmelerini diğer Bakanlıklarla işbirliği içinde yapmaktır.

²⁴⁶ Roberts, a.g.e., s.31; Pazarcı, a.g.e., s.80-81; Diğer bakanlıkların ve kamu kurumlarının dış ilişkileri kurmada ve yürütmeye üstlenebileceği görevler özel yasalarla belirlenebilmektedir. Örneğin 31.07.1970 tarih ve 1324 sayılı Genelkurmay Başkanının Görev ve Yetkilerine Ait Kanunun 3. maddesinde, uluslararası mahiyette yapılacak anlaşma ve andlaşmaların askeri yönlerinin tayininde ve uygulama esaslarının tespitinde Genelkurmay Başkanının görüşünün alınacağı, gerektiğinde bu toplantılara katılacağı veya temsilci göndereceği belirtilmektedir. **T. C. Resmi Gazete**, 13572, 7 Ağustos 1970.

²⁴⁷ Çelik, a.g.e., s.501-502.

...Günümüzde, uluslararası ilişkilerde, devletin belirli alanlarda kendisini temsil eden diğer kişilerin de, yetki alanlarına giren konularda, açıklamaları ile devleti yükümlük altına sokmalarına izin verildiğine sıklıkla rastlanmaktadır. Bu durum, örneğin, uluslararası ilişkilerde yetki alanları içinde yetkilerini kullanan bakanlığın teknik görevlileri ve hatta bazı resmi yetkililer için de geçerli olabilir²⁴⁸.

Uluslararası Adalet Divanı *Arrest Warrant* kararında, devlet başkanı, hükümet başkanı, dışişleri bakanı gibi üst düzey devlet görevlilerinde bağışıklıktan yararlanacağını belirtmiştir²⁴⁹. Böylelikle Divan bağışıklıktan yararlanacak kişi kategorisini sadece dışişleri bakanı ile sınırlandırmamış; diğer üst düzey devlet görevlilerinin de bağışıklıktan yararlanabileceğini tespit etmiştir²⁵⁰. Ancak Divan dışişleri bakanlarına tanınan bağışıklığın temelini uluslararası ilişkilerde oynadığı etkin rolüne ve temsil yetkisine ayrıca bağışıklığın görevlerini etkili bir şekilde yerine getirmesi için tanıdığını belirtmiştir²⁵¹. Benzer şekilde Uluslararası Adalet Divanı uluslararası statüye sahip olmayan bir devlet görevlisinin bağışıklıktan yararlanamayacağını *Djibouti v. France* kararında teyit etmiştir. Divan'a göre, cumhuriyet savcısı ve ulusal güvenlik şefinin uluslararası hukukta kişisel bağışıklığa sahip olanlar arasında değerlendirilebileceğine ilişkin herhangi bir dayanak bulunmamaktadır. Divan, bu kişilerin ne 1961 Viyana Sözleşmesi kapsamında diplomat oldukları ne de 1969 Özel Heyetler Sözleşmesi'nin kapsamına girecek bir özel heyet mensubu olduklarını belirtmiştir²⁵².

Dışişleri bakanı dışındaki diğer bakanların ve diğer üst düzey devlet görevlilerinin de uluslararası ilişkileri yürütmede görev alabileceği kabul edilse de bunlara tanınacak

²⁴⁸ International Court of Justice (03.02.2006), “**Armed Activities on the Territory of the Congo (New Application 2002) (Democratic Republic of the Congo/Rwanda)**”, para. 47, <http://www.icj-cij.org/docket/files/126/10435.pdf> (03.04.2017).

²⁴⁹ International Court of Justice, “**Arrest Warrant of 11 April 2000**”, para. 51; Benzer şekilde 2004 yılında, İngiliz Mahkemesi, İsrail'in görevdeki Savunma Bakanı Shaul Mofaz hakkında yakalama emri çıkarılmasına ilişkin başvuruda, dışişleri bakanı dışında kalan üst düzey devlet görevlilerinin de eğer görevleri devletleri adına seyahat etmeyi veya diplomatik görevler yerine getirmeyi gerektiriyorsa bağışıklıktan yararlanabileceğini belirtmiştir. *Application for Arrest Warrant Against General Shaul Mofaz*, First Instance, Unreported (Bow Street Magistrates' Court), para. 11-12, <http://www.dipublico.org/1825/application-for-arrest-warrant-against-general-shaul-mofaz-first-instance-unreported-bow-street-magistrates-court/> (04.04.2017).

²⁵⁰ Akande'ye göre “gibi” sözcüğünün kullanılması bu dokunulmazlığa hak sahibi üst düzey yetkililerin listesinin sınırlı olmadığını ortaya koymaktadır. Dokunulmazlığın uluslararası ilişkilerin sorunsuz bir şekilde yürütülmesi ihtiyacına dayandığından, mahkemenin ifadesi dokunulmazlık gerekçeleriyle uyumludur. Dapo Akande, “Prosecution of Senior Rwandan Government Official in France: More on Immunity”, 24. 12. 2008, <https://www.ejiltalk.org/prosecution-of-senior-rwandan-government-official-in-france-more-on-immunity/> (04.04.2017).

²⁵¹ International Court of Justice, “**Arrest Warrant of 11 April 2000**”, para. 53.

²⁵² International Court of Justice, “**Certain Questions Of Mutual Assistance In Criminal Matters**”, para. 194.

dokunulmazlık ve ayrıcalıkların sınırı belirsizdir²⁵³. Dışışleri bakanları dışındaki diğer bakanların ve üst düzey devlet görevlilerinin hukuki statüsünü doğrudan düzenleyen bir uluslararası andlaşma bulunmamaktadır. Fakat, bu kişilerin hukuki statüsü, bugün, özel misyonların hukuki statüsü çerçevesinde düzenlenmektedir²⁵⁴. Devletlerin temsilcisi olarak uluslararası heyetlerde yer alan ve Devlet Başkanı, Hükümet Başkanı ve Dışışleri Bakanı dışındaki yüksek dereceli öteki kişilerin de uluslararası hukukun tanıdığı dokunulmazlık ve ayrıcalıklardan yararlanacakları birçok sözleşmede kabul edilmiştir²⁵⁵. Örneğin 1969 tarihli Özel Heyetler Sözleşmesi madde 21/2 uyarınca, hükümet başkanı, dışışleri bakanı ve yüksek düzey öteki görevliler, gönderen devletin özel heyetinin bir üyesi olduğunda, sözleşmede tanınanlar haricinde, kabul eden devlette ve üçüncü devlette uluslararası hukukun tanıdığı dokunulmazlık ve ayrıcalıklardan yararlanırlar.

Dışışleri bakanı dışında kalan bakanlar ve diğer üst düzey görevlileri özel heyet mensubu olarak veya herhangi bir diplomatik veya resmi amaç dışında gerçekleştirilen ziyaretler açısından kişisel bağışıklıktan yararlanamazlar²⁵⁶. Anlaşıldığı üzere bu kişilere resmi göreve bağlı sınırlı bir kişisel bağışıklık tanınmaktadır. Ancak bu kişiler sınırlı bir kişisel bağışıklığa sahip olsa da devleti adına yaptığı işlemler için görevi sona erse bile *rationae materia* bağışıklıktan yararlanabilecektir²⁵⁷.

Dışışleri bakanı dışındaki diğer bakanların dokunulmazlığa sahip olup olmadığı hususunun gündeme geldiği en güncel örneklerden bir tanesi Türkiye-Hollanda diplomması krizinde T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı Fatma Betül Sayan Kaya'nın maruz kaldığı muamelelerdir. Olayı değerlendirebilmemiz için öncelikle yaşanan hadiselerle kısaca değinmemizde fayda vardır. Türkiye-Hollanda arasındaki diplomatik kriz

²⁵³ Satow'a göre, dışışleri bakanı dışındaki bakanlara devlet başkanının *rationae personae* bağışıklığının uzatılma kriterleri belirsizliğini korumaktadır. Roberts, a.g.e., s.185.

²⁵⁴ Toluner, a.g.e., s.359.

²⁵⁵ Pazarcı, a.g.e., s.80-81.

²⁵⁶ Erson Asar, **Yabancı Devletlerdeki Yargılamalar Açısından Uluslararası Hukukta Devlet Görevlilerinin Yargı Bağışıklığı**, s.142; Satow'a göre bu tür kişisel statünün dışışleri bakanı dışındaki bakanlar dışına çıkması yetkinin yurt dışında kullanılması, dokunulmazlığın bu gibi işlevleri yerine getirmekte vazgeçilmez olması ve bu kişinin dış ilişkilerdeki konumuyla ilgili olarak devleti temsil etme yetkisine sahip olması gerekmektedir. Roberts, a.g.e., s.185; Benzer şekilde Franey de dışışleri bakanı dışındaki diğer bakanlara ve üst düzey devlet görevlilerine *rationae personae* bağışıklığın sağlanması bu kişilerin bir devleti temsil etmek ve dışışlere dâhil olmanın üstlendikleri görevin esaslı bir parçasını oluşturma durumuna bağlıdır. Elizabeth Helen Franey, **Immunity, Individuals and International Law**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, London School of Economics, 2009, s.132.

²⁵⁷ Roberts, a.g.e., s.185.

11 Mart 2017 tarihinde T.C. Dışışleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun Hollanda'daki vatandaşlar ile görüşmek üzere Rotterdam'daki Başkonsolosluk binasına gitmek için uçuş izninin kamu düzeni ve asayiş gereke göstererek iptal edilmesi ile başlamıştır. Benzer şekilde Bakan Kaya'nın da ülkeye girişı yasaklanmıştır. Bunun üzerine Bakan Kaya, Türk vatandaşlarıyla Rotterdam'daki Türk Başkonsolosluğu'nda 16 Nisan 2017 tarihinde Türkiye'de yapılacak referandum hakkında görüş alışverişinde bulunmak üzere Almanya sınırından kara yoluyla Hollanda'ya giriş yapmıştır²⁵⁸. Ancak Bakan Kaya'nın aracı Türk Konsolosluğu'na çok yakın bir noktada durdurulmuş, kolluk güçleri tarafından ülkeyi terk etmesi aksi halde kendisi için iyi olmayacağı beyan edilmiştir. Bakan Kaya'nın aracından inmeyi reddetmesi üzerine arabasının çekici marifetiyle götürülmesine teşşebbüs edilmiş bunun üzerine Bakan Kaya arabadan inmek zorunda kalmıştır. Ardından Hollanda tarafından *persona non grata* ilan edilen Bakan Kaya, kendi isteğı dışında güvenlik kuvvetlerince Almanya sınırına götürülmüş ve sınırdaki karakolda bir müddet bekletildikten sonra sınır dışı edilmiştir²⁵⁹.

Bakan Kaya'ya yapılan müdahalelere ilişkin değerlendirme yapabilmemiz için öncelikle uluslararası hukuk uyarınca kendisine tanınan ayrıcalığın sınırlarını tespit etmemiz gerekmektedir. Öncelikle, Bakan Kaya, ifa ettiğı görev itibariyle bir uzman bakandır. Dışışleri bakanları dışındaki bakanların diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklardan yararlanmasına ilişkin uluslararası hukukta yerleşmiş kurallar yoktur. Dışışleri bakanı dışında kalan bakanların uluslararası hukuk tarafından bahşedilen diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklardan yararlanabilmesi için özel misyonun bir üyesi olması, resmi görevle hareket ediyor olması veya uluslararası bir statüye sahip olarak devletini temsil ediyor olması gerekmektedir. Yaşanan hadiseye baktığımızda ise Bakan Kaya'nın özel bir misyonun üyesi olduğunu, resmi görev kapsamında hareket ettiğini veya Türkiye'yi uluslararası platformda temsil ettiğini söyleyebilmemiz mümkün değildir. Bu sebeple de devlet başkanı, hükümet başkanı ve dışışleri bakanının sahip olduğu *rationae personae* bağışıklığa sahip olduğunu ileri sürebilmemiz mümkün değildir²⁶⁰. Ancak

²⁵⁸ Yusuf Özkan, "Hollanda'dan sınır dışı edilen Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı Fatma Betül Sayan Kaya: Acı bir gece yaşadık", 12. 03. 2017, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39246740> (06.04.2017)

²⁵⁹ Al Jazeera Turk, "Türkiye-Hollanda Diplomatik Krizinin Adımları", <http://www.appsaljazeera.com/interactive/2017/hollanda-kriz/> (06.04.2017).

²⁶⁰ Benzer görüş için bkz: Tacettin Çalık, "Uluslararası Hukuk Boyutlarıyla Türkiye- Hollanda Krizi", 13. 03. 2017, <http://www.usbed.org/turk-dis-politikasi/news-uluslararasi-hukuk-boyutlariyla-turkiye-hollanda-krizi-.html> (13.04.2017) ; Bakan Kaya'nın hükümet üyesi olması sebebiyle doğrudan diplomaik

devletler uluslararası nezaket kuralları gereğince ülkelerinde bulunan devlet ricaline saygı ile davranmak yükümlülüğü altındadırlar²⁶¹. Hollanda'nın Bakan Kaya'ya yönelik gerçekleştirdiği eylemlere baktığımızda ise saygı ile davranma yükümlülüğünü yerine getirdiğini söyleyebilmemiz mümkün değildir.

Türk mevzuatı incelendiğinde Dışişleri Bakanlığı dışındaki bakanlıkların ve kamu kurumlarının da belli koşullarda uluslararası örgütlerle doğrudan görüşmelerde bulunabileceğine ve andlaşmalar yapabileceğine dair düzenlemeler bulunduğu görülmektedir²⁶². 1173 sayılı Milletlerarası Münasebetlerin Yürütülmesi ve Koordinasyonu Hakkında Kanun'un 1. maddesinin 1. fıkrasının 2. bendi şu şekilde düzenlenmiştir:

Statülerinde üyelerinin ve ortaklarının belli bir bakanlık veya merci vasıtasıyla muamelatta bulunacağı belirtilen milletlerarası kurullarla, bunların temsilcilikleri, temsilcileri ve sair mercileriyle yapılacak temaslar, müzakereler ve milletlerarası andlaşmalar, Dışişleri Bakanlığı ve diğer ilgili bakanlıklarla işbirliği dâhilinde, sorumlu bakanlık ve merci eliyle yapılır.

Aynı yasanın 1. maddesinin 5. fıkrasına göre, öteki bakanlık ve kamu kurum ve kuruluşlarının yetkililerinin Bakanlar Kurulunun kararnamesi yoluyla doğrudan uluslararası görüşmelerde bulunma ve andlaşmalar yapma yetkisine sahip olmaları ve Türkiye Cumhuriyetini bağlayacak hususlarda hükümetin emir ve talimatını Dışişleri Bakanlığı aracılığı ile alabilecekleri vurgulanmaktadır.

dokunulmazlığa sahip olacağını ve bu kapsamda da 1961 Viyana Diploması İlişkileri Sözleşmesinin ilgili hükümlerinin uygulanacağını ileri süren görüş için bkz: "Türkiye-Hollanda Diploması Krizinin Değerlendirilmesi", <http://www.fatihsultan.edu.tr/duyuru/Uluslararası-Hukuka-Gore-Türkiye---Hollanda-Diploması-Krizinin-Değerlendirmesi2017-03-16-05-50-40am> (13.04.2017); Ancak bu görüşe katılabilmemiz mümkün değildir. Bir bakanın sahip olduğu dokunulmazlığa ilişkin mevcut uluslararası hukukta kabul edilmiş bir andlaşma bulunmadığı gibi bu konuya ilişkin oluşmuş bir örf ve adet hukuk kuralı da yoktur. Üst düzey devlet görevlilerinin dokunulmazlıktan yararlanmaları ancak görev kapsamında veya yerine getirdiği uluslararası temsil vesilesine dayanmaktadır. Onun haricinde resmi olmayan bir şekilde veya seyahat amaçlı gezilerde dokunulmazlığa sahip olamayacaklardır. Bu sebeple resmi amaç dışında bir ülkede bulunan bakana ilişkin doğrudan diploması temsilcilerinin statülerini ve dokunulmazlıklarını düzenleyen 1961 Viyana Sözleşmesi'ni uygulamaya çalışmak yanlış bir bağlantı kurmaya sebebiyet verecektir.

²⁶¹ Ahmet Hamdi Topal, "Hollanda Uluslararası Hukuka Karşı", 16. 03. 2017, <http://www.dunyabulteni.net/haber-analiz/396081/hollanda-uluslararasi-hukuka-karsi> (13.04.2017).

²⁶² Pazarcı, a.g.e., s.81.

2.3. Dış Organlar: Diploması Temsilcileri

2.3.1. Diploması Temsilcilerinin Tanımı ve Sınıflandırılması²⁶³

Devleti başka devletler nezdinde diplomatik düzeyde temsil eden ve o devlette prensip olarak sürekli ve devamlı biçimde bulunan kişiler diploması temsilcisi olarak adlandırılmaktadır²⁶⁴. Diploması temsilcileri, ana çalışma konumuz olan ayrıcalık ve dokunulmazlıklara sahip kişileri oluşturması bakımından bu kişilerin tanımı ve sınıflandırılması, görevlerinin kapsamı ve görevlerinin ne zaman başlayıp ne zaman sona erdiğinin tespiti çok önemlidir.

Diploması temsilcilerinin tanımı ve sınıflandırılması konusunda öncelikle uluslararası hukukta benimsenen genel uygulamayı ve Türkiye’de bu konuda tatbik edilen düzenlemeleri ele alacağız.

2.3.1.1. Uluslararası Hukukta Benimsenen Genel Uygulama

Bir devletin, yabancı bir devlet hükümeti nezdinde gönderdiği diploması temsilcileri ve misyona bağlı diğer çalışanlarının tümüne diplomatik misyon adı verilmektedir²⁶⁵. Uluslararası hukuk açısından, bir diplomatik misyonda çalışan personelin sınıf ve dereceleri, görevleri ve hukuki statüleri aynı değildir²⁶⁶. Bunlar, devleti temsil yetkisine sahip misyon şefi; diplomat sıfatına sahip diplomatik personel; idari ve teknik personel; ve hizmet personeli olarak sınıflandırılır²⁶⁷.

Misyon şefi, devleti gerçek temsil yetkisine sahip olan kişidir. Misyon şeflerinin kimler olabileceği ve sınıfları ilk olarak 1815 Viyana Tüzüğü ile düzenlenmiştir ve ardından 1818 Aix-la-Chapella Protokolü ile benzer bir düzenleme yapılmıştır. 1815

²⁶³ Diploması temsilcileri, görevlerinin sürekli ya da geçici olmasına göre ikiye ayrılmaktadır. Sürekli diploması temsilcileri ise bir devlet ya da uluslararası örgüt nezdinde atanmalarına göre ikiye ayrılırlar. Çalışmamız itibarıyla sadece 1961 Viyana Diploması İlişkileri Sözleşmesi’nin uygulandığı sürekli diploması temsilcisi olan devletler nezdindeki diploması temsilcileri ve görevlilerinin tanım ve sınıflandırması yapılacaktır. Dokunulmazlık ve ayrıcalık kısmında da bahsi geçen bu gruptaki kişiler değerlendirme konusu olacaktır.

²⁶⁴ Erson Asar, “Diplomatik İlişkileri Yürüten Devlet Görevlileri”, s.81.

²⁶⁵ Sur, a.g.e., s.239.

²⁶⁶ Çelik, a.g.e., s.502; Toluner, a.g.e., s.360.

²⁶⁷ Toluner, a.g.e., s.360; Çelik, a.g.e., s.502.

Viyana Tüzüğü'ne benzer bir düzenleme yapan 1961 Viyana Sözleşmesi'nin 14. maddesi misyon şeflerinin 3 sınıfa ayrıldığını belirtiyor. Bu düzenlemeye göre misyon şefleri;

- Devlet Başkanları yanına gönderilen büyükelçiler veya nonslar ile eşit derecede diğer misyon şefleri,
- Devlet Başkanları yanına gönderilen murahhaslar, elçiler ve enternonslar,
- Dışişleri Bakanları yanına gönderilen maslahatgüzarlardır²⁶⁸.

Diplomasi temsilcilerini sınıflara ayıran bahsi geçen her üç sözleşme de bütün diplomasi memurlarını değil sadece misyon şeflerinin sınıflarını tasnif etmektedir. Misyon şeflerinin emrinde ve misyonda görevli diğer diplomatik memurların sınıflarına yönelik her üç sözleşmede de bir düzenleme bulunmamaktadır²⁶⁹. Ancak bugün uygulanan uluslararası hukukta diplomasi temsilcileri yalnızca misyon şeflerinden oluşmamaktadır. 1961 Viyana Sözleşmesi'nin 1. maddesi diplomasi temsilcisi olarak misyon şefi ve misyonun diplomatik rütbe taşıyan bütün üyelerini öngörmektedir. Bir başka ifadeyle, diplomasi temsilcileri bütün diplomatik personeli kapsamaktadır²⁷⁰.

Devletler gönderecekleri misyon şefinin hangi sınıftan olacağını aralarında kararlaştırırlar²⁷¹. Günümüzde ise misyon şefi kategorileri büyük ölçüde birleşmiş ve esas

²⁶⁸ Türkiye'deki düzenlemeye göre, Diplomatik Temsilciliklerde Diplomatik Statüyü, Konsolosluklarda Konsolosluk Memuru Statüsünü Haiz Personel İle İlgili Protokol Esasları Hakkında Yönetmeliğin 5. maddesine göre, misyon şefi, diplomatik temsilciliklerin büyükelçi, daimi temsilci, temsilci, elçi veya maslahatgüzar unvanlarından birini taşıyan en üst yöneticisi olmaktadır. **T. C. Resmi Gazete**, 19017, 12 Şubat 1986.

²⁶⁹ Çelik, a.g.e., s.506; Uluslararası Hukuk Komisyonu misyon şefinin emrindeki diğer diplomatik personelin belirtilmesini gerekli görmemiş, hazırlamış olduğu madde tasarısının açıklama kısmında bunlara işaret edilmiştir. Buna göre; elçi ya da elçimüsteşar, müsteşar, başkâtip, ikinci kâtip, üçüncü kâtip ve ateşe misyonda çalışan diğer diplomatik personel sınıfını oluşturur. Tayyar Arı, a.g.e., s.333.

²⁷⁰ Pazarcı, a.g.e., s.83.

²⁷¹ 1961 Viyana Diplomasi İlişkileri Sözleşmesi madde 15; Hangi devletlerin büyükelçi gönderebileceği hususu önceden tartışılmalıydı. I. Dünya Savaşına kadar oluşan teamülde, büyük devletler küçük devlet temsilcilerine büyükelçi teşrifat kurallarını uygulamak istemediklerinden sadece büyük devletlerin büyükelçi gönderme hakkı vardı. Alsan, **Yeni Devletler Hukuku 1. Cilt**, s.566; Ancak I. Dünya Savaşı'ndan sonra, devletler birbirleri nezdindeki temsil vazifesine daha büyük bir önem vermiş olduklarını göstermek için kendilerini temsil etmek üzere daha çok büyükelçi tayin etme yoluna gitmişlerdir. Zeki Mesud Alsan, **Devletler Hukuku Dersleri**, Ankara: Siyasal Bilgiler Okulu Yayınlarından, 1947, s.267-268.

olarak büyükelçi ve papalık temsilcisi *nuncio* olarak ikiye inmiştir²⁷². Misyon şefi olarak ender haller dışında elçi ve elçi müsteşar atama usulü neredeyse kullanılmamaktadır²⁷³.

Misyon şefinin emri altında diplomat sıfatına sahip meslek memurları ise diplomatik personel olarak adlandırılmaktadır²⁷⁴. Uluslararası uygulamada müsteşar, başkatip, ikinci katip, üçüncü katip ve ataşe bu sınıf içinde yer almaktadır²⁷⁵.

Diplomasi temsilcilerine diplomatik personel kategorisinde olmayan başka görevliler de yardım etmektedir. Diplomatik misyonda görev yapan din adamı, doktor, haberleşme teknisyenleri, daktilo ve sekreter gibi kişiler idari ve teknik personeli oluştururlar²⁷⁶. Uluslararası uygulamada devletlerin bu kategoriye soktuğu kişiler genellikle Dışişleri meslek memurları ve belirli ölçüde de öteki Bakanlık memurlarıdır²⁷⁷. Misyonun diplomatik, idari ve teknik personeli, kendi devletlerinin iç hukuku bakımından diğer devlet memurlarından farklı değildir. Ancak bunlar uluslararası hukuk tarafından düzenlenmiş bir statüden yararlanırlar; bazı diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklara sahiptirler²⁷⁸.

Misyonun hizmet personeline, odacı, kapıcı, bahçıvan, şoför gibi kişiler yer almaktadır²⁷⁹. Bunlar diplomatik statüye sahip olmayan, hizmetin görülmesinde faydalanan yardımcı personeldir²⁸⁰. Misyon bünyesinde çalışan hizmet personelinin farklı olarak, herhangi bir misyon üyesinin ev hizmetinde çalışan ve gönderen devlet hizmetinde olmayan özel hizmetçi uygulamasına da rastlanılabilmektedir²⁸¹.

Görüldüğü üzere bir diplomatik misyonda çeşitli görevleri icra eden farklı nitelikte personel bulunmaktadır ve misyonun büyüklüğüne göre değişen bir ekip oluşturulmaktadır.

²⁷² İskit, a.g.e., s.224.

²⁷³ Büyükelçi dışında bir misyon şefi atama çok ender rastlanan bir durumdur ve genellikle siyasi bir saik taşır. Örneğin Türkiye, İsrail'e 1992 yılına kadar, siyasi bir mesaj olarak, büyükelçi yerine elçi düzeyinde misyon şefi diplomat atamıştır. İskit, a.g.e., s.224-225.

²⁷⁴ Çelik, a.g.e., s.502.

²⁷⁵ Reçber, a.g.e., s.31; Sur, a.g.e., s.239.

²⁷⁶ Sur, a.g.e., s.240; Reçber, a. g. e. ; s.31-32.

²⁷⁷ Pazarcı, a.g.e., s.84.

²⁷⁸ Çelik, a.g.e., s.502.

²⁷⁹ Sur, a.g.e., s.240; Pazarcı, a.g.e., s.84.

²⁸⁰ Hamza Eroğlu, **Devletler Umumi Hukuku**, 2. Baskı, Ankara; Turhan Kitabevi Yay., 1984, s.290; İskit, a.g.e., s.226.

²⁸¹ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 1/h.

Diplomatik misyon kadrosu, gönderen ülkenin kabul eden ülkeyle ilişkilerinin yakınlığına ve yoğunluğuna, kabul eden ülkenin uluslararası ilişkilerdeki önemine göre değişiklik göstermektedir²⁸². Bu faktörler göz önünde bulundurularak gönderen devlet diplomatik misyon kadrosunun genişliğini ihtiyaca göre belirler. Ancak kabul eden devlet, kendisinin içinde bulunduğu durum ve koşulları ve söz konusu misyonun ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak bu kadronun makul ve normal sınırlar içinde tutulmasını isteyebilir²⁸³.

Bu başlık altında son olarak üzerinde durulması gereken husus ise, *corps diplomatique* kavramıdır. *Corps diplomatique*, bir ülkede bulunan diplomasi temsilcilerinin tümünü oluşturan gruba verilen isimdir²⁸⁴. *Corps diplomatique*'in yalnızca diplomasi şeflerinden oluştuğunu kabul eden görüşler olmasına rağmen²⁸⁵; bugün *corps diplomatique* misyon şeflerinin yanında müsteşarlar, katipler, ataşeler ve belli durumlarda konsoloslarda dahil edilmektedir²⁸⁶. *Corps diplomatique*'in hiçbir hukuki kişiliği yoktur²⁸⁷ ve 1961 Viyana Sözleşmesi'nde de bu konuya ilişkin herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır²⁸⁸.

Bir devlet ülkesinde görevli misyon şeflerinden o ülkede en uzun süre görev yapmış olan misyon şefine *doyen* adı verilmektedir²⁸⁹. Fakat Katolik devletlerde misyon şefleri arasında Papalığın temsilcisi olan bir *nuncio* bulunuyorsa göreve başlama tarihi ne olursa olsun *doyen* olarak görev yapması genellikle kabul edilmektedir²⁹⁰. Ancak 1961 Viyana Sözleşmesi 16. maddesinin 3. fıkrası Papalık temsilciliğine öncelik verme hususunda devletleri serbest bıraktığından bu konuda kesin bir kuraldan bahsetmek mümkün değildir.

²⁸² İskit, a.g.e., s.226.

²⁸³ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 11/1.

²⁸⁴ Kaya İnal, **Protokol Diplomaside Ayrıcalık ve Bağışıklıklar**, Ankara: Grafiker Yayınları, 2002, s.23; Sur, a.g.e., s.240; Çelik, a.g.e., s.513; Meray, "Diplomasi Temsilcilerinin Hukuki Statüsü", s.88; Charles G. Fenwick, **International Law**, 4. Edition, New York: Meredith Publishing, 1965, s.557-558; İskit, a.g.e., s.252.

²⁸⁵ Örneğin Raul Jene *corps diplomatique* tabirinden kapsamına elçilik heyeti başında bulunanların anlaşılması gerektiğini belirtmiştir. Cemil, a.g.e., s.105.

²⁸⁶ Tayyar Arı, a.g.e., s.334-335.

²⁸⁷ Toluner, a.g.e., s.362; Fenwick, a.g.e., s.558; Meray, **Devletler Hukukuna Giriş 2. Cilt**, s.21; Alsan, **Devletler Hukuku Dersleri**, s.268.

²⁸⁸ Pazarcı, a.g.e., s.89.

²⁸⁹ Toluner, a.g.e., s.362; Reçber, a.g.e., s.32-33; Çelik, a.g.e., s.513; Akipek, a.g.e., s.110.

²⁹⁰ Pazarcı, a.g.e., s.89; Alsan, **Devletler Hukuku Dersleri**, s.268; Ancak elçiler arasında Papanın elçisi bir *enternons* varsa bunun elçilerden önce gelmesi kabul edilmemiştir. Cemil, a.g.e., s.106.

Doyen, bütün *corps diplomatique*'in kabul edildiği törenlerde devlet başkanının konuşmasına *corps diplomatique* adına cevap verir; bazı törenlere *corps diplomatique* adına katılır ve o ülkede bulunan tüm diplomasi temsilcilerini ilgilendiren konularda hükümetle görüşmede bulunur²⁹¹. Bu protokole ilişkin görevlerinin yanında *doyenin* asıl görevi, diplomasi temsilcilerinin ortak haklarının ve ayrıcalıklarının korunmasıdır²⁹².

2.3.1.2. Türkiye'deki Uygulama

Diplomasi temsilci ve görevlilerinin sınıflandırılmasına ilişkin Türkiye'deki uygulamaya dair ilk olarak değerlendirilmesi gereken kaynak, 1961 Viyana Sözleşmesi'nin ilgili hükümleridir. Türkiye tarafı olduğu 1961 Viyana Sözleşmesi'nin sınıflandırmaya ilişkin ilgili hükümlerini gerek öteki devletler nezdine gönderilen Türk diplomasi temsilcilerinin gerekse Türkiye'ye kabul edilen yabancı diplomasi temsilcilerinin sınıflarına ilişkin olarak geçerli kabul etmektedir²⁹³.

Türkiye Sözleşme hükümlerine uygun hareket etmekle birlikte ulusal düzenlemelerle de Sözleşmeye aykırı olmayan düzenlemeler yapmıştır. Yurtdışında görev yapan diplomasi temsilcilerinin sınıfları 13.12.1983 tarih ve 189 Sayılı Kamu Kurum ve Kuruluşları'nın Yurtdışı Teşkilatı Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede düzenlenmiştir²⁹⁴. Buna göre, diplomatik personelin Dışişleri Bakanlığına mensup diplomatik statüye sahip memurları, büyükelçi, daimi temsilci, daimi temsilci yardımcısı, temsilci, elçi, ortaelçi, maslahatgüzar, elçi müsteşar, birinci müsteşar, müsteşar, hukuk müşaviri, başkatip, ikinci katip, üçüncü katip, ataşe ve ataşe yardımcısıdır²⁹⁵. Diğer kamu kurum ve kuruluşlarına mensup diplomatik statüye sahip memurlar ise daimi temsilci yardımcısı, müşavir, müşavir yardımcısı, ataşe ve ataşe yardımcısıdır²⁹⁶.

²⁹¹ Tayyar Arı, a.g.e., s.335; Sur, a.g.e., s.240; Çelik, a.g.e., s.513; İskit, a.g.e., s.253.

²⁹² Örneğin, Petrograd'da, 14 Ocak 1918'de, Romanya elçiliğinin, elçi de dahil olmak üzere, bütün mensupları Bolşevikler tarafından tevkif edildikleri zaman, Petrograd'daki *corps diplomatique*'in *doyen*'i olan Amerikan büyükelçisi derhal *corps diplomatique* toplamış, takip edilecek hareketi beraberce kararlaştırmışlar ve müştereken protesto ve teşebbüslerde bulunarak Romanya elçiliği mensuplarının tahliyesini temin etmişlerdir. Briggs, **The Law of Nations, - Cases Documents and Notes**, 2 nd edit., New York, 1952, s.770'den aktaran Meray, "Diplomasi Temsilcilerinin Hukuki Statüsü", s.88.

²⁹³ Pazarcı, a.g.e., s.84; Reçber, a.g.e., s.33.

²⁹⁴ Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Yurt Dışı Teşkilatı Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, **T. C. Resmi Gazete**, 18251, 14 Aralık 1983.

²⁹⁵ Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Yurt Dışı Teşkilatı Hakkında Kanun Hükmünde Kararname madde 8/a.

²⁹⁶ Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Yurt Dışı Teşkilatı Hakkında Kanun Hükmünde Kararname madde 8/b.

Benzer bir düzenleme 24.09.1985 tarihli Diplomatik Temsilciliklerde Diplomatik Statüyü, Konsolosluklarda Konsolosluk Memuru Statüsünü Haiz Personel İle İlgili Protokol Esasları Hakkında Yönetmelikte diplomatik personelin kimlerden oluşacağına ilişkin düzenlemelerde mevcuttur. Bu yönetmeliğe göre diplomatik statüye sahip personel şu şekilde düzenlenmiştir:

Diplomatik statüyü haiz personel, Türkiye Cumhuriyeti'nin bir yabancı ülkedeki Büyükelçilik, Daimi Temsilcilik veya Temsilciliğine, çeşitli mevzuatla verilen görevlerin yapılması için atanmış olup, milletlerarası anlaşmalar ve teamül gereğince kabul eden devlet tarafından bu sıfatla tanınmış ve kendilerine diplomatik ayrıcalık ve bağımsızlıklar verilmiş Dışişleri Bakanlığına mensup Büyükelçi, Daimi Temsilci, Daimi Temsilci Yardımcısı, Temsilci, Elçi, Maslahatgüzar, Elçi - Müsteşar, Birinci Müsteşar, Müsteşar, Hukuk Müşaviri, Başkatip, İkinci Katip, Üçüncü Katip, Ataşe ve Ataşe Yardımcıları ile Askeri Ataşeler, Askeri Ataşe Yardımcıları ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarına mensup Daimi Temsilci Yardımcısı, Müşavir, Müşavir Yardımcısı, Ataşe ve Ataşe Yardımcılarıdır.²⁹⁷

2.3.2. Diplomasi Temsilcilerinin Görevleri

Diplomasi temsilcileri yüzyıllar boyunca devletlerarasındaki ilişkilerin sorunsuz bir şekilde yürütülmesi için yetkilendirilmiş ve bu kapsamda da bir takım görevler yerine getirmişlerdir. Bu bağlamda, diplomasi temsilcisinin en eski ve temel görevi yurt dışında ülkesi adına görüşme yapmak, gözlem yapmak ve vatandaşları korumak olmuştur²⁹⁸. Geleneksel olarak kabul edilen bu görevlerin kapsamı genişletilerek 1961 Viyana Sözleşmesi'nde diplomasi temsilcilerin görevleri düzenlenmiştir. 1961 Viyana Sözleşmesi'nin 3. maddesinde, diplomasi temsilcilerinin başlıca görevleri şu şekilde sıralanmıştır:

- i) Gönderen devleti kabul eden devlette temsil etmek;
- ii) Kabul eden devlette, uluslararası hukukun müsaade ettiği sınırlar içinde gönderen devletin ve vatandaşlarının çıkarlarını korumak;

²⁹⁷ Diplomatik Temsilciliklerde Diplomatik Statüyü, Konsolosluklarda Konsolosluk Memurları Statüsünü Haiz Personel ile İlgili Protokol Esasları Hakkında Yönetmelik madde 3.

²⁹⁸ Meray, **Devletler Hukukuna Giriş 2. Cilt**, s.25; Lütem, a.g.e., s.541; Tayyar Arı, a.g.e., s.335; Alsan, **Devletler Hukuku Dersleri**, s.269; Bu doğrultuda Satow şunları belirtmiştir: "Diplomatik misyonların fonksiyonları gönderen devleti temsil etmek, onun çıkarlarını ve vatandaşlarını korumak, akredite olduğu ülkenin hükümetiyle görüşmelerde bulunmak, gönderen devletle ilgili bütün önemli konuları rapor etmek ve iki ülke arasında iyi ilişkiler geliştirmek. Ayrıca diplomasi temsilcisi, kendi devletinden aldığı talimatlar doğrultusunda, iki devlet arasında ekonomik, ticari, finansal, bilimsel ve askeri konularda işbirliğini sağlamaya çalışır." Lord Gore- Booth, a.g.e., s.69.

- iii) Kabul eden devlet hükümeti ile müzakereler yapmak;
- iv) Bütün yasal imkânlarla kabul eden devletin durumunu ve gelişmelerini tesbit etmek ve bunlar hakkında gönderen devlet Hükümetine bilgi vermek;
- v) Gönderen devlet ile kabul eden devlet arasında dostane ilişkileri ilerletmek ve ekonomik, kültürel ve bilimsel ilişkilerini geliştirmek²⁹⁹.

Diplomasi temsilcisinin en temel görevlerinden bir tanesi kendi devletini kabul eden devlette temsil etmektir. Devletini temsil eden diplomasi temsilcisi aslında hükümetinin genel politikasıyla iradesini ve kendi kişiliğini de temsil eder³⁰⁰. Diplomasi temsilcisi temsil görevini siyasal olsun olmasın tüm alanlarda yerine getirmek durumundadır bu nedenle siyasal, kültürel, ekonomik ve sosyal konulu aktivitelere katılır ve gerektiğinde kendi ülkesi adına bu tarz etkinlikler düzenler³⁰¹.

Diplomasi temsilcisi, kabul eden devlet nezdinde kendi devletinin ve vatandaşlarının çıkarlarını, uluslararası hukukun müsaadesi ölçüsünde korumakla yükümlüdür. Diplomasi temsilcisi bu görev kapsamında görevli bulunduğu ülkede, kendi devletinin çıkarlarını, vatandaşlarının can, mal güvenliğini ve bütün menfaatlerini korumakla ve vatandaşlar bir güçlkle karşılaştıkları zaman onlara yardım etmek ile yükümlüdür³⁰². Bu kapsamda ayrıca, bir ülkedeki siyasal ve sosyal karışıklık, genel afet gibi durumlarda, o ülkede bulunan diplomatik misyonlar kendi vatandaşları ile ilgilenme açısından önemli roller üstlenmektedirler³⁰³. Ayrıca, yabancı bir devlette hakları çiğnenen veya haksız bir fiile uğrayan kişi kendi devletinin bu ülkede bulunan diplomasi

²⁹⁹ 1961 Viyana Sözleşmesi'nde belirtilmiş olan bu görevler devletlerin ulusal düzenlemelerinde de benzer bir şekilde yer almıştır. Örneğin Türkiye'de büyükelçinin görevi 6004 sayılı Dışişleri Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun'un 9. maddesinin 3. fıkrasında Viyana Sözleşmesi'ne benzer olarak şu şekilde düzenlenmiştir: a) Kuruldukları ve akredite edildikleri devlet nezdinde Türkiye Cumhuriyetini temsil etmek, Türkiye Cumhuriyetinin, vatandaşlarının ve uyrukluğunu taşıyan tüzelkişilerin hak ve menfaatlerini korumak. b) Kuruldukları ve akredite edildikleri devletlerin hükümetleri ve ilgili kuruluşları ile gerekli temas ve müzakereleri yürütmek. c) Türkiye Cumhuriyeti ile nezdinde bulundukları ve akredite edildikleri devlet arasında dostluk ilişkileri kurulması ve siyasi, askeri, ekonomik, kültürel, bilimsel ve diğer alanlardaki ilişkilerin ve işbirliğinin geliştirilmesi için çalışmak. ç) Nezdinde bulundukları ve akredite edildikleri ülkelerdeki gelişmeleri takip etmek, görevleriyle ilgili bilgi ve değerlendirmeleri merkez ve yurtdışı teşkilatındaki ilgili birimlere iletmek.

³⁰⁰ İskit, a.g.e., s.192.

³⁰¹ Tayyar Arı, a.g.e., s.335.

³⁰² Alsan, **Devletler Hukuku Dersleri**, s.270; Meray, **Devletler Hukukuna Giriş 2. Cilt**, s.26.

³⁰³ Faruk Sönmezoğlu, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 5. Baskı, İstanbul: Der Yayınları, 2012, s.458; Mehmet Gönübol, **Uluslararası Politika: İlkeler-Kavramlar-Kurumlar**, Gözden Geçirilmiş 3. Baskı, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1985, s.123-124.

temsilcisiinden haklarının korunması için bir talepte bulunabilir ve bunun üzerine diplomasi temsilcisi de o devletin yasalarının da izin verdiği ölçüde ve uluslararası kuralları göz önünde bulundurarak vatandaşına gerekli yardımı sağlar³⁰⁴.

Diplomasi temsilcilerinin görüşme görevi eskisine oranla günümüzde çok daha dar kapsamlı olmakla birlikte temsilci kendi devleti ile gönderildiği devlet arasında sürekli bir bağlantı organı olarak çalışır ve bunu da görüşmeler yaparak gerçekleştirir³⁰⁵. Diplomasi temsilcisinin görüşme yapması kapsamındaki başlıca faaliyetleri; iki devlet arasındaki ilişkilerin sürekliliğini sağlamak, günlük işleri yürütmek, yeni konular üzerinde anlaşma hazırlıklarına girişmek, anlaşma görüşmelerini yürütüp imzalamak, anlaşmazlıkları çözmek için bulunduğu devletin Dışişleri Bakanlığı ile görüşmelere girişmektir³⁰⁶.

Diplomasi temsilcisinin bir diğer görevi ise kabul eden devletin durumunu ve gelişmeleri tesbit etmek ve kendi hükümetine bilgi vermektir. Diplomasi temsilcisi bu görev kapsamında bulunduğu devletin siyasi, idari, iktisadi ve ilmi hayatını yakından takip etmektedir ve devletini ilgilendiren her şeyi iyice öğrenmelidir³⁰⁷. Diplomasi temsilcisi öğrendiği bu bilgileri kendi hükümetine düzenli raporlarla bildirir. Bu raporların bir kısmında diplomasi temsilcisinin yorumları da bulunur ki bu raporlar temsilcinin hükümetine dış politika hakkında danışmanlık yapma işlevinin başlıca aracı olması bakımından çok değerlidir³⁰⁸.

Diplomasi temsilcilerinin bu temel görevlerinin yanında ayrıca bir devletin konsolosluğu bulunmayan yerlerde diplomasi temsilciliğinin konsolosluk görevlerini de yerine getirebileceği düzenlemiştir. Bu görev, misyon bünyesindeki konsolosluk şubesi tarafından gerçekleştirilebileceği gibi, ayrıca gönderilen diplomatik temsilciler aracılığıyla da yerine getirilebilir³⁰⁹.

Diplomasi temsilcileri görevlerini yerine getirirken tam bir serbesti içinde değildir; kabul eden devletin bir takım kurallarına uymakla yükümlüdürler. Diplomasi temsilcisinin

³⁰⁴ Sönmezoğlu, a.g.e., s.458.

³⁰⁵ Çelik, a.g.e., s.514.

³⁰⁶ Sur, a.g.e., s.242; Meray, **Devler Hukukuna Giriş 2. Cilt**, s.26.

³⁰⁷ Meray, "Diplomasi Temsilcisinin Hukuki Statüsü", s.92.

³⁰⁸ İskit, a.g.e., s.204-208.

³⁰⁹ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 70.

görevini ifa ediyor olması diplomasi temsilcisine kabul eden devletin yasa ve düzenlemelerini keyfi bir şekilde ihlal etme serbestisi tanımaz. Bu bakımdan diplomasi temsilcisinin kabul eden devlete karşı birtakım yükümlülükleri bulunmaktadır. Öncelikle, diplomasi temsilcisinin dokunulmazlık ve ayrıcalıklara sahip olması bu kişilere görevde bulunduğu ülkenin iç hukukuna uymama keyfiyeti vermez. Diplomasi temsilcileri dokunulmazlık ve ayrıcalıklarına zarar gelmeksizin, kabul eden devletin iç hukukuna uymakla yükümlüdürler³¹⁰. Yine bu doğrultuda bu kişiler kabul eden devletin içişlerine karışmamakla yükümlüdürler³¹¹. İçişlerine karışmama ilkesinin somut bir tanımı olmamakla birlikte kabul eden devletin iç siyasal olayları, devlet düzeni, siyasal rejimi hakkında yazılı veya sözlü beyanda bulunulması, bir siyasal partinin desteklenmesi gibi davranışlar bu kapsamda değerlendirilir³¹².

Diplomasi temsilcilerinin görevlerini yerine getirirken dikkat etmeleri gereken bir diğer yükümlülük ise resmi işlemlerini yürüteceği kanala ilişkindir. Şöyle ki, gönderen devletin diplomasi temsilcileri, kabul eden devlet nezdinde yapılması gerekli bütün resmi işleri kabul eden devletin Dışişleri Bakanlığı veya kabul eden devletçe belirlenen başka bir bakanlık aracılığıyla yürütmeleri gerekir³¹³. Son olarak, diplomasi temsilcilerinin kabul eden devlette herhangi bir mesleki ya da ticari faaliyette bulunmaları yasaktır³¹⁴.

2.3.3. Diplomasi Temsilcilerinin Göreve Başlaması ve Sona Ermesi

2.3.3.1. Görevin Başlaması

Diplomasi temsilcilerinin göreve başlayabilmesi için temsilci gönderen ve kabul eden devlet arasında diplomatik ilişkinin kurulmuş olması gerekmektedir. Devletler arasında diplomatik ilişkinin kurulması ve daimi diplomatik misyonların kurulması ise devletlerin karşılıklı rıza ile gerçekleşmektedir³¹⁵. Bu rıza, iki devlet arasında yapılan bir

³¹⁰ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 41/1.

³¹¹ 1961 Viyana Sözleşmesi, madde 41/1.

³¹² Reçber, a.g.e., s.37-38.

³¹³ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 41/2.

³¹⁴ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 42.

³¹⁵ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 2.

anlaşma ile veya sözlü olarak anlaştıktan sonra devletlerin bu uzlaşuya uygun iç hukukları gereğince tesis edecekleri kararlar almasıyla mümkün olmaktadır³¹⁶.

Diplomatik ilişkilere sahip olunan bir devlete diplomasi temsilcisi gönderecek devletin öncelikle bu kişinin yeterliliğini ve yetkisini tespit etmesi gerekmektedir. Uluslararası hukukta, bir devletin diğer devlet nezdine tayin edeceği temsilcilerin sahip olması gereken nitelikler veya kişisel karakteri hakkında pozitif kurallar yoktur³¹⁷. Her devlet ulusal düzeyde, kendini diğer devletlerde temsil edecek diplomasi temsilcisini seçme özgürlüğüne sahiptir. Ancak bu özgürlük diğer devletlerin belirlenen diplomasi temsilcisini kabule zorunlu olduğu anlamına gelmez. Her devlet, kendi ülkesinde bir devleti temsil edecek ve bu sıfatla yüksek itibar görecektir ve bazı ayrıcalıklara sahip olacak kişinin kabulünde söz hakkına sahiptir³¹⁸. Temsilci tayini, devletler arası bir muamele olduğundan, temsilcinin nezdine gönderileceği devlete de bu hususta görüşünü belirtmek imkânının sağlanması uluslararası hukukun yerleşmiş bir kuralıdır³¹⁹.

Diplomatik temsilcilikte görev yapan bütün görevliler için göreve başlama yöntemi ve usulleri aynı değildir. Bu bağlamda misyon şefi ve öteki diplomasi temsilcileri bakımından göreve başlamaya ilişkin uygulanacak usul ve işlemler farklılık gösterebilmektedir³²⁰. Bu bağlamda öncelikle misyon şefinin göreve başlayabilmesi için uygulanacak yöntemlere değinmemiz gerekmektedir. Temsilciyi atayacak devlet, temsilcinin atanacağı devletten bu devlete misyon şefi olarak göndermek istediği şahıs için *agrement* (muvafakat alma, istimzaç) almak zorundadır³²¹. *Agrement*, temsilciyi atayacak devletin, temsilcinin atanacağı devletten bu temsilciyi kabul etmesi için istenen uygun

³¹⁶ Reçber, a.g.e., s.39; Pazarcı, a.g.e., s.89; Enver Bozkurt ve diğerleri, **Devletler Hukuku**, Gözden Geçirilmiş 8. Baskı, Ankara: Yetkin Yayıncılık, 2015, s.214.

³¹⁷ Fenwick, a.g.e., s.558.

³¹⁸ Cemil, a.g.e., s.73; Toluner, a.g.e., s.362.

³¹⁹ Akipek, a.g.e., s.105.

³²⁰ Reçber, a.g.e., s.40; Pazarcı, a.g.e., s.90.

³²¹ 1961 Viyana Diplomasi Sözleşmesi madde 4/1; *Agrement* istemenin ise uluslararası hukuk tarafından belirlenmiş bir şekli yoktur. Devletler arasında sürekli diplomasi ilişkileri yeni kurulacaksa devletlerden her biri, diğeri ülkeye göndermeyi tasarladığı temsilci için Dışişleri Bakanlığına müracaat ederek *agrement* ister. Eğer devletler arasında önceden sürekli diplomasi ilişkisi söz konusu ise *agrement* talebi üç şekilde olabilir. İlk olarak doğrudan doğruya Dışişleri Bakanlıkları arasındaki yazışmalarla *agrement* istenebilir. İkinci olarak yabancı devlette görevli diplomasi temsilcisi kendi yerine atanması tasarlanan kişi için *agrement* talebinde bulunabilir. Son olarak ise temsilcinin tayin olunacağı devletin elçisi vasıtasıyla *agrement* talebinde bulunulabilir. Çelik, a.g.e., s.511.

bulma isteğine verilen addır³²². Kendisinden *agrement* istenen devlet, diplomasi temsilcisini kabul eder ise *agrement* verir ancak bundan sonra temsilci tayin edilecek kimse *persona grata* (istenir kişi) kabul edilir ve normal tayin işlemleri tamamlanır³²³. Aday olan diplomasi temsilcisine *agrement* verilmezse, *persona non grata* (istenmeyen kişi) sayılarak diplomasi temsilcisi olarak gönderilemez³²⁴. *Agrement* vermeyi reddeden devlet, bu konuda herhangi bir gerekçe göstermek zorunda da değildir³²⁵.

Misyon şefi dışındaki diplomatik personel ile öteki görevlilerin göreve başlayabilmesi için *agrement* verilmesi gerekli değildir; basit bir bildirim yeterlidir³²⁶. Ancak kabul eden devlet, gerekli gördüğü takdirde, gönderen devletin kara, deniz veya hava ataşelerini atamadan önce rızasının alınmasını isteme hakkına sahiptir³²⁷. Her ne kadar misyon şefi dışındaki görevliler için rıza aranmasa da bu kişilerin ve aile üyelerinin kabul eden devlet ülkesine gelişleri ve kesin ayrılışları ve misyondaki görevinin sona ermesi Dışişleri Bakanlığına ya da bu amaçla belirtilecek başka bir Bakanlığa bildirilmesi gerekmektedir³²⁸.

Kabul eden devletten *agrement* alındıktan sonra ulusal düzeyde atama işlemi yapılır³²⁹. Türkiye’de misyon şefi ataması Bakanlar Kurulu Kararnamesiyle olur. Diplomatik misyon şefi, Dışişleri Bakanlığının teklifi, Bakanlar Kurulu Kararı üzerine Cumhurbaşkanınca atanır³³⁰. Her ne kadar devletler diplomasi temsilcisi atarken bir takdir yetkisine sahipse de *agrement* istenmesi bu yetkiyi sınırlar³³¹. Bir diğer sınırlama ise

³²² Sur, a.g.e., s.241; Eroğlu, a.g.e., s.287; Meray, “Diplomasi Temsilcilerinin Hukuki Statüsü”, s.91; Toluner, a.g.e., s.362.

³²³ Akipek, a.g.e., s.106.

³²⁴ Eroğlu, a.g.e., s.287; Çelik, a.g.e., s.511.

³²⁵ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 4/2; Nezdine bir diplomasi temsilcisi atanacak devlet, bu şahsı, siyasi, sosyal veya politik nedenlere dayanarak reddedebilir. Bunun en dikkat çeken örneklerinden birisi, ABD’nin 1885 yılında İtalya’ya elçi olarak atadığı Mr. Keiley’i, 14 yıl önce bir toplantıda İtalya’nın Papalık devletlerini topraklarına katmasını protesto ettiği için İtalya tarafından kabulü reddedilmesidir. Yine aynı kişiyi Amerika, Avusturya –Macaristan nezdinde elçi tayin etmiş bu sefer de eşinin Yahudi olması dolayısıyla kabulü reddedilmiştir. Fenwick, a.g.e., s.558; Cemil, a.g.e., s.78.

³²⁶ Toluner, a.g.e., s.362; Sur, a.g.e., s.241.

³²⁷ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 7.

³²⁸ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 10.

³²⁹ Pazarcı, a.g.e., s.91; Örneğin ABD’de Başkan tarafından atanan diplomatik temsilciler için Senato’nun onayı gerekmektedir. Tayyar Arı, a.g.e., s.327.

³³⁰ 1982 T. C. Anayasası madde 104.

³³¹ *Agrement* istenmesinin, devletlerin egemenliğine müdahale olup olmadığı sorusunu akıllara getirir de elçi tayini her iki devletin iradesinden doğduğu için iki devletin de hükmüne uyulması gerektiğinden ve ayrıca *agrement* istenmesi bu hakkın uluslararası safhada kullanılış şartını yerine getirmek olduğundan bu soruya olumlu bir yanıt veremeyiz. Cemil, a.g.e., s.73-74.

diplomatik personelin vatandaşlığına dairdir. Şöyle ki kural olarak bir misyonun diplomatik personeli gönderen devletin vatandaşı olmalıdır. Kabul eden devletin veya üçüncü bir devletin vatandaşı olan kişilerin diplomatik kadroya atanabilmeleri için kabul eden devletin buna rıza göstermesi gerekir³³². Görüldüğü üzere diplomasi temsilci atamada devletler sınırsız bir özgürlük içinde hareket edemezler.

Genel olarak misyon şefleri bir devlet nezdinde akredite edilirler ancak bazı istisnai durumlarda birden fazla devlet nezdinde akredite edilebilmeleri imkan dahilindedir. Gönderen devlet, ilgili kabul eden devletlere gerekli ihbarda bulunduktan sonra, yerine göre bir misyon şefini veya diplomatik kadronun herhangi bir üyesini, kabul eden devletlerden herhangi biri tarafından açıkça itirazda bulunulmadıkça birden fazla devlet nezdinde akredite edebilir³³³. Diplomatik misyonların çoğalması ve parasal sıkıntılar nedeniyle, devletler giderek artan bir şekilde aynı diplomatik ajanı birden fazla kabul eden devlete akredite etme yolunu seçmektedir³³⁴. Misyon şefi, birden fazla devlete akredite edildiği takdirde, misyon şefinin sürekli oturmadığı devletlerden her birinde geçici maslahatgüzarın yönettiği bir diplomatik misyon kurulabilmektedir³³⁵. Ayrıca kabul eden devlet tarafından itiraz edilmedikçe iki veya daha fazla sayıda devlet, aynı şahsı diğer bir devlet nezdinde misyon şefi olarak akredite edebilirler³³⁶. Bu kural temel olarak, mali olarak kısıtlı ve küçük devletlerin olabildiğince geniş temsilini sağlamak için tasarlanmıştır³³⁷.

Ulusal düzeyde atama işlemi tamamlanan misyon şefi, kabul eden devlete giderken yanında bir güven mektubu (*letter of credence*) götürür³³⁸. Güven mektubu, temsilcinin

³³² 1961 Viyana Sözleşmesi madde 8.

³³³ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 5/1; Örneğin 9 Ocak 1967 gün, 6/7545 sayılı kararnamede, Türkiye'nin Belçika büyükelçisinin aynı zamanda Türkiye'yi Lüksemburg'da da temsil edeceği belirtilmiştir. Bkz: **T. C. Resmi Gazete**, 12510, 25 Ocak 1967.

³³⁴ Yehuda Z. Blum, "Diplomatic Agents and Missions", R. Bernhardt (Ed.), **Encyclopedia of Public International Law**, 9, Amsterdam: North Holland, 1986, s.90.

³³⁵ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 5/2.

³³⁶ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 6.

³³⁷ Blum, a.g.e., s.90.

³³⁸ Misyon şefinin götürdüğü güven mektuplarından biri açıktır ve kabul eden devlete geldiğini bildirmek için kabul eden devletin Dışişleri Bakanlığına gönderilir. Diğer güven mektubu ise kapalı ve mühürlüdür, kabul eden Devlet Başkanına bizzat verilir. Lütem, a.g.e., s.538; Türk uygulamasındaki güven mektubu örnekleri için bkz: Ömer İlhan Akipek, **Devletler Hukuku Kaynaklarından ve Belgelerinden Örnekler**, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1966, s.202-208.

sınıfını ve sıfatını belirten ve kendisine güvenilmesini isteyen bir resmi yazıdır³³⁹. Gönderilecek misyon şefi büyükelçi ya da elçi sıfatında ise güven mektubu devlet başkanının imzasını taşır ve diğer devlet başkanına hitaben yazılır³⁴⁰. Eğer temsilci maslahatgüzar sıfatından ise güven mektubu gönderen devletin dışişleri bakanının imzasını taşır ve gönderilen devletin dışişleri bakanına hitaben yazılır³⁴¹. Misyon şefinin, güven mektubunu devlet başkanına takdim etmesi ise özel bir törenle olur. Her devlet, misyon şefinin kabul biçimini kendi düzenlemeleriyle belirler³⁴². Ancak aynı sınıftaki misyon şefleri için uygulanacak usulün farklı olmaması gerekir³⁴³.

Misyon şefinin göreve başlama tarihi, kabul eden devlette geçerli olan usule göre ya güven mektubunun sunulduğu zaman veya misyon şefinin Dışişleri Bakanlığına gelişini bildirdiği ve güven mektubunun onaylanmış örneğini göndermesi tarihidir³⁴⁴. Kabul eden devlet bu iki usulden birini seçmekte serbestse de her devlete aynı usulü uygulamak zorundadır³⁴⁵.

2.3.3.2. Görevin Sona Ermesi

Diplomasi temsilcilerinin görevinin sona erme halleri çeşitlidir ancak görevin sona ermesi genel olarak gönderen ve kabul eden devletin görevin sona erdiğini birbirlerine tek taraflı olarak bildirmesi sonucu gerçekleşmektedir³⁴⁶. 1961 Viyana Sözleşmesi de taraflardan birince görevin sona erdiğinin bildirilmesini görevin sona erme nedeni olarak kabul etmiştir³⁴⁷. Genel ilke devletlerin bildirimi olmakla beraber bunun haricinde de çeşitli şekillerde görevin sona ermesi mümkündür ve bildirim dışında görevin sona

³³⁹ Meray, **Devletler Hukukuna Giriş 2. Cilt**, s.24-25; Tayyar Arı, a.g.e., s.329.

³⁴⁰ Çelik, a.g.e., s.512; Meray, “Diplomasi Temsilcilerinin Hukuki Statüsü”, s.92.

³⁴¹ Meray, “Diplomasi Temsilcilerinin Hukuki Statüsü”, s.92.

³⁴² Çelik, a.g.e., s.512; Meray, **Devletler Hukukuna Giriş 2. Cilt**, s.25.

³⁴³ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 18.

³⁴⁴ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 13/1; Geliş bildirim notası ile ilgili örnek için bkz: Aylin Taşhan, **Diplomaside Ayrıcalık ve Bağışıklarla İlgili Uygulamalar (Immunities and Privileges Booklet)**, Dışişleri Bakanlığı Protokol Genel Müdürlüğü, s.7.

³⁴⁵ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 13/1.

³⁴⁶ Pazarcı, a.g.e., s.92; Reçber, a.g.e., s.44.

³⁴⁷ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 43: “Bir diplomatik ajanın görevi diğer haller dışında aşağıdaki şekillerde son bulur: a)Gönderen devlet tarafından kabul eden devlete diplomatik ajanın görevinin son bulduğunu bildirmesi ile; b)9. maddenin 2. Fıkrası gereğince, kabul eden devletin gönderen devlete diplomatik ajanı misyonun bir üyesi olarak tanımayı reddettiğinin bildirilmesi ile”.

erebileceği de 1961 Viyana Sözleşmesi’nde sona erme sebepleri belirtilirken “diğer haller dışında” ifadesinin yer verilmesiyle mümkün kabul edilmiştir.

Gönderen devletin iradesi ile sona erme halleri diploması temsilcisinin kendi devleti tarafından geri çağırılması, başka bir göreve atanması, kendi isteğiyle görevinden ayrılması veya emekliye ayrılması durumunu kapsamaktadır³⁴⁸. Diplomatik temsilcisinin mesleki durumu nedeniyle görevinin sona ermesi de mümkündür³⁴⁹. Uluslararası hukukta bütün diploması temsilcileri için ortak bir çalışma süresini belirleyen kurallar olmadığından bu husus her devletin ulusal hukuk düzenlemelerine bırakılmıştır³⁵⁰. Ayrıca diploması temsilcisinin emekliye ayrılması durumunda da görevi kendiliğinden sona ermektedir. Gönderen devlet, mesleki açıdan yetersiz görülen, mesleği ile bağdaşmayan eylemde bulunan veya iç hukukuna göre mesleki veya cezai suç işleyen diploması temsilcisinin de görevine son verebilir³⁵¹.

Gönderen devletin iradesi dışında kabul eden devletin iradesi ile de bir diploması temsilcisinin görevinin sona ermesi mümkündür. Kabul eden devletin iradesi ile sona erme halinin en genel şekli ise diploması temsilcisinin kabul eden devlet tarafından *persona non grata* ilan edilmesidir³⁵². *Persona non grata* ilan edilme genellikle diploması temsilcisinin yetkisini aşması, kabul eden devletin yasalarına uymaması, iç işlerine karışması veya casusluk faaliyetlerinde bulunması gibi çeşitli nedenlere dayanmaktadır³⁵³. Örneğin 5 Nisan 2003’te Irak’ın Ankara Büyükelçiliği’nde görevli Büyükelçilik Ticaret Müsteşar Yardımcısı Ahmet Matlup, Başkatip Muhammed Hikmet İbrahim ve İkinci Katip Sabah El Duri görevleriyle uyuşmayan faaliyette bulundukları gerekçesiyle *persona non grata* ilan edilmiştir³⁵⁴. Benzer şekilde ABD, 29.12.2016 tarihinde, Washington Büyükelçiliği ve San

³⁴⁸ Çelik, a.g.e., s.546-547.

³⁴⁹ Reçber, a.g.e., s.46.

³⁵⁰ 6004 sayılı Dışişleri Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun madde 12/9 uyarınca, Türkiye’de büyükelçi unvanı taşımayan meslek memurları ve büyükelçi unvanını da koruyan birinci sınıf başkonsoloslar ile konsolosluk ve ihtisas memurlarının, hukuk müşavirlerinin ve danışmanların görev süreleri, hizmetin gerektirdiği istisnalar dışında, yurtdışı teşkilatında en çok beş yıl, merkez teşkilatında en az iki yıldır. ; 4009 sayılı kanunun 25. maddesine göre büyükelçilerin yurtdışında görev süresi 6 yıl ile sınırlanmıştı; ancak 6004 sayılı kanunda büyükelçilerin yurtdışında görev süresine ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır.

³⁵¹ Reçber, a.g.e., s.47.

³⁵² Çelik, a.g.e., s.546.

³⁵³ Pazarcı, a.g.e., s.94-95.

³⁵⁴ Hürriyet, “3 Iraklı diplomat ‘istenmeyen adam’”, 06.04.2003, <http://www.hurriyet.com.tr/3-irakli-diplomat-istenmeyen-adam-138464> (09.06.2016).

Fransisco Konsoloslugu'nda görevli bulunan 35 Rus diplomatı “diplomatik statülerine uygun olmayan faaliyetler içinde bulunduğu” gerekçesiyle *persona non grata* ilan etmiştir ve ülkeyi terk etmeleri için 72 saat süre tanımıştır³⁵⁵. ABD bu bu bildirime gerekçe olarak diplomatların bilgisayar korsanlığı yoluyla başkanlık seçimlerine müdale ettiği iddiasına dayanmıştır³⁵⁶.

Persona non grata ilanı durumunda gönderen devlet, duruma göre ilgili kişiyi geri çağırmakta veya misyondaki görevine son vermekle yükümlüdür. Gönderen devlet bu yükümlülüklerini yerine getirmeyi reddeder veya makul bir süre içinde yerine getirmezse kabul eden devlet ilgili kişiyi misyonun bir üyesi olarak reddetme hakkına sahip olur³⁵⁷. Kabul eden devlet herhangi bir zamanda ve kararının gerekçesini açıklamak zorunda olmaksızın diplomasi temsilcisini veya misyonun herhangi bir üyesini *persona non grata* olduğunu bildirebilir. Bu durumda, gönderen devlet, ilgili şahsı geri çağırır veya misyondaki görevine son verir. Bir şahıs kabul eden devletin ülkesine gelmeden de *persona non grata* ilan edilebilir³⁵⁸. *Persona non grata* ilan edilen kişilerin makul süre içinde misyondaki görevleri sona erdirilmeli ve bu kişiler ülkeden çıkarılmalıdır³⁵⁹. Makul süre, bu durumda genellikle yirmi dört ile kırk sekiz saattir. Bu süre geçtikten sonra ayrıcalık ve bağışıklıklardan yararlanma son bulur³⁶⁰. Yani makul süre içinde, *persona non grata* ilan edilen bir diplomasi temsilcisi ayrıcalık ve bağışıklardan yararlanmaya devam edecektir.

Diplomatik ilişkilerin kesilmesi durumunda da devletler birbirleri nezdinde bulundurdıkları diplomasi temsilcilerinin görevinin sona ermesi mümkündür³⁶¹. İki devlet arasında diplomatik ilişkiler geçici ve kesin olmak üzere iki şekilde kesilebilmektedir. Diplomatik ilişkilerin kesilmesi kısa süreliyse geri çağırılan misyon şefi için yeni bir

³⁵⁵ Euronews, “ABD, 35 Rus diplomatı sınırışı ediyor”, 29.12.2016, <http://tr.euronews.com/2016/12/29/amerika-birlesik-devletleri-washington-ve-san-fransisco-da-gorevli-35-rus> (14.04.2017).

³⁵⁶ BBC, “ABD, 35 Rus iplomati ‘istenmeyen adam’ ilan etti”, 29. 12. 2016, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38462117> (14.04.2017).

³⁵⁷ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 9/2.

³⁵⁸ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 9.

³⁵⁹ Sur, a.g.e., s.241.

³⁶⁰ Sur, a.g.e., s.241.

³⁶¹ Meray, “Diplomasi Temsilcilerinin Hukuki Statüsü”, s.115.

itimatname düzenlenmez ancak uzun süreli bir kesilme söz konusu ise yeni bir itimatname düzenlenmesi gerekmektedir³⁶².

İlgili devletlerin iradesi dışında gerçekleşen olaylar neticesinde de istisnai olarak diplomasi temsilcilerinin görevlerinin sona ermesi mümkündür³⁶³. Diplomasi temsilcisinin ölümü halinde veya gönderen devletin ya da kabul eden devletin ortadan kalkması durumunda doğal olarak diplomasi temsilcisinin görevi sona erer³⁶⁴. Ölüm halinde aile üyeleri, ülkeden çıkmaları için kendilerine tanınan makul sürenin bitimine kadar diplomatik ayrıcalık ve bağışıklıklardan yararlanmaya devam ederler³⁶⁵. İlgili devletlerin iradesi dışında gerçekleşen diğer durum ise gönderen ve kabul eden devlet başkanının ölümü, istifası veya süresinin sona ermesi veya ilgili devletlerde hükümet rejiminin değişmesidir. Yeni devlet başkanı, mevcut temsilcilere yeni itimatnameler gönderir ve ülkesinde bulunan temsilcilerin itimatnamelerini kabul eder; yeni itimatname gönderilmez ise diplomasi temsilcisinin görevi sona ermiş olur³⁶⁶. Ayrıca hükümetlerin olağan dış yollarla değişmesi sonucunda yeni hükümeti tanımamak amaçlı olarak diplomasi temsilcilerin geri çekilmesi yöntemine başvurulduğu görülmektedir. Bu tür durumlarda kabul eden devlette yasal bir hükümetin başa gelmesi ya da gönderen devletin yeni bir değerlendirmesi sonucu diplomasi temsilcilerinin eski görevlerine dönmesi söz konusu olmaktadır³⁶⁷.

İki devlet arasında temsilcilerini geri çekmeden bir silahlı çatışma çıkarsa genel olarak diplomatik ilişkiler kesin olarak kesildiğinden diplomasi temsilcisinin görevi sona erer ancak bu durumda bile temsilci ülkesine dönene kadar diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklardan yararlanır³⁶⁸. Genel kural bu olmakla birlikte her silahlı çatışma otomatik

³⁶² Şakir Berki, **Devletler Umumi Hukuku**, Ankara: Yargıçoğlu Matbaası, 1968, s.87.

³⁶³ Pazarcı, a.g.e., s.95.

³⁶⁴ Reçber, a.g.e., s.49.

³⁶⁵ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 39/2.

³⁶⁶ Bozkurt ve diğerleri, a.g.e., s.218; Cemil, a.g.e., s.282.

³⁶⁷ Pazarcı, a.g.e., s.93; Bu duruma örnek olarak, Avusturya’da 1999 yılında yapılan seçimlerde ikinci parti haline gelen ve ırkçı söylemleri ile dikkat çeken Avusturya Özgürlükçüler Partisinin iktidara gelmemesi konusunda Avrupa Birliği bünyesinde siyasi anlamda tepkiler gösterilebilir. O dönemde ondört AB üyesi bir yaptırım olarak büyükelçileri geri çekme hususunu AB bünyesinde tartışmışlar ve bu siyasi baskılara dayanmayan Avusturya Özgürlükçüler Partisi hükümetten geri çekilmek zorunda kalmıştır. Reçber, a.g.e., s.45.

³⁶⁸ Lüttem, a.g.e., s.554; Savaş halinde bile elçiye zarar verilmemesi devletlerin dünyaya karşı medeniyetinin bir göstergesidir ve savaş dâhi belirli usul kurallarına göre yapılır. “Elçiye zeval yoktur” kuralı barışın ve savaşın değişmeyen kaidesidir. Cemil, a.g.e., s.289.

olarak diplomatik ilişkilerin kesilmesine yol açmaz³⁶⁹. Bunun yanında kabul eden devlet, silahlı çatışma halinde dâhi, kendi vatandaşı olmamaları şartıyla ayrıcalık ve bağışıklıklardan yararlanan şahıslara ve bu şahısların aile üyelerine en kısa zamanda ülkesini terk edebilmeleri için kolaylıklar tanımakla yükümlüdür. Kabul eden devlet, özellikle gerektiğinde kendileri ve malları için ihtiyaç duyulan nakil imkânlarını sağlamak zorundadır³⁷⁰. Kabul eden devlet, görevi sona ermiş olsa da diplomasi temsilcileri ve ailelerinin güven içinde ülkeyi terk etmesini kolaylaştırma yükümlülüğü altındadır.

³⁶⁹ Uzun süreli savaşlarda bile diplomatik ilişkilerin kesilmediği durumlar vardır. Örneğin Irak-İran savaşı 1980’de başlamış ve iki devlet arasında diplomatik ilişkiler 1987’de kesilmiştir. Pazarcı, a.g.e.,s.94.

³⁷⁰ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 44.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. DİPLOMATİK DOKUNULMAZLIK VE AYRICALIKLAR

3.1. Genel Olarak

Uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde her devlet ülkesinde görevli bulunan diplomasi temsilcilerine bir takım diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklar tanımak ile yükümlüdür. Eski antik kökenli olan ve belki de diplomasinin kendisi kadar eski olan bu kurallar bağımsız devletlerarasındaki ilişkilerin sürdürülmesi için gereklidir³⁷¹. Dokunulmazlık ve ayrıcalık verilmesindeki temel amaç devletlerarasındaki ilişkilerin barışçıl ve düzgün bir şekilde işlenmesini temin etmektir³⁷². Diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıkların, devletlerarasındaki ilişkilerin düzgün bir şekilde yürütülmesi için gerekli olduğuna uluslararası mahkeme kararlarıyla da işaret edilmiştir. Örneğin Uluslararası Adalet Divanı'nın vermiş olduğu *Arrest Warrant* kararında bu düşünce şöyle belirtilmiştir:

... Ayrıcalık ve dokunulmazlık hukuku önemini korumaktadır çünkü üst düzey devlet görevlilerine tanınan bağışlıklar, iyi düzenlenmiş ve uyumlu bir uluslararası sistem için büyük öneme sahip karşılıklı uluslararası ilişkiler ağının düzgün işlenmesini garanti almaya yöneliktir.³⁷³

Diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklar yüzyıllardır süregelen uygulamaların bir sonucu olarak örf ve adet kurallarıyla oluşturulmuştur. Bunlar diplomasi temsilcilerine ve onların çalışanlarına herhangi yerel bir baskı olmadan görüşmelerinde bağımsız bir şekilde hareket etmeyi, herhangi bir saldırı veya tacizden koruma altında olarak yabancı bir devlet

³⁷¹ Biswanath Sen, *A Diplomat's Handbook of International Law and Practice*, The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 1965, s.80-83.

³⁷² Diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıkların devletlerarasındaki ilişkilerin dostane bir şekilde yürütülmesini temini için tanındığına 1961 Viyana Sözleşmesi'nin giriş kısmında da işaret edilmiştir. Sözleşme'nin giriş kısmında, diplomatik ilişkiler, ayrıcalıklar ve bağışlıklar hakkında uluslararası bir Sözleşme'nin farklı anayasal ve sosyal sistemlerine bakılmaksızın aralarında dostane ilişkilerin gelişmesine katkıda bulunacağına inanarak tanındığı belirtilmiştir.

³⁷³ International Court of Justice, "*Arrest Warrant of 11 April 2000*", Joint separate opinion of Judges Higgins, Kooijmans and Buergenthal, para. 75.

adına konuşmayı ve dinlemeyi, kendi hükümetiyle serbestçe görüşmeyi temin ettiği için dokunulmazlıklar bağımsız devletlerarasındaki ilişkilerin yürütülmesi için esastır³⁷⁴.

Diplomatik dokunulmazlık alanı, uluslararası hukuk kurallarından en çok kabul edilen ve en tartışmasız olanlarından biridir; çünkü sonuç olarak diplomatik ilişkilerin akışının sağlanması bütün devletlerin çıkarıdır; fakat buna rağmen bütün devletler bu kurallara uygun hareket etmezler³⁷⁵. Bu durum ise diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalık kurallarının hem uyulması zorunlu olan hem de ihlallere meyilli olan yapısı sebebiyle sınırlarının çizilmesini daha da önemli hale getirir.

3.2. Ayrıcalık ve Dokunulmazlık Kavramı

Diplomasi temsilcileri yabancı bir devlet ülkesinde görevli bulunduğu sırada bir takım dokunulmazlık ve ayrıcalıklardan yararlanırlar. Dokunulmazlık ve ayrıcalıklık kavramları arasındaki fark ise pek açık değildir. Yerli ve yabancı kaynaklarda bu kavramlar bağışıklık kavramıyla birlikte birbirleri yerine kullanılmaktadır³⁷⁶. Ancak ayrıcalık ve dokunulmazlık terimleri birbirleriyle yakından ilgili olmalarına rağmen, tamamen aynı şeyi ifade etmezler.

Genel olarak ayrıcalıklar, kabul eden devletin yasalarından ve düzenlemelerin özünden bağışık tutulmak anlamına gelir³⁷⁷. Diplomasi temsilcilerinin sahip olduğu ayrıcalıklar onlara uluslararası hukuk tarafından verilmez; bu haklar onlara kabul eden devletin iç hukuku tarafından verilir³⁷⁸. Dokunulmazlıklar ise ayrıcalıklardan farklı olarak, yerel yasaların esasından bağışık tutulmayı sağlamaz ancak yargılama ve icra işlemlerinden prosedürel bir koruma sağlar³⁷⁹. Dokunulmazlık terimi, diplomasi

³⁷⁴ Roberts, a.g.e., s.98.

³⁷⁵ Shaw, a.g.e., s.751.

³⁷⁶ Dokunulmazlık, ayrıcalık ve bağışıklık kavramları birbirinden farklı anlamları ihtiva etse de uygulamada bu kavramları birbirleri yerine kullanan yazarlar bulunmaktadır. Kimi yazarlar ise ayrıcalık kavramını dokunulmazlık ve bağışıklık kavramının bir üst derecesi gibi kabul etmektedir. Örneğin Silva'ya göre ayrıcalık kavramı bütün dokunulmazlık, bağışıklık ve muafiyetleri kapsamaktadır. G. E. do Nascimento e Silva, **Diplomacy in International Law**, Leiden: Sijthoff, 1972, s.89-90.

³⁷⁷ Pazarcı, a.g.e., s.97.

³⁷⁸ Lassa Francis Oppenheim, **International Law, Volume 1: Peace**, 2. Edition, London: Longmans, 1912, s.456.

³⁷⁹ Eileen Denza, "Diplomatic Agents and Missions, Privileges, and Immunities", Bernhard Rudolf (Ed.), **Encyclopedia of Public International Law**, 9, Amsterdam: North Holland, 1986, s.96.

temsilcisinin ve eşyalarının özel bir kişiye tanınandan daha yüksek bir derecede korunması anlamına da gelmektedir³⁸⁰. Bu bağlamda dokunulmazlık, sahibine karşı müdahalede bulunmama yükümlülüğünün yanında, herhangi bir müdahaleyi önleme zorunluluğunu da meydana getirmektedir³⁸¹.

Diplomasi temsilcisi, ulusal hukuk veya uluslararası andlaşmalarla özel olarak bağışık tutulmadıkça kabul eden devletin düzenlemeleri ve yasaları ile bağlıdır. Diplomasi temsilcisi, yerel ceza yasalarına uyma yükümlülüğünden veya borcunu ödeme görevinden, mülkünü inşaa etmeden önce yerel planlama iznine başvurmadan veya araç kullanıyorsa bakım ve sigortalama ile ilgili yerel düzenlemelerden bağışık değildir. Ancak eğer diplomasi temsilcisi bu kuralları ihlal ederse, onun dokunulmazlığı, kabul eden devletin idari organları tarafından tutuklama veya yakalama yapılamamasının bir aracıdır³⁸².

Diplomasi temsilcilerinin sahip olduğu ayrıcalık ve dokunulmazlıklar diplomasi hukukunun birincil kaynağı niteliğindeki 1961 Viyana Sözleşmesi ile teminat altına alınmıştır. Ancak, yerel cezai ve hukuki yargı muafiyetlerinin ve diğer muafiyetlerin kaynağı uluslararası andlaşmaların ötesinde devletlerin kendi yasalarıyla da sağlanabilmektedir. Fransa, Almanya ve İngiltere gibi bazı devletler bu dokunulmazlıkları sağlamak için özel yasalar çıkartmıştır³⁸³.

3.3. Diplomatik Dokunulmazlık ve Ayrıcalıkların Kuramsal Temeli

İlkel dönemlerden itibaren, siyasi birimler arasındaki ilişkileri kolaylaştırmak için bu birimlerin temsilcilerinin bazı hakları genişletilmiştir³⁸⁴. Ancak bu hakların genişletilme sebebi oldukça belirsizdi ve bu bağlamda da diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıkların verilme sebebini açıklamak için birçok hukuki teori ileri sürülmüştü. Buna rağmen yazarlar bu dokunulmazlık ve ayrıcalıkları pratikte açıklarken üç teori üzerinde ısrarla durmuşlardır. Diplomasi temsilcilerinin sahip olduğu dokunulmazlık ve ayrıcalıkların

³⁸⁰ Lord Gore-Booth, a.g.e., s.251.

³⁸¹ Aslan Gündüz, **Yabancı Devletin Yargı Bağışıklığı ve Milletlerarası Hukuk**, İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1984, s.22.

³⁸² Roberts, a.g.e., s.121-122.

³⁸³ Lord Gore-Booth, a.g.e., s.251-252.

³⁸⁴ Clifton E. Wilson, **Diplomatic Privileges and Immunities**, Tucson/Arizona: The University of Arizona Press, 1967, s.1.

temelini açıklamak için ileri sürülen bu üç önemli görüş³⁸⁵; ülke-dışılık teorisi, temsil teorisi ve işlevsel zorunluluk teorisidir³⁸⁶.

3.3.1. Ülke-Dışılık³⁸⁷ Teorisi

Diplomasi temsilcilerine diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklar verilmesi başlangıçta ülke-dışılık teorisiyle açıklanmıştır. Bu teoriye göre diplomasi temsilcileri ve diplomatik misyon binasının taşınmazları kabul eden devlet ülkesinin toprağının dışında kabul edilmiştir³⁸⁸. Bu doğrultuda, diplomasi temsilcisi, kabul eden devlette bulunmadığından yerel yasalara da tabi bulunmamaktaydı³⁸⁹.

Ülke- dışılık teorisi ilk kez 16. yüzyılda Hugo Groitius tarafından geliştirilmiştir³⁹⁰. Groitius, *Savaş ve Barış Hukuku Üzerine* adlı eserinde ülke dışılık teorisini şu ifadeleriyle ortaya koymuştur:

Meğer ki hukuku düvele göre elçiler, bir nevi fiksiyon ile, kendilerini gönderen devletin temsilcisi sayılırlar(Cicero bir elçi hakkında, Senato'nun haşmetini ve devletin otoritesini de beraberinde götürdüğünü söylemiştir). Yine benzer bir fiksiyon ile de, bu kişilerin vazife gördüğü ülkenin toprağı dışında olduğu kabul edilir. Böylelikle, elçiler yaşadıkları ülkenin kanunlarına tabi olmazlar³⁹¹.

³⁸⁵ Diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıkların hukuki dayanağını açıklamak için Cemil yedi görüş ileri sürmüştür. Bu görüşleri yazar, işi gereği gibi görebilme şartı, istiklal icabı, devletlerce zımni bir karşılıklı feragat neticesi, milletlerin şeref ve haysiyetlerinin muktezası, elçinin mukaddes sayılması neticesi ve yurttan dışılık neticesi başlıkları altında toplamıştır. Cemil, a.g.e., s.178-185.

³⁸⁶ Richard K. Gardiner, **International Law**, England: Pearson Longman, 2003, s.346-348; Grant V. McClanahan, **Diplomatic Immunity: Principles, Practices, Problems**, London: Hurst & Company, 1989, s.27-34; Lütem, a.g.e., s.542-543; Eroğlu, a.g.e., s.292-293; Mitchell S.Ross, "Rethinking Diplomatic Immunity: A Review of Remedial Approaches to Address the Abuses of Diplomatic Privileges and Immunities", **American University International Law Review**, 4(1), 1989, s.177-180.

³⁸⁷ Literatürde ülke-dışılık kavramını ifade etmek için aynı anlama gelecek şekilde farklı kullanımlar tercih edilmiştir. Örneğin Çelik, ülke-dışılık kavramı yerine "*hariç-ez-memleket*" tabirini kullanmayı uygun bulmuştur. Çelik, a.g.e., s.518; Alsan "*memleket dışı*" tabirini kullanmayı tercih etmiştir. Alsan, **Yeni Devletler Hukuku 1. Cilt**, s.567; Ancak İngilizce "*extritoriality*" kelimesiyle karşılanmakta olan bu kavramın çevirisini yaptığımızda ülke-dışılık teriminin daha doğru bir çeviri olduğuna inandığımızdan çalışmamızda bu terimin karşılığı olarak ülke-dışılık terimini kullanacağız. Benzer kullanımlar için bkz: Lütem, a.g.e., s.542; Meray, **Devletler Hukukuna Giriş 2. Cilt**, s.29; Pazarcı, a.g.e., 97.

³⁸⁸ Fox, a.g.e., s.701; Fenwick, a.g.e., s.562.

³⁸⁹ Ömer İlhan Akipek, "Ülke- Dışılık", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 24(1-4), 1967, s.28; Benzer şekilde Uluslararası Hukuk Komisyonu da yine bu doğrultuda ülke dışılık teorisini, diplomatik misyon binalarını gönderen devletin bir uzantısı olarak tanımlamak ile kısmen benimsemiştir. **Yearbook of the International Law Commission**, 1958, Vol. II, p. 95.

³⁹⁰ Hardy, a.g.e., s.9; Cemil, a.g.e., s.81.

³⁹¹ Hugo Grotius, **The Right of War and Peace Book 2**, Richard Tuck (Ed.), Indianapolis/Indiana: Liberty Fund, 2005, s.912.

Ülke-dışılık teorisi zamanla başka müellifler³⁹² tarafından kabul edilse de bazı karışıklıklara ve yanlış anlaşılmalara sebebiyet vermiştir³⁹³. Bu teorinin kabul edilmesi durumunda hukuken kabul edilemez sonuçlar doğmaktadır³⁹⁴. Örneğin ülke- dışılık teorisi kabul edilirse temsilcilik binasında diplomatik misyon üyesi olmayan bir kimsenin suç işlemesi durumunda diplomatik misyon o ülkede kabul edilmediğinden suçun elçiliğin mensup olduğu devlet mahkemelerince görülmesi gerekirdi ancak böyle bir sonucun kabul edilmesi mümkün değildir³⁹⁵. Bir diğer örnek ise diplomatik misyon binasında evlilikler veya suçların bu teori kabul edilirse gönderen devlet ülkesinde vuku bulduğu kabul edilip kabul eden devlet hukukunun dışında kabul edilmesi gerekirdi³⁹⁶. Ayrıca, bu teori diplomasi temsilcisinin temel görevi olan temsil ile de bağdaşmaz çünkü bir diplomasi temsilcisi, görevlerini aslında kabul eden devlet toprağında yürütür³⁹⁷. Eğer teori kabul edilirse diplomasi temsilcisi, kabul eden ülkede oturmuyormuş sayıldığından ülkesini temsil edecek bir yerde olmayacağından diplomasi temsilcisinin asıl görevi olan temsili gerçekleştireceği bir alanda olmayacaktır; bu da tamamen mantık dışı bir durum yaratacaktır³⁹⁸.

Ülke- dışılık teorisi başlangıçta birçok müellif tarafından savunulsa da önceki önemini yitirmiştir ve zamanla yerel ve uluslararası mahkeme kararlarıyla ve Uluslararası Hukuk Komisyonu tarafından da reddedilmiştir³⁹⁹. Ülke-dışılık teorisi, diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıkların sınırını ve kapsamını açıklamakta yetersiz olduğundan ve teorinin kabul edilmesi durumunda mantık dışı sonuçlar meydana gelebileceğinden bu teoriye günümüz uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde fazla itibar edilmemektedir⁴⁰⁰.

³⁹² Örneğin Emmerich de Vattel ve James Lorimel gibi yazarlar ülke-dışılık teorisini destekler biçimde açık ifadeler kullanmıştır. Vattel 1758'de bir elçinin evinin, onun kişiliği gibi, bulunduğu ülkenin dışında kabul edildiğini belirtmiştir. Yine benzer bir şekilde Lorimel 1883'de "*Bir İngiliz elçi, ailesi ve eşyalarıyla, yabancı ülkede kamu hizmeti yaparken, İngiltere'de ikametgâhlıdır.*" beyanında bulunmuştur. McClanahan, a.g.e., s.30.

³⁹³ Roberts, a.g.e., s.98.

³⁹⁴ Menemencioğlu, a.g.e., s.131; Sur, a.g.e., s.243.

³⁹⁵ Alsan, **Yeni Devletler Hukuku 1. Cilt**, s.570.

³⁹⁶ Lord Gore- Booth, a.g.e., s.98.

³⁹⁷ Hardy, a.g.e., s.9-10.

³⁹⁸ Eroğlu, a.g.e., s.292-293.

³⁹⁹ McClanahan, a.g.e., s.32.

⁴⁰⁰ Wilson, a.g.e., s.5-16; Akipek, "Ülke-Dışılık", s.36; Hardy, a.g.e., s.10.

3.3.2. Temsil Teorisi

Diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıkların hukuksal dayanağını açıklamak için öne sürülmüş olan bir diğer teori ise temsil teorisidir. Temsil teorisinin orijinal versiyonuna göre elçi, hükümdarının şahsiyetini temsil etmektedir ve hükümdarının sahip olduğu statüden dolayı kabul eden devletin yargılamasından muaftır⁴⁰¹. Dolayısıyla, bu teoriye göre, egemen ve eşit hükümdarların temsilcilerinin de hükümdarın sahip olduğu ayrıcalıklardan faydalanması gerekir⁴⁰². Bu teoriye göre, egemen bir devletin temsilcisine hakaret hükümdarın kendisine yapılmış bir hareket kabul ediliyordu. Diplomasi temsilcisi, gönderen devletin bağımsızlığını ve hükümdarın sıfatını temsil ettiğinden, diplomasi temsilcisinin yargılanması bir bakıma hükümdarın da yargılanmasıyla eş tutuluyordu⁴⁰³. Günümüzde ise bu teori, diplomasi temsilcisinin sahip olduğu dokunulmazlık ve ayrıcalıkların, onun bağımsız bir devletin temsilcisi olma sıfatına dayandırarak açıklanmaktadır⁴⁰⁴.

Günümüzde temsil teorisini, diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıkların temelini açıklamadaki yetersizliğinden dolayı eleştirilmektedir. Birinci olarak, bu teori kabul edilirse, temsilcinin kişiliği kabul eden devletin hukukunun üstüne yerleşir, oysa diplomasi temsilcisi, gönderen devlet ile aynı derecede dokunulmazlığa sahip olamaz⁴⁰⁵. İkinci olarak, güçlü monarşilerin yıkılmasıyla birlikte egemen devletlerin benliği hükümdarın kişiliğinden ayrılmıştır bu da diplomatların kimi temsil ettiğini belirsiz bir hale getirmektedir⁴⁰⁶. Üçüncü olarak, bu teori diplomasi temsilcilerinin özel eylemlerinin sonuçlarına tanınan dokunulmazlık ve ayrıcalıklar için hiçbir dayanak sunmaz⁴⁰⁷.

⁴⁰¹ Hardy, a.g.e., s.10.

⁴⁰² Meray, "Diplomasi Temsilcisinin Hukuki Statüsü", s.9; Lütem, a.g.e., s.542-543.

⁴⁰³ Bu fikir aslında *jus repraesentationis omnimodae* prensibinin de bir yansıması olarak kabul edilebilir. Bu prensibe göre bir devlet başkanının herhangi bir kısıtlamaya maruz kalmaksızın devletini istediği gibi temsil etme ve adına konuşabilme hakkı vardır. Bunun bir sonucu olarak da diplomasi temsilcisi uluslararası ilişkilerde devletin bütünlüğünün temsilcisi sıfatıyla hareket etmektedir. Erson Asar, "Diplomatik İlişkileri Yürüten Devlet Görevlileri", s.73-74.

⁴⁰⁴ McClanahan, a.g.e., s.28-29; Hardy, a.g.e., s.11.

⁴⁰⁵ Ross, a.g.e., s.177.

⁴⁰⁶ Wilson, a.g.e., s.4.

⁴⁰⁷ McClanahan, a.g.e., s.29.

Temsil teorisine yöneltilen eleştirilere rağmen, bu teori, daha baskın bir şekilde kabul edilen işlevsel zorunluluk teorisiyle birbirini tamamlar şekilde kullanılmaktadır⁴⁰⁸. Örneğin, 1961 Viyana Sözleşmesi'nin giriş kısmında ayrıcalıkların ve bağışıklıkların amacının fertleri yararlandırmak olmayıp, devletleri temsil eden diplomatik misyonların görevlerinin etkin şekilde yapılmasını sağlamak olduğu belirtilmektedir. Bu ifadeden temsil ve işlevsel zorunluluk kuramının birlikte kabul edildiği sonucuna ulaşabilmektedir.

3.3.3. İşlevsel Zorunluluk (Görev) Teorisi

İşlevsel zorunluluk teorisine göre, diplomasi temsilcilerine tanınan ayrıcalık ve dokunulmazlıklar, onların görevlerini yerine getirebilmesinin sağlanması için gereklidir⁴⁰⁹. Bu teoriye göre, diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklar, diplomasi temsilcilerinin görevlerini etkili bir şekilde yürütebilmesini himaye eder⁴¹⁰. Diplomasi temsilcilerine böyle ayrıcalıklar tanınmadığı, diplomasi temsilcilerinin kabul eden devletin ceza ve hukuk yargı yetkilerine bağlı oldukları durumlarda, diplomasi temsilcileri görevlerini gereği gibi yerine getiremeyecektir⁴¹¹.

İşlevsel zorunluluk teorisi, diğer teorilerden daha sonra ortaya atılmış gibi bir algı olsa da aslında kökenleri çok eski zamanlara dayanmaktadır. İşlevsel zorunluluk teorisi, klasik yazarlar tarafından erken dönemde geliştirilmiş ancak temsil teorisinin alternatifi olarak kullanılmıştır⁴¹². Birçok yazar çalışmalarında elçilerin fonksiyonlarını yürütebilmeleri için güvenliği sağlanmış bir şekilde serbestçe hareket etmeleri gerektiğini belirtmiştir⁴¹³.

İşlevsel zorunluluk teorisi daha sonra uygulanan uluslararası hukukta mahkeme kararlarıyla, Uluslararası Hukuk Komisyonu çalışmalarıyla ve uluslararası andlaşmalarla

⁴⁰⁸ Pazarcı, a.g.e., s.97; McClanahan'a göre, kişisel temsil teorisi, fonksiyonel gereklilik teorisi kapsamında varlığını devam ettirecektir. McClanahan, a.g.e., s.29.

⁴⁰⁹ McClanahan, a.g.e., s.32; Hardy, a.g.e., s.11.

⁴¹⁰ Ross, a.g.e., s.179.

⁴¹¹ Meray, **Devletler Hukukuna Giriş 2. Cilt**, s.30.

⁴¹² J. Craig Barker, **The Protection of Diplomatic Personnel**, USA: Ashgate Publishing, 2006, s.48.

⁴¹³ Vattel, doğal hukuk temelinde diplomatik fonksiyonun gerekliliğine en büyük vurguyu yapan yazarlardan. O'na göre, *büyükelçi ve diğer diplomatik elçi üyeleri, milletlerarasındaki karşılıklı etkileşim ve milletlerin genel toplumunun devamı için gerekli araçlardır. Ancak Devlet, hedeflenen amacı etkilememeli ve elçinin görevini mükemmel bir güvenlikle temin ederek özgürce ve sadakatle yerine getirmesini sağlamalıdır.* Barker, a.g.e., s.49.

da teyit edilmiş bulunmaktadır. Örneğin Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun 1958 yılındaki Genel Kurul Toplantısındaki raporuna göre, modern zamanlarda bir gelişme kaydeden işlevsel zorunluluk teorisi, diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıkları, diplomatik misyonun işlevini yerine getirmesini sağlamak için gerekli olmasıyla açıklamaktadır⁴¹⁴. 1961 Viyana Sözleşmesi'nin giriş kısmında da benzer bir şekilde sağlanan ayrıcalık ve dokunulmazlıkların amacının bireyleri yararlandırmak olmayıp, diplomatik misyonların görevlerini etkin şekilde yapmasını sağlamak olduğu belirtilmiştir.

Günümüzde bu teori diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıkları gerekçelendirmede ve açıklamada geniş bir kabul görmektedir⁴¹⁵. Bunun nedeni ise, bu teorinin diğer iki teoriye göre daha dinamik ve uyarlanabilir olmasından kaynaklanmaktadır⁴¹⁶. Ayrıca teori sürekli gelişen uluslararası hukuktaki oluşumlara diğer iki teoriden daha fazla uyarlanabilir niteliktedir. Örneğin, 2. Dünya Savaşı'nın sonundan itibaren uluslararası örgütlerin sayılarının artmasıyla birlikte binlerce insana ek dokunulmazlık sağlanması ihtiyacı duyulmuştur. Bu tür örgütler temsil veya ülke statüsünün dışındadır; bu doğrultuda sadece işlevsel zorunluluk teorisi bu gelişmeyi yeterli bir şekilde açıklayabilmektedir⁴¹⁷.

Diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıkları temin etmede işlevsel zorunluluk fikri en çok kabul gören görüş olsa da doktrinde kimi yazarlar bunun uygulamada tanınan geniş ayrıcalıkların kapsamı ile tutarlı olmadığı düşüncesindedirler⁴¹⁸. Diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıkların bahsedilme sebebinin fonksiyonel bir zorunluluk olduğu iddiası bu dokunulmazlık ve ayrıcalıkların kapsamı gözönüne alındığında gerçek amaçla uyuşmadığı yönünde eleştirilere maruz kalmaktadır⁴¹⁹. İşlevsel zorunluluk teorisi son derece belirsiz olmasından dolayı eleştirilmektedir; çünkü bu teori ne dokunulmazlığın

⁴¹⁴ **Yearbook of the International Law Commission**, 1958, vol. II, p. 95.

⁴¹⁵ Lord Gore-Booth, a.g.e., s.98.

⁴¹⁶ McClanahan, a.g.e., s.32; Wilson, a.g.e., s.17.

⁴¹⁷ Wilson, a.g.e., s.21.

⁴¹⁸ Ali M. Farahmand, "Diplomatic Immunity and Diplomatic Crime: A Legislative Proposal To Curtail Abuses", **Journal of Legislation**, 16, 1990, s.94.

⁴¹⁹ Ross'a göre diplomasi temsilcisini herhangi bir yabancından ayıran mefhum onun ifa ettiği görev neticesinden kaynaklanır. Bu sebeple de temsilcinin cinayet işlemesi ya da devlet vatandaşına hakaret etmesi herhangi bir diplomatik fonksiyonla açıklanamaz. Bu durum ise ulusal hukuk düzeni bakış açısıyla, adalet ile çelişen sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Ross, a.g.e., s.179.

genişliğini sınırlamak için herhangi bir ana hat çizmekte ne de diplomatın gerekli bir işlevi olarak görülen şeyi açıklamaktadır⁴²⁰.

3.4. Diplomatik Dokunulmazlık ve Ayrıcalıkların Kapsamı

Diplomasi temsilcilerine görevli bulunduğu ülkede görevlerini yerine getirebilmesi açısından tanınan dokunulmazlık ve ayrıcalıklar uluslararası hukukun en köklü kurallarından bir tanesidir. Fakat 15. yüzyıldan sonra daimi elçiliklerin kurulmasıyla birlikte diplomasi temsilcilikleri de bir takım dokunulmazlık ve ayrıcalıklardan yararlanmaya başlamıştır. Dolayısıyla, diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklar hem diplomasi temsilciliği hem de diplomasi temsilcileri ve görevlileri bakımından geçerlidir⁴²¹.

Çalışmamızda da bu doğrultuda diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıkların kapsamı açıklanırken ikili bir ayrıma gidilecektir ve öncelikle diplomasi temsilciliğinin sahip olduğu diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklar değerlendirilerek ardından diplomasi temsilcilerinin sahip olduğu diplomatik dokunulmazlıklar ve ayrıcalıklar irdelenecektir.

3.4.1. Diplomasi Temsilciliği Bakımından

3.4.1.1. Elçilik Binasının ve Araçlarının Dokunulmazlığı

3.4.1.1.1. Genel Olarak

Elçilik binasına tanınan dokunulmazlık diplomatik dokunulmazlıkların ayrılmaz bir parçasıdır ve elçilere tanınan kişisel dokunulmazlığın zaruri bir neticesidir. Elçilik binalarına tanınan dokunulmazlığının izahının yapılabilmesi için ise öncelikle bu dokunulmazlığın sirayet ettiği binaların tanımlanması gerekmektedir. Elçilik binası teriminden anlaşılması gereken ise, diplomatik misyon şefi de dahil olmak üzere ve

⁴²⁰ Farahmand, a.g.e., s.94; Ross'a göre, diplomatın dokunulmazlığı olmadan verimli çalışamaz iddiası, uluslararası ilişkileri yürütmek amacıyla mutlaka kabul eden devletin yasalarını çiğnemesi gerektiğini ima edebilir. Bu nedenle, birey için diplomatik dokunulmazlık sağlayan mevcut yapı, sadece diplomatik sürecin korunmasına dayanan teorik temel ile tutarsızdır. Ross, a.g.e., s.179.

⁴²¹ Pazarcı, a.g.e., s.96.

mülkiyete bakılmaksızın, misyonun amaçları için kullanılan binalar veya bunlarla irtibatlı arazidir⁴²². Bu bağlamda elçilik binaları gönderen devlete ait veya kira olabilir; bu yapılar tek bina ya da arazide veya ayrı ayrı yerlerde bulunabilir fakat elçiliğe ait her bölüm dokunulmazlığa sahiptir⁴²³. Eğer elçilik binası bir apartman katında veya bir otel dairesinde ise dokunulmazlık bütün apartman veya otel için geçerli değildir sadece elçilik dairesinin bulunduğu yerler için geçerlidir⁴²⁴. Bunun yanında, dokunulmazlık kavramı geniş yorumlanmakta olup bina ve bahçedeki eşyaları, taşıtları da kapsamaktadır⁴²⁵. Banka hesapları ise doğrudan 1961 Viyana Sözleşmesi madde hükümlerinde düzenlenmemiştir. Ancak devlet uygulamaları ve bu uygulamaları destekleyen 2004 tarihli taslak Birleşmiş Milletler Devlet ve Devlet Mallarının Yargısal Bağışıklıkları Sözleşmesi'nin⁴²⁶ 21(1)(a) düzenlemesine göre, banka hesapları görevin yerine getirilmesi için kullanılıyorsa mülk kavramı içine girer ancak ticari amaçlarla kullanılıyorsa bu kapsamın dışındadır⁴²⁷.

Elçilik binasının dokunulmazlığı, diplomasi temsilcisinin izni olmaksızın kabul eden devletin resmi görevlilerinin elçilik binasına girememeleri, araştırmada bulunamamaları veya herhangi resmi bir işlem yapamamaları anlamına gelmektedir⁴²⁸. Bu dokunulmazlık zamanla farklı kapsamaları ihtiva edecek şekilde yorumlanmıştır. Elçilik binasının dokunulmazlığı eskiden, bugünkü anlamından çok daha geniş bir şekilde anlaşılmaktaydı⁴²⁹. Eski kabule göre, elçilik binaları ülke dışında kabul ediliyordu ve yalnız elçilik binası değil, bu binanın bulunduğu bütün mahalle de ülke dışı kabul ediliyordu⁴³⁰. Buna *franchise de quartier* ya da *jus quarteriorum* adı veriliyordu⁴³¹. Diplomasi temsilciliklerinin sahip oldukları bu dokunulmazlık ülke dışılığın genişletilmiş bir şeklini oluşturmuyordu ve suçlular bu yerlerde tutuklanamadıklarından zamanla elçilikler

⁴²² 1961 Viyana Sözleşmesi madde 1 i bendi.

⁴²³ Cemil, a.g.e., s.208-211.

⁴²⁴ Cemil, a.g.e., s.208.

⁴²⁵ Yusuf Aksar, **Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk I**, 3. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2015, s.301; Pazarcı, a.g.e., s.98; Sur, a.g.e., s.246.

⁴²⁶ United Nations Convention on Jurisdictional Immunities of States and Their Property, 2004, https://treaties.un.org/doc/source/recenttexts/english_3_13.pdf (27.01.2017).

⁴²⁷ Hazel Fox, "International Law and Restraints on the Exercise of Jurisdiction by National Courts of States", Malcolm D. Evans (Ed.), **International Law**, 3. Edition, Oxford: Oxford University Press, 2010, s.363.

⁴²⁸ Sen, a.g.e., s.93; Meray, **Devletler Hukukuna Giriş 2. Cilt**, s.32; Alsan, **Yeni Devletler Hukuku 1. Cilt**, s.571.

⁴²⁹ Meray, "Diplomasi Temsilcilerin Hukuki Statüsü", s.98-99.

⁴³⁰ Çelik, a.g.e., s.524; Cemil, a.g.e., s.208; Francis Deak, "Immunity of a Foreign Mission's Premises from Local Jurisdiction", **American Journal of International Law**, 23(3), 1929, s.587.

⁴³¹ Çelik, a.g.e., s.524; Lütem, a.g.e., s.545.

yasaya aykırı hareket edenler için bir sığınak haline geldi. Dokunulmazlığın bu şekilde kötüye kullanılmasına karşı bir tepki oluştu ve *franchise de quartier* uygulaması 18. yüzyılda Avrupa’da yok oldu⁴³². Diplomatik dokunulmazlıkların verilme nedeninin fonksiyonel gerekliliklere dayanmasıyla birlikte ise zamanla tüm devletler bu uygulamadan vazgeçmiştir.

Elçilik binalarının dokunulmazlığı 1961 Viyana Sözleşmesi’nin ilgili maddesinin ele alınış biçiminden mutlak bir özellik taşıdığı sonucu çıkmaktadır. Ancak konsolosluk binalarında⁴³³ olduğu gibi elçilik binalarını korumak üzere acil önlemler alınması gerektiren yangın, tabi afet gibi durumlarda misyon şefine veya vekiline ulaşılamadığı takdirde zımnen izinleri alınmış sayılabilecek midir? Bu hususta bazı yazarlar⁴³⁴, kabul eden devletin kamu güvenliği için acil önlemler alması gerektiğinde veya meşru müdafaa gibi durumlarda elçilik binalarına girilebileceğini ileri sürmüşlerse de ve tarihte bu durumun örneği⁴³⁵ mevcutsa da 1961 Viyana Sözleşmesi’nin lafzından böyle bir istisnaya yer verilmediği açıktır. Uluslararası Hukuk Komisyonu’nun tasarı çalışmaları boyunca ve 1961 Viyana Sözleşmesi’nin müzakeresi sırasında çok acil durumlarda bu kurala herhangi bir istisna getirilip getirilemeyeceği tartışılmıştır. Ancak bu teklif çoğunluk tarafından, kabul eden devletin tanınan gücünü istismar etmesiyle bu önlemin kötüye kullanmalara yol açabileceği gerekçesiyle reddedilmiştir⁴³⁶. Yani hangi koşul ve durumda bulunulursa bulunsun misyon şefinin rızası olmaksızın elçilik binalarına girilebilmesi söz konusu değildir. Zaten acil önlemlerin alınması gerektiği durumlarda veya kamu sağlığının

⁴³² Roberts, a.g.e., s.101.

⁴³³ 1963 Viyana Sözleşmesi’nin 31. maddesinin 2. fıkrasına göre: “Kabul eden devlet makamları, konsolosluk şefinin, onun tarafından tayin edilmiş kimsenin veya gönderen devletin diplomatik temsilcilik şefinin muvafakatı dışında, konsolosluk binalarının münhasıran konsolosluk işleri için kullanılan kısmına giremezler. Bununla beraber acil koruma tedbirleri alınması gerektiren yangın veya sair felaket halinde konsolosluk şefinin zımni rızası alınmış sayılabilir.”

⁴³⁴ Örneğin, Eroğlu elçilik binasında etrafı tehlikeye sokacak bir yangının çıkması halinde yangını söndürmek amacıyla ya da bina içinde bir suçun işlenmesini önlemek amacıyla binaya girilebileceğinin teamüli hukukta yer aldığını belirtmiştir. Eroğlu, a.g.e., s.295.

⁴³⁵ Bazı devletlerde elçilik binalarına misyon şefinin izni olmaksızın girilmesi hadiseleri yaşanmıştır. Örneğin, 10 Şubat 1973’te Pakistan Hükümeti Irak Büyükelçisine elçiliğin kötüye kullanıldığına dair şüpheleri bulunduğunu bu sebeple de elçiliğe giriş için izin verilmesi talebinde bulunmuştur ancak bu talep reddedilmiştir. Bunun üzerine Pakistan polisi Islamabad’daki elçiliği basmış ve burada çok sayıda silah, el bombaları, mühimmat ve diğer malzemelerin bulunduğu bir sandığı ele geçirmiştir. Bu silahların ise Baluchistan’daki isyancılara gönderilmek için depolandığı ileri sürülmüştür. Buna tepki olarak Pakistan Hükümeti, Irak Büyükelçisi Hikmet Süleyman’ı *persona non grata* ilan etmiştir. Bu gibi durumlarda ulusal güvenlik tehdidi, meşru müdafaa tedbiri olarak haklılaştırılmaya çalışılmaktadır. Denza, “Diplomatic Agents and Missions, Privileges, and Immunities”, s.95-96.

⁴³⁶ Wickremasinghe, a. g. e. s.385; Sen, a.g.e., s.95.

gerektirdiği hallerde bunun sona ermesi için alınacak önlemlere misyon şefinin itiraz etmesi çok da olası bir durum değildir. Fakat kamu güvenliği ya da suç önlenmesi gibi nedenler bahane edilerek bir elçiliğe zorla girilmesi, devlet sırlarını içeren belgelerin çalınması ya da misyonun çalışmalarının ele geçirilmesi riski taşıyacağından bu dokunulmazlık istisnaya yer vermeden mutlak bir şekilde düzenlenmiştir⁴³⁷.

Kabul eden devlet negatif bir yükümlülük olarak elçilik binalarının dokunulmazlığı ilkesine uymakla yükümlü olduğu gibi, pozitif bir yükümlülük olarak da bu binaları dışarıdan gelecek her türlü saldırıdan korumak için de gerekli tedbirleri almalıdır. Kabul eden devlet, misyon binalarını herhangi bir tecavüz veya zarara karşı korumak ve misyonun huzurunun herhangi bir şekilde bozulması veya itibarının kırılmasını önlemek üzere her türlü tedbiri almak özel göreviyle yükümlüdür⁴³⁸. Fakat üçüncü kişiler tarafından işgal veya zararın önlenmesi görevi doğrultusunda alınacak tedbirler tahdidi olarak herhangi bir kaynakta belirtilmiş değildir.

Kabul eden devlet tarafından atılacak uygun adımlar, alınacak tedbirlerin risk veya tehdit ile orantılı olması gerektiğini ifade eder. Normal olarak kabul eden devletten her büyükelçilik binasının dışında kalıcı olarak polis karakolları açması beklenemez. Ancak yaklaşmakta olan düşmanca bir gösteri olduğu biliniyorsa ya da büyükelçi yaklaşmakta olan bir saldırıyı bildirirse kabul eden devlet makamları tehditle orantılı olarak koruma sağlamak veya tehdit ve işgalcileri uzaklaştırmak zorundadır⁴³⁹. Kabul eden devletin bu konuda gerekli dikkati göstermesine rağmen elçiliğe zarar gelmişse uluslararası sorumluluğunun bulunmayacağı kabul edilmektedir. Fakat, kabul eden devlet olayları önlemek için gerekli dikkati göstermemişse veya olaylardan sonra suçluları yakalayıp cezalandırma yolunda yetersiz kalmışsa kabul eden devletin uluslararası sorumluluğunun doğacağı kabul edilmektedir⁴⁴⁰.

Kabul eden devletin korumakla yükümlü olduğu yalnızca misyon binalarına yönelik saldırgan davranışlar değildir ayrıca misyonun huzurunun herhangi bir şekilde

⁴³⁷ Eileen Denza, **Diplomatic Law: Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations**, 3. Edition, Oxford: Oxford University Press, 2008, s.144-145.

⁴³⁸ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 22/2.

⁴³⁹ Lord Gore-Booth, a.g.e., s.111.

⁴⁴⁰ Pazarıcı, a.g.e., s.98; Silva, **Diplomacy in International Law**, s.91; Hardy, a.g.e., s.48.

bozulması veya itibarının kırılmasını önlemek ile de yükümlüdür. Ancak bu görev, özellikle ifade ve toplantı özgürlüklerinin titizlikle korunduğu gelişmiş demokratik ülkeler için bazı zorluklar taşımaktadır. Bu hakları Sözleşme kapsamındaki görevi ile dengelemek her zaman kolay değildir ancak görüşleri özgürce ve barışçıl biçimde ifade etmekten bir misyonu izole etmeye çalışmanın gerekli olmadığı yönünde düşünceler gittikçe kuvvet kazanmaktadır⁴⁴¹.

Kabul eden devletin, elçilik binalarını korumakla yükümlü olması ile ilgili günümüz uluslararası hukuk uygulamasını yansıtan en önemli olaylardan bir tanesi Tahran Rehinerler Krizidir. Hiç şüphesiz ki bu olay diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıkların açık bir şekilde ihlal edildiği ve Uluslararası Adalet Divanı'nın önüne getirilmiş çok önemli bir hadisedir. Divan'ın kararını incelemeyen önce olayların gelişimine, kararın tahlilinin daha sağlıklı yapılabilmesi açısından kısaca değinmekte fayda vardır. 4 Kasım 1979 tarihinde, Tahran'daki Amerika Büyükelçiliği, elçilik önünde protesto yapan 3.000 kişi tarafından kuşatıldı ve içlerinden kendilerine *İmam'ın Politikası Taraftarı Müslüman Öğrenciler* adını veren bir grup, elçiliğe saldırıda bulunarak zorla içeri girdi. Bu grup, çoğunluğu diplomat ve elçilik çalışanı olan altmış altı kişiyi rehin aldı. Bunlardan on üçünü kısa bir süre sonra, kadın ve Afro Amerikalı olduğu gerekçesiyle serbest bıraktılar. Bunun üzerine kalan elli iki rehine dört yüz kırk dört gün boyunca kaderlerinin ne olacağını

⁴⁴¹ Anthony Aust, **Handbook of International Law**, 2. Edition, Cambridge: Cambridge University Press, 2010, s.118; Bir misyonun haysiyetinin kırılmasını engellemek için uygun tüm adımları atma gerekliliğinin anlamı Avustralya Federal Mahkemesi *Minister for Foreign Affairs and Trade and others v Magno and another* davasında ele almıştır. Endonezya Askeri Kuvvetleri tarafından Doğu Timor'daki kişilerin öldürülmesini protesto eden gösteiciler tarafından Avustralya'daki Endonezya Büyükelçiliği'nin dışına yüz küçük beyaz haç yerleştirildi. Avustralya, Viyana Sözleşmesi hükümleri gereğince yükümlülüklerini yerine getirmek üzere çıkarılan düzenlemeler uyarınca hareket eden Bakan, 22. ve 29. madde gereğince haçların kaldırılmasının uygun bir adım olduğunu onaylamıştır. Haçların varlığını, misyonun, misyon şefinin ve diğer diplomatik ajanların haysiyet ve barışını bozabilecek nitelikte olarak tanımlamıştır. Mahkeme, yönetmeliklerin geçerliliğini onayladı ancak haçların kaldırılmasının verilen yetkilerin doğru bir şekilde yerine getirilip getirilmediğini değerlendirmek zorunda olmadığına karar vermiş fakat madde 22 kapsamında gözlemlerini belirtmiştir. Mahkeme, misyonun haysiyetine saldırı olarak, misyon binasına yakın yerde saldırgan veya hakaret edici davranışlar, gönderen devletin bayrağının yakılması yada liderin figürünün sahte infazı haysiyete saldırı olarak yorumlanmıştır. Haysiyete aykırı bir olayın mevcut koşullar ışığında değerlendirilmesi gerektiği ve barış ve haysiyet kavramlarının açık kuralları koymaya müsait olmadığı vurguladı. Ayrıca kabul eden devletin bu konudaki görevleri ile ifade ve toplantı özgürlüğü arasında bir dengeye ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. (1992) 101 ILR 202'den aktaran Joanne Foakes, **The Position of Head of State and Senior Officials in International Law**, Oxford: Oxford University Press, 2014, s.71-72; Almanyada'ki gösterilerle ilgili uygulama ise bireylerin anayasal hakkının misyon binalarını koruma görevi ile dengeleme ihtiyacına dayanmaktadır. Çok fazla yüksek ses ise misyonun huzurunu bozucu nitelikte kabul edilebilir. Misyon görevlileri ve ziyaretçiler rahatsız edilmeksizin misyon binalarına girebilmeli ve hoparlörler ve megafonlar yoluyla rahatsızlığa izin verilmemektedir. Eileen Denza, **Diplomatic Law: Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations**, s.175.

bilmeyerek zor şartlar altında rehin tutuldu. Rehineler ciddi bir şekilde yaralanmadı ancak çeşitli şekilde aşağılanmaya ve kötü muameleye maruz kaldı⁴⁴².

Diplomatik çözüm arayışları sonuç vermeyen ABD, meseleyi Uluslararası Adalet Divanı önüne taşıdı. Divan, Tahran'daki Rehineler (Öz) Davası'na ilişkin 24. 05. 1980 tarihli kararında⁴⁴³ nihai kararını verdi.

Divan, önüne getirilmiş davayı iki safhada incelemiştir; 4 Kasım 1979 ABD Büyükelçiliği'ne karşı gerçekleştirilen işgal ve işgalin sonrasındaki eylemler. Divan, öncelikle işgal fiilinin İran Devleti'ne atfedilip atfedilemeyeceği hususunu incelemiştir. Divan'a göre, militanların elçiliğe saldırı düzenledikleri zaman, İran Devleti'nin ajanları oldukları şeklinde tanımlanabileceklerine dair herhangi bir iddia bulunmamaktadır. Böylece onların saldırıyı kurgulamasında, elçiliği istila etmesinde ve içeridekileri rehin alması eylemleri devlete isnat edilemez. Militanların hareketleri ancak İran Devleti'nin yetkili organları tarafından özel olarak operasyon düzenlemesi için yetkilendirilmesi üzerine militanların devlet adına hareket etmiş olduklarının tespit edilmesi durumunda doğrudan İran Devleti'ne isnat edilebilir. Ancak mahkeme huzurundaki bilgiler, devletin yetkili organları ile militanlar arasında bu tür bir bağlantıyı kesin olarak kurmak için yeterli değildir⁴⁴⁴. Böylelikle Divan, militanların 4 Kasım 1979 tarihindeki ABD Büyükelçiliği'ne karşı gerçekleştirdikleri işgal ile İran Devleti arasında doğrudan bir bağ kurulamayacağı sonucuna ulaşmıştır. Ancak, bu tespit tek başına meydana gelen olayların İran'ı sorumluluktan kurtaracağı anlamını taşımamaktadır.

Rehine krizine dünyanın her yerinden yoğun bir şekilde tepkiler gelmiş olmasına rağmen, İran Hükümeti olanları önlemek veya bina içindeki rehinelere yardım etmek için hiçbir girişimde bulunmamıştır⁴⁴⁵. Öyle ki hükümetin resmi onayıyla Humeyni tarafından 17 Kasım 1979 tarihinde yayımlanan bir kararname ile bu durum kışkırtılmıştır. Bu kararnamede Amerika Büyükelçiliği'nin "casusluk ve komplo merkezi" olduğu ve "İslami

⁴⁴² "Iran Hostage Crisis", <http://www.history.com/topics/iran-hostage-crisis> (05.10.2016) ; İran'ın rehineler meselesindeki katı tutumu ancak Irak-İran savaşının çıkması ile birlikte yumuşamaya başladı. Hiçbir askeri ve diplomatik müdahale ile çözülemeyen Rehine Krizi, Cezayir'in arabuluculuğuyla son buldu. Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995**, 19. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları, 2014, s.676.

⁴⁴³ International Court of Justice, "United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran", s.3.

⁴⁴⁴ International Court of Justice, "United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran", para. 58

⁴⁴⁵ William R. Slomanson, **Fundamental Perspectives on International Law**, 6. Edition, USA: Wandsworth-Cengage Learning, 2011, s.100-101.

harekete karşı komplo kuran bu insanların diplomatik saygıyı hak etmedikleri” belirtilmiştir⁴⁴⁶. Humeyni, devrik Şah İran’a iade edilene ve sahip olduğu malvarlığı İran’a teslim edilene kadar büyükelçilik ve rehinelerin alıkonulacağına yönelik açıklamalarda bulunarak rehin alma eylemini meşrulaştırmış ve bunu gerçekleştirenleri bir nevi desteklemiştir. Divan, elçilik binasının işgal edilmesinden sonra Humeyni ve Dışişleri Bakanı’nın saldırıyı onaylaması ve hatta Humeyni’nin devrik Şah’ı yargılamak üzere İran’a iade edilene ve sahip olduğu malvarlığı İran’a teslim edilene kadar elçilik personelinin tutuklu kalacağını açıklaması ile birlikte İran’ın sorumluluğunun doğduğuna ve eylemin İran’a izafe edilebileceğine karar vermiştir⁴⁴⁷.

Divan’a göre, 4 Kasım 1979’da İran Hükümeti, ABD Büyükelçiliği binasını, personelini ve arşivlerini militanların saldırılarına karşı koruyacak herhangi bir uygun adım atmadığı gibi saldırılar tamamlanmadan önce bunları durdurmak veya önlemek için herhangi bir girişimde bulunmamıştır⁴⁴⁸. Divan, İran Hükümeti’nin gerekli tedbirleri almadaki başarısızlığı ihmal veya uygun araçların eksikliğinin ötesinde bir sebebe dayandırmaktadır⁴⁴⁹. Mahkeme’ye göre, İran Hükümeti’nin bu hareketsizliği, İran’ın Amerika Birleşik Devletlerine karşı Viyana Sözleşmesi 22/2, 24, 25, 26, 27 ve 29. maddelerinde düzenlenen yükümlülüklerinin açık ve ciddi ihlalini oluşturmaktadır⁴⁵⁰.

Günümüzde diplomasi ve konsolosluk ilişkilerini düzenleyen uluslararası hukuk kurallarının bireyler veya gruplar tarafından ihlal edilmesi sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Fakat bu olay diğerlerine nazaran farklı ve çok özel bir ağırlık taşımaktadır. Çünkü burada sadece bireyler veya gruplar yabancı elçiliğin dokunulmazlığını ihlal etmemekte ayrıca devletin kendisi de tüm bu ihlalin gerçekleştirilmesini kabul etmektedir⁴⁵¹.

Divan sonuç olarak, İran İslam Cumhuriyeti’nin Amerika Birleşik Devletleri’ne karşı iki ülke arasında yürürlükte olan uluslararası andlaşmaları ve köklü uluslararası

⁴⁴⁶ International Court of Justice, “United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran”, para. 73.

⁴⁴⁷ International Court of Justice, “United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran”, para. 73-74.

⁴⁴⁸ International Court of Justice, “United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran”, para. 63.

⁴⁴⁹ International Court of Justice, “United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran”, para. 63.

⁴⁵⁰ International Court of Justice, “United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran”, para. 67; Çalışmamızda yeri geldikçe bahsi geçen ihlallere değinilecektir; bu başlık altında konut dokunulmazlığının ihlali niteliğinde 22. madde ihlali ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

⁴⁵¹ International Court of Justice, “United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran”, para 92.

hukuk genel ilkelerinin gerektirdiği yükümlülükleri ihlal ettiğini tespit etmiştir. Söz konusu bu yükümlülüklerin ihlalinin ise İran'ın Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı uluslararası sorumluluğunu doğmasına sebebiyet vereceğine karar vermiştir⁴⁵².

Elçilik binalarının dokunulmazlığı hem bir uluslararası andlaşma ile hem de örf adet hukuku ile temin edilmiş bir ilke olmasına rağmen bu dokunulmazlığın kötüye kullanılmaması gerekir. Elçilik binaları, diplomatik misyonun belirtilen görevleri veya diğer genel mahiyetteki uluslararası hukuk normları veya gönderen ve kabul eden devletler arasında yürürlükte olan özel uluslararası andlaşmalar ile uyumlu olacak şekilde kullanılmalrı gerekmektedir⁴⁵³.

Kabul eden devletin yukarıda belirtilen pozitif ve negatif yükümlülüğün yanında ek olarak kanunlarına uygun olarak, kendi ülkesinde gönderen devletin misyonu için gereken binaların edinilmesini kolaylaştırmak veya gönderen devletin başka suretle yer bulmasına yardımcı olmak yükümü de vardır⁴⁵⁴. Bu bağlamda kabul eden devlet, gönderen devlete diplomatik amaçlara uygun bir taşınmazı temin etmede idari yardımda bulunmakla mükelleftir⁴⁵⁵. Ancak, yabancı devlet, diplomatik binaların alınması veya inşası için olağan sayılmayacak bir yardım talebinde bulunursa, devletler sözleşme hükmüne dayanmaktansa genellikle konuyla ilgili özel bir uluslararası andlaşma yapmayı tercih etmektedirler⁴⁵⁶. Burada diplomatik temsilciliğin, taşınmaz edinmesinin ilke olarak bir hak olmadığını, “başka surette yer bulması” ibaresinden anlıyoruz. Fakat Sözleşme, kabul eden devletin bir yükümlülüğü olarak, eğer gönderen devlet, kabul eden devletin iç hukukuna göre taşınmaz edinebiliyorsa, kabul eden devlet, bu taşınmaz edinme sürecini kolaylaştırmak durumunda olduğunu açıkça ifade etmektedir⁴⁵⁷. Anlaşıldığı üzere gönderen devletin faaliyetlerini yürütebilmesi için bir misyon binasına ihtiyacı vardır ve kabul eden devlette bu binaların edinilmesini kolaylaştırmakla yükümlüdür fakat buna

⁴⁵² International Court of Justice, “United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran”, para 95.

⁴⁵³ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 41/3.

⁴⁵⁴ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 21/1.

⁴⁵⁵ Nuray Ekşi, “Türkiye’deki Taşınmaz Mallar Üzerinde Yabancı Devletlere, Diplomatik Temsilciliklere, Konsolosluklara ve Uluslararası Kuruluşlara Tanınan Haklar”, **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni**, Prof. Dr. Sevin Toluner’e Armağan, 24(1-2), 2004, s.401.

⁴⁵⁶ Denza, **Diplomatic Law: Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations**, s.132.

⁴⁵⁷ Güven Nazmi Demiralp, **Diplomatik Temsilciliklerin ve Konsoloslukların Türkiye’de Taşınmaz Edinimi**, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Tapu ve Kadastro Uzmanlık Tezi, Ankara, 2012, s.53.

dayanarak ne gönderen devlet ne de kabul eden devlet tek taraflı olarak elçilik binası inşa etmeye hakkı yoktur.

Ulusal mevzuatlarda yabancıların taşınmaz mal edimini yasaklayan hükümler bulunan devletler vardır bu husus da diplomatik temsilcilikler açısından sorun yaratmaktadır. Bu durumda gönderen devlet taşınmaz iktisap edemediğinden kira yoluna başvurur. Bu istisnai durumların haricinde, yabancı elçiliklerin taşınmaz iktisapları örf ve adet kuralı haline gelmiştir. Bazı devletlerde ise diplomatik temsilcilik binalarının inşaa için karşılıklı arsa tahsisine ilişkin antlaşmalar yapılmıştır⁴⁵⁸. Türkiye’de elçiliklerin taşınmaz malları kullanma veya iktisap etmelerine yönelik olarak Tapu Kanunu’nda bir düzenleme bulunmamaktadır. Türkiye’deki yabancı elçiliklerin taşınmaz mal talepleri ise karşılıklılık ilkesi çerçevesinde yerine getirilmektedir. Taşınmaz tahsisi ise andlaşma varsa andlaşma hükümlerine göre⁴⁵⁹; andlaşma yok ise karşılıklılık teyit eden notanın verilmesi ile yapılmaktadır⁴⁶⁰.

Son olarak ise Türkiye Cumhuriyeti mevzuatındaki elçilik binalarının dokunulmazlığına ilişkin düzenlemelere değinmekte fayda vardır. İç hukukumuz itibariyle 07.06.1939 tarih ve 3634 sayılı Milli Müdafaa Mükellefiyeti Kanununun 74. maddesine göre diplomasi temsilciliklerine, konsolosluklara ve diplomasi temsilcileri ve konsolosluklara ait eşya ve araçlara, karşılıklılık koşuluyla el konulamayacaktır⁴⁶¹.

⁴⁵⁸ Ekşi, a.g.e., s.400.

⁴⁵⁹ Türkiye bu kapsamda bazı devletlerle diplomatik temsilcilik binalarının inşaa için ikili antlaşmalar yapmıştır. Örneğin Ukrayna ile “Diplomatik Temsilcilik Binalarının İnşaa İçin Karşılıklı Arsa Tahsisine İlişkin Protokol” yapmıştır. Bu Protokol’e göre, Türk tarafı Ukrayna tarafına karşılıklılık ilkesi çerçevesinde Ankara Oran Diplomatik Sitesindeki 25016/2 sayılı yaklaşık 4250 metrekare yüzölçümlü arsanın mülkiyetini devredecektir. Ukrayna tarafı Türk tarafına karşılıklılık ilkesi çerçevesinde Kiev’de Strutinsky Caddesi, Kurganiskaya Caddesi ile Druznby Narodiv Bulvarı arasında kalan yaklaşık 4300 metrekare yüzölçümlü arsanın mülkiyetini devredecektir. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Ukrayna Bakanlar Kurulu Arasında Diplomatik Temsilcilik Binalarının İnşaa İçin Karşılıklı Arsa Tahsisine İlişkin Protokol’ün Onaylanmasına Dair 2004/6829 Sayılı Karar için bkz: **T. C. Resmi Gazete**, 25389, 01 Mart 2004.

⁴⁶⁰ Ekşi, a.g.e., s.395-403.

⁴⁶¹ 3634 sayılı Milli Müdafaa Mükellefiyeti Kanunu, **T. C. Resmi Gazete**, 4234, 16 Ağustos 1939; Milli Müdafaa Mükellefiyeti Kanunu madde 74: “Yabancı Devletlerin sefarethane ve konsoloshaneleriyle bunlara ve diplomasi memurlarına, siyasi murahhaslara ve konsoloslara ait eşya, nakil vasıtaları vesair maddeler müteakiliyet şartıyla bu kanun hükümlerinden müstesnadır. Yabancı Devletlerin fahri konsoloslarına ait olan binaların, konsolosluk işlerini ifaya tahsis edilmemiş bulunan kısmı ile ticaret malları bu istisnaya dâhil değildir.”

3.4.1.1.2. Diplomatik Sığınma⁴⁶² Meselesi

3.4.1.1.2.1. Diplomatik Sığınma Kavramı ve Uluslararası Uygulama

Elçilik binasının dokunulmazlığı ile ilgili karşılaşılan en önemli sorunlardan bir tanesi elçilik binasına sığınmadır. Uzun bir tarihi geleneğe dayanan diplomatik sığınma, elçilik binasına sığınarak suçlu veya sanığın mahalli otoritelerin kovuşturulmasından kurtarılması manasına gelmektedir⁴⁶³. Diplomatik sığınma konusunda genel bir örfe ve adet kuralı olmadığı gibi, başta 1961 Viyana Sözleşmesi olmak üzere andlaşmalar hukukunda da evrensel nitelikte bir düzenleme bulunmamaktadır⁴⁶⁴. Latin Amerika Devletleri, diplomatik sığınma hakkını düzenleyen bazı bölgesel andlaşmalar yapmıştır. Bunlar 1928 tarihli Havana Sözleşmesi, 1933 tarihli Siyasi Sığınmaya İlişkin Montevideo Sözleşmesi ve 1954 tarihli Karakas Diplomatik Sığınma Sözleşmesi ile Karakas Devletin Ülkesine Sığınmaya İlişkin Sözleşmedir⁴⁶⁵. Ancak bu düzenlemeler Latin Amerika Devletleriyle sınırlı kaldığından evrensel bir nitelik taşımamaktadır.

Diplomatik sığınma hususu uygulamada kesin bir çözüme bağlanmış değildir⁴⁶⁶. Baskın görüşe göre, elçilik binaları suçluların adaletten kaçmak için yararlanacakları bir sığınma yeri haline getirilemeyeceğinden, elçilik binasına sığınma hakkı da yoktur⁴⁶⁷. Fakat uygulamada adi suçlarla siyasi suçlar arasında bir ayırım yapılmaktadır. Genel ilke olarak elçilik binasının adi suçlulara sığınak olamayacağı kabul edilmektedir. Adi suçlunun elçilik binasına sığınması halinde, misyon şefi suçluyu teslim etmeli veya yerel otoritelerin

⁴⁶² Sığınma olgusu, devletin ülkesine sığınma ve devletin ülkesi dışında gerçekleşen ülke dışı sığınma şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Devletin ülkesine sığınma, devletin sınırları içinde yer alan münhasıran egemen yetkiler kullandığı ülke parçasına sığınmayı ifade etmektedir. Ahmet Hamdi Topal, “Uluslararası Hukuk Açısından Diplomatik Sığınma ve Assange Olayı”, **İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, (1), 2014, s.52; Yani bir devletin doğrudan ülkesine sığınmayı belirtmektedir. Hüseyin Pazarcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri 2. Kitap**, 9. Bası, Ankara: Turhan Kitabevi, 2013, s.191-192; Ülke dışı sığınma ise, diplomasi temsilcilikleri ile konsolosluk binalarına, askeri tesislere veya askeri gemi ya da uçaklara ve diğer devlet araçlarına girmek suretiyle sığınmayı ifade etmektedir. Diplomatik sığınma ise ülke dışı sığınmanın özel bir görünümüdür. Topal, “Uluslararası Hukuk Açısından Diplomatik Sığınma ve Assange Olayı”, s.53; Çalışmamız kapsamında sığınmanın sadece özel bir görünümü olan diplomatik sığınma ele alınacak olup diğer sığınma şekillerine değinilmeyecektir.

⁴⁶³ Eroğlu, a.g.e., s.295.

⁴⁶⁴ Sur, a.g.e., s.246.

⁴⁶⁵ Topal, “Uluslararası Hukuk Açısından Diplomatik Sığınma ve Assange Olayı”, s.59.

⁴⁶⁶ Meray, **Devletler Hukukuna Giriş 2. Cilt**, s.34.

⁴⁶⁷ Sur, a.g.e., s.246.

binaya girmesine izin vermelidir⁴⁶⁸. Aksi takdirde adi suçluya sığınma veren elçi hem kendisine vazifesini iyi görmek için verilmiş olan imtiyazını kötüye kullanmış olur hem de suçluları devletin cezalandırmasına engel olmak sureti ile o devletin iç işlerine karışmış olur⁴⁶⁹.

Siyasi suçlulara, elçilik binasında sığınma verilme hususu ise adi suçlulardaki gibi kesin nitelikte değildir. Siyasi suçlular için elçilik binalarının sığınmak olmaması doğrultusunda güçlü bir akım vardır. Ancak günümüzde bir kısım yazarlar, bu hakkın çok sınırlı bir şekilde ve istisnai olarak tanınabileceğini ileri sürmektedirler⁴⁷⁰. Siyasi suçlulara sığınmak verilmesi insancıl düşüncelerle, sığınan sanık ya da suçluların canları için ivedi bir tehlike varsa ve tehlike devam ettikçe geçici olarak tanınmaktadır⁴⁷¹. Bu bağlamda siyasi suçlulara sığınma hakkı verilmesi hukuki gerekçeden ziyade insani düşüncelere dayandırılmaktadır⁴⁷². Sığınma, doğası gereği insan hakları ile sıkı bir ilişki içerisinde olduğundan⁴⁷³ aynı şekilde sığınmanın bir çeşidi olan diplomatik sığınma da insan haklarının korunması ile gerekçelendirilmiştir.

Uygulamada devletler siyasi nedenlerle baskı görenlere veya hayatı ve güvenliği için acil bir tehditle karşı karşıya olduğuna inandıkları kişilere diplomatik misyonlarda sığınma hakkı tanımaktadırlar⁴⁷⁴. Bu bağlamda devletlerin diplomatik sığınma konusu ile ilgili sergilemiş olduğu yaklaşımlara bakıldığında zaman ise tek bir örnek uygulamadan bahsetmek mümkün değildir. Uygulamaya bakıldığında diplomatik sığınma özellikle hükümetleri istikrarlı olmayan ve siyasi karışıklıkların sıklıkla yaşandığı Latin Amerika Devletlerinde yaygın olan bir uygulamadır fakat bu uygulama bölgesel bir örf ve adet kuralının oluşumuna sebebiyet vermemiştir⁴⁷⁵. Batılı devletlerin ise bu konuda olaylara ve zamana bağlı olarak farklı davrandıkları görülürken; 3. Dünya Ülkeleri, bu hususun kendi iç işlerine bir müdahale aracı olarak kullanılacağı endişesiyle diplomatik sığınma

⁴⁶⁸ Sur, a.g.e., s.246; Alsan, **Devletler Hukuku Dersleri**, s.275.

⁴⁶⁹ Cemil, a.g.e., s.215.

⁴⁷⁰ Eroğlu, a.g.e., s.296; Çelik, a.g.e., s.526.

⁴⁷¹ Meray, **Devletler Hukukuna Giriş 2. Cilt**, s.34-35.

⁴⁷² Cemil, a.g.e., s.218.

⁴⁷³ Neva Övünç Öztürk, “Avrupa Birliği Temel Haklar Şartında Yer Alan Sığınma Hakkının Tahlili”, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 3(2), 2012, s.187.

⁴⁷⁴ René Värk, “Diplomatic Asylum: Theory, Practice and the Case of Julian Assange”, **Proceedings of the Estonian Academy of Security Sciences**, (11), 2012, s.240.

⁴⁷⁵ Toluner, a.g.e., s.367.

uygulamasına karşı ihtiyatla yaklaşmayı tercih etmişlerdir⁴⁷⁶. Devletlerin diplomatik sığınma konusundaki bu farklı tavırları, bir uluslararası örf ve adet kuralının oluşması için gerekli olan devlet uygulamalarının ortak ve yaygın bir uygulama olması şartını yerine getirmesine engel olmaktadır.

Diplomatik sığınmanın hukuki gerekçesini ise diplomatik dokunulmazlığı açıklayan teorilerde bulunulması mümkün değildir. Çok uzun bir geçmişe sahip olan diplomatik sığınma ilk olarak sürekli diplomatik temsilciliklerin açılmasıyla birlikte ortaya çıkmıştır ve ülke - dışılık kuramına dayandırılmıştır⁴⁷⁷. Fakat günümüzde uygulaması olmayan bu kuramın yerine diplomatik dokunulmazlık egemen eşitliğine ve fonksiyonel zorunluluk teorisine dayanılarak açıklanmaktadır. Bu kapsamda siyasi bir suçluya diplomatik sığınma hakkının tanınması bir diplomatik fonksiyon mudur sorusunun cevaplandırılması gerekmektedir. Bu sorunun cevabı ise diplomatik fonksiyonların somutlaştırıldığı 1961 Viyana Sözleşmesi'nin 3. maddesindedir. Ancak burada ise diplomatik fonksiyonlar arasında diplomatik sığınma tanınması gibi bir ibare bulunmamaktadır. Bu bağlamda diplomatik sığınmanın, diplomatik dokunulmazlıkların tanınmasının hukuki gerekçesi olan geçerli teorilerden fonksiyonel zorunluluk ve temsil teorisine dayandırılmasının imkânı yoktur. Günümüzde diplomatik sığınma kurumu insan hakları meselesine bağlanmaktadır ve bu hakların bir himaye vasıtası olduğu genellikle kabul edilmektedir⁴⁷⁸.

Diplomatik sığınma meselesinin tartışma konusu olma nedenlerinden bir tanesi de diplomatik ilişkiler kapsamında ülke devletinin sahip olduğu egemenlik hakkı ile koruma sağlayan devlete tanınan diplomatik dokunulmazlık arasında bir çatışma olmasından kaynaklanmaktadır⁴⁷⁹. Ülke devleti kendi egemenlik alanı içerisinde münhasıran ve tam yetkili olması sebebiyle ülkesinde meydana gelmiş bir suçu soruşturmaya ve suçluyu cezalandırmaya münhasıran yetkilidir. Fakat diplomatik sığınma tanınmasıyla beraber bu hakkı elinden alınmaktadır böylece o devletin egemenlik hakkına müdahale edilmiş bulunmaktadır. Buna karşın diplomasi temsilciliklerine tanınan dokunulmazlık mutlak olduğundan misyon şefinin rızası olmaksızın suçluların yakalanması için bu binalara

⁴⁷⁶ Topal, "Uluslararası Hukuk Açısından Diplomatik Sığınma ve Assange Olayı", s.56.

⁴⁷⁷ McClanahan, a.g.e., s.32.

⁴⁷⁸ Edip Çelik, **Devletler Hukukunda Diplomatik Melce ve Milletlerarası Adalet Divanı İçtihadı**, İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1956, s.49.

⁴⁷⁹ Topal, "Uluslararası Hukuk Açısından Diplomatik Sığınma ve Assange Olayı", s.51.

girilmesi mümkün değildir. Öte taraftan ise bir devletin başka bir ülkedeki diplomasi temsilciliğine sığınan şahsı ülke devletine teslim etme gibi bir yükümlülüğü bulunmamakla beraber misyon şefi de bu kişilerin misyon binalarına girmelerini önlemekle yükümlü değildir⁴⁸⁰.

Sonuç olarak diplomatik sığınma tanınması, suçluların teslim edilmemesi suretiyle devletin iç işlerine bir müdahale olarak kabul edilse de, diplomatik sığınma tanınması diplomatik misyonun görevleriyle bağdaşmasa da; elçilik binalarına tanınan mutlak dokunulmazlık, bunların gerekçe gösterilerek elçilik binalarına zorla girilerek suçluların yakalanmasını meşrulaştırmamaktadır. Ancak bu durum diplomatik sığınma elde etmiş kişinin kolayca ülkeden çıkıp gitmesi manasına da gelmemektedir. Şöyle ki ülke devleti, sığınma hakkı tanınan kişilere, mevcut uluslararası hukuk kurallarına göre, güvenli geçiş hakkı sağlamak zorunda değildir⁴⁸¹. Hal böyle olunca da diplomatik sığınma elde eden kişi elçilik binasının dışına çıktığı an yakalanacağından bu kişi için bir nevi hapis hayatı yaşanması durumu ortaya çıkmakta ve tarihte de bunun birçok örneği bulunmaktadır⁴⁸². Bu örneklerden en güncel olanı şüphesiz ki *Wikileaks*'in⁴⁸³ kurucusu ve editörü olan Jullian Assange'ın Londra'daki Ekvator Büyükelçiliği'ne sığınması olayıdır.

Assange hakkında ırza tecavüz ve cinsel tacizde bulunduğu gerekçesiyle İsveç'te bir soruşturma başlatılmış ve 18 Kasım 2010 tarihinde Assange için uluslararası yakalama kararı çıkartılmıştır. Bunun üzerine Assange, hakkındaki suçlama iddialarıyla ilgili gönüllü ifade vermeye gittiği Londra'daki polis merkezinde tutuklanmış ve çıkarıldığı mahkeme tarafından şartlı tahliye edilmiştir. Ancak 24 Şubat 2011 tarihinde verilen nihai kararla

⁴⁸⁰ Toluner, a.g.e., s.368-369.

⁴⁸¹ Topal, "Uluslararası Hukuk Açısından Diplomatik Sığınma ve Assange Olayı", s.72.

⁴⁸² Diplomatik sığınmanın uzun seneler sürmesi dolayısıyla hapis hayatına dönüşmesi olaylarından en bilindik olanlarından bir tanesi Macar Kardinal Jozsef Mindszenty'nin Budapeşte'deki ABD Büyükelçiliği'nde 15 sene kalmasıdır. Mindszenty, 1949 yılında hükümet dışı faaliyetlerde bulunmak gerekçesiyle hapsedilmiştir. 1956 yılında bir halk isyanı sırasında birkaç günlüğüne serbest bırakılmıştır. Bunun üzerine Mindszenty, ABD Büyükelçiliği'nden sığınma talebinde bulunmuştur. Diplomatik sığınma talebi kabul edilen Mindszenty, ABD Büyükelçiliği'nde 1956-1971 yılları arasında kalmış ve Macaristanın sonunda Vatikan'a gitmesi için güvenli geçiş hakkı tanınması ile diplomatik sığınma onbeş yıl sonra sona ermiştir. Slomanson, a.g.e., s.338.

⁴⁸³ *Wikileaks*, 2006 yılında kurulan, kaynaklarının gizliliğini koruyarak hükümetlerin ve diğer organizasyonların hassas belgelerini yayınlayan, İsveç merkezli bir uluslararası organizasyondur. Wikileaks, kurulduğu günden bu yana binlerce gizli belgeyi gün ışığına çıkarmış; bunlardan en dikkat çeken şüphesiz ki Amerika'nın Dışişleri Bakanlığı ile Büyükelçilikleri ve Konsoloslukları arasındaki yazışmaları ve ABD'nin diğer devletlerle ilişkilerine dair önemli bilgiler içeren belgelerin internete sızdırılması olayıdır. Bu belgeler dünya çapında büyük yankı uyandırmıştır. Jonathan Fildes, "What is Wikileaks?", 07 December 2010, <http://www.bbc.com/news/technology-10757263> (14.05.2017).

Assange'ın, İsveç'e iade edilmesine dair karar verilmiştir. Assange bu karara karşı Yüksek Mahkeme'ye itiraz etmiş ancak bu itiraz 30 Mayıs 2012 tarihinde reddedilmiştir⁴⁸⁴. Assange, bu iddiaları, *Wikileaks* nedeniyle kendisini karalamaya yönelik bir kampanyanın parçası olduğunu ve İsveç'e iade edilmesi durumunda Amerika iade sürecini⁴⁸⁵ hızlandıracağı gerekçesiyle reddetmiş ve Londra'da bulunan Ekvator Büyükelçiliği'ne diplomatik sığınma başvurusunda bulunmuştur. Başvurusu Ekvator devleti tarafından kabul edilen⁴⁸⁶ Assange 19 Haziran 2012 tarihinden beri Londra'daki Ekvator Büyükelçiliği'nde bulunmaktadır. Diplomatik sığınma kararının kabul edilmesi üzerine İngiltere sığınma kararını tanımadığını ve Assange'ın ülkeden çıkmasına izin vermeyeceğini açıklamıştır. Geline nokta itibarıyla, İngiltere'nin uluslararası hukuku ihlal etmeden Assange'ı nasıl yakalayabileceği ve İngilizlere yakalanmadan Assange'ın ülke dışına nasıl çıkabileceği ise hala iki devlet için de tartışma konusudur⁴⁸⁷.

3.4.1.1.2.2. Diplomatik Sığınma Hakkında Uluslararası Adalet Divanı İçtihadı:

Kolombiya ve Peru Arasındaki “Sığınma Hakkı İhtilafı”

Diplomatik sığınma kavramıyla özdeşleşen ve aynı zamanda Uluslararası Adalet Divanı Kararına da konu olan en önemli örnek Peru ile Kolombiya arasında anlaşmazlığa neden olan Victor Raul Haya de la Torre olayıdır⁴⁸⁸. Bu anlaşmazlığın Uluslararası Adalet

⁴⁸⁴ BBC News, “Julian Assange sex assault allegations: Timeline”, 05 February 2016, <http://www.bbc.com/news/world-europe-11949341> (05.10.2016) ; Kai Ambos, “Diplomatic Asylum for Julian Assange”, 11 September 2012, <http://www.ejiltalk.org/diplomatic-asylum-for-julian-assange/> (06.10.2016).

⁴⁸⁵ Julian Assange'ın, ABD ordusuna ait gizli belgeleri sızdırmak suçundan 35 yıl hapsine mahkûm ettiği Er Bradley Manning 'i belge sızdırmak için teşvik edip etmediği araştırılıyor. Manning'in belge sızdırma eyleminde Assange'in rolü olduğu tespit edilirse ABD'nin Assange'a casusluk suçlamasıyla dava açması söz konusudur. Topal, “Uluslararası Hukuk Açısından Diplomatik Sığınma ve Assange Olayı”, s.50.

⁴⁸⁶ Ekvator sığınma talebini, Assange'ın geri verilmesi sürecinde uluslararası sözleşmelere riayet edilmeyerek iç hukuk kurallarına öncelik tanınacağı ve ABD'ye teslim edilmesi halinde askeri mahkeme önüne çıkarılacak olan Assange'ın adil bir şekilde yargılanmayacağı, aşağılayıcı ve kötü muameleye tabi tutulacağı gerekçesiyle kabul etmiştir. Ekvator Dışişleri Bakanı Ricardo Patiño tarafından yapılan açıklama için bkz: The Guardian, “Ecuador grants WikiLeaks founder Julian Assange political asylum”, 16 August 2012, <https://www.theguardian.com/media/2012/aug/16/julian-assange-political-asylum-ecuador> (05.10.2016).

⁴⁸⁷ Yücel Acer ve İbrahim Kaya, **Uluslararası Hukuk-Temel Ders Kitabı**, 5. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2014, s.179; Assange olayının çözümüne yönelik olarak ortaya atılan seçeneklerle ilgili olarak bkz: Topal, “Uluslararası Hukuk Açısından Diplomatik Sığınma ve Assange Olayı”, 64-72; Jovan Kurbaliya, “The Assange Asylum Case: Possible Solutions and Probable Consequences”, 16 August 2012, <http://www.diplomacy.edu/blog/assange-asylum-case-possible-solutions-and-probable-consequences> (24.09.2016) ; Alison Duxbury, “Assange and the Law of Diplomatic Relations”, **American Society of International Law**, 16(32), 11 October 2012, <https://www.asil.org/insights/volume/16/issue/32/assange-and-law-diplomatic-relations> (24.09.2016).

⁴⁸⁸ Topal, “Uluslararası Hukuk Açısından Diplomatik Sığınma ve Assange Olayı”, s.54.

Divanı'na götürülmesiyle birlikte Divan, uluslararası hukukun tartışmalı konularından biri olan diplomatik sığınmaya ilişkin görüş bildirme fırsatını bulmuştur.

Uluslararası Adalet Divanı'nın vermiş olduğu kararın tahlilini yapmadan önce anlaşmazlığa sebebiyet veren olayları ana hatlarıyla açıklamamız gerekmektedir. 3 Ekim 1948 tarihinde Peru'da askeri bir isyan patlamış ve aynı gün içinde bastırılmıştır. Yayınlanan bir kararname ile siyasi bir parti olan “*Amerikan İhtilalci Halk Birliği*” (APRA) bu isyanı hazırlamakla itham olunarak kanun dışı edilmiş ve parti idarecileri ve bu partinin lideri Haya de la Torre bu isyanı hazırlamakla suçlanmış ve hakkında kovuşturma açılmıştır. Bunun üzerine Haya de la Torre adli birimlere teslim olmamış ve hayat ve emniyetini tehlikede görerek 3 Ocak 1949 tarihinde Lima'daki Kolombiya Elçiliği'ne sığınmıştır⁴⁸⁹.

Kolombiya, Torre'yi siyasi mülteci olarak nitelendirmiş ve Peru Hükümetine müracaatla ilgili şahsın memleketten çıkabilmesi için pasaport verilmesini talep etmiştir. Peru, gerek Kolombiya'nın pasaport verilmesi talebini gerekse de Torre'nin siyasi suçlu sayılmasını kabul etmeyerek suçlunun geri verilmesi talebinde bulunmuştur. Bunun üzerine karşılıklı istek ve iddiaların bağdaştırılması için diplomatik çözüm yollarına başvurulmuştur ancak bu mümkün olmayınca anlaşmazlık Uluslararası Adalet Divanı önüne getirilmiştir⁴⁹⁰.

Kolombiya, 15 Ekim 1949 tarihinde Uluslararası Adalet Divanı'na müracaat etmiştir ve özellikle iki hususu savunmuş ve bu yolda bir karar verilmesini istemiştir⁴⁹¹. Kolombiya, sığınma veren devlet olarak, 18 Temmuz 1911 tarihli Suçluların İadesine Dair Bolivar Andlaşması ve 20 Şubat 1928 tarihli Melce Hakkına Dair Havana Sözleşmesi ve genellikle Amerikan Milletlerarası Hukukuna dayanarak suçun mahiyetini belirleme hakkının sığınma hakkı tanıyan devlete yani kendine ait olduğunu ileri sürmüştür⁴⁹².

⁴⁸⁹ Çelik, **Devletler Hukukunda Diplomatik Melce ve Milletlerarası Adalet Divanı İçtihadı**, s.81-82.

⁴⁹⁰ Çelik, **Milletlerarası Hukuk Cilt 1**, s.527-528.

⁴⁹¹ Çelik, **Devletler Hukukunda Diplomatik Melce ve Milletlerarası Adalet Divanı İçtihadı**, s.83.

⁴⁹² International Court of Justice (20.11.1950), “**Colombian-Peruvian asylum case**”, s.273, <http://www.icj-cij.org/docket/files/7/1849.pdf> (24.09.2016).

Uluslararası Adalet Divanı, davayı incelerken öncelikle Kolombiya'nın dayandığı uluslararası andlaşmaların olaya uygulanabilir olup olmadığını incelemiş ardından bir teamülü kuralın olup olmadığı değerlendirmesini yapmıştır. İlk olarak Bolivar Andlaşması'nın sığınma hakkınının kaynaklarından biri olup olmadığı; suçu tek taraflı nitelendirmeye yönelik olarak bir hak tanıyıp tanımadığı incelenmiştir. Divan'a göre suçluların iadesi ile diplomatik sığınma arasında esaslı bir fark vardır. Suçluların iadesi durumunda, mülteci sığınma veren devletin ülkesinde bulunduğundan buna ilişkin bir karar mülki hâkimiyetin normal bir kullanımıdır ve sığınma hakkı tanınması devletlerin egemenliğinin ihlal edilmesine yol açmaz. Ancak diplomatik sığınma durumunda, sığınmacı suçu işlediği devletin ülkesinde bulunduğundan, sığınma verilmesi kararı devletin egemenliğine ihlal teşkil eder. Suçluyu ülke devletinin yargı yetkisi dışına çıkardığından münhasıran ülke devletinin yetkisine ait bir alana müdahale söz konusudur⁴⁹³. İki alan arasındaki bu esaslı farktan ötürü Divan bu andlaşmanın ilgili olaya uygulanmayacağına karar vermiştir.

Uluslararası Adalet Divanı, uyuşmazlığı esas olarak 1928 Havana Sözleşmesi'ni uygulayarak çözmeye çalışmıştır. 1928 Havana Sözleşmesi, elçilik binasına sığınma hakkının, adi suçlar dışında kalan suçları işleyen kişilere, sığınma hakkını tanıyan devletin adetlerinde, kanunlarında ve taraf olduğu andlaşmalarda kabul edildiği ölçüde ve yalnız acil durumlarda ve sığınan kişinin güvenliği için kaçınılmaz olduğu süre için tanınmasını düzenlemiştir⁴⁹⁴. Divan'a göre, *“1928 Havana Sözleşmesi, diplomatik sığınmaya ilişkin bazı kurallar ortaya koyar, ancak bu kurallar sığınma sağlayan devlete suçu kesin olarak ve ülke devletini bağlayacak şekilde nitelendirme hususunda tek taraflı bir yetki tanıyan hiçbir hükmü içememektedir”*⁴⁹⁵. Bu doğrultuda Divan'a göre, taraflardan herhangi birinin tek taraflı olarak yetkili olması, devletlerin suçu nitelendirme hususundaki eşit derecedeki haklarına ihlal teşkil edeceğinden her iki devletin bu bakımdan eşit hakkı vardır⁴⁹⁶. Bu kararın kabulü ise sığınma hakkını işlemez bir duruma getirebileceğinden eleştirilmiştir⁴⁹⁷.

⁴⁹³ International Court of Justice, “Colombian-Peruvian asylum case”, 274-275.

⁴⁹⁴ 1928 Havana Sözleşmesi madde 2.

⁴⁹⁵ International Court of Justice, “Colombian-Peruvian asylum case”, s.275.

⁴⁹⁶ International Court of Justice, “Colombian-Peruvian asylum case”, s.275.

⁴⁹⁷ Çelik, *Milletlerarası Hukuk Cilt 1*, s.527.

1928 Havana Sözleşmesi'ne göre, diplomatik sığınma tanınmasının şartlarından bir tanesi sığınan kişinin adi suçlu olmaması ve sığınmanın çok ivedi koşullarda tanınabileceğidir⁴⁹⁸. Peru, Haya de la Torre'nin siyasi suçlu olmadığını, adi bir suçtan sanık bulunduğunu iddia etmiştir. Divan ise Peru Hükümeti'nin sığınmacının siyasi suçludan başka bir şey olduğunu kanıtlayamadığını belirterek iddiasını reddetmiştir. Siyasi bir suçluya sığınak tanınabilmesi için sığınan şahsın mevcut ya da muhakkak bir tehlike ile karşı karşıya olması gerekir. Divan'a göre Haya de la Torre için böyle bir ivedilik hali söz konusu değildir⁴⁹⁹.

Taraflar arasında uyuşmazlığa neden olan en önemli hususlardan bir tanesi de sığınan şahsın yurt dışına çıkmasını sağlayacak pasaportun verilmesi zorunluluğunun olup olmadığına ilişkindir. Bu konuda çıkan anlaşmazlık ise 1928 Havana Sözleşmesi'nin 2. madde 3. paragraf hükmünün farklı yorumlanmasından kaynaklanmaktadır. İlgili hükme göre ülke devleti, sığınan kişinin en kısa sürede ülke dışına çıkmasını talep edebilecek ve buna karşılık sığınma hakkı tanıyan devlet, ilgili kişinin özellikle kişi dokunulmazlığına riayet edilerek ülkeden ayrılması için gerekli garantilerin verilmesini talep edebilecektir. Kolombiya'nın savunduğu bir diğer husus; Peru'nun, sığınmacının masuniyetine riayet edilmek suretiyle memleketten çıkabilmesi için zaruri olan garantiyi verme mecburiyetinde olmasıdır⁵⁰⁰. Divan bu savunmayı, ilgili hükmün birbirini takip eden bir sıra gösteren yapısını dikkate alarak, ülke devletinin sığınmacının ülkeden çıkmasını isteyebileceği ve ancak bundan sonra sığınma veren devletin, ülke dışına çıkmanın bir koşulu olarak gerekli olan teminatı isteyebileceğine karar vererek reddetmiştir⁵⁰¹. Olayda Peru Hükümeti, Haya de la Torre'nin Peru'dan ayrılmasını talep etmediğine göre Kolombiya'nın teminat olarak pasaport istemeye hakkı da bulunmamaktadır.

Uluslararası Adalet Divanı, 20 Kasım 1950 tarihli kararında, Kolombiya Hükümeti tarafından Haya de la Torre'ye sığınma hakkı tanınmasının, 1928 Havana Sözleşmesi'nin

⁴⁹⁸ 1928 Havana Sözleşmesi madde 2.

⁴⁹⁹ International Court of Justice, "Colombian-Peruvian asylum case", s.287.

⁵⁰⁰ International Court of Justice, "Colombian-Peruvian asylum case", s.278.

⁵⁰¹ International Court of Justice, "Colombian-Peruvian asylum case", s.279.

ilgili hükümlerindeki⁵⁰² şartlar gerçekleşmediği için bu Sözleşmeye aykırı olduğu sonucuna varmıştır⁵⁰³.

Peru Hükümeti bu kararın üzerine, Kolombiya Hükümetine müracaat ederek Haya de la Torre'nin teslimini istemiştir. Kolombiya Hükümeti, bu talebi reddedince iki devlet arasında yeni bir anlaşmazlık ortaya çıkmıştır. Bu anlaşmazlığı gidermek için Kolombiya Hükümeti, bu ihtilafı 13 Aralık 1950 tarihinde Uluslararası Adalet Divanı'na sunmuştur⁵⁰⁴.

Uluslararası Adalet Divanı, bu anlaşmazlığa ilişkin olarak öncelikle göz önünde bulundurduğu husus 1928 Havana Sözleşmesi'nde sığınmayı sona erdirmeye ilişkin bir hükmün olup olmadığıdır. Divan'a göre 1928 Havana Sözleşmesi sığınmanın sona erdirilmesi usulüne tam olarak bir cevap vermez. 1928 Havana Sözleşmesi'ne göre, diplomatik sığınma, siyasi suçlunun acil olarak korunması için geçici bir tedbirdir ve bu uygun bir şekilde tanınmış olsa bile mümkün olan en kısa sürede sona erdirilmelidir⁵⁰⁵. Böylelikle Divan, diplomatik sığınmanın uygun verilmiş olup olmaması arasında bir ayrım yapmaksızın, mahiyeti gereği geçici bir süre ile tanındığını kabul ederek sığınmanın sona erdirilmesi kanaatine varmıştır. Aksi bir kabul, diplomatik sığınmanın öngörülemez bir şekilde uzamasına sebebiyet verecektir ki bunun kabulü kurumun oluşturulmasındaki temel ilkelerle bağdaştırılamaz sonuçlar doğmasına sebebiyet verecektir.

Divan, diplomatik sığınmanın geçici olarak tanınabileceği bu sebeple sonlandırılması gerektiği kanaatine vardıktan sonra sığınmanın ne şekilde sona erdirilebileceği hususu üzerinde durmuştur. Divan'ın sığınmanın sona erme şekli ile ilgili yorumu şu şekildedir:

Adi suçlardan sanık ya da mahkûm olan kişiler, Havana Konvansiyonu 1. madde hükmüne göre yerel otoritelere teslim edilmelidir. Siyasi suçlular için tanınmış sığınmayı sona erdirmeye methodu ise ülkeden çıkmak için bir "geçiş izni" belgesi verilmesidir. Ancak 20 Kasım'da verilen yargılama hükümleri uyarınca, güvenli geçiş yalnızca sığınma Havana Konvansiyonu'na uygun bir şekilde verilmişse ve ülke devleti sığınmacının memleket dışına çıkarılmasını talep ettiyse verilebilir. Sözleşmede, ne sığınmanın sözleşmeye uygun bir şekilde verilmediği durumlar için ne de ülke devletinin sığınmacının ayrılmasını talep

⁵⁰² Mahkeme, Kolombiya'nın 1928 Havana Sözleşmesi'nin 1. maddesinin 1. paragrafına ve 2. maddesinin 2. paragrafına aykırı bir şekilde sığınma tanıdığını tespit etmiştir.

⁵⁰³ International Court of Justice, "Colombian-Peruvian asylum case", s.288.

⁵⁰⁴ Çelik, **Devletler Hukukunda Diplomatik Melce ve Milletlerarası Adalet Divanı İctihadı**, s.129.

⁵⁰⁵ International Court of Justice (13.06.1951), "Haya de la Torre Case", s.80, <http://www.icj-cij.org/docket/files/14/1937.pdf> (24.09.2016).

etmediği durumda ne şekilde hareket edileceğine dair bir hüküm vardır. Böylece Sözleşme, sığınma süresinin sınırlandırılmasını öngörmesine rağmen farklı durumlarda sığınmanın nasıl sona ereceği sorusu üzerine sessiz kalmıştır.⁵⁰⁶

Vardığı bu sonuca istinaden Divan, Havana Sözleşmesinde düzenlenmemiş bir husus hakkında taraflara farklı bir sona erdirme methodu göstermenin yargı fonksiyonun çerçevesini aşacağı gerekçesiyle bu hususta tarafları bağlayacak bir hüküm tesis etmemiştir.

Bahsi geçen değerlendirmeleri göz önünde tutan Divan şu sonuca varmıştır: sığınmanın sona ermesi gerekmektedir ancak Kolombiya Hükümeti'nin, sığınmacıyı Perulu otoritelere teslim etmek yükümlülüğü bulunmamaktadır. Ve ayrıca teslim, sığınmayı sonlandırmanın tek yolu olmadığından bu iki bulgu arasında hiçbir çelişki olmadığı sonucuna varmıştır⁵⁰⁷. Bunun yanında Divan tarafların, Latin Amerika Devletleri arasında önemli yer edinmiş iyi komşuluk ve nezaket ilkelerinden hareket ederek pratik ve uygulanabilir bir çözüm yolu bulabileceklerini umduğunu belirtmiştir⁵⁰⁸.

Divan kararları sonucunda varılan durum şudur: Kolombiya, 1928 Havana Sözleşmesi'ne aykırı olarak sığınma tanımıştır ve bu sığınmanın sona erdirilmesi gerekmektedir. Ancak, Kolombiya, Haya de la Torre'nin siyasi suçlu olması sebebiyle adı geçen şahsı Peru Hükümeti'ne teslim mecbur değildir; buna karşılık Peru bu şahıs için pasaport vermeye zorlanamaz. Varılan bu sonuçların pratikte uygulanması sonucunda devletlerden herhangi biri iddiasından vazgeçmediği takdirde sığınma bir “diplomatik hapis” durumuna dönüşmektedir⁵⁰⁹.

Uluslararası Adalet Divanı'nın bu kararından sonra, sığınma ancak 16 Nisan 1954 tarihinde Peru ile Kolombiya arasında varılan bir anlaşma ile son bulmuştur⁵¹⁰. Haya de la Torre, elçiliğe sığınmasından beş yıl sonra, Peru ülkeden çıkmasına razı olmuş ve bunun

⁵⁰⁶ International Court of Justice, “Haya de la Torre Case”, s.80.

⁵⁰⁷ International Court of Justice, “Haya de la Torre Case”, s.82.

⁵⁰⁸ International Court of Justice, “Haya de la Torre Case”, s.83.

⁵⁰⁹ Çelik, *Devletler Hukukunda Diplomatik Melce ve Milletlerarası Adalet Divanı İçtihadı*, s.134.

⁵¹⁰ Meray, *Devletler Hukukuna Giriş 2. Cilt*, s.36.

için gerekli pasaportu vermiştir ve böylelikle bu şahıs Peru'dan çıkarak ABD'ye gitmiştir⁵¹¹.

Uluslararası Adalet Divanı vermiş olduğu bu kararlarla birlikte uluslararası hukukta diplomatik sığınmanın konumunu netleştirmek için eline geçen fırsatı değerlendirememiştir. Divan, diplomatik sığınmaya tehlikeli ve diğer devletin egemenliğine müdahale teşkil edeceği gerekçesiyle oldukça ihtiyatlı yaklaşmıştır⁵¹². Divan'ın bu tutumu ise taraflar arasındaki meselenin çözülmesine yardımcı olmadığı gibi diplomatik sığınma konusuna da yeni bir bakış açısı getirmemiştir⁵¹³.

3.4.1.2. Elçilik Arşivlerinin Dokunulmazlığı

Diplomasi temsilciliklerinin arşivleri ve evrakları her zaman ve nerede bulunursa bulunsun dokunulmazlığa sahiptir⁵¹⁴. Bu dokunulmazlık özellikle misyonun arşiv ve dokümanlarının yetkisiz kişiler tarafından görülmesinden ve yargılama işlemleri yapılması için talep edilmesinden korunmak amacıyla kabul edilmiştir⁵¹⁵. Bu dokunulmazlık arşivlerin sadece kabul eden devletin yürütme organları tarafından incelenmek amacıyla alıkonulamaması ya da haczedilememesi demek değildir aynı zamanda bunlar kabul eden devlette herhangi bir yasal sürecin işlemesi amacıyla kanıt olarak mahkemeye ibraz edilmeye de zorlanılamazlar⁵¹⁶. Ayrıca dokunulmazlık arşiv ve evrakın içerdiği bilgileri de kapsadığından her zaman ve nerede bulunursa bulunsunlar gizlilikleri de korunur⁵¹⁷.

⁵¹¹ Çelik, **Milletlerarası Hukuk Cilt 1**, s.528.

⁵¹² Värk, a.g.e., s.241.

⁵¹³ Divan'ın her iki kararı ile ilgili olarak yapılmış geniş bir tahlil için bkz: Çelik, **Devletler Hukukunda Diplomatik Melce ve Milletlerarası Adalet Divanı İçtihadı**, s.85-135; Çelik, bu çalışması sonucunda diplomatik sığınmanın, insan hak ve hürriyetleri milletlerarası cemiyetin organ ve müesseseleri tarafından etkili bir tarzda himaye edilmeye başlandıktan sonra ortadan kalkması yönünde bir fikir ortaya atmaktadır. Çelik, **Devletler Hukukunda Diplomatik Melce ve Milletlerarası Adalet Divanı İçtihadı**, s.140.

⁵¹⁴ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 24; Büyükelçilerin belgelerinin dokunulmazlığından bahseden ilk yazar Vatteldir. *In Le Droit des Gens*'te yazar bu türlü bir koruma olmaksızın büyükelçinin görevini yerine getiremeyeceğini belirtmiştir. Ancak, elçi kabul eden devlete karşı bir komplo kurarsa, Vattel, bu kişinin tutuklanabileceğini ve sorguya çekilebileceğini, ayrıca komployu açığa çıkarmak amacıyla onun belgelerine el konulabileceğini belirtmiştir. Yani bu durumda arşiv dokunulmazlığı mutlak olarak kabul edilmemiştir. Denza, **Diplomatic Law: Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations**, s.189.

⁵¹⁵ Hardy, a.g.e., s.49.

⁵¹⁶ Roberts, a.g.e., s.113; Denza, "Diplomatic Agents and Missions, Privileges and Immunities", s.96.

⁵¹⁷ İnal, a.g.e., s.179.

Arşivler terimi 1961Viyana Sözleşmesi'nde tanımlı değildir; ancak bu terimden genel olarak bilgi, yazılı kayıtlar veya resimlerin depolanmasının/saklanması herhangi bir formunu kapsadığı ve kasetler, ses kayıtları ve filmler veya bilgisayar diskleri gibi depolamanın modern formlarını da içerdiği anlaşılmaktadır⁵¹⁸. 1963 Viyana Konsolosluk İlişkileri Sözleşmesi'nde konsolosluk arşivleri açık bir şekilde tanımlanmıştır. Buna göre konsolosluk arşivleri, konsolosluğa ait tüm evrak, belgeler, yazışmalar, kitaplar, filmler, ses bantları, kayıt defterleri ve şifre malzemesi ile bunların korunmasına ve saklanmasına yarayan kartoteks ve mobilyayı kapsar⁵¹⁹. Anlaşıldığı üzere böyle bir tanım yapılmasının altında yatan amaç kayıtlı bilginin güvenli bir şekilde korunmasıdır ve arşiv ve evrak kelimesinin verileri saklamaya yarayan modern metodları da kapsadığı açıktır⁵²⁰. Bu geniş tanımın uygulamada, diğer özel bilgi depolama yöntemlerini dışlamayacak şekilde yani bu tanımdan daha az kapsamlı olmayacak şekilde diplomatik arşivlere de benzeşme yoluyla uygulanabileceği ileri sürülmektedir⁵²¹. Bununla birlikte, bilgi depolamanın modern yöntemlerini listelemeye çalışmak veya herhangi ayrıntılı bir tanım yapmak, sürekli gelişen teknolojiye ayak uydurmada başarısız olabileceğinden risklidir⁵²². Bu sebeple 24. maddenin bilgi depolamaya yarayan tüm fiziksel öğeleri kapsayan açık amacına dayanmak daha sağlıklı olacaktır zira sınırlandırıcı bir tanım saatler içinde teknolojinin değiştiği dünyamızda yetersiz kalacaktır.

Diplomasi temsilciliklerin arşiv ve belgelerinin dokunulmazlıkları, diplomatik çantanın aksine, bunların üzerinde temsilciliğe ait olduğuna yönelik herhangi bir işaret taşıması şartına bağlı değildir ve bunlar misyon binasının dışında olduğu zaman da bunların tanımlanması yükümlülüğü yoktur⁵²³. Yani arşiv ve belgeler herhangi bir şekilde işaretlenememiş olsa da dokunulmazlıktan yararlanmaya devam edecektir oysa diplomatik çantanın dokunulmazlıktan yararlanabilmesi için bunun temsilciliğe ait olduğuna yönelik bir işaret taşıması gerekir aksi halde dokunulmazlıktan yararlanması söz konusu olmayacaktır. Bu bağlamda arşiv ve belgelerin dokunulmazlığının diplomatik çantaya göre daha geniş bir kapsamda korunduğu sonucu çıkarılabilmektedir.

⁵¹⁸ Roberts, a.g.e., s.113.

⁵¹⁹ 1963 Viyana Konsolosluk İlişkileri Sözleşmesi madde 1/k.

⁵²⁰ Denza, **Diplomatic Law: Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations**, s.195.

⁵²¹ Roberts, a.g.e., s.113.

⁵²² Denza, **Diplomatic Law: Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations**, s.196.

⁵²³ Denza, **Diplomatic Law: Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations**, s.195.

Taşınmazlarda olduğu gibi, kabul eden devlet, arşivlerin dokunulmazlığına saygı göstermek ve dokunulmazlığın özel şahıslar tarafından ihlal edilmesini önlemekle yükümlüdür⁵²⁴. Kabul eden devlet bu yükümlülüğünü sadece barış zamanlarında değil gönderen devletle arasında diplomatik ilişkiler kesildiği durumda ve hatta savaş zamanında da yerine getirmek zorundadır⁵²⁵. Kabul eden devletin diplomasi temsilciliklerinin arşivlerini koruma yükümlülüğü uluslararası mahkeme kararlarıyla da kabul edilmiştir. Örneğin Uluslararası Adalet Divanı, 24.05.1980 tarihinde Tahran Rehineler Davası'nda vermiş olduğu kararında, İran Hükümetinin, ABD misyon binası, personeli ve arşivlerini korumak için alması gereken uygun adımları almakta ve saldırının tamamlanmasına ulaşmadan önce saldırıyı durdurmak için veya önlemek için gerekli tedbirler almakta başarısız olduğunu belirterek kabul eden devletin koruma yükümlülüğünü açık bir şekilde ortaya koymuştur⁵²⁶.

3.4.1.3. Elçiliğin Haberleşme Dokunulmazlığı

3.4.1.3.1. Haberleşme Dokunulmazlığı ve Kapsamı

Serbest ve güvenli haberleşme hakkı diplomasi hukukunun en önemli konularından bir tanesidir. Bir misyonun serbest ve güvenli haberleşme hakkına sahip olması diplomatik fonksiyonun düzgün bir şekilde yerine getirilmesi için temel koşullardan biridir. Misyon serbest haberleşme hakkına sahip olmaz ise iki hayati fonksiyonu yararsız hale gelecektir; misyon artık hükümetiyle görüşme yapamayacaktır ve gönderen devlete kabul eden devletteki gelişmeler ve olaylar hakkında geri rapor gönderemeyecektir⁵²⁷. Böylelikle haberleşme serbestisi olmaksızın, temsilcilik gözlem ve gönderen devlete rapor gönderme fonksiyonunu etkili bir şekilde yerine getiremeyeceğinden bu durum görüşmelerin

⁵²⁴ Sen, a.g.e., s.99; Bu yükümlülük Uluslararası Hukuk Komisyonu çalışmalarıyla da saptanmıştır. Komisyon'a göre arşiv ve dokümanların dokunulmazlığı misyon taşınmazında olup olmadığına bakılmaksızın uygulanmalı ve kabul eden devlet dokunulmazlığa saygı duymak ve dokunulmazlığın üçüncü taraflarca ihlal edilmesini önlemekle yükümlüdür. **Yearbook of the International Law Commission**, 1957, Vol. II, s.137, http://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1957_v2.pdf (26.09.2016).

⁵²⁵ Eroğlu, a.g.e., s.295; Devletler savaş halinde de olsa diplomatik belgelerin dokunulmazlığı ilkesine çok uzun süredir riayet etmektedirler. Örneğin İtalya savaş içinde 1916'da Roma'da, Avusturya'nın Papalık nezdindeki elçiliği binası olan Venedik sarayına el koydu ancak belgelerin dokunulmazlığına riayet etti ve belgeleri İspanya elçiliğinin bir kâtibi ile gönderdi. Cemil, a.g.e., s.214.

⁵²⁶ International Court of Justice, "United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran", para. 61-63.

⁵²⁷ Tim Hillier, **Sourcebook on Public International Law**, London/Sydney: Cavendish Publishing Limited, 1998, s.318.

yürütülmesini ciddi şekilde zarara uğratacaktır⁵²⁸. Bu bağlamda, haberleşme dokunulmazlığı, diplomatik fonksiyonların düzgün bir şekilde yerine getirilmesi için vazgeçilmesi mümkün olmayan bir haktır.

Diplomatik haberleşme genellikle olağan olarak posta, telgraf veya diplomatik kuryeler tarafından taşınan çanta aracılığıyla yapılır. Ancak, günümüzde elçilerin ve onun hükümeti arasındaki haberleşme hacmi ve hızlı iletişim ihtiyacı dikkate alındığında bazı ülkeler büyükelçiliklerinin kendi devletinin Dışişleri Bakanlıkları ile doğrudan iletişim kurabilmesi için kendi kablosuz verici istasyonlarını kurmuştur⁵²⁹. Birçok sayıda bu tür istasyonların kurulumu kabul eden devletin kablosuz ağ sistemine müdahale teşkil edebileceğinden, bazı devletler tasarı çalışmalarında, eğer bir misyon kendi kablosuz vericisinden yararlanmak isterse mutlaka ulusal yasalara ve uluslararası telekomünikasyon sözleşmelerine uygun olarak kabul eden devletten özel izin almalıdır önerisinde bulunmuştur⁵³⁰. Bu görüş ilk kısmı çıkarılarak 1961 Viyana Sözleşmesi ile benimsenmiştir. Buna göre, misyon, telsiz vericisini ancak kabul eden devletin rızası ile kurabilir veya kullanabilir⁵³¹. Misyonlara vericileri kurmak ve kullanmak için izin verilse de yine de bu izin diplomatik misyona yerel yasa ve kuralları gözdard etmek yetkisi vermez. Uygulamada telsiz vericilerin kullanımında izin sistemine ilişkin farklı uygulamalar mevcuttur. Örneğin, İngiltere’de, telsiz alıcılarının kurulabilmesi için diplomatik misyonların izin alması veya hatta otoritelere bildirimde bulunulması bile gerekmez. Buna karşın ABD dâhil diğer ülkelerde ise telsiz vericilerinin kurulabilmesi için açık bir yetkilendirme verilmeli ve bu bağlamda bir anlaşmaya varılmalıdır⁵³².

⁵²⁸ Roberts, a.g.e., s.114; Silva, **Diplomacy in International Law**, s.107; Hardy, a.g.e., s.36.

⁵²⁹ Sen, a.g.e., s.103.

⁵³⁰ Arjantin, Hindistan, Endonezya ve Birleşik Arap Cumhuriyetleri bu teklifin maddeye eklenmesi önerisinde bulunmuşlardır. Denza, **Diplomatic Law: Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations**, s.215.

⁵³¹ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 27/1; Viyana Konferansı’nda diplomatik temsilciliklerin telsiz vericisi kullanması en çok tartışılan konulardan birisi olmuş ve bu hususa ilişkin yaklaşımlar farklılık göstermiştir. Sadece gelişmiş devletler telsiz vericisi kurma çabasında olabileceğinden bunlar telsiz vericisi kurma hakkının diplomatik haberleşme serbestisinin mutlak kapsamında olması gerektiğini savunmuştur. Böylelikle kabul eden devletten telsiz vericilerini kurmadan önce izin alma yükümlülüğünün olmadığını savunmuşlardır. Daha az gelişmiş devletler ise normalde misyonlarına telsiz vericileri kurma çabasında olmayacağından onlar vericiler üzerinde kontrolü sağlayamazlarsa bunların kendilerine karşı propaganda aracı olarak kullanabileceğinden korktukları için izin sistemini savunmuşlardır. Sonuç olarak Viyana Konferansında izin sistemi kabul edilmiştir. Roberts, a.g.e., s.115; Denza, **Diplomatic Law: Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations**, s.213-216.

⁵³² Roberts, a.g.e., s.115.

Diplomatik haberleşme dokunulmazlığının kapsamına, kabul eden devletin misyonun her türlü resmi amaç için serbestçe haberleşmesine izin vermesi ve bunu koruması girmektedir. Gönderen devletin hükümeti ve nerede bulunursa bulunsun, diğer misyonları ve konsoloslukları ile haberleşme esnasında misyon, diplomatik kuryeler ve kodlu veya şifreli mesajlar dahil olmak üzere, uygun bütün haberleşme vasıtalarını kullanabilir⁵³³. Ancak bu hüküm gönderen devlete veya misyon üyelerine telefon veya diğer iletişim servislerini ödeme yapmaksızın kullanma hakkı tanımaz. Maddedeki “haberleşme serbestisi” ifadesi herhangi bir yasaklama veya kısıtlamanın olamamasını ifade etmektedir ancak muayyen ücretlendirmelerden muafiyet manasına gelmemektedir⁵³⁴. Bu bağlamda eğer bir misyon telefon servisi, montajı veya kullanımı için konmuş ücretlendirmeleri ödemez ise, özel müşteriler için yapıldığı gibi hizmetler aynı temelde ilgili yetkililer tarafından kesilebilir⁵³⁵.

Haberleşme dokunulmazlığının kapsamına giren bir diğer husus, resmi yazışmadır. Misyonun resmi yazışması ihlal edilemez. Resmi yazışma, misyona ve görevlerine ait her türlü yazışma demektir⁵³⁶. Kabul eden devlet diplomatik iletişimin içeriğini öğrenmeye teşebbüs etmemelidir ve bunu başkalarının yapmasını önlemek için gerekli bütün tedbirleri almak yükümlülüğündedir.

⁵³³ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 27/1; Korunması gereken haberleşme özgürlüğü maddenin birinci cümlesine göre, sadece kabul eden devletteki misyonla ve gönderen devlet ve konsoloslukları arasındaki iletişimi değil ayrıca gönderen devletin kabul eden devletteki veya başka bir yerdeki vatandaşları ve uluslararası kuruluşlarla iletişimi de içerdiği açıktır. Ancak maddenin ikinci hükmüne göre kurye veya şifre kullanılması gibi gizli methodlar kullanılması sadece gönderen devlet ve onun temsilcilikleri arasında olur. Sen, a.g.e., s.102.

⁵³⁴ Denza, **Diplomatic Law: Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations**, s.217.

⁵³⁵ Her ne kadar sunulan hizmetin kesilmesi olanağı var olsa da uygulamada olağan olarak kabul eden devletin Dış İşleri Bakanlığı nezaket kuralları gereğince son çare olarak telefon iletişiminin kesilmesinin meydana gelmemesi için elinden gelen çabayı gösterir. Örneğin Almanya’da misyonun ödemediği telefon faturaları çok yüksek olmasına karşılık olarak harici çağrıların yapılması askıya alınsa bile misyonun gelen çağrılarını cevaplamasına izin verilir. Denza, **Diplomatic Law: Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations**, s.217-218.

⁵³⁶ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 27/2.

3.4.1.3.2. Diplomatik Çanta ve Diplomatik Çantanın Kötüye Kullanılması Meselesi

Diplomatik kuryenin beraberinde taşıdığı ve resmi belgeleri içeren çanta veya kolilere diplomatik çanta adı verilmektedir⁵³⁷. Diplomatik çanta, sınıflandırılmış belgeler, önemli tebliğler, kodlama ve kod çözme ekipmanları, pasaport ve devlet mühürleri gibi misyon tarafından kullanılan eşyaların güvenli ve gizli bir şekilde taşınması için tasarlanmıştır⁵³⁸. Bu bağlamda, devletlerin diplomasi temsilcilikleriyle iletişiminde en güvenli yol olarak kabul edilmektedir. İçinde bulunduğumuz teknoloji çağında birçok belge dakikalar içerisinde internet veya faks yoluyla aktarılsa bile bu durum diplomatik çantaları işlevsiz hale getirmiş değildir⁵³⁹. Günümüzde hala detaylı ve gizli belgelerin gönderilmesinde ve hassas malzemeleri göndermek amacıyla diplomatik çanta sıklıkla kullanılmaktadır⁵⁴⁰.

Diplomatik çantanın boyutuyla ilgili olarak bir sınırlama yoktur. Diplomatik çanta bir çuval, torba, zarf ya da paket olabileceği gibi haberleşme cihazları ve bilgisayarlar hatta inşaat malzemeleri gibi ağır ve büyük hacimli maddeleri taşımak için dâhi kullanılabilir⁵⁴¹. Uygulamada ise, diplomatik çantanın maksimum ağırlığı ve boyutu gibi isteğe bağlı gereksinimlerin ilgili devletler arasında anlaşma yapma yoluyla belirlenmesi eğilimi olduğu görülmektedir⁵⁴². Ancak diplomatik çantayı teşkil eden paketlerin bu niteliğini gösterir harici işaretler taşınması gerekir. Bu harici işaretler genellikle duruma göre misyonun veya Dışişleri Bakanlığının mührü olabilmektedir⁵⁴³. Harici işaretler taşımayan diplomatik çantalar ise dokunulmazlıktan yararlanamayacaktır.

⁵³⁷ Çelik, *Milletlerarası Hukuk Cilt 1*, s.530.

⁵³⁸ Chuck Ashman ve Pamela Trescott, **Diplomatic Crime: Drug, Killings, Thefts, Rapes, Slavery and other Outrageous Crimes !**, Washington D. C. : Acropolis Books Ltd., 1987, s.190.

⁵³⁹ Aust, a.g.e., s.122.

⁵⁴⁰ Gardiner, a.g.e., s.358.

⁵⁴¹ Aust, a.g.e., 122.

⁵⁴² Hans- Peter Kaul, "Couriers", Bernhard Rudolf (Ed.), **Encyclopedia of Public International Law**, 9, Amsterdam: North Holland, 1986, s.51; Örneğin İspanya, Amerika, Almanya, İtalya, Portekiz ve İngiltere ile diplomatik çantanın boyutu ile ilgili anlaşmalar yapmıştır. Bu anlaşmaya göre diplomatik çantanın ağırlığı 20 kilogramdan aşağı olmalı ve boyutu münferit olarak 60 santimetreyi aşmamalıdır. **Yearbook of the International Law Commission**, 1984, Vol. II, Part I, s.239, http://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1982_v2_p1.pdf (07.11.2016).

⁵⁴³ Sen, a.g.e., s.103-104; Genel olarak gönderen devlet, kabul eden devletin diplomatik çantanın işaretlenmesi gerekliliklerini dikkate almaktadır. Aust, a.g.e., s.122.

Diplomatik çantanın içermesi gereken maddeler konusunda ise 1961 Viyana Sözleşmesi bir sınırlama getirmiştir. Sözleşmeye göre diplomatik çantalar sadece diplomatik evrakı veya resmi maksatlar için kullanılan maddeleri ihtiva edebilir⁵⁴⁴. Bu hüküm görünüşte çok da tartışmaya açık olmayan basit bir düzenleme gibi görünmesine rağmen bu hükmün kapsamı açık değildir. Çünkü misyon tarafından gönderilen tüm yazışmalar kapalıdır bu sebeple de çantanın içindekilerinin resmi amaçlı olup olmadığının tespitinin kabul eden devletçe yapılabilmesi mümkün değildir. Bununla birlikte, diplomatik çanta olduğunu belirten işaretler taşıyan çanta yasaklanan maddeleri içerse bile bu durum uluslararası hukuk tarafından korunan statüsünü etkilemeyecektir⁵⁴⁵. Aynı doğrultuda Uluslararası Hukuk Komisyonu'na göre, diplomatik çanta resmi haberleşme dışında kullanılsa veya diplomatik kullanıma yönelik eşyaları içermese bile koruma altındadır⁵⁴⁶.

Diplomatik çantanın sahip olduğu dokunulmazlık ise mutlak bir nitelik taşımaktadır bu kapsamda diplomatik çanta açılmaz veya alıkonulamaz⁵⁴⁷. 1961 Viyana Sözleşmesi'nden önce, uluslararası örf ve adet hukuku kurallarına göre, çantada uygun olmayan içerikler bulunduğu hususunda ciddi şüpheler varsa, devletlere gönderen devletin temsilcisinin huzurunda çantayı açmak için izin verilmekteydi. Eğer temsilci bu teklifi reddederse çanta açılmadan geri gönderilebilmekteydi⁵⁴⁸. Bu uygulama günümüzde şüphe durumunda konsolosluk torbaları için de uygulanmaktadır⁵⁴⁹. Ancak Viyana Konferansında, devletler diplomatik çanta ile uyuşturucu, para, silah ve patlayıcı madde

⁵⁴⁴ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 27/4.

⁵⁴⁵ Aust, a.g.e., s.122.

⁵⁴⁶ Duxbury, a.g.e., s.2; Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun 1989'daki raporuna göre: "Diplomatik çantanın esas mahiyeti onun bu niteliğini gösterir harici işaretleri taşımasına dayanır; çantada resmi yazışma, belge veya özellikle resmi kullanıma yönelik eşyalar dışındaki nesnelerin olduğu tespit edilse dâhi, bu hala diplomatik çanta korumasını hak eder.", **Yearbook of the International Law Commission**, 1989, Vol. II, Part II, s.15-17, http://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1989_v2_p2.pdf (07.11.2016).

⁵⁴⁷ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 27/3.

⁵⁴⁸ Denza, "Diplomatic Agents and Missions, Privileges, and Immunities", s.96.

⁵⁴⁹ 1963 Viyana Konsolosluk İlişkileri Sözleşmesi madde 35/3: "Konsolosluk torbası ne açılabilir, ne de ona el konulabilir. Bununla beraber kabul eden devletin yetkili makamları, torbanın resmi yazışmalar veya münhasıran resmi kullanıma yönelmiş belgeler ve eşyalardan başka şeyler ihtiva ettiğine inanmak için ciddi nedenlere sahip oldukları takdirde, bu makamlar torbanın kendi önlerinde gönderen devletin yetkili bir temsilcisi tarafından açılmasını isteyebilirler. Eğer gönderen devletin makamları talebi reddederlerse torba çıkışı yerine geri çevrilir." ; Madde metni incelendiğinde konsolosluk torbalarına diplomatik çantaya nazaran daha kısıtlı bir koruma sağlandığı görülmektedir. Fakat uygulamada birçok devlet konsolosluk belgelerini diplomatik kurye aracılığıyla göndermektedir. Böylelikle konsolosluk torbaları diplomatik çantanın yararlandığı dokunulmazlıktan yararlanı hale gelmektedir. Gündüz Ökçün, "Konsolosluk İlişkilerinde Kolaylıklar, Ayrıcalıklar ve Bağışıklıklar", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 27(3), Eylül 1972, s.137.

taşınması yoluyla bu hakkın istismar edilebileceğinin farkında olmalarına rağmen mevcut denge güvenli haberleşme hakkını korumak lehine değiştirildi⁵⁵⁰. Çünkü devletler, kötüye kullanma tehlikesinin bilincinde olsa da diplomatik çantanın açılması hakkının, incelenmesi istenen herhangi bir çantanın şüphe zemini ileri süren resmi görevlilerce kötüye kullanılabilceğinin farkında olduklarından mutlak bir şekilde bu hakkın korunmasını tercih ettiler⁵⁵¹. Mutlak dokunulmazlıktan yana olmayan devletler, resmi amaç dışında çantanın kötüye kullanılması halinde ciddi şüphelere sahipse çantanın açılması yönünde çekinceler koymak istemişlerse de bu teklifleri diğer taraf devletlerin çoğunluğunca reddedilmiştir⁵⁵². 1961 Viyana Sözleşmesi'nin diplomatik çantanın kötüye kullanılması ile ilgili olarak getirdiği çözüm yolları ise ilgili kişiyi *persona non grata* ilan etmek veya çok olağanüstü durumlarda veya sistematik ihlallerde, diplomatik ilişkilerin bozulması ile sınırlı olacaktır.

Diplomatik çantanın dokunulmazlığının birçok kez kötüye kullanıldığı durumlarla karşılaşmıştır. Diplomatik çantanın dokunulmazlığı kimi zaman gönderen devletin yasal olmayan çıkarları, kimi zaman da çantayı taşıyan yetkililerin kişisel çıkarları lehine ihlal edilmektedir⁵⁵³. Bu gibi kötüye kullanma durumlarında diplomatik çantaların kabul eden

⁵⁵⁰ Denza, "Diplomatic Agents and Missions, Privileges, and Immunities", s.96.

⁵⁵¹ Ancak bazı devletler tasarı çalışması sırasında mutlak dokunulmazlığa karşı çıkmış ve bu andlaşma maddesinin değiştirilmesi için teklifte bulunmuştur. Örneğin Gana, çantanın kötüye kullanıldığına dair makul şüphe olması durumunda, gönderen devletin çantayı açmadan reddetme hakkının olması gerektiğini ileri sürmüştür. Benzer şekilde Birleşik Arap Devletleri ve İngiltere de çantanın yasal olarak içermesi gereken maddeler dışında şeyleri içerdiğine dair ciddi şüpheler varsa bu çantanın reddedilebilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. İleri sürülen değişiklik teklifleri için bkz: United Nations Conference on Diplomatic Intercourse and Immunities, **A/CONF.20/14/Add.I**, s.42, http://legal.un.org/diplomaticconferences/diplintercourse-1961/vol/english/vol_II_e.pdf (26.10.2016).

⁵⁵² Özellikle bazı Arap Devletleri Sözleşmeyi imzalarken veya sözleşmeye katılırken, diplomatik çantaya tanınan dokunulmazlığın sınırlandırılması yönünde 27. maddeye çekince koymak istemişlerdir. Kuveyt 1969'da, Libya 1977'de, Suudi Arabistan 1981'de ve Yemen Arap Cumhuriyeti 1986'da, diplomatik çantanın 27/4 kapsamındaki maddeleri içermemesi yönünde ciddi şüphe olması durumunda çantanın diplomatik temsilcinin önünde açılmasının teklif edilebileceği ve eğer bu teklif reddedilirse çantanın gönderildiği yere iade edilmesi gerektiği yönünde çekince ileri sürülmüştür. Fakat bu çekincelere diğer taraf devletlerin çoğunluğu tarafından itiraz edilmiştir. Bütün çekinceler ve bunlara yapılan itirazların tam metni için bkz: Multilateral Treaties Deposited with the Secretary-General, Status as at 31 December 1996, **ST/LEG-SER E/15** ; <https://treaties.un.org/doc/source/publications/MTDSG/1996-english.pdf> (07.11.2016).

⁵⁵³ Pazarcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri 3. Kitap**, s.101; Diplomatik çantanın kötüye kullanılması yaygın olarak uyuşturucu kaçakçılığı hadiselerinde yaşanmaktadır. Özellikle diplomatik çantayı taşıyan yetkililerin kişisel kazanç sağlamak amacıyla uyuşturucu kaçakçılığı yaptığı görülmüştür. Örneğin Hindistan Yeni Delhi'deki Belçika Büyükelçiliği'nde müsteşar olarak görevli Ludovicos Vastenavondt böyle bir olaya karışmıştır. 25 Mayıs 1985'te diplomatik çanta taşıyan Vastenavondt Newyork'taki Kenndy Havaalanına geldi. Bir otele ilerledikten sonra onu bekleyen bir adama çantayı verdi. Çanta, değeri 40.000.000 ABD Dolarını aşan eroin içermekteydi. Vastenavondt, kurye ücretini toplamak için

devletin Dışişleri Bakanlığı'nın izni ve ilgili misyon şefinin huzurunda açıldığı örneklerle rastlanmıştır⁵⁵⁴. İnsan hayatının veya ulusal güvenliğin korunması düşüncesinden hareketle, gönderen devletin itirazlarına karşı diplomatik çantanın açıldığı nadir vakalara rastlanılmaktadır. Devletler bu tür önlemler almaya diplomatik çantanın meşru amaca aykırı kullanıldığına ve kabul eden devletin çıkarları zararına kullanılmakta olduğuna dair çok ciddi şüphe olduğu zaman yönelmektedir⁵⁵⁵. Diplomatik çantanın açılması özellikle insan hayatının söz konusu olduğu insan kaçakçılığı, cesedin varlığı veya patlayıcı maddelerin bulunduğu yönünde çok güçlü deliller olması durumunda ortaya çıkmaktadır⁵⁵⁶.

Diplomatik çantanın kötüye kullanılması hadiselerinden en bilindik olanlarından bir tanesi hiç şüphesiz ki Eski Nijerya Ulaştırma Bakanı Umaru Dikko'nun kaçırılma hadisesidir. Dikko bakanlığını yaptığı hükümetin 31 Aralık 1983'te bir darbe ile devrilmesinden sonra yeni kurulan rejimin yolsuzluk iddialarıyla suçlanmış ve hakkında bir yakalama emri çıkartılmıştır. Suçlamaları reddeden Dikko ülkesinden kaçarak Londra'ya sığınmıştır. Dikko 5 Nisan 1984'te evinden kaçırılarak bayıltılmış ve bir kutunun içine koyulmuştur. Bu kutu Nijerya diplomasi temsilcisi eşliğinde Nijerya'ya giden bir uçağa yerleştirilmek üzere İngiltere Stansted Havaalanına getirilmiştir. Havaalanı gümrük görevlileri kutudan gelen tıbbi kokuyu fark etmişler ve kutunun üzerinde bulunması gereken diplomatik çanta olduğunu gösterir harici işaretleri taşıması sebebiyle kutuyu açmışlardır. Böylelikle Dikko bir kaçırılma teşebbüsünden kurtarılmıştır⁵⁵⁷.

diğer gece aynı otele döndüğünde yakalandı. Vastenavondt'un eroini teslim ettiği kişinin ise ABD Uyuşturucu ile Mücadele ajanı olduğu ortaya çıktı. Ashman ve Trescott, a.g.e., s.165-166.

⁵⁵⁴ Sen, a.g.e., s.104; Diplomatik çantaya tanınan dokunulmazlığın kötüye kullanma şüphesi durumunda ihlal edilmesinin yanında bu dokunulmazlığın kullanılmasının kabul eden devlet tarafından geçici olarak ertelendiği olaylar da mevcuttur. Örneğin Fransız Hükümeti, banknotların değiştirilmesi sırasında, 4 Haziran – 16 Haziran 1945 tarihleri arasında şifre ve diplomatik çanta kullanmayı yasaklamıştı. Eroğlu, a.g.e., s.296.

⁵⁵⁵ Sen, a.g.e., s.104.

⁵⁵⁶ Aust, a.g.e., s.123.

⁵⁵⁷ Bruce Weber, "Umaru Dikko, Ex-Nigerian Official Who Was Almost Kidnapped, Dies", 08 July 2014, <https://www.nytimes.com/2014/07/08/world/africa/umaru-dikko-ex-nigerian-official-who-was-almost-kidnapped-dies.html> (29.10.2016) ; Olayın meydana gelişi ve sonrasında yaşananlar ilgili olarak ayrıntılı bilgi için bkz: Adeoye Akinsanya, "The Dikko Affair and Anglo- Nigerian Relations", **International and Comparative Law Quarterly**, 34(3), July 1985, s.602-609; Nijerya, Dikko'nun kaçırılma olayıyla bir bağlantısı olmadığını iddia etse de İngiltere ile arasında meydana gelecek diplomatik krizi önleyememiştir. İngiltere ve Nijerya arasındaki diplomatik ilişkiler bu olaydan sonra iki yıl süre ile askıya alınmıştır. The Telegraph, "Umaru Dikko – obituary", 01 July 2014, <http://www.telegraph.co.uk/news/obituaries/10938453/Umaru-Dikko-obituary.html> (29.10.2016).

Diplomatik çantanın sahip olduğu dokunulmazlığın kötüye kullanılması hadiselerinin artması sonucu dokunulmazlığın kapsamına ilişkin tartışmalar yaşanmaya başlamıştır. Bu doğrultuda, kötüye kullanma şüphesi durumunda açma veya alıkoymayı içermeyen diplomatik çantanın elektronik görüntülenmesinin yasal olup olmadığı sorusu ortaya çıkmıştır⁵⁵⁸. Uygulamada kimi devletler kuşkulu durumlarda çantayı patlayıcı madde, metal veya uyuşturucu madde bulunduğunu göstermek için tasarlanmış dedektör cihazlarına tutabildiği eğer bir şüphe olduğu açığa çıkarsa da çantayı taşımayı reddettiği durumlara rastlanmaktadır⁵⁵⁹. Doktrinde oluşan bir görüşe göre, 1961 Viyana Sözleşmesi görüntüleme konusunda bir hüküm ihtiva etmediğinden bu method 27. maddeye aykırı olarak değerlendirilmeyebilir, çünkü bu işlemde çanta açılmaz veya alıkonulmaz⁵⁶⁰. İlk bakışta çanta açmayan veya alıkoymayan metal dedektörler veya elektronik tarama yöntemlerinin dünya çapında bir problem olan diplomatik çantanın kötüye kullanılması meselesine basit bir çözüm getiriyor gibi görülmektedir⁵⁶¹. Ancak genel uluslararası uygulamada çantalar izin almadan görüntülenmez ve birçok devlet çantalarının görüntülenmesine kesinlikle izin vermez⁵⁶². Çünkü modern görüntüleme methodları, belgeleri okuma ve şifreleme ekipmanları gibi özelliklere sahip olduğundan çantanın içindekilerin güvenliğini tehlikeye atmaktadır⁵⁶³. Bu özelliğe sahip bir görüntüleme cihazının kullanılması ise diplomatik çantayı açmak ve içindekileri incelemekle eşdeğer olacaktır. Böylelikle de görüntüleme cihazlarının kullanımı haberleşme dokunulmazlığının ihlalini teşkil etmiş olacaktır. Ancak elektronik tarama, izinsiz olmamak ve taşınan maddenin içindeki bilgileri açığa çıkarmamak kaydıyla gerçekleştirildiğinde bazı

⁵⁵⁸ Shaw, a.g.e., s.760; İngiltere özellikle, diplomatik çantanın uyuşturucu ticareti veya terörist saldırılar için malzeme taşımamanın bir formu olarak kötüye kullanılması olaylarından sonra, çantanın kötüye kullanıldığına dair güçlü şüphe olması durumunda görüntülenmesine yönelik karar almıştır. Ian Brownlie, **Principles of Public International Law**, 7. Edition, Oxford: Oxford University Press, 2008, s.35; Yine bu doğrultuda İtalya Hükümeti, Ekim 1986 ve Mart 1987’de, terörist saldırılara karşı korunmak için, bütün yabancı büyükelçiliklere bagajların kaçak mal taşımadığından emin olmak için gümrük görevlilerinin bagajları X-ray cihazlarından geçirme hakkını saklı tuttuğunu belirten bir bildirim göndermiştir. Linda S.Frey ve Marsha L. Frey, **The History of Diplomatic Immunity**, Columbus, Ohio; Ohio State University Press, 1999, s.495; Görüldüğü üzere devletler diplomatik çantanın yasal olmayan amaçlar için birer kalkan olarak kullanılması karşısında özellikle terörist saldırılara karşı ulusal güvenliği sağlamak amacıyla diplomatik çantanın mutlak dokunulmazlığından ayrılan önlemler almışlardır.

⁵⁵⁹ Roberts, a.g.e., s.117.

⁵⁶⁰ Denza, “Diplomatic Agents and Missions, Privileges, and Immunities”, s.96.

⁵⁶¹ Christine M. Nelson, “Opening” Pandora’s Box: The Status of the Diplomatic Bag in International Relations”, **Fordham International Law Journal**, 12(3), 1988, s.494; Nelson’a göre devletlerin diplomatik çantanın dokunulmazlığını kötüye kullanmasını engellemek amacıyla diplomatik çantanın statüsünün yeniden ele alınması gerekmektedir. Nelson, a.g.e., s.495.

⁵⁶² Denza, “Diplomatic Agents and Missions, Privileges, and Immunities”, s.96.

⁵⁶³ Roberts, a.g.e., s.118.

durumlarda kabul edilebilir. Örneğin uyuşturucu madde tespit etmek için narkotik köpeği kullanmak veya radyoaktivite dedektörü kullanmak bu kapsamda değerlendirilebilir⁵⁶⁴.

Sonuç olarak elektronik görüntüleme konusunda 1961 Viyana Sözleşmesi'nde herhangi bir hüküm yoktur⁵⁶⁵. Bu sebeple, öğretilerde elektronik görüntüleme yönteminin kabul edilebilirliğine ilişkin bir düşünce oluşmuştur⁵⁶⁶. Ancak, bu konuda devletlerin uygulamaları farklı olduğundan örf ve adet kuralı anlamında tam bir uyuşma sağlandığı söylenemez⁵⁶⁷.

Diplomatik çantanın kötüye kullanılması üzerindeki endişe, reform çağrılarına yol açmıştır. Bu çağrılar üzerine Uluslararası Hukuk Komisyonu, BM Genel Kurulu tarafından 1977'de bu konuda bir protokol hazırlamakla görevlendirilmiştir. Bunun üzerine Uluslararası Hukuk Komisyonu 1989 yılında diplomatik haberleşme konusunda kapsamlı bir düzen oluşturmaya yönelik ve çok taraflı bir andlaşmanın temelini oluşturabilecek bir tasarı çalışması hazırlamıştır⁵⁶⁸. Bu hususta 1989 yılında Uluslararası Hukuk Komisyonu tarafından hazırlanan ancak henüz sözleşme olarak kabul edilmemiş Diplomatik Kurye ve Çantanın Statülerine İlişkin Tasarı Maddeleri kabul edilmiştir⁵⁶⁹. Buna göre diplomatik çanta nerede olursa olsun dokunulmazdır ve doğrudan veya elektronik ya da diğer teknik cihazlarla aramadan muaf tutulacaktır⁵⁷⁰. Bu hüküm dikkate alındığında Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun genel kural olarak diplomatik çantanın mutlak dokunulmazlığını kabul ettiğini ve diplomatik iletişim için korumanın artırılmasını tercih etmiş olduğu anlaşılmaktadır⁵⁷¹. Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun konuya ne kadar açıklık getirdiği

⁵⁶⁴ Aust, a.g.e., s.124.

⁵⁶⁵ Viyana Sözleşmesi'nin yapıldığı 1961 yılında, X ışınları ya da ultrason veya radyoaktivite dedektörleri kullanılarak tarama yapmak hem teknik olarak mümkün hem de yaygın olan bir uygulama değildi. Aust, a.g.e., s.123; Yani Sözleşmede elektronik görüntüleme konusunda bir hüküm bulunmamasının sebebi bilinçli bir susmadan ziyade dönemin şartlarının bu teknikten uzak olmasından kaynaklanmaktadır.

⁵⁶⁶ Denza, "Diplomatic Agents and Missions, Privileges, and Immunities", s.96.

⁵⁶⁷ Reçber, a.g.e., s.53.

⁵⁶⁸ Martin Dixon, **Textbook on International Law**, 7. Edition, Oxford: Oxford University Press, 2007, s.202.

⁵⁶⁹ Draft Articles on the Status of the Diplomatic Courier and the Diplomatic Bag not Accompanied by the Diplomatic Courier and Draft Optional Protocols, 1989, **Yearbook of the International Law Commission**, 1989, Vol. II, Part 2, s.42. http://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1989_v2_p2.pdf (23.10.2016).

⁵⁷⁰ Diplomatik Kurye ve Çantanın Statülerine İlişkin Tasarı Maddeleri madde 28/1.

⁵⁷¹ Komisyonun bazı üyeleri elektronik cihazlarla diplomatik çantaların incelenmesinin, diplomatik iletişimin güvenli bir şekilde korunması ve çantanın kötüye kullanımının önlenmesi arasındaki en iyi çözüm olduğunu ileri sürmüştür. Ancak komisyon üyelerinin çoğunluğu tarafından elektronik inceleme kabul edilmemiştir. Örneğin Sudandan Mr. El Rashed Mohamed Ashmed görüntülemenin aramanın bir

hususunu ise tartışmalıdır⁵⁷². Bu taslak maddelerin özellikle diplomatik çantaların kötüye kullanılmasıyla ilgili meşru kaygılara bir cevap verememesi ise hiç şüphesiz ki çok büyük bir eksiklik⁵⁷³. Bu taslak maddelerinin uluslararası hukuk açısından bir bağlayıcılığı olmaması yanında devletler tarafından sözleşme olarak kabul edilip edilmeyeceğini de zaman gösterecektir⁵⁷⁴.

3.4.1.3.3. Diplomatik Kurye

Diplomatik kurye, gönderen devlet hükümeti ile devletin yabancı ülkedeki diplomatik temsilcilikleri arasında resmi evrak veya malzeme götürmekle görevlendirilen kimsedir⁵⁷⁵. Statüsünü ve diplomatik çantayı teşkil eden paketlerin sayısını belirten bir resmi belge taşıyacak olan diplomatik kurye, görevlerinin ifasında kabul eden devlet tarafından korunacaktır⁵⁷⁶. Ancak kuryenin şahsi çantası, hiçbir özel statüye sahip değildir bu sebeple şahsi çanta incelenebilir ve hatta el konulabilir⁵⁷⁷.

Diplomatik kurye şahsi dokunulmazlıktan yararlanır ve hiçbir şekilde tutuklanamaz veya gözaltına alınamaz⁵⁷⁸. Kuryelere dokunulmazlık verilmesi, diplomatik çantaların herhangi bir engel olmadan taşınmasının temin edilebilmesi için gereklidir⁵⁷⁹.

formunu oluşturduğu ve böylece yalnızca gönderen devletin izni ve onun yetkilendirilmiş ajanının huzurunda buna izin verilebileceğini belirtmiştir. İspanyol Lacleta Munoz ve Arjantinden Barbazo, teknolojinin hızlı gelişmesi bağlamında, elektronik izlemenin diplomatik çanta içindeki belgeleri okumak için kullanılabileceği endişesini belirtmiştir. Son olarak Zaire'den Mr. Balanda ise elektronik görüntülemenin gelişen ülkeler için bir dezavantaj olacağını çünkü bu devletler bu tür cihazları karşılıklı olarak kullanma çabasında sıklıkla başarısız kalacağını belirtmiştir. Summary Records of the 1907 th meeting, U.N. Doc. A/CN.4/SER.A/1985, Yearbook of The International Law Commission, Vol. I, 1985, http://legal.un.org/docs/?path=../ilc/documentation/english/summary_records/a_cn4_sr1907.pdf&lang=E FS (14.05.2017)

⁵⁷² Shaw, a.g.e., s.761.

⁵⁷³ John O'Brian, **International Law**, United Kingdom: Cavendish Publishing, 2001, s.308.

⁵⁷⁴ Taslak maddelerine ilişkin olarak devletler farklı tutumlar sergilemeye başlamıştır. Örneğin İngiltere, sıkı dokunulmazlık kuralına karşıdır ve "talep veya geri gönderme" yaklaşımını tercih etmektedir. Bu sebeple 28. maddenin yeniden müzakere edilmesini önermiştir. Dixon, a.g.e., s.202.

⁵⁷⁵ Çelik, **Milletlerarası Hukuk Cilt 1**, s.530; Ahmet Emin Dağ, **Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü**, Gözden Geçirilmiş 3. Basım, İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları, 2009, s.153.

⁵⁷⁶ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 27/5.

⁵⁷⁷ Aust, a.g.e., s.124.

⁵⁷⁸ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 27/5; Diplomatik kuryelerin, kişisel dokunulmazlıklardan yararlanması ve korunması ilkesi kabul edilmekle birlikte, bu dokunulmazlığın kapsamı ve korumanın niteliği ile ilgili devlet uygulamalarında farklı bir eğilim vardır. Örneğin birçok alıcı devlette diplomatik kurye genel olarak, nezaket ve karşılıklık temelinde, kişisel muayeneden muaftır ve gümrük vergisi veya ithal ürünler için benzer ücretler ödemezler ayrıca kişisel bavulları da genellikle denetimden geçmez. Kaul, a.g.e., s.50.

⁵⁷⁹ Roberts, a.g.e., s.119.

Gönderen devlet sürekli görev yapacak diplomatik kurye yetkilendirebileceği gibi geçici görevler için “*ad hoc*” diplomatik kuryeler tayin edebilir⁵⁸⁰. 27. maddenin 5. fıkrasının hükümleri, kuryenin uhdesindeki diplomatik çantayı alıcısına temin etmesi üzerine aynı fıkra da öngörülen bağışıklıkların sona ermesi kaydıyla bu durumlarda da uygulanacaktır⁵⁸¹. Sürekli kuryelerle *ad hoc* kuryeler arasındaki en önemli fark ikinciye tanınan dokunulmazlığın süresi çok kısıtlıdır; *ad hoc* kurye diplomatik çantayı alıcısına teslim ettiğinde kendisine tanınan dokunulmazlığın uygulanması son bulur.

Diplomatik çanta her zaman diplomatik kurye vasıtasıyla taşınmaz. Bazı durumlarda diplomatik çanta, müsaade olunan bir giriş limanına inecek bir ticari uçağın kaptanına emanet edilebilir. Kaptana çantayı teşkil eden paketlerin sayısını belirten resmi bir belge verilmekle beraber kendisi diplomatik kurye sayılmaz. Bu kişiler herhangi bir yasal koruma veya dokunulmazlığa sahip değildir. Kabul eden devlet sadece çantanın dokunulmaz olmaya devam etmesi için çantanın doğrudan ve serbest bir şekilde teslimini sağlamakla yükümlüdür⁵⁸². Bu sebeple kabul eden devlet, gönderen devletin misyon üyelerine uçağın kaptanından diplomatik çantayı doğrudan doğruya ve serbestçe almak için giriş izin vermelidir⁵⁸³.

Uygulamada diplomatik çantaya bir kuryenin eşlik etmediği diğer durumlarda çanta posta yoluyla veya diğer ulaşım araçlarıyla gönderilebilir. Eğer olağan kullanım şartlarına uyuyorsa bu çanta da dokunulmaz olacaktır⁵⁸⁴.

Diplomatik kurye veya çantanın transit olarak geçtiği üçüncü devletler, kabul eden devletin uymakla yükümlü olduğu koruma ve dokunulmazlık kurallarının aynısını sağlamakla yükümlüdür⁵⁸⁵. Ayrıca taşıma araçlarının bozulması veya doğal afetler gibi *force majeure* veya arizi olaylar sonucunda diplomatik kurye veya diplomatik çanta normal güzergâhından sapmak zorunda kalabilir. Bu olaylar sonucunda da diplomatik kurye veya

⁵⁸⁰ Profesyonel diplomatik kuryeler, yaygın uygulamaya göre, genellikle gönderen devletin Dışişleri Bakanlığının, sürekli olarak kendisine özel görevler verilen bunun için eğitim almış resmi görevlisi olmaktadır. *Ad hoc* kuryeler ise genellikle başka nedenlerle yolculuk yapan gönderen devletin resmi görevlisi olmaktadır. Kaul, a.g.e., s.50.

⁵⁸¹ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 27/6.

⁵⁸² Kaul, a.g.e., s.51.

⁵⁸³ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 27/6.

⁵⁸⁴ Kaul, a.g.e., s.51.

⁵⁸⁵ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 40/3.

çanta, transit devlet olarak öngörülmemiş bir devletin topraklarında bir süre kalabilir. İşte bu durumda da zorunlu olarak bulunan bu devletler de transit geçilen devletlerin yükümlü olduğu kurallara bağlıdır⁵⁸⁶.

3.4.1.4. Elçiliğin Vergi ve Gümrük Ayrıcalığı

1961 Viyana Sözleşmesi'nin 23. maddesi uyarınca, gönderen devletin diplomatik misyonu, yerine getirilen belirli hizmetlerin bedeli olan ödemelerin dışında, ister malik ister kiracı olsun misyon binaları bakımından bütün milli, bölgesel veya yerel vergi ve resimlerden bağıstıktır. Bahsi geçen vergiden bağıstıklık, gönderen devlet veya misyon şefi ile sözleşme yapan şahısların kabul eden devletin kanununa göre ödemeleri gereken vergi ve resimlere uygulanmaz⁵⁸⁷. Örneğin, binanın kiralanması durumunda bina sahibi ile sözleşme yapılması ve verginin ona yükletilmesi durumunda vergi bağıstıklığı öne sürülemeyecektir⁵⁸⁸. Ayrıca resmi görevlerinin ifası sırasında diplomatik misyon tarafından tahsil olunan harç ve ücretler, her türlü vergi ve resimden bağıstıktır⁵⁸⁹.

Türk Hukuku açısından diplomatik misyonların sahip olduğu vergi ayrıcalığı çeşitli kanunlarda yer almaktadır. 29.07.1970 tarih ve 1319 sayılı Emlak Vergisi Kanunu'nun 4. maddesinin I bendine göre *kiraya verilmemek koşuluyla yabancı devletlere ait olup elçilik ve konsolosluk olarak kullanılan binalar ile elçilerin ikametine mahsus binalar ve bunların müstemilatı (karşılıklı olmak şartıyla) ve merkezi Türkiye'de bulunan milletlerarası kuruluşlara, milletlerarası kuruluşların Türkiye'deki temsilciliklerine ait binalar emlak vergisinden bağıstıktırlar*⁵⁹⁰.

Diğer yandan 26.05.1981 tarihli ve 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu'nun 100. maddesi uyarınca diplomasi temsilcilikleri ve temsilcileri karşılıklılık koşuluyla belediye vergilerinden muaftırlar⁵⁹¹. Ayrıca 18.02.1963 tarihli ve 197 sayılı Motorlu Taşıtlar

⁵⁸⁶ Kaul, a.g.e., s.51-52.

⁵⁸⁷ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 23/2.

⁵⁸⁸ Pazarcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri 3. Kitap**, s.104.

⁵⁸⁹ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 28.

⁵⁹⁰ 1319 Sayılı Emlak Vergisi Kanunu, **T. C. Resmi Gazete**, 13576, 11 Ağustos 1970.

⁵⁹¹ 2464 Sayılı Belediye Gelirleri Kanunu, **T. C. Resmi Gazete**, 17354, 29 Mayıs 1981.

Kanunun 4/b maddesi uyarınca elçiliklerin taşıtları karşılıklı olmak şartıyla taşıtlar vergisinden bağıstıktır⁵⁹².

Diplomasi temsilcilikleri vergi ayrıcalığında olduğu gibi geniş kapsamlı gümrük ayrıcalığından yararlanmaktadır. Kabul eden devlet, iç mevzuatına uygun olarak, diplomasi temsilciliklerinin resmi kullanımına ait maddelerin girişine izin verir ve depolama, taşıma ve benzeri hizmetlere ait ücretler dışında, bunlara bütün gümrük vergileri, resimleri ve ilgili ücretlerden bağıstıklık tanır⁵⁹³.

Türk hukukunda diplomatik eşyanın gümrük vergilerinden muaf tutulmasına ilişkin düzenleme 27.10.1999 tarihli ve 4458 sayılı Gümrük Kanununda yer almaktadır⁵⁹⁴. Gümrük Kanunu'nun 167/2 maddesi gereğince, karşılıklılık esasına göre ithal edilen diplomatik eşya gümrük vergilerinden muaftır.

3.4.2. Diplomasi Temsilcileri ve Görevlileri Bakımından

3.4.2.1. Kişi Dokunulmazlığı

Diplomasi temsilcilerinin kişi dokunulmazlığı diplomasi hukukunun en temel ilkelerindendir⁵⁹⁵ ve diplomasi temsilcilerinin görevini yapabilmesi için birinci planda dikkate alınması gereken bir kuraldır⁵⁹⁶. 1961 Viyana Sözleşmesi'ne göre diplomatik ajanın şahsi dokunulmazlığı vardır. Hiçbir şekilde tutuklanamaz veya gözaltına alınamaz.

⁵⁹² 197 Sayılı Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu, **T. C. Resmi Gazete**, 11342, 23 Şubat 1963.

⁵⁹³ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 36/1-a.

⁵⁹⁴ 4458 Sayılı Gümrük Kanunu, **T. C. Resmi Gazete**, 23866, 4 Kasım 1999.

⁵⁹⁵ Denza'ya göre, diplomasi temsilcilerinin kişi dokunulmazlığı kesinlikle var olan en eski diplomatik hukuk kuralıdır. Her nerede olursa olsun farklı devletlerin uluslararası toplulukları birbirlerine elçiler gönderip kabul etmişlerdir ve bu kişileri de din veya gelenek uyarınca her zaman özel olarak korumuşlardır. Eski Yunan Kent Devletleri arasında, Roma İmparatorluğu kurulmadan önceki Akdeniz Toplulukları arasında haberciler savaşta korunmuş ve elçiler ise barış zamanında evrensel olarak kutsal ve dokunulmaz sayılmıştır. Denza, **Diplomatic Law: Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations**, s.256.

⁵⁹⁶ Eroğlu, a.g.e., s.294; Kişi dokunulmazlığının son derece önemli bir ayrıcalık olduğu çok eski zamanlardan beri yargı kuruluşları tarafından da kabul görmüştür. Örneğin *Cf. Respublica v. De Longchamps* davasında kişi dokunulmazlığının önemi şu şekilde ifade edilmiştir: "Bir devlet temsilcisinin kişiliği dokunulmaz ve kutsaldır. Her kim ona karşı bir saldırıda bulunursa, sadece temsil ettiği hükümdara karşı bir hakarete bulunmuş olmaz, ayrıca ulusların refahını ve güvenliğini de zedelemiş olur; o bütün dünyaya karşı bir suç işlemekle suçludur". Hardy, a.g.e., s.52.

Kabul eden devlet diplomatik ajana gereken saygıyı göstermeli ve şahsına, özgürlüğüne ve onuruna yönelik herhangi bir saldırıyı önlemek için uygun tüm önlemleri almalıdır⁵⁹⁷.

1961 Viyana Sözleşmesi'nin kişi dokunulmazlığını düzenleyen hükmünden bu dokunulmazlığın iki yönü olan bir kavram olduğu görülmektedir. İlk olarak kabul eden devlet diplomasi temsilcilerine karşı belli davranışlardan kaçınmakla yükümlüdür. Bu kapsamda diplomasi temsilcisi tutuklama, alıkonulma, alkol muayenesinden geçme veya diğer örneklerin alınması gibi herhangi bir zorlama eyleminden bağışık tutulmalıdır⁵⁹⁸.

Dokunulmazlığın ikinci yönü ise bu kişilerin özel bir koruma rejiminden yararlanmasının sağlanmasına yöneliktir. Buradaki korumanın seviyesi tehdidin derecesi ile orantılı olmalıdır⁵⁹⁹. Devletin bu kapsamda pozitif yükümlülüğü vardır; diplomasi temsilcilerine saygılı davranmalı ve onları diğerlerinin fiziksel müdahalelerinden korumalıdır⁶⁰⁰. Bu konudaki yükümlülüklerini yerine getirmiş olmanın kanıtı olarak, bazı devletler diplomatlara karşı suç işleyen kişilerin ağır cezalara tabi olduğu yasalar kabul etmişlerdir⁶⁰¹. Ancak, buna rağmen, diplomatlara fiziksel zarar verenlere özellikle ağır cezalar öngören ulusal yasalar yapılması gerektiğine dair bir uluslararası yükümlülük bulunmamaktadır⁶⁰². İngiltere'de, diğer birçok ülkenin aksine, diplomasi temsilcilerine karşı işlenen suçlarla ilgili ayrı bir yasa veya özel ceza hükmü yoktur⁶⁰³; bu kapsamda bu düzenlemelerin olmaması İngiltere'nin uluslararası sorumluluğuna yol açmaz.

Diplomasi temsilcilerinin sahip olduğu kişi dokunulmazlığı, yalnızca fiziksel saldırı eylemlerine yönelik bir koruma sağlanması ile sınırlı değildir. Ayrıca kabul eden devlet onura yönelik bir saldırı varsa bunu da önlemek ile yükümlüdür. 29. madde tarafından sağlanan koruma onura saldırı kavramını yalnızca fiziksel saldırı olgusuyla sınırlı tutmamıştır; sözlü, taciz edici ve aşağılayıcı materyallerin yayınlanması da bu kapsamda değerlendirilir. Ancak günümüzdeki eğilim, diplomasi temsilcisinin onurunun korunması ile bireylerin temel hakları bu kapsamda da ifade özgürlüğü karşı karşıya geldiğinde

⁵⁹⁷ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 29.

⁵⁹⁸ Denza, "Diplomatic Agents and Missions, Privileges and Immunities", s.97.

⁵⁹⁹ Denza, "Diplomatic Agents and Missions, Privileges and Immunities", s.97.

⁶⁰⁰ Denza, **Diplomatic Law: Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations**, s.258.

⁶⁰¹ Hardy, a.g.e., s.52.

⁶⁰² Hardy, a.g.e., s.52.

⁶⁰³ Denza, **Diplomatic Law: Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations**, s.262.

birincisine mutlak bir üstünlük tanınmaması yönündedir⁶⁰⁴. Örneğin İngiliz Temyiz Mahkemesi *Aziz v. Aziz and The Sultan of Brunei* kararında⁶⁰⁵ devletlerin bireylerin yurtdışındaki devlet başkanlarına hakaret etmelerini önlemek için adımlar atmalarını gerektiren bir uluslararası hukuk kuralının varlığını destekleyecek yeterli materyal bulunmadığına işaret etmiştir⁶⁰⁶. Denza'ya göre bu karar tüm ayrıcalıkları ve dokunulmazlıkları, uluslararası ilişkilerin verimli bir şekilde yürütülmesini sağlamak için gerekli olanla sınırlamak ve bunlar, başkanlarının temel haklarına aykırılık teşkil ettiğinde bunları özel bir dikkat göstererek sınırlandırma modern eğilimi ile uyumludur⁶⁰⁷.

1961 Viyana Sözleşmesi'nin lafzından kişi dokunulmazlığının tam ve mutlak olduğu bu dokunulmazlığa bir istisna getirilmediği sonucuna ulaşılmaktadır. Fakat öğretide meşru müdafaa temelinde veya insan yaşamını koruma görevinin ağır bastığı durumlarda bu kurala istisna getirilebileceği ileri sürülmektedir⁶⁰⁸. Bu kabul birçok yazar tarafından

⁶⁰⁴ Gardiner'e göre, bu husus diplomatların konumun algısındaki değişimi yansıtır. Bireylerin bir devlete yönelik uluslararası eleştirilerini ortaya koymasını kısıtlamayı haklı kılmak artık daha zordur. Bunun diplomatik işlevin korunması ihtiyacına karşı dengelenmesi gerekmektedir. Bu dengeleme artık, uluslararası insan hakları hususunu hesaba katmak zorundadır. Gardiner, a.g.e., s.355.

⁶⁰⁵ Davanın detayları ise kısaca şöyledir: Sultan'ın eski karısı Meryem Aziz, 2003 yılında Aviva Amir isimli falcı bir kadınla tanıştı. Amir, daha sonra Meryem Aziz'i telefonla arayarak Aziz isimli bir erkekle tanıştırdı. Takip eden aylarda Bayan Aziz, telefonda tanıştığı bu kişiye iki milyon sterlin para gönderdi. Bayan Aziz on ay sonra bu kişiyle henüz tanışmadığından şüphelendi ve aslında telefonda kişinin sesini değiştiren falcı kadın olduğu ortaya çıktı. Bayan Amir, Bayan Aziz'in açtığı dava ile ilgili olarak Sultan Aziz'in temsilcisini, davanın geri alınmaması durumunda, Sultanın evliliği hakkında utanç verici ayrıntıları ortaya koymakla tehdit etti. Richard Edwards, "Sultan of Brunei's ex-wife and the £2m con", 12 July 2007, <http://www.telegraph.co.uk/news/uknews/1557227/Sultan-of-Bruneis-ex-wife-and-the-2m-con.html> (07.02.2017).

⁶⁰⁶ *Aziz v Aziz and Sultan of Brunei* (2007) EWCAN Civ 712 (11 July 2007), para 93, <http://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Civ/2007/712.html> (08.02.2017); Benzer şekilde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de *Colombani ve Diğerleri/Fransa* davasında yabancı devlet başkanlarına yönelik hakaret fiilleri bakımından, ayrı bir düzenleme yapılmasını ve daha ağır ceza belirlenmesini, Sözleşme'ye aykırı bulmuştur. Mahkeme, yabancı devlet başkanlarına sahip olduğu fonksiyon veya statülerinden dolayı eleştirilerden korunmak için özel bir yasal statü verilmesini modern uygulamalar ve siyasi konseptlerle uzlaştırılamayacak kadar özel bir imtiyaz olarak kabul etmiş ve diğer devletlerin liderleriyle güvene dayalı dostane ilişkileri sürdürmek için her devletin sahip olduğu açık çıkar ne olursa olsun, böyle bir ayrıcalığı bu hedefe ulaşmak için gerekli olanın üzerinde bulmuştur. *Case of Colombani and Others v. France*, Appl. No. 51279/99, 25. 06. 2002, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60532> (08.02.2017); Her ne kadar bu kararlar devlet başkanlarına yönelik olarak verilmiş olsa da diplomasi temsilcileri için de benzeşim yoluyla uygulanabilecektir.

⁶⁰⁷ Denza, **Diplomatic Law: Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations**, s.264.

⁶⁰⁸ Uluslararası Hukuk Komisyonu da andlaşmanın tasarı görüşmesinde meşru müdafaa temelinde kişi dokunulmazlığına istisna getirilebileceğini şu şekilde belirtmiştir: "Dokunulmaz olmak, diplomatik ajanı doğrudan zorlama anlamına gelebilecek belli tedbirlerden muaf tutmak demektir. Bu ilke meşru müdafaa durumunu veya istisnai hallerde diplomatik ajanı suç işlemekten önlemek için alınan tedbirleri dışlamak değildir". **Yearbook of the International Law Commission 1957**, Vol. I, s.209-210, http://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1957_v1.pdf (08.02.2017); Ancak bu öneri tartışma olmadan reddedildi. Çünkü meşru müdafaa ilkesinin istisna olarak kabulü, bu ilkenin andlaşmanın diğer maddelerine de uygulanabilir olup olmadığına ilişkin bir belirsizliğe yol açacağı

benimsendiği gibi Uluslararası Hukuk Komisyonu açıklamalarıyla da kabul edilmiş bulunmaktadır. Benzer doğrultuda Uluslararası Adalet Divanı, *Tahran Rehinelere* davasında, dokunulmazlık prensibine riayetin diplomatik ajanın bir saldırı veya suç işlerken yakalanmaması anlamına gelmeyeceğini, kabul eden devletin polisi tarafından muayyen suçun ifasının önlenmesi amacıyla tutuklanabileceğini belirtmiştir⁶⁰⁹. Meşru savunma temelinde, suçüstü durumlarında fiilin sonuçlanmasını engellemek, suçun tekrarına yer vermemek ve delilleri toplayabilmek amacıyla diplomasi temsilcisinin kısa süreli olarak tutuklanabileceği öğretinin bir bölümü tarafından da kabul edilmektedir⁶¹⁰. Ayrıca, öğreti alkollü araç kullanmakta ısrar eden diplomasi temsilcisinin bundan alıkonulabileceğini kabul etmekte⁶¹¹ ve uygulamada kimi devletlerin sarhoş olarak yakalanan diplomatın arabasını kullanmaya devam ederse diğer kimselere zarar vermesini önlemek amacıyla diplomatı fiziksel olarak tutma yoluna gittiği görülmektedir⁶¹².

Diplomasi temsilcisinin kişi dokunulmazlığına müdahale edilmesinin meşru olduğu durumlardan bir diğeri ise diplomasi temsilcisinin şahsından kaynaklanan sebeplere ilişkindir. Diplomasi temsilcisinin dokunulmazlığına müdahale eğer diplomasi temsilcisi kendi haksız davranışları sonucu yaralanması veya kendini kasten tehlikeli bir duruma sokması veya başka bir kişiye ilk kendisi saldırması halinde ihlal edilmiş olmaz⁶¹³. Kabul eden devletin hukuku uyarınca, herkes için öngörülmüş bulunan meşru müdafaa hakkının,

düşünüldüğünden kabule yanaşılmamıştır. Denza, **Diplomatic Law: Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations**, s.258.

⁶⁰⁹ International Court of Justice, “United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran”, para 86.

⁶¹⁰ Pazarcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri 3. Kitap**, s.106; Devletlerin nefsi müdafaa temelinde diplomatlara müdahale ettiği örnekler çok nadir rastlanmaktadır. Bu olaylardan bir tanesi, 31 Temmuz 1978 tarihinde Paris’te bulunan Irak Büyükelçiliğindeki bir Filistinli tarafından yapılan rehin alma eylemine karşı gerçekleştirilen operasyonun ardından yaşandı. Arabulucu olarak görev yapan Büyükelçi, Filistinliyle anlaşmayı başardı ve sonuçta iki Fransız polis memurunun eşliğinde elçilik binasından ayrıldı. Ancak Filistin elçiliğinin kapısında kendisini bekleyen polis arabasına tam bineceği zaman, diplomatlar elçilik binasından ateş açarak iki kişiyi öldürdüler ve başka kişileri de yaraladılar. Polis hemen kendini savunma amacıyla ateş etti ve sonuç olarak Iraklılardan birini öldürdü. Ayrıca, ateş açtığı için üç kişi daha tutuklandı ve bu kişiler kısa bir süre sonra Fransa’dan sınır dışı edildi. C. Rousseau, **Droit International Public**, IV, Paris: Sirey, 1980, s.201-202’den aktaran René Värk, “Personal Inviolability and Diplomatic Immunity in Respect of Serious Crime”, **Juridica International**, Volume VIII, 2003, s.117.

⁶¹¹ Denza, “Diplomatic Agents and Missions, Privileges and Immunities”, s.97.

⁶¹² Denza, “Diplomatic Agents and Missions, Privileges and Immunities”, s.97; Alkollü bir diplomatın sürüşe devam edip başkalarına zarar vermemesi için sürüşünün engellenmesi genellikle uygulanan bir durumdur ve diplomatın güvenliği için altarnetif araçlarla ulaşımı sağlanır. Londra ve Washington’da bu uygulama standarttır. Denza, **Diplomatic Law: Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations**, s.267.

⁶¹³ Wilson, a.g.e., s.58-59; Fenwick, a.g.e., s.563.

diplomasi temsilcisine karşı kullanılmasını da dokunulmazlık engellemez⁶¹⁴. Ayrıca kişi dokunulmazlığına müdahale edilmesinin zorunlu olduğu durumlarda ise genel kurala bir aykırılıktan doğal olarak bahsedilemez. Bu bağlamda, diplomasi temsilcisini bir tehlikeden korumak için tutmak kişi dokunulmazlığına aykırılık teşkil etmez. Örneğin aklını bozmuş bir diplomasi temsilcisinin tutulup elçiliğe teslim edilmesi veya intihar etmek üzere bir köprüden kendisini atmaya hazırlanan bir elçinin yakalanıp tutulması dokunulmazlığın ihlali olarak değerlendirilemez⁶¹⁵.

Diplomatik ilişkilerin gittikçe yoğunlaştığı ve karmaşıklaştığı, bir ülkede binlerce diplomatın görev alabildiği günümüzde kişi dokunulmazlığının temin edilmesi çok da kolay değildir⁶¹⁶; bazen kolluk kuvvetleri farkında bile olmaksızın diplomatları tutuklamak durumunda kalabilmektedirler. Kimliğinin ortaya çıkması durumunda ise diplomasi temsilcisi vakit kaybetmeksizin serbest bırakılmalı aksi halde kişi dokunulmazlığının ihlaine zemin oluşur. Ancak kasti bir şekilde kişisel dokunulmazlığın ihlal edildiği durumlar vardır ki bunlar doğrudan uluslararası yükümlülüğün ihlalini oluşturmaktadır.

Kişi dokunulmazlığının ikinci yönü ise kabul eden devlet makamlarınca diplomasi temsilcisinin, şahsının, özgürlüğünün ve onurunun herhangi bir saldırıya karşı korumakla yükümlü olmasına yöneliktir. Bu koruma yükümlülüğü kabul eden devlete tüm uygun önlemleri alma görevini yüklemiştir. Diplomasi temsilcilerinin korunması için alınması gereken uygun önlemlerin ne olduğu ile ilgili ise 1961 Viyana Sözleşmesi'nde bir hüküm

⁶¹⁴ Köksal Bayraktar ve Feridun Yenisey, "Milletlerarası Ceza Hukuku Kongresi Kararları", **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni**, 2(2), 1982, s.56.

⁶¹⁵ Cemil, a.g.e., s.201; Alsan, **Devletler Hukuku Dersleri**, s.273.

⁶¹⁶ Geçmişte ve günümüzde diplomasi temsilcilerinin kişi dokunulmazlığının ihlal edildiği birçok örnek vardır. Robert Wesson, "300 years of Diplomatic Immunity", 03 January 1980, <http://www.csmonitor.com/1980/0103/010337.html> (05.08.2016); Örneğin *Ward olayı* olarak bilinen hadise diplomatik dokunulmazlığın açık bir şekilde ihlal edilmiş olduğu ABD ile Çin arasında diplomatik bir sürtüşmeye sebebiyet veren bir örnektir. Bu olay Çin'de iç savaş sürerken, 1948-1949 yılları arasında meydana gelmiş diplomatik bir olaydır. Amerikan Konsolosu Angus Ward, Mao Zedong'un Halk Kurtuluş Ordusu (PLA)'nın konsolosluk radyo vericisini teslim etmesi talebini reddetmesi üzerine konsolosluk kuşatılmış ve Ward 21 çalışanı ile birlikte bir yıl boyunca ev hapsinde tutulmuştur. Aylarca, iletişim, su ve elektrik olmadan Ward ve diğer kişiler Çinli Komünistler tarafında gözetim altında dış dünyadan izole edilmiştir. Amerika Hükümeti konsolosluğun kapatılması emrini verse de Çin, Amerikan Konsolosluğunun casusluk için hizmet veren bir merkez haline geldiğini belirtmiş; Ward ve personelinin ise konsolosluğun dışındaki bir isyanı kıskırtmakla suçlayarak tutuklamıştır. Duruşmada ise Ward ve personelinin sınır dışı edilmesi kararı alınmıştır. Bu durum ise ABD'nin Çin ile zaten kırılan yapıda olan ilişkilerinin onarılmayacak derecede hasar almasına sebebiyet vermiştir. Association for Diplomatic Studies and Training, "A Hostage in Communist China, 1948-49", <http://adst.org/2012/09/a-hostage-in-communist-china/> (05.08.2016).

bulunmamaktadır. Uygulamada alınacak uygun önlemlerin ne olduğu ise kabul eden ve gönderen devletin istişaresiyle özel tehdit ve tehlikelerin belirlenmesi ile tespit edilebilmektedir⁶¹⁷. Gerçekten de uygun önlemler her devletin içinde bulunduğu siyasal koşullara, diplomasi temsilcilere karşı tehdit ve risklerin mevcut olup olmadığına, kabul eden ve gönderen devlet arasındaki ilişkilere göre mevcut durum dikkate alınarak belirlenmelidir. Bir ülke için çok üst düzeyde korumanın sağlanabileceği bir önlem başka bir ülke için yetersiz olabilmektedir. Örneğin, bütün büyükelçilere askeri korumanın sağlanması çok üst düzeyde alınacak bir tedbirdir ve birçok ülke için uygun bir önlemdir; fakat bu tedbir sağlanmasına rağmen diplomatlara yönelik saldırıların önlenemediği örnekler de bulunmaktadır⁶¹⁸.

Kabul eden devletin diplomasi temsilcisini koruma görevi ülkenin içinde bulunduğu koşullara ve diplomata yönelik mevcut tehdit unsurlarının bulunup bulunmamasına göre de değişiklik gösterebilmektedir. Kabul eden devlet olası bir adam kaçırma olayından haberdar ise veya diplomat, terörist saldırılara karşı savunmasız durumda olan Orta Doğu ülkelerinde veya Güney Amerika gibi ülkelerde görevli ise sıkılaştırılmış güvenlik tedbirleri alınmalıdır⁶¹⁹. Buna ek olarak Barker, barış zamanlarında ve kabul eden ve gönderen devlet arasındaki ilişkilerin normal ve bozuk olmadığı durumlarda, diplomatları asgari koruma hakkına sahip olduğuna dikkat çekmektedir. İki devletin dahil olduğu savaş veya iç gerginlik durumunda, kabul eden devlet savunmasız

⁶¹⁷ Denza, **Diplomatic Law: Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations**, s.262; Fransa Dışişleri Bakanı, Hükümetin diplomatların durumları ile ilgili olarak sorumlu tutulabilmeleri için mevcut risklerin, onlara karşı tehlikelerin, Fransa'daki ve gönderen devletteki politik durumların devletin sorumluluğu belirlenirken dikkate alınması gerektiğini belirtmiştir. Denza, **Diplomatic Law: Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations**, s.262-263.

⁶¹⁸ Örneğin, diplomatlar için oldukça tehlikeli görülen Kolombiya'da, hükümet bütün büyükelçilere askeri koruma ve başkâtiplerine de özel güvenlik sağlar. Bütün bu önlemlere rağmen 1988'de diplomatların ve konsolosların kaçırılması hareketi önlenememiştir. The Times, 5 May 1988'den aktaran Denza, **Diplomatic Law: Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations**, s.263.

⁶¹⁹ Kaçırma veya saldırı eylemlerine karşı diplomatları özellikle savunmasız durumda olan ABD gibi ülkeler, kabul eden devletin bu kişileri korumakla birincil olarak yükümlü olmasına rağmen, kendi güvenliğini giderek artan oranda sağlıyor ve organize ediyor. Ancak gönderen devletin sağladığı korumalar ateşli silahların taşınması veya şiddet kullanımı ile ilgili olarak kabul eden devletin yasalarından muaf tutulmamaktadır. Roberts, a.g.e., s.125-126; Örneğin ülkemizdeki diplomatik misyonlarda görevli personelin silah bulundurması ve taşınmasında karşılıklılık ilkesi uygulanmaktadır. Diplomatik dokunulmazlıklardan yararlanan misyon üyelerine silah ve mermi satın alma, taşıma ve benzeri izinler Dışişleri Bakanlığının önerisi ile mahalli makamlarca verilmektedir. Taşhan, a.g.e., s.40.

hale getirilmiş misyon veya diplomatları koruma araçlarını güçlendirme görevi altındadır⁶²⁰.

Kişi dokunulmazlığının teminiyle ilgili olarak, özellikle Türkiye açısından acı bir hadisede önemle anımsanmalıdır. 1973-1993 yılları arasında Ermeni teröristlerin gerçekleştirdiği yüz on terör eylemi esnasında 34 Türk diplomatı ve görevlisi Ermeni terör örgütü ASALA'nın cinayetlerine kurban gitmiştir⁶²¹. Bu cinayetleri önlemekte ve failleri bulup gerektiği gibi cezalandırılmalarını sağlamakta yetersiz kalmış olan devletler, kişi dokunulmazlığı kapsamında diplomatları koruma görevini açık bir şekilde ihlal etmişlerdir⁶²².

Kabul eden devlet tarafından alınması gereken uygun önlem kavramı sınırları belirsiz ve ilgili durumun içinde bulunduğu mevcut koşullara göre değişkenlik gösteren bir kavramdır. Kabul eden devletin saldırıyı sona erdirmek amacıyla alması gereken uygun önlemlerin belirsiz bir nitelikte oluşu; kabul eden devletten para sızdırmak amacıyla diplomatları rehin alma eylemlerinin artması sonucu bir sorun haline gelmiştir⁶²³. Örneğin, bir diplomatın rehin alınması durumunda kabul eden devletin bütün gerekli önlemleri alma görevine diplomatın bırakılması için istenen fidyenin ödenmesi veya tutukluların bırakılmasını talep eden teröristlerle kendi hukukunu ihlal ederek pazarlık yapması girer mi?⁶²⁴. Bu konu ile ilgili bir örnek olarak, 1970'te Batı Almanya'nın Guetemala Büyükelçisi Count von Spreti'nin kaçırılması olayı örnek gösterilebilir. Büyükelçiye rehin alanlar hapishanedeki tutukluların bırakılması ve diplomatın verilmesi için fidye istemişlerdi. Guetemala Hükümeti, 1961 Viyana Sözleşmesi'nin 29. maddesinin kendi devletinin yasasının ihlalini veya ulusal güvenliği tehlikeye düşürmeyi gerektirmediğini belirtmiştir⁶²⁵. Anlaşıldığı üzere bu gibi durumlarda devletler saldırganların taleplerini

⁶²⁰ J. Craig Barker, **The Abuse of Diplomatic Privileges and Immunities: A Necessary Evil?**, Aldershot-Brookfiel-Singapore-Sydney:Dartmouth, 1996, s.67.

⁶²¹ İskit, a.g.e., s.234; Bu cinayetler 27 Ocak 1973 tarihinde Los Angeles Başkonsolosumuz Mehmet Baydar ve Konsolos Bahadır Demir'in Ermeni kökenli bir ABD vatandaşıncı öldürülmesiyle başlamıştır. Rona Aybay, **Tarih ve Hukuk Açısından Konsolosluk**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009, s.280.

⁶²² Aybay, **Tarih ve Hukuk Açısından Konsolosluk**, s.280.

⁶²³ Roberts, a.g.e., s.122.

⁶²⁴ Denza, **Diplomatic Law: Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations**, s.258-259.

⁶²⁵ Denza, **Diplomatic Law: Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations**, s.259.

kabul edip etmemekte takdir hakkına sahiptir aksi bir durumda dokunulmazlık suçluların yasa dışı istekleri için bir kalkan olarak kullanılmasına sebebiyet verecektir.

Türk hukukunda da diplomasi temsilcilerinin kişi dokunulmazlığını düzenleyen yasalar ve kararnameler bulunmaktadır. Örneğin Türkiye’de görevli diplomatik misyon mensuplarının bağımsızlık ve ayrıcalıklarına ilişkin 01.03.2008 tarihli ve 72/1 sayılı Genelge’de, Türkiye’nin Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi’nin kişi dokunulmazlığını düzenleyen 29. maddesini aynen benimsediği belirtilmektedir⁶²⁶. Bunun yanında diplomasi temsilcilerine yönelik işlenecek suçların daha ağır cezalandırılmasını öngören bir düzenleme de mevcuttur. 26.09.2004 tarih ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 342. ve 343. maddeleri gereğince karşılıklılık koşuluyla, *Türkiye Cumhuriyetinde sürekli veya geçici olarak görevlendirilmiş yabancı devlet temsilcileri ile bunların diplomasi memurları veya uluslararası kuruluşların temsilcileri ile bunların diplomatik ayrıcalık ve bağımsızlık tanınan memurları, kendilerine karşı görevlerinden dolayı işlenen suçlar bakımından, kamu görevlisi kabul edilerek; suç işleyen kişiler hakkında, bu Kanunun ilgili hükümlerine göre cezaya hükmolunur*⁶²⁷. Anlaşıldığı üzere Türkiye diplomasi temsilcilerinin kişi dokunulmazlığını sağlamaya yönelik uluslararası yükümlülüğünü genelge ve ceza kanuna koyduğu özel bir hükümle somutlaştırmıştır.

Diplomasi temsilcisinin kişi dokunulmazlığı ile ilgili olarak üzerinde durulması gereken son bir husus ise Rusya Türkiye Büyükelçisi Andrey Karlov’un Ankara’da öldürülmesi hadisesidir. Bu olay üzerine Türkiye’nin büyükelçinin kişi dokunulmazlığını temin edip etmediği bu sebeple de uluslararası sorumluluğunun doğma ihtimalinin bulunup bulunmadığı hem ülkemizde hem de uluslararası platformlarda sıkça tartışılmıştır. Bu hususları değerlendirmeden önce olayın gelişimini ve sonrasında yaşananlara değinmemiz gerekmektedir. 19 Aralık 2016 tarihinde Rusya Türkiye Büyükelçisi Andrey Karlov, Ankara’da katıldığı bir fotoğraf sergisinde konuşma yaparken uğradığı silahlı saldırı

⁶²⁶ Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı, **Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, 01/03/2008 Tarih 72/1 Nolu Genelge**, <http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/genelgeler/72.1.pdf> (28.07.2016); Çalışmamızın devamında 2008 tarihli Genelge olarak anılacaktır.

⁶²⁷ Çelik, maddenin uygulanmasının karşılıklılık şartına bağlanmasının, temsilcinin kişi dokunulmazlığını ve her türlü tecavüze karşı korunmasını sağlayan uluslararası hukuk ilkesi ile çeliştiğini ileri sürmektedir. Çelik, **Milletlerarası Hukuk Cilt 1**, s.523.

sonucunda yaşamını yitirmiştir⁶²⁸. Saldırının hemen ardından polis memuru olan saldırgan güvenlik güçlerince etkisiz hale getirilmiştir⁶²⁹. Saldırının gerçekleşmesinin ardından Türkiye’de üst düzey devlet görevlileri yaşanan olay sebebiyle üzüntülerini belirtmiş, bu saldırının bir terör eylemi olduğunu ve soruşturma için tüm çabaların sarf edileceği belirtmiştir⁶³⁰. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Rus Büyükelçi Karlov'a yönelik suikastın normalleşme sürecini bozmaya yönelik bir provokasyon olduğunu belirtmiş; benzer şekilde Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin tarafından yapılan açıklamada, gerçekleştirilen bu saldırının bir provokasyon olduğu ve Türkiye-Rusya ilişkileri ile Suriye'deki barış sürecini bozmayı hedeflediği belirtilmiştir⁶³¹. Böylelikle Rusya ve Türkiye arasında herhangi bir diplomatik kriz yaşanmadan saldırının soruşturulması için mutabakat sağlanmıştır.

Rus Büyükelçi Karlov’un öldürülmesi ile birlikte Türkiye’nin diplomatik dokunulmazlıkları ihlal edip etmediği ve bu ihlalden dolayı Türkiye’nin sorumlu tutulma ihtimalinin bulunup bulunmadığı hem ulusal hem de uluslararası arenada yoğun bir şekilde tartışılmıştır. Öncelikle büyükelçinin öldürülmesi olayında, uluslararası hukuk bakımından ortaya konulması gereken bazı noktaları vardır. İlk olarak değerlendirilmesi gereken husus Rus Büyükelçisi Karlov’un öldürülmesi olayında herhangi bir diplomatik dokunulmazlık kuralının ihlal edilmiş olup olmadığı; ikinci olarak eğer ihlal var ise Türkiye’nin bu ihlalden sorumlu tutulma ihtimalinin bulunup bulunmadığına ilişkindir.

1961 Viyana Sözleşmesi’nin kişi dokunulmazlığını temin eden 29. maddesine göre diplomasi temsilcileri hiçbir şekilde tutuklanamaz veya gözaltına alınamaz. Kabul eden devlet diplomasi temsilcisine gereken saygıyı gösterecek ve şahsına özgürlüğüne ve onuruna yönelik herhangi bir saldırıyı önlemek için uygun tüm önlemleri alacaktır. Bu

⁶²⁸ Samuel Osborne, “Russian ambassador to Turkey dead: Andrey Karlov dies after being shot in Ankara”, 19 December 2016, <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/russian-ambassador-dead-turkey-death-andrey-karlov-shot-ankara-back-murder-assassination-latest-a7484991.html> (15.04.2017).

⁶²⁹ İçişleri Bakanı Süleyman Soylu tarafından yapılan açıklamaya göre saldırgan Ankara Emniyet Müdürlüğü’nde iki buçuk yıldır görevde bulunan Mevlüt Mert Altıntaş’tır. Al Jazeera Turk, “Rusya Büyükelçisi Karlov öldürüldü”, 19 Aralık 2016, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/rusya-buyukelcisi-karlov-olduruldu> (15.04.2017).

⁶³⁰ T. C. Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklama için bkz: “Ankara Büyükelçisi Karlov’a Yapılan Saldırı Hakkında”, 19 Aralık 2016, http://www.mfa.gov.tr/no_-327_-19-aralik-2016_rf-ankara-buyukelcisi-karlov_a-yapilan-saldiri-hk_tr.mfa, (15.04.2017).

⁶³¹ BBC Türkçe, “Rus büyükelçiye suikast ve sonrasındaki gelişmeler”, 19 Aralık 2016, <http://www.bbc.com/turkce/live/haberler-turkiye-38370294>, (15.04.2017).

bağlamda kabul eden devletlerin ülkelerinde bulunan diplomasi temsilcilerinin kişi dokunulmazlığını ihlal etmemesi ve bu kişilere yönelik gerçekleştirilecek herhangi bir saldırıyı önlemesi gerekmektedir. Kabul eden devletin bu bağlamda en temel görevi ise hiç şüphesiz ki diplomasi temsilcisinin can güvenliğini sağlamaktır. Büyükelçinin öldürülmesi ise can güvenliğinin korunmadığının bu kapsamda da kişi dokunulmazlığının ihlaline sebebiyet verecektir. Ancak öğretilerde kabul edilen görüşe göre, bir devlet diplomatik temsilcinin kişi dokunulmazlığının korunması adına gereken bütün önlemleri almasına, gerekli özen ve dikkati göstermesine rağmen, bu ihlal gerçekleşmiş ise, o devletin sorumluluğu ileri sürülemeyecektir⁶³². Türkiye'nin diplomasi temsilcisinin kişi dokunulmazlığını temin edememesi doğrudan uluslararası sorumluluğunun doğmasına sebebiyet vermeyecektir. Eğer Türkiye Rus Büyükelçinin kişi dokunulmazlığını korumak adına gereken bütün önlemleri almasına, gerekli özen ve dikkati göstermesine rağmen bu ihlal gerçekleşmişse sorumluluğu doğmayacaktır⁶³³.

Büyükleçi Karlov'un öldürülmesi olayında uluslararası hukuk bakımından değerlendirmesi gereken elzem hususlardan birisi de diplomatik dokunulmazlığın ihlal edilmesine bağlı olarak Türkiye'nin uluslararası hukuk sorumluluğunun doğmasının mümkün olup olmadığına ilişkindir. Türkiye'nin uluslararası sorumluluğuna yönelik bir

⁶³² Pazarcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri 3. Kitap**, s.98.

⁶³³ Devletler ülkelerinde bulunan diplomasi temsilcilerinin can güvenliğini sağlamak için tüm önlemleri almalıdır. Ancak diplomasi temsilcilerine karşı yapılacak saldırıları önlemek görevi kapsamında alınacak önlemler 1961 Viyana Sözleşmesi'nde belirtilmemiş bu husus genellikle devletler arasında mevcut durumun gereklilikleri göz önünde bulundurularak belirlenmektedir. Bu bağlamda Türkiye'ye yönelik yapılan eleştirilen büyük bir kısmı Büyükelçi Karlov'un korumasının olmamasına yönelik gerçekleştirilmiştir. Büyükelçi Karlov'un koruması olmaması yönünde yapılan eleştirilere yönelik Rus Devlet Başkanı Vladimir Putin'in yaptığı açıklamaya göre, Rusya Büyükelçiliği'nde görevli silahlı korumaların sadece büyükelçilik arazisinde çalıştığını ve ortak bir kural olduğunu ve bu kurala göre büyükelçiliğin silahlı korumasının sadece büyükelçilik arazisinde çalıştığını ve dışarıya silahla çıkamadığını ve bu durumun sadece Türkiye'de değil çoğu ülkede böyle olduğunu ifade etti. Hürriyet, "Büyükelçi Karlov'un neden koruması yoktu?" sorusunu Putin yanıtladı", 22 Aralık 2016, <http://www.hurriyet.com.tr/buyukelcini-korumasi-neden-yoktu-sorusunu-putin-yanitladi-40313983> (16.04.2017); Anlaşıldığı üzere büyükelçiliğin ve büyükelçinin korunması karşılıklılık temelinde Rus görevlilerce sağlanmaktadır. Ancak Rusya ile ilişkilerin Rus uçağı düşürülmesi olayından sonra yeni yeni düzelmeye başladığı bir süreçte ve Rusya'nın Halep üzerindeki müdahalesini protesto etmek için sıkça protestoların yapıldığı bu dönemde ekstra güvenlik tedbirlerinin alınması gerekir miydi sorusu akıllara gelmektedir. Olayın gerçekleşmesinden kısa bir süre önce Rusya Büyükelçiliği'nden gelen güvenlik taleplerinin artırılmasına yönelik istekler Dışişleri Bakanlığı tarafından Ankara Valiliği'ne iletilmiş ve büyükelçilik civarında güvenlik önlemleri artırılmıştır. Sputniknews, "Büyükleçi suikasti öncesi Ruslar 4 kez güvenlik talebinde bulundu", 13. 03. 2017, <https://tr.sputniknews.com/turkiye/201703131027609917-buyukelci-suikast-ruslar/> (16.04.2017); Ancak büyükelçi ve personeline yönelik özel koruma temin edilmemiştir. Fakat böyle bir korumanın büyükelçinin ve Rusya'nın isteği olmaksızın temin edilmesi 1961 Viyana Sözleşmesi kapsamında yerine getirilmesi gereken bir yükümlülük müdür? Bu soruya ise net bir cevap verilebilmesi mümkün değildir.

değerlendirmede bulunabilmesi için ise kısaca sorumluluğa ilişkin açıklamalarda bulunmamız gerekmektedir.

Devletlerin herhangi bir eyleminden uluslararası sorumluluğunun doğabilmesi için uluslararası hukuka aykırı bir eylem gerçekleşmesi, hukuka aykırı davranışın devlete atfedilebilmesi, bir zararın meydana gelmesi ve hukuka aykırılığı ortadan kaldıran sebeplerin bulunmaması gerekmektedir⁶³⁴. Olaya bakıldığında ise büyükelçinin kişi dokunulmazlığının ihlal edilmesi Türkiye'nin 1961 Viyana Sözleşmesi'ne taraf olması sebebiyle andlaşmaya dayalı bir yükümlülüğünün ihlalini oluşturmaktadır. Zararın meydana gelmesi bakımından ise büyükelçinin vücut dokunulmazlığına zarar verilmesi yanında yakınlarının da manevi zarara uğradığı muhtemeldir. Uluslararası hukuka aykırılığı ortadan kaldıran bir sebep ise yoktur. Sorumluluğun tespitindeki asıl önemli ve belirlenmesi güç nokta uluslararası yükümlülğe aykırı eylemin devlete atfedilebilmesinden kaynaklanmaktadır. Genel ilke, devlet adına hareket eden organların veya organların kontrolü altında onların talimatı veya emirleri ile hareket eden kişilerin veya varlıkların davranışlarının devlete atfedilebilmesidir⁶³⁵. Bu kapsamda olayımızı ilgilendiren temel nokta suikasti gerçekleştiren şahsın polis memuru olmasıdır bu sebeple de devletin organı olan kamu kudretini kullanan bu kişinin eylemlerinin devletini bağlaması kabul edilir. Ancak her ne kadar saldırgan polis memuru olsa da yaptığı her eylemin devlete atfedilebileceğini ileri sürmek mümkün değildir. Şöyle ki devlet memurunun resmi sıfatla ilgisi olmayan, kişisel veya özel bir davranış ortaya koyması durumunda gerçekleştirilen fiili devlete atfedilemeyecektir⁶³⁶. Saldırganın fiilini terör amaçlı gerçekleştirdiği inkâr edilemez bir gerçektir ve yapılan soruşturma neticesinde de bu bulgu güçlendirilmiştir.

⁶³⁴ Sur, a.g.e., s.260; Uluslararası sorumluluğa ilişkin kurallar günümüzde örf ve adet hukuku kaynaklıdır. Ancak Uluslararası Hukuk Komisyonu bu konu hakkında Uluslararası Hukuka Aykırı Fiiler Sebebiyle Devletin Sorumluluğuna İlişkin Maddeler diye bir çalışma yapmış ve bu çalışma 10 Ağustos 2001 tarihinde kabul edilmiştir. Adı geçen düzenlemenin 1. maddesine göre, bir devletin uluslararası hukuka aykırı her bir eylemi, uluslararası sorumluluğunu doğurmaktadır. Düzenlemenin ikinci maddesine göre, icra ya da ihmal yoluyla işlenebilen bir uluslararası hukuka aykırı fiil şu iki unsurdan oluşur: Bir uluslararası yükümlülüğün ihlali niteliğinde olması ve bir devlete atfedilebilir olması. Articles on the Responsibility of States for Internationally Wrongful Act, *Report of the International Law Commission*, Fifty-third Session, A/56/10, (10.08.2001), http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf (16.04.2017).

⁶³⁵ Aksar, **Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk II**, s.183; Hakemlik Mahkemesi *Caire Davasında* devletin resmi görevlilerinin eyleminden sorumluluğunun doğabilmesi için “devlet görevlilerinin görünüş itibarıyla yetkili, görevli veya organ olarak eylemde bulunmalarını veya resmi görevlerinin gerektirdiği pozisyona uygun yöntem veya güçle hareket etmeleri” gerektiğini hükme bağlamıştır. Aksar, **Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk II**, s.185.

⁶³⁶ Hakkı Hakan Erkiner, **Devletin Haksız Fiilinden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2010, s.132-133.

Terör eylemi gerçekleştiren bir şahsın resmi görevi ifa ettiğini ileri sürmek mümkün olmadığından bu eylem tamamen özel amaçlar güdümünde gerçekleştirilmiştir dolayısıyla bu eylemin Türkiye'ye atfedilebilmesi mümkün değildir. Ayrıca, Türkiye saldırı gerçekleştikten sonra suçluların cezalandırılması için geniş kapsamlı bir soruşturma yürütmüş ve hala da yürütmeye devam etmektedir. Türkiye bu davranışı ile herhangi bir şekilde saldırganın fiilini kabul etmediğini ve bu suçu cezalandırma konusundaki istekliliğini ortaya koymaktadır.

Rus Büyükelçisi Karlov'un öldürülmesi hadisesinden sonra Türkiye'nin bir kez daha diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklar ile imtihanı Türkiye- Hollanda Diplomatik Krizinde gündeme gelmiştir. 11 Mart 2017 tarihinde Bakan Kaya'nın Türk Başkonsolosluğu'na girmesinin engellenmesi üzerine misyon üyelerinin Bakan Kaya ile görüşmesi engellenmiş ve Türk Maslahatgüzarı kendi isteği hilafına, hareket özgürlüğü kısıtlanarak polis merkezinde alıkonulmuştur⁶³⁷. Hollanda'nın güvenlik güçlerinin Türk Maslahatgüzarını alıkoyması hareket özgürlüğünü kısıtlanmasının yanı sıra açıkça kişi dokunulmazlığının da ihlalini oluşturmaktadır. Büyükelçi statüsündeki maslahatgüzarın rızası olmaksızın polis karakolunda alıkonulması 1961 Viyana Sözleşmesi madde 29/1 uyarınca devletin yerine getirmekle yükümlü olduğu misyon üyelerinin hiçbir şekilde gözaltına alınamayacağı ve tutuklanamayacağı ilkesinin açık şekilde ihlali olmasının yanında madde 29/2 uyarınca misyon üyelerine gereken saygıyı gösterme ve şahsına özgürlüğüne ve onuruna yönelik herhangi bir saldırıyı önleme yükümlülüğünü de ihlal etmektedir. Bir maslahatgüzarın polis merkezinde alıkonulması açıkça bir gözaltı fiilidir ve böyle bir muameleye maruz kalması ise tartışmasız kabul eden devletin diplomasi temsilcisine saygılı davranma yükümlülüğünü hiçe saymasıdır. Ayrıca maslahatgüzarın karakolda alıkonulması ise doğrudan onuruna yönelik bir saldırıdır. Bu bakımdan Hollanda'nın Türk Maslahatgüzarına yönelik gerçekleştirdiği bu eylemler açıkça kişi dokunulmazlığının ihlalini oluşturmaktadır ve devlet organları tarafından gerçekleştirilen bu eylemler şüphesiz ki Hollanda'nın uluslararası sorumluluğunu doğurmaktadır.

⁶³⁷ Türkiye'nin BM Genel Kuruluna gönderdiği notada, Türkiye'nin Hague Elçiliği Maslahatgüzarı, Deventer Başkonsolosu ve iki idari personelinin üst araması yapılarak polis merkezine götürüldüğü, Türk Dışişleri Bakanlığı'nın müdahalesine rağmen Maslahatgüzarın bir saat, Başkonsolosun 40 dakika, idari personelin ise 2 saat tek kişilik hücrede tutulduğu ve eşyalarına el konulduğu belirtildi. Sputniknews, "Türkiye, Hollanda'daki Diplomatik Krizi BM'ye Taşdı", 16 Mart 2017, <https://tr.sputniknews.com/turkiye/201703161027658105-turkiye-hollanda-diplomatik-kriz-bm/> (15.04.2017).

3.4.2.2. Belge, Yazışma ve Konut Dokunulmazlığı

1961 Viyana Sözleşmesine göre, diplomasi temsilcisinin özel konutu misyonun binaları gibi aynı dokunulmazlık ve korumadan yararlanacaktır⁶³⁸. Sözleşmede diplomatik temsilcinin özel konutu ve misyon binalarına tanınan dokunulmazlık arasında bir ayrım yapılmamıştır. Ancak uygulamada diplomasi temsilcilerinin konutlarına ilişkin dokunulmazlık elçilik binalarına nazaran biraz daha sınırlıdır. Doktrinde temsilcinin özel konutunda siyasi suçlulara sığınma hakkı tanınamayacağı ve bu konutun kamulaştırma işlemlerinin dışında tutulmasının hukuksal bir dayanağı olmadığı görüşü hâkimdir⁶³⁹. Ayrıca misyon binalarını korumak için kabul eden devlet tarafından tanınan tedbirlerin derecesi ile temsilcinin özel konutu için alınacak tedbirlerin mahiyetinin de aynı olması beklenemez. Bu bağlamda uygulamada siyasi amaç taşıyan saldırılara daha yatkın olan elçilik binalarına polis koruması sağlanması gibi özel önlemler sağlansa da temsilcilerin özel konutlarına yönelik saldırı olasılığı düşük olduğundan böyle tedbirlere genellikle başvurulmaz⁶⁴⁰.

Diplomatik temsilcinin belgeleri, yazışması ve 31. maddenin 3. fıkrası hükümleri saklı kalmak kaydıyla, malları, aynı şekilde dokunulmazlıktan yararlanacaktır⁶⁴¹. Diplomatların belge, yazışma ve mallarının “benzer dokunulmazlığa” sahip olması demek genellikle 22. madde kapsamında diplomasi temsilciliğine tanınan dokunulmazlık ile aynı kapsamda değerlendirilmektedir⁶⁴². Bu bağlamda diplomasi temsilcilerinin malları ve taşıtları arama, el koyma, haciz ve icra işlemlerinden bağışiktır⁶⁴³. Öyle ki diplomasi

⁶³⁸ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 30/1; Diplomasi temsilcisinin konut dokunulmazlığı tatil veya tamir gibi sebeplerle konutun geçici süre boş bırakılması durumunda sona ermez. Aust, a.g.e., s.126; Ayrıca Uluslararası Hukuk Komisyonunun yorumuna göre diplomatik ajanın özel konutu ifadesi mutlaka diplomasi ajanının geçici konutunu da kapsamalıdır. **Yearbook of the International Law Commission**, 1958, Vol. II, s.98.

⁶³⁹ Sur, a.g.e., s.246; Çelik, **Milletlerarası Hukuk Cilt 1**, s.529.

⁶⁴⁰ Roberts, a.g.e., s.126-127.

⁶⁴¹ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 30/2; Diplomasi temsilcisinin resmi belgeleri 24. madde kapsamında zaten dokunulmazlığa sahiptir; madde 30/2 diplomasi temsilcisinin özel belge ve yazışmalarına da dokunulmazlık bahşeder. Aust, a.g.e., s.126; Bu hükmün yorumunda Uluslararası Hukuk Komisyonu, taşınabilir eşyanın öncelikle temsilcinin özel konutunun içindekiler olduğu, ayrıca onun arabasını, banka hesaplarını ve kişisel kullanımı veya yaşaması için gerekli olan diğer eşyaları kapsadığını belirtmiştir. **Yearbook of the International Law Commission**, 1958, Vol. II, s.98.

⁶⁴² Denza, “Diplomatic Agents and Missions, Privileges and Immunities”, s.97.

⁶⁴³ Diplomasi temsilcisinin taşıma araçlarının çekilmesi veya bağlanması konusu ise 1961 Viyana Sözleşmesi’nde düzenlenmemiştir. Bu kişilerin araçları, misyon araçlarıyla aynı dokunulmazlığa sahip olacağından madde 22/3 kapsamında “arama, el koyma, haciz veya icra” işlemlerinden bağışık olacaktır. Denza’ya göre bu bağlamda hükmün yasal olmayan şekilde park edilmiş araçların çekilmesine veya

temsilcisi hiçbir yargı bağıışıklığına sahip olmadığı özel mesleki veya ticari faaliyetler ile ilgili olarak dava edilse bile, yerel mahkemeler tarafından özel belge ve yazışmalarının ibraz edilmesine zorlanamaz⁶⁴⁴. Ancak diplomasi temsilcisinin malı sayılabilecek kişisel bagajı, istisnai durumlarda ve belirtilen yöntemler altında aranabilmektedir. Viyana Sözleşmesi'ne göre, ithali ya da ihracı kabul eden devlet mevzuatınca yasaklanmış olan veya kabul eden devletin karantina mevzuatına tabi olan eşya ihtiva ettiğinin farz olunmasını gerektiren ciddi sebepler varsa diplomatik ajanın şahsi bagajı aranabilir. Bu hallerde arama, ancak diplomatik ajanın veya yetkili temsilcinin huzurunda yapılır⁶⁴⁵.

Diplomasi temsilciliğinin belgeleri ve yazışmalarının dokunulmazlığı mutlak iken diplomasi temsilcilerinin malları yukarıda belirtilen istisnai haller dışında mutlakdır. Diplomasi temsilcisinin yazışması incelenemez, aranamaz veya X- ray cihazları ile görüntülenemez. Ancak uygulamada, yazışmaların bu kesin dokunulmazlığı, diplomasi temsilcilerine tehlikeli maddeleri ihtiva ettiğinden şüphelenilen postaların gönderilmesi durumunda zorluk çıkmasına neden olabilmektedir⁶⁴⁶.

Diplomasi temsilcisinin mallarının dokunulmazlığı ise, medeni yargı dokunulmazlığının istisnası olduğu durumlarda uygulanmaz. Ancak bu hallerde bile diplomasi temsilcisinin kişi ve ikamet dokunulmazlığı ihlal edilemez⁶⁴⁷.

bağlanmasına izin verip vermediğı düşünölebilir. Misyonun taşıma araçlarına verilen dokunulmazlık mutlak değildir; devlet uygulamalarında ise öncelikli olarak sürücüyü cezalandırmayan ancak karayolunu açmayı amaçlayan çekme işlemleri yasaklanmamaktadır. Bu aynı zamanda diplomasi ajanının taşıma araçları için de geçerlidir. Denza, **Diplomatic Law: Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations**, s.278.

⁶⁴⁴ Aust, a.g.e., s.126.

⁶⁴⁵ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 36/2.

⁶⁴⁶ Denza, **Diplomatic Law: Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations**, s.275; Örneğın, Eylül 1972'de, İsrail diplomatik misyon üyelerine çok sayıda bombalı mektuplar gönderildi ve bu bombalı mektuplardan biri, Londra İsrail Büyökelçiliğinde bir diplomatın ölmesine sebebiyet verdi. BBC News, "1972: Parcel bomb attack on Israeli embassy", http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/september/19/newsid_2523000/2523027.stm (10.11.2016).

⁶⁴⁷ Roberts, a.g.e., s.128.

3.4.2.3. Yargı Dokunulmazlığı

3.4.2.3.1. Genel Olarak

Diplomasi temsilcisinin sahip olduğu bir diğer önemli dokunulmazlık ise yargı dokunulmazlığıdır. Bunun anlamı ise diplomasi temsilcisinin, görevini yaptığı ülkenin mahalli mahkemelerinde yargı yetkisine bağlı olmaması ve hakkında zorlayıcı tedbirler uygulanamamasıdır⁶⁴⁸. Diğer bir deyişle yargı dokunulmazlığı, dokunulmazlığı olan kişilerin kabul eden devletteki görev süresi boyunca herhangi bir yasa dışı eylem veya suç işlediğinde mahkeme huzuruna getirilememesini gerektirir.

Yargı dokunulmazlığı ne suçu ne de cezayı ortadan kaldırıcı bir nitelik taşımamaktadır. Dolayısıyla, başka suçlular varsa onlar hakkında tahkikat ve yargılama yapılması gerekir⁶⁴⁹. Bunun yanında yargı dokunulmazlığına sahip olmak demek sorumluluktan bağışıklık demek değildir; bir seferliğine yargı yetkisinden feragat edilirse sorumluluk doğabilir.

Yargı dokunulmazlığı ile ilgili önemli bir husus diplomasi temsilcisinin kabul eden devlet mahkemeleri önünde tanıklık yapmasına ilişkindir. Diplomasi temsilcisi kabul eden devlet önünde tanıklık yapmaya zorlanamaz⁶⁵⁰. Temsilci ancak kendiliğinden tanıklıkta bulunmayı kabul ederse mahkeme onu dinler⁶⁵¹. Eğer diplomasi temsilcisinin bildikleri davanın seyri için önemliyse kendisinden bildiğini mahkemeye iletmesi ancak diplomasi yoluyla istenebilir. Kendisi elçilik binasında ifadesinin alınmasını isterse orada ifadesi alınır⁶⁵².

Diplomasi temsilcilerinin sahip olduğu yargı dokunulmazlığı, cezai ve hukuki yargı dokunulmazlığını kapsar ve icrai tedbirlerin alınmasının yasaklanması da bunlara eşlik eder. Bu kapsamda bir ayırım yaparak yargı dokunulmazlığını iki ayrı başlık altında inceleyeceğiz.

⁶⁴⁸ Eroğlu, a.g.e., s.297.

⁶⁴⁹ Cemil, a.g.e., s.231.

⁶⁵⁰ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 31/2.

⁶⁵¹ Örneğin 2. Dünya Savaşı esnasında Ankara'da Almanya'nın elçisi bulunan Von Papen'e suikast yapılmıştı. Von Papen kendi rızası ile Türk mahkemesine gelerek tanıklık yapmıştır. Lütem, a.g.e., s.549.

⁶⁵² Cemil, a.g.e., s.232.

3.4.2.3.2. Cezai Yargı Dokunulmazlığı

Diplomasi temsilcisinin kişisel dokunulmazlığının en önemli sonucunu cezai konularda kabul eden devletin yargılama yetkisinden muaf olma hakkı oluşturmaktadır⁶⁵³. Bu konuda diplomasi temsilcisinin dokunulmazlığı mutlak ve hiçbir bir koşulda akredite olduğu ülkenin yerel ceza mahkemeleri tarafından yargılamaz veya cezalandırılmaz⁶⁵⁴. Bu mutlak dokunulmazlığın özel sıfatla işlenen eylemlere de atıfta bulunduğu açıktır; zira bir suçun diplomasi temsilcisi tarafından resmi görevlerini yerine getirirken nasıl işlenebileceğini anlamak güçtür⁶⁵⁵.

Cezai yargı dokunulmazlığının mutlak olması demek bu kişilerin hiçbir şekilde cezalandırılmayacağı anlamına gelmez. Bu kişiler görevli bulunduğu yerel mahkemelerce yargılamaz fakat kendi devleti tarafından yargılamaya tabi tutulabilir⁶⁵⁶. Özellikle çoğu devletin ceza kanunları vatandaşlarının yurtdışında işlediği suçları yargılamak ve cezalandırmak için mahkemelerine yetki vermektedir⁶⁵⁷.

Bir diplomat tarafından suç işlenmesi durumunda, kabul eden devlet olayı gönderen devlete rapor edebilir ve ciddi durumlarda geri çağrılmasını isteyebilir. Uygulamada bir diplomatın suça karışması halinde gönderen devlet tarafından geri çağrılması alışlagelmiştir. Zira hükümet tarafından geri çekilmesi resmi olarak istenmemesine rağmen kabul eden devlette görevlerini yerine getirmesi oldukça zorlaşacaktır⁶⁵⁸.

⁶⁵³ Bir elçinin kabul eden devletin ceza yargısından dokunulmazlığı daha önceki literatürde kişi dokunulmazlığı kapsamında kabul ediliyordu. Örneğin Oppenheim ceza bakımından yargı muaflığını diplomasi temsilcisinin kişi dokunulmazlığının zorunlu bir sonucu saymış ve cezai yargı bağışıklığını, kişi dokunulmazlığı başlığı altında incelemiştir. Oppenheim, a.g.e., s.457-460; Kişisel dokunulmazlık prensibinin ilk olduğu dönemde, cezai soruşturmaların öncesinde suçlanan kişinin tutuklanmadan ve gözaltına alınmadan gerçekleştirilmesi alışılmadık bir durumdu. Ancak zaman geçtikçe ve suçlanan kişinin tutuklanması ve gözaltına alınması cezai soruşturmalar için gerekli olmamaya başladı ve cezai yargı bağışıklığı, diplomasi hukukunun ayrı bir prensibi olarak ortaya çıktı. Värk, “Personal Inviolability and Diplomatic Immunity in Respect of Serious Crime”, s.112.

⁶⁵⁴ Cezai yargı dokunulmazlığının önemi ve ihlali neticesinde devletin sorumlu tutulabileceği Tahran Rehineler Davasında Uluslararası Adalet Divanı tarafından vurgulanmıştır. Divan, söz konusu personeli herhangi bir ceza davası ya da soruşturmaya tabi tutmanın, Viyana Sözleşmesi’nin 31. maddesi uyarınca kabul eden devlet yükümlülüklerinin ağır bir şekilde ihlali anlamına geleceğini belirtmiştir. International Court of Justice, “United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran”, para 79.

⁶⁵⁵ Sen, a.g.e., s.108.

⁶⁵⁶ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 31/4.

⁶⁵⁷ Sen, a.g.e., s.107.

⁶⁵⁸ Sen, a.g.e., s.110.

Uygulamada kabul eden devlette diplomatik dokunulmazlığın sonucu olarak karşılaşılan güçlüklerin çoğu, diplomatik misyon üyeleri tarafından yapılan sürüş ve park ihlallerinden kaynaklanmaktadır⁶⁵⁹. Diplomatların ve elçiliklerin park cezalarını ödemeyi reddetmesi birçok devlette giderek arttığı görülmüştür. Özellikle trafiğin yoğun olduğu şehirlere sahip devletlerde trafik kurallarına uyma zorunluluğu kamu düzeni ve güvenliğini yakından ilgilendiren bir husus olduğundan, söz konusu kurallar ihlal edildiğinde diplomatik dokunulmazlık ileri sürülmesi olumlu karşılanmamaktadır⁶⁶⁰. Ve bu durumlarda araçların bağlanması veya ceza yazılması gibi tedbirler alınabilmektedir. Ancak diplomasi temsilcilerinin yasa dışı park etme gibi trafik suçlarıyla cezalandırılması veya araçlarının bağlanması 1961 Viyana Sözleşmesi'ne aykırıdır⁶⁶¹. Buna karşın trafik ya da park cezalarının işlenmesine ilişkin olarak diplomasi temsilcilerine bildirim yapılması, dokunulmazlığın ihlali anlamına gelmez ve park cezaları ile ilgili olarak verilen cezaların ödenmesi beklenmektedir⁶⁶². Günümüzdeki gelişmelere bakıldığında uyarıda bulunulmasına rağmen ihlallerin devam etmesi halinde ve cezaların ödenmemesi durumunda ilgili diplomasi temsilcisinin misyonun bir üyesi olarak tanınmasının reddedilmesi veya ehliyet belgesinin iptali gibi yaptırımlara gidildiği görülmektedir⁶⁶³.

⁶⁵⁹ Denza, **Diplomatic Law: Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations**, s.288.

⁶⁶⁰ İnal, a.g.e., s.204.

⁶⁶¹ Viyana Konferansında, Hollanda tarafından, kabul eden devletin mahkemelerinin motorlu trafik kazalarından kaynaklanan hasar taleplerinde yargı yetkisine sahip olması gerektiği önerisini sunulmuştur. Dokunulmazlığa karşı bu türden bir muafiyet daha önceki teamül kurallarına dayandırılmadı ve birçok delegasyon bunun istenmediğini savundu. İngiltere delegesi, sürüşün kabul eden devlette çalışmanın ve yaşamın normal bir parçası olabileceğinden bunun diplomatik fonksiyondan açıkça ayrılamayacağından bu önerinin kabul edilemeyeceğini savundu. Ancak konferansın birkaç yıl sonra gerçekleşmesi halinde, Hollanda'nın önerisi olumlu karşılanabilecekti. Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi müzakerecileri, 43(2)(b) maddesi uyarınca yargı dokunulmazlığının kabul eden devlet ülkesinde bir taşıt aracının sebebiyet verdiği zarar yüzünden üçüncü bir kişi tarafından açılan hukuk davalarında uygulanamayacağını düzenlenmiştir. Denza, **Diplomatic Law: Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations**, s.289.

⁶⁶² M. L. Kalicharan, **Diplomatic Immunities and Privileges- Critical Studies With Special Reference To Contemporary International Law**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Mysore University, 2011, s.174; Diplomatların kamusal karayolları üzerinde park ayrıcalıklarının verilmesi ise sadece nezaket gereğidir. Papau Yeni Gine elçisinin olayı, diplomatların sarhoş ve kusurlu araç kullanmasına ilişkin olarak geniş çapta tartışılan bir olay olmuştur. Büyükelçi Kiatro Abisinio sarhoş araç kullanırken iki kişinin bulunduğu park halindeki araca çarptı. Polis büyükelçiye sürüş kurallarına uymamakla suçladı ve bu da 100.000 dolara kadar para cezasına yol açıyordu. Polis ve Dışişleri Bakanlığı, statüsünden dolayı kovuşturmada bulunamayacağına karar verdi. Bu olayı önemli kılan şey, Dışişleri Bakanlığı'nın ertesi gün büyükelçinin araba kullanma iznini iptal etmesidir. Dışişleri Bakanlığı ayrıca ABD Başsavcısından, Absinito'nun vurduğu kişilerden birinin ölmesi durumunda büyükelçiye karşı bir ceza davası hazırlamasını istedi. Büyükelçi o sırada yargılanamazdı ancak kendisine yönelik bir cezai suçlama daha sonra tekrar ABD'ye girişini yasaklayacaktır. Bu, diplomatlara yasalara uymaları için bir uyarı niteliği taşıyordu. Kalicharan, a.g.e., s.175.

⁶⁶³ Jennings/Watts, a.g.e., s.1096; Ülkemizde diplomatik statüye sahip kişilerin çok ciddi olmayan park ve hız cezalarında, olayın görev başında gerçekleşmiş olması şartıyla, mütakabiliyet ilkesi çerçevesinde

Uygulamada ise trafik kazaları gibi fiillerde sigorta şirketleri diplomatik bağışıklığı öne sürerek sorumluluktan kurtulamamaktadır⁶⁶⁴.

Son olarak, 1961 Viyana Sözleşmesi yargı dokunulmazlığının düzenlendiği 31. maddesi, dokunulmazlığın ne zaman veya nasıl savunulması gerektiği konusunda herhangi bir prosedür öngörmemektedir. Bu konular genellikle her devletin yasalarına tabi olmaktadır⁶⁶⁵. Bir mahkemenin önüne diplomatın yargı yetkisinden dokunulmazlığı ile ilgili bir durum ortaya çıktığı zaman benimsemesi gereken yöntem ise tek tip değildir. Mahkemelerin iddiasını desteklemek için talep edebileceği kanıtlar, kanunlarına ve uygulamalarına bağlı olarak ülkeden ülkeye göre değişiklik gösterir. Bu bağlamda bu konuda benzer uygulamaların yapılması arzu edilirdi. Ancak Uluslararası Hukuk Komisyonu bu sorunu ele almamıştır⁶⁶⁶.

3.4.2.3.3. Hukuki Yargı Dokunulmazlığı

Diplomasi temsilcisi hukuk ve idari davalar açısından da genel kural olarak yargı dokunulmazlığına sahiptir. Ancak bu dokunulmazlık ceza davalarında olduğu gibi mutlak nitelikte değildir ve bazı istisnalara tabidir. Bu istisnalar 1961 Viyana Sözleşmesi'nde sınırlı bir şekilde belirtilmiştir. Diplomatik personel şu durumlarda yargı bağışıklığından yararlanamamaktadır:

- Kabul eden devletin topraklarında bulunan özel bir taşınmazla ilgili aynı hak davası, yeter ki bu taşınmaz, gönderen devlet adına ve misyon amaçları için kullanılmak üzere diplomatik ajanın tasarrufunda bulunmamış olsun,

cezalar iptal edilebilmektedir. Ancak alkollü araç kullandığının tespiti halinde, ceza tümüyle ödetilmektedir. Taşhan, a.g.e., s.44-45.

⁶⁶⁴ Sur, a.g.e., s.249.

⁶⁶⁵ Viyana Sözleşmesi'ne Venezuela Heyeti, her iki devlette de cezalandırılabilen bir suçtan suçlanan diplomatın kovuşturulması için gönderen devlete bir yükümlülük getirilmesi yönünde bir öneri verdi. Bu öneri uygun ve makul gibi görünüyor, ancak çok aşırı olduğu gerekçesiyle eleştirildi. Her ne kadar aynı hareket, her iki ülke sınırları dâhilinde bir suç olarak kabul edilebilir olsa da, bu tür bir fiilin sonuçlarının ve yaptırımının farklılık gösterebilme potansiyeli mevcuttur. Ernest L. Kerley, "Some Aspects of the Vienna Conference on Diplomatic Intercourses and Immunities", **American Journal of International Law**, 56(1), 1962, s.124.

⁶⁶⁶ Sen, a.g.e., s.134.

- Diplomatik ajanın gönderen devlet adına değil de bir özel kişi olarak vasiyeti tenfiz memuru, mirasın idarecisi, mirasçı veya vasiyet olunan kişi sıfatıyla ilgili bulunduğu mirasa ilişkin bir dava;
- Diplomatik ajanın kabul eden devlet dâhilinde resmi görevleri dışında icra ettiği herhangi bir mesleki veya ticari faaliyet ile ilgili bir dava⁶⁶⁷.

Belirtilen istisnalar haricinde, bir fiilin misyon görevleriyle bağlantılı olarak yapılmasına veya özel hareketle gerçekleştirilmesine bakılmaksızın, bir diplomasi temsilcisinin tüm faaliyetleri ile ilgili olarak hukuki yargı dokunulmazlığı kabul edilmektedir⁶⁶⁸. Belli bir meselenin diplomasi temsilcisinin görevleriyle ilgili olup olmadığını kararlaştırma yetkisinin ulusal mahkemeye tanınması durumunda ulusal mahkemenin bu meselenin çözümüne ilişkin olarak yapacağı belirleme yerel yargı alanına girer. Bu durum da diplomatik dokunulmazlığın temel ilkesini ihlal eder. Ayrıca, diplomasi temsilcisinin fiilini değerlendirecek mahkemenin yetkisini kasıtlı olarak kötüye kullanması durumunda ise diplomasi temsilcisinin güvencesi olmayacaktır⁶⁶⁹. Bu sebeple de istisna dışındaki fiiller haricinde mutlak dokunulmazlık devam etmektedir ve yerel mahkemeler tarafından özel eylem resmi eylem ayrımı yapılmamaktadır.

1961 Viyana Sözleşmesi'ne göre diplomasi temsilcisi kabul eden devlette şahsi kazanç sağlamak amacıyla herhangi bir mesleki veya ticari faaliyette bulunamaz⁶⁷⁰. Ancak söz konusu bu yasağa rağmen, fiilen bu tür faaliyetlerde bulunulması halinde, doğacak uyumsuzluklar bakımından yargı dokunulmazlığından yararlanılamayacağı, 1961 Viyana Sözleşmesi madde 31/c ile hükme bağlanmıştır. Bu düzenleme, herhangi bir meslek ve ticari faaliyette bulunma yasağının ihlali veya gönderilen devletin rızası çerçevesinde olup

⁶⁶⁷ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 31/1; Çelik'in kanısına göre, hukuk işlerinde yargı dokunulmazlığının istisnaları gözönünde bulundurulsa dâhi çok geniş kapsamlıdır ve tanınan bu ayrıcalık diplomatik dokunulmazlıkların hukuki temelini görevin gereği gibi görebilmesine dayandıran görüşle bağdaşır nitelikte değildir. Yazara göre diplomasi temsilcisinin tamamen özel hukuk alanına giren eylemleri söz konusu olunca, devletin çıkarları gerekçesi ortadan kalkmaktadır. Çelik, **Milletlerarası Hukuk Cilt 1**, s.535.

⁶⁶⁸ Sen'e göre temsili bir kapasitede yapılan fiilleri diğer hareketlerinden ayırt etmek zor olacaktır. Ve işlevleri gereği yerine getirilmesi için gerekli olanın ve bu sınırların dışındakilerin arasındaki çizginin nerede çizileceğini belirlemek neredeyse imkânsızdır. Sen, a.g.e., s.120.

⁶⁶⁹ Sen, a.g.e., s.121.

⁶⁷⁰ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 42; Uluslararası Hukuk Komisyonu, diplomatik temsilcinin ticari veya mesleki ilişkileri olan kişileri olağan çözüm yollarından mahrum edilmeyecekleri görüşünü aldı. Bu toplumlar tarafından hazırlanan uluslararası sözleşme taslaklarında yer alan prensip doğrultusunda olup, devletlerin veya hükümetlerin kendileri tarafından yürütülen ticari işlemlere karşı dokunulmazlıklarını sınırlayan modern eğilimle uyumlu görünüyor. Sen, a.g.e., s.122.

olmamasına bakılmaksızın, diplomasi temsilcileri ile bu tür ilişkiye giren kişilerin menfaatlerinin korunmasına yöneliktir⁶⁷¹. Uygulamada, söz konusu istisna, özellikle çalışmakta olan diplomasi temsilcilerinin eşleri ile ilgili gündeme gelmektedir⁶⁷². Yapılan ikili sözleşmelerle, karşılıklı olmak şartıyla dokunulmazlıktan yararlanan diplomasi temsilcisinin ve idari ve teknik personelin aile üyelerinin kabul eden devletin yasalarına uygun olarak kazanç getirici bir işte çalışmalarına izin verildiği görülmektedir. Ancak bu sözleşmelerde, gerçekleştirilecek ticari ve mesleki faaliyetler bakımından yargı dokunulmazlığından yararlanılmayacağı düzenlenmektedir⁶⁷³.

3.4.2.3.4. Dokunulmazlıktan Vazgeçme

Diplomasi temsilcilerinin, kabul eden devlet ülkesinde yargılanamamaları ilkesinin istisnalarından birisi de, gönderen devletin yargı dokunulmazlığından vazgeçmesidir. Yargı dokunulmazlığı, ancak gönderen devlet tarafından kaldırılabilir⁶⁷⁴. Dolayısıyla dokunulmazlık, buna sahip olan kişi tarafından geçersiz kılınamaz. Çünkü diplomatik dokunulmazlığın amacı, bir diplomatik misyonun işlevlerinin etkin bir şekilde yerine getirilmesini sağlamaktır; kişisel menfaat sağlamak için değildir. Dokunulmazlık devletlerin münasebeti için devletlerin anlaşması ile tanınmış olduğuna göre bunun doğal sonucu da vazgeçmenin devletler tarafından gerçekleştirilmesidir⁶⁷⁵. Diplomat, hükümetinin izni olmaksızın dokunulmazlığından vazgeçemez ve hükümetinin

⁶⁷¹ 1961 Viyana Sözleşmesi'nin 31/1(c) maddesinin taslağı hazırlanırken, istisnanın tek bir ticari fiil için değil sürekli bir faaliyete uygulanabileceği açıkça belirtilmiştir. Malın satın alınması, tıbbi, hukuki veya eğitimsel hizmetler gibi kabul eden devletteki arızı sözleşmeler "ticari faaliyet" teşkil etmez. Denza, **Diplomatic Law: Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations**, s.305.

⁶⁷² Aksar, **Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk I**, s.301; Aust, a.g.e., s.128.

⁶⁷³ Fügen Sargın, "1961 Tarihli Diplomatik İlişkiler Hakkındaki Viyana Sözleşmesi Hükümleri Dahilinde MÖHUK'un 33. Maddesinin Uygulanabilirliği Sorunu", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 52(1), 2003, s.21; Örneğin Türkiye ile Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı Hükümeti arasında büyükelçiliklerde ve başkonsolosluklarda gönderen ülke tarafından görevlendirilen diplomatların, idari ve teknik personelin aile bireylerinin (eş-çocuk) kabul eden devlette kazanç getirici bir işte çalışabilmelerine ilişkin 12.01.2000 tarihinde bir anlaşma imzalanmıştır. Anlaşmada gönderen devlet ilgili aile üyesinin kazanç getirici bir işle ilgili olarak işlediği fiiler bakımından cezai, medeni ve idari yargı bağımsızlığından yararlanmayacağını düzenlemiştir. Ayrıca aile üyelerinin kabul eden devlette kazanç getirici işlerle ilgili tüm konularda kabul eden devletin mali ve sosyal güvenlik rejimlerine tabi olduğu da düzenlenmiştir. Bu anlaşmanın onaylanmasına dair Bakanlar Kurulu kararı için bkz: **T.C. Resmi Gazete**, 24008, 14 Şubat 2000.

⁶⁷⁴ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 32/1; Hukuk davaları ile ilgili olarak gönderen devletlerin defalarca dokunulmazlıktan feragat etmiş oldukları bilinmesine rağmen cezai eylemlerde devletler dokunulmazlıktan feragat etmekte istekli davranmamaktadır. Sen, a.g.e., s.106.

⁶⁷⁵ Cemil, a.g.e., s.245.

dokunulmazlığından feragat etmeye karar vermesi durumunda ise bu karara itiraz edemez⁶⁷⁶.

Diplomatik dokunulmazlıktan vazgeçme mutlaka açık olmalıdır; kapalı olamaz⁶⁷⁷. Böylelikle dokunulmazlığa sahip olan kişi açık bir feragat olmaksızın sivil veya cezai bir yargılamada sanık olarak yer alırsa, bu işlemler geçersiz sayılır. Medeni veya idari davalar bakımından yargı dokunulmazlığının kaldırılması hükmün icrası bakımından da dokunulmazlığın kaldırılmış olması anlamına gelmemektedir. Hükmün icrası bakımından ayrıca dokunulmazlığın kaldırılması kararı gerekmektedir⁶⁷⁸.

Mahkeme ya da kabul eden devletin hükümeti, dokunulmazlığın gönderen devletin hükümeti tarafından uygun bir şekilde feragat edildiğine nasıl kanaat getirecektir? Uluslararası Hukuk Komisyonu, hükümetin temsilcisi olarak misyon başkanının dokunulmazlığın feragat edildiğini bildirdiğinde, kabul eden devlet mahkemeleri bunu gönderen devletin hükümetinin deklarasyonu kabul etmesi gereken doğru ve uygulanabilir tek görüş olduğu kararını almıştır⁶⁷⁹.

1961 Viyana Sözleşmesi'nde gönderen devletin önceden diplomatlarının dokunulmazlığından vazgeçebilme hakkının bulunup bulunmadığı ilişkin bir hükme yer vermediği görülmektedir. 1961 Viyana Sözleşmesi ve öncesinde yapılan hazırlık çalışmalarında alınan kararlar da benzer şekilde diplomatik dokunulmazlıktan vazgeçme konusunda önceki bir anlaşmanın etkisi hakkında hiçbir şey öngörmemektedir⁶⁸⁰. Fakat devletin yargı dokunulmazlığı alanında olduğu gibi bir devletin önceden başka bir devletin mahkemesinin yargı yetkisinden feragat etmesinin mümkün olduğu düşünüldüğünde; egemenlik yetkisine sahip olan devletin diplomatın dokunulmazlığından feragat etmesi için

⁶⁷⁶ Aust, a.g.e., s.129.

⁶⁷⁷ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 32/2.

⁶⁷⁸ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 32/4; Bu ilkenin arkasındaki mantık iki yönlüdür. Birincisi, birçok ülkedeki icra takibi asliye hukuk mahkemelerinden ayrı olarak kabul ediliyor. Dolayısıyla bu tür işlemler için yargının yeniden yetkilendirilmesi gerekiyor. İkincisi, bir kararın uygulanmasının kişinin ve ikametgâhının dokunulmazlığı gibi bir diplomatın diğer alanlardaki bağıışıklığını etkileyebileceği düşünülür. Sen, a.g.e., s.133.

⁶⁷⁹ Sen, a.g.e., s.130.

⁶⁸⁰ Värk, "Personal Inviolability and Diplomatic Immunity in Respect of Serious Crimes", s.118.

bir engel yoktur⁶⁸¹. Ceza davaları için önceden feragatın mümkün olması muhtemel değil iken; idari ve hukuk davalarında feragat söz konusu olabilmektedir⁶⁸².

Tarihte gönderen devletlerin diplomasi temsilcilerinin dokunulmazlığından feragat etmeyi kabul ettiği çok az vaka vardır. Gönderen devletler bu gibi durumlarda diplomatu geri çağırmayı ya da görevden uzaklaştırmayı daha fazla tercih etmektedirler⁶⁸³. Devletlerin diplomasi temsilcisinin dokunulmazlığından feragat etmesi örneği Gürcü diplomat ile ilgili olarak yaşandı. ABD’de görev yapmakta olan Gürcistan Cumhuriyeti’nin ikinci sırada bulunan diplomatu Gueorgui Makharadze, 3 Ocak 1997 tarihinde Washington D.C.’de yaşanan trajik bir otomobil kazasında Brezilya vatandaşı on altı yaşındaki bir kızın ölümüne neden oldu. Aracı alkollü olarak saate seksen mil hızla sürdüğü iddia edildi ancak diplomatik statüsünden ötürü kendisine alkol ölçümü veya kan testi yapılamadı. Bu olay özellikle Gürcistan’ın diplomatını geri çağırmaya hazırlanmasıyla kamuoyunun tepkisini çekti. En sonunda yoğun kamuoyu baskısı nedeniyle, Gürcistan Cumhurbaşkanı, gönüllü olarak Makhardze’nin dokunulmazlığından feragat etmeyi kabul etti. Diplomat sonuçta suçlu bulundu ve hapis cezasına mahkûm edildi⁶⁸⁴.

3.4.2.3.5. Diplomatik Yargı Dokunulmazlığının Kötüye Kullanılması Meselesi ve Olası Öneriler

1961 Viyana Sözleşmesi kapsamında diplomasi temsilcilerine mutlak bir cezai yargı dokunulmazlığının verilmesinin yanında kısıtlı istisnalar haricinde çok geniş kapsamlı bir hukuki yargı dokunulmazlığı da verilmektedir. Özellikle cezai yargı dokunulmazlığında suçun unsuru bakımından herhangi bir ayırım yapılmamış çok ağır nitelikte suçlar gibi hafif nitelikte suçlar da Sözleşme ile koruma altına alınmıştır. Bu kapsamda düşünülebilecek suçların kapsamı ise çok geniştir. Diplomatların karıştığı en geniş suç kategorisi, diğerlerinin yanı sıra, sarhoş ve hatalı araç kullanma, park etme suçları ve uyuşturucu bulundurmamak olamakla birlikte tecavüz, saldırı, hırsızlık olayları gibi

⁶⁸¹ Denza, **Diplomatic Law: A Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations**, s.337-340.

⁶⁸² Aust, a.g.e., s.131.

⁶⁸³ Jonathan Brown, “Diplomatic Immunity: State Practice under the Vienna Convention on Diplomatic Relations”, **International and Comparative Law Quarterly**, 37(1), 1988, s.78.

⁶⁸⁴ M. S.Zaid, “Diplomatic Immunity: To Have Or Not To Have, That Is The Question”, **ILSA Journal of International and Comparative Law**, 4(2), 1988, s.628.

ağır nitelikte suçlar işledikleri de görülmüştür⁶⁸⁵. Bu tür istismarlar, sadece küçük suçları veya kabahatleri içermeleri durumunda kabul eden devlet tarafından diplomatik işlevlerin verimli bir şekilde işlenmesini güvenceye almak adına hoş görülebilir. Peki, kabul eden devletler ve uluslararası topluluk, kişisel dokunulmazlık ve yargı dokunulmazlığını cinayet ve komplo kurmak, savaş suçları ve insanlığa karşı işlenen suçlar gibi ciddi suçlar söz konusu olduğunda hoş görmek zorunda mıdır?⁶⁸⁶

Diplomatik yargı dokunulmazlığının kötüye kullanılmasında gözle görülen artış bu dokunulmazlığın yeniden değerlendirilmesini kaçınılmaz kılmıştır⁶⁸⁷. Konseptin yeniden değerlendirilmesi bağlamında ağır suçlar durumunda dokunulmazlığın dışarıda tutulması ve dokunulmazlığın resmi eylemle sınırlanması gibi düşünceler ileri sürülmüştür⁶⁸⁸.

Ağır suçların diplomatik işlevle bağıntılı olmadığını bu sebeple de bu suçları işleyen diplomatların bağışıklıktan yararlanmamaları gerektiğini ileri sürenler olmuştur. Ancak bu iddia temelde bazı verilerin desteklenmesinde yetersiz kalmaktadır. Öncelikle pratik sorun, farklı suç derecelerinin birleşik bir tanımının bulunmamasından kaynaklanmaktadır; zira suçları ağırlıklarına göre ayırmak ulusal yasaların işidir; belirli suçlar bir devlette önemsiz sayılırken başka bir devlette önemli sayılabilir veya bir devlette tamamen yasal sayılabilen bir eylem başka bir devlette suç sayılabilir. Diğer taraftan çoğunluğa göre, açıklığı korumak ve 1961 Viyana Sözleşmesi'nin devletler tarafından

⁶⁸⁵ Diplomatın ciddi suç işlemesi örneklerinden bir tanesi de Türkiye'de yaşanmıştır. Ankara'da, 11 Eylül 2014 tarihinde, Kuveyt Büyükelçiliği diplomat ve elçilik görevlileri, trafikte tartıştıkları NATO'da görevli olan F-16 pilotu Hava Kurmay Pilot Yarbay Hakan Karakuş'u araçtan indirerek, eşinin gözleri önünde cadde ortasında darp etmiş ve ağır bir şekilde yaralanmasına sebebiyet vermiştir. Tahsin Güner ve Muhammet Bayram, "Kuveytli Diplomatlardan F-16 Pilotuna Cadde Ortasında Dayak", 12 Eylül 2014, <http://www.hurriyet.com.tr/kuveytli-diplomatlardan-f-16-pilotuna-cadde-ortasinda-dayak-27183196>, (17.04.2017); Al Jazeera Turk, "Kuveyt Elçiliği Personeli Dışışlerine Çağrıldı", 12 Eylül 2014, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/kuveyt-elciligi-personeli-disislerine-cagirildi>, (17.04.2017); Kuveyt'in Ankara Büyükelçisi Abdullah Abdulaziz El Duveyk ise Ankara'da Kuveyt Büyükelçiliği görevlilerinin trafikte tartıştıkları pilot Hakan Karakuş'u darbettiğine yönelik haberlerin doğru olmadığını darp olayı sırasında diplomatın bankada bulunduğunu ve bunun da kayıtlarının olduğunu savundu. Dünya Bülteni, "Kuveyt Büyükelçiliği: Diplomatımız Saldırmadı", 12 Eylül 2014, <http://www.dunyabulteni.net/ankara-kuveytli-diplomatlar/309019/kuveyt-buyukelciligi-diplomatimiz->, (17.04.2017); Yaşanan bu hadisenin üzerine olaya karışan Kuveyt Büyükelçiliği Ateşesi Emad Ali Almohid'in *persona non grata* ilan edilmesine yönelik tartışmalar yaşansa da Dışışleri Bakanlığı olayın uluslararası kurallar gereği *persona non grata* ilan edilmeyi içermediği için Kuveyt'e diplomatı çekmesi yönünde mesaj verdi. Bunun üzerine diplomat ülkeden ayrıldı. <http://t24.com.tr/haber/f-16-pilotunu-doven-kuveytli-diplomat-turkiyeden-ayrildi>, 271782, (17.04.2017).

⁶⁸⁶ Värk, "Personal Inviolability and Diplomatic Immunity in Respect of Serious Crime", s.110.

⁶⁸⁷ Vakkas Gözlügül, "Diplomatik Dokunulmazlık ve Ayrıcalıkların Kötüye Kullanılması", **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, 19(1), 2013, s.118.

⁶⁸⁸ Värk, "Personal Inviolability and Diplomatic Immunity in Respect of Serious Crime", s.114-116.

bağımsızca yorumlanmasını önlemek amacıyla, cezai yargı dokunulmazlığı istisnasız ve mutlak olmalıdır⁶⁸⁹.

Uluslararası topluluğun genel çıkarını ilgilendirmeyen ve sadece ilgili toplulukların çıkarı açısından anlamlı olan suçların dışında insanlığa karşı işlenen suçlar, savaş suçları ya da diğer uluslararası mahiyete sahip ağır suçlar söz konusu olduğunda cezai yargıdan mutlak dokunulmazlığın gerekliliği ve meşruiyeti sorgulanabilir hale gelmektedir⁶⁹⁰. Bu kapsamdaki suçların diplomatın işlevleriyle tutarlı olduğunu iddia etmek çok zordur. Nitekim Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü, yargı yetkisi alanındaki soykırım suçu, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve saldırı suçunun işlenmesi durumunda resmi hüviyete dayalı herhangi bir ayırım yapılmaksızın tüm insanlara eşit olarak uygulanır ve hiçbir cezai sorumluluktan muaf tutulma söz konusu değildir⁶⁹¹. Uluslararası Ceza Mahkemesi, ayrıcalıklı statülerinden ötürü başka hallerde yargılanmaktan kurtulacak kişilerin kovuşturulmasını sağlama anlamında önemli bir adımdır.

Diplomasi temsilcilerin dokunulmazlıklarını ancak resmi işlevlerinin bir parçasını teşkil eden eylemlerle bağlantılı olarak kullanmaları gerektiği de ileri sürülmüştür⁶⁹². Bu görüşe göre, özel eylem niteliğinde olan ya da özel eylemlerle bağlantılı olarak gerçekleştirilen her türlü yasa dışı eylem, kabul eden devletin yargı yetkisine girer ve mahkeme, suçlu bulunan diplomat hakkında karar verebilir. Diğer taraftan bu yaklaşım suçun özel bir kapasitede gerçekleştirilen eylemler kapsamında mı yoksa diplomasi temsilcilerin görevlerinin sıralandığı 3. maddede belirtilen resmi görevlerin bir parçası mı olduğuna karar verirken ciddi sorunlara neden olabilir⁶⁹³. Herhangi bir ulusal mahkemin diplomatın gerçekleştirdiği fiilin görevleriyle ilgili olup olmadığını belirlemeye kalkışması ise ulusal sınırlar içinde gerçekleşeceğinden uluslararası hukuk tarafından bahşedilmiş bir hakkın doğası ile uyumlu olmaz ve gönderen devletin egemenliği ile çelişir⁶⁹⁴. Ayrıca bir

⁶⁸⁹ Värk, “Personal Inviolability and Diplomatic Immunity in Respect of Serious Crime”, s.114.

⁶⁹⁰ Värk, “Personal Inviolability and Diplomatic Immunity in Respect of Serious Crime”, s.114.

⁶⁹¹ Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü madde 27/1.

⁶⁹² S.L. Wright, “Diplomatic Immunity: A Proposal for Amending the Vienna Convention to Deter Violent Criminal Acts”, **Boston University International Law Journal**, 5, 1987, s.117-211.

⁶⁹³ Värk, “Personal Inviolability and Diplomatic Immunity in Respect of Serious Crime”, s.115; Portekiz mahkemesi *Portugal v. Goncalves* davasında 3. maddenin diplomatik işlevler için geniş çerçeveyi ortaya koyduğunu ve bu maddede listelenen genel işlevlerin yerine getirilmesi için vazgeçilmez diğer tüm tesadüfi eylemleri de kapsadığına karar vermişti. *Portugal v. Goncalves*, International Law Reports, 82, 1990, s.115.

⁶⁹⁴ Sen, a.g.e., s.120-121.

diplomat resmi olmayan eylemlerle bağlantılı olarak yargılandığı takdirde, resmi görevlerini yerine getirmesi engellenmiş olacak ve bunun etkisi resmi eylemle bağlantılı olarak sorumlu tutulmasıyla aynı olacaktır⁶⁹⁵.

Diplomatik dokunulmazlığı resmi eylemle sınırlama fikrinin mevcut kuralları ihlal eder nitelikte olduğu da bir gerçek olup kabul edilmesi mümkün değildir. 1961 Viyana Sözleşmesi'nde sağlanan diplomatik dokunulmazlıklar mutlak olarak tanınmış ve özel eylem resmi eylem şeklinde bir ayrıma gidilmemiştir. Ayrıca verilen yargı kararları da benzer bir tavır benimsemiştir. Uluslararası Adalet Divanı *Arrest Warrant* kararında diplomatın resmi kapasitede ve özel kapasitede gerçekleştirilmiş olduğu iddia edilen eylemleri arasında hiçbir ayırım yapılmasına izin vermediğini kabul etmiştir⁶⁹⁶.

Öte yandan, diplomasi temsilcileri tarafından işlenen ciddi suçları resmi işlevleri gerçekleştirmek kapsamında kabul etmek mümkün müdür? Kendini savunma olmaksızın işlenen her türlü cinayet, tecavüz, saldırı ve darp gibi tüm şiddet içerikli suçların resmi görevin bir parçası olarak kabul etmek mümkün değildir. Bu bağlamda işlenen suçların kovuşturulması ise ancak diplomasi temsilcisinin görevinin sona ermesi ile mümkün olmaktadır. Diplomasi temsilcisine karşı görevi sona erdikten sonra resmi görevlerini yerine getirirken yapılanlar haricindeki tüm eylemlerinden dava açılabilir⁶⁹⁷. Ancak diplomasi temsilcisi ülkesine dönmüşse kabul eden devlet eski gönderen devletten diplomatın iade edilmesini isteyebilir. Bununla birlikte, böyle bir olasılığın kullanılabilirliği, yine gönderen devletin kendi diplomatını iade etme ihtimali çok düşük olduğundan şüphelidir ve eğer bu devlet, diplomatın yargılandığını görmeye hazırsa, bağışıklık hakkından vazgeçebilir ya da bu diplomatı kendisi yargılayabilir⁶⁹⁸.

İleri sürülen çözümlerin çoğu halen teorik durumda ve yürürlüğe girmeleri ve uygulanmaları için büyük olasılıkla 1961 Viyana Sözleşmesi'nde değişiklik yapılmasını gerektirmektedir. 1961 Viyana Sözleşmesi'nde herhangi bir değişiklik hükmünün bulunmaması ise Sözleşme'de değişiklik yapılmasını sıkıntılı bir hale getirmektedir; devletler değişiklik yapabilmek için öncelikle değiştirme prosedürüyle ilgili bir anlaşmaya

⁶⁹⁵ Sen, a.g.e., s.121.

⁶⁹⁶ International Court of Justice, “*Arrest Warrant of 11 April 2000*”, para. 55.

⁶⁹⁷ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 39/2.

⁶⁹⁸ Värk, “Personal Inviolability and Diplomatic Immunity in Respect of Serious Crime”, s.115.

varmalıdır⁶⁹⁹. Ancak, devletler bu Sözleşme'yi değiştirmek ve istikrarlı ve az çok tatmin edici ve işler bir sistemi riske atmak konusunda istekli olmadıklarından, bu pek de ihtimal dâhilinde değildir⁷⁰⁰. Ayrıca, diplomatik dokunulmazlıkların kötüye kullanılması konusunda 1961 Viyana Sözleşmesi tamamen etkisiz bir fonksiyon göstermemektedir. 1961 Viyana Sözleşmesi, diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalığın kötüye kullanılmasında, devletin bağışıklıktan vazgeçmesi ve ilgili kişiyi *persona non grata* ilan etmek gibi çözümler sunmaktadır. Ayrıca nefsi müdafaa temelinde kişi dokunulmazlığına sınırlı bir şekilde müdahale edilebilmekte ve uluslararası ceza mahkemelerinin yetki alanına giren suç tiplerinde de bağışıklık ileri sürülememektedir⁷⁰¹. Yani mevcut uluslararası hukukta da diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıkların kötüye kullanılmasına karşı işler mekanizmalar bulunmaktadır. Ancak bu mekanizmaların harekete geçirilmesi büyük ölçüde devletlerin siyasi iradelerine bağlı olarak gerçekleştirilmektedir. Bu bakımdan da diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklarını kötüye kullanan diplomasi temsilcisine karşı Sözleşmeden kaynaklanan zorunlu mekanizmaların olması mağdurların zararlarının telafi edilebilmesi açısından arzu edilirdi.

3.4.2.3.6. Türkiye’de Diplomatik Personelin Yargı Dokunulmazlığına İlişkin Düzenlemeler

Türkiye’de yargı dokunulmazlığının özüne ilişkin olarak uzun süre 09.12.1931 tarihli ve 12010 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla uygulanmıştır⁷⁰². Ancak Türkiye, 1961 Viyana Sözleşmesi’ne taraf olduktan sonra, Dışişleri Bakanlığı Sözleşmenin 1931 kararının yerine geçerek bu kararnameyi ortadan kaldırdığı anlayışıyla hareket etmiştir ve 1931 tarihli kararnameyi uygulamaktan ziyade öze ilişkin olarak 1961 Viyana

⁶⁹⁹ Bergmar Nina Maja, “Demanding Accountability Where Accountability Is Due: A Functional Necessity Approach to Diplomatic Immunity Under the Vienna Convention”, **Vanderbilt Journal of Transnational Law**, 47, 2014, s.522.

⁷⁰⁰ Värk, “Personal Inviolability and Diplomatic Immunity in Respect of Serious Crime”, s.116.

⁷⁰¹ Nüremberg Uluslararası Askeri Mahkemesi Statüsü madde 7; Tokyo Uluslararası Askeri Mahkemesinin Statüsü, madde 6; Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü madde 7/2, Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü madde 6/2; Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü madde 27/1.

⁷⁰² Anılan kararnameye ilişkin olarak resmi gazetede herhangi bir kayıt yoktur. Fakat kararnamenin resmi olmayan metinleri için bkz: Alsan, **Devletler Hukuku Dersleri**, s.280-283; Akipek, **Devletler Hukuku Kaynaklarından ve Belgelerinden Örnekler**, s.211-215.

Sözleşmesi hükümleri uygulanmıştır⁷⁰³. Bu çerçevede uzun bir süre uygulanan 1931 kararname 2006 yılında yürürlükten kaldırılmıştır⁷⁰⁴.

Ülkemizde görevli diplomatik misyon üyelerinin sahip olduğu dokunulmazlık ve ayrıcalıklarla ilgili düzenlemeler ise 2008 tarihli Genelge’de yer almaktadır. Bu Genelge, özellikle uygulamada karşılaşılan sorunları bertaraf etmeyi amaçladığından bir misyon üyesinin suç işlemesi durumunda Türk makamlarının izlemesi gereken usulü göstermesi bakımından da ayrı bir öneme sahiptir. 2008 tarihli Genelge ile bir diplomatik misyon üyesinin suç işlemesi halinde takip edilecek usuller de belirtilmiş olup böylelikle uygulamadaki belirsizlikler bir nebze giderilmeye çalışılmıştır⁷⁰⁵.

Diplomatik dokunulmazlığın kabul eden devlet ülke mahkemesinde nasıl ispatlanacağına dair 1961 Viyana Sözleşmesi’nde bir hüküm bulunmamaktadır. Bu konu her devletin uygulamalarına ve yasalarına bırakılmıştır⁷⁰⁶. Türkiye’de ise dokunulmazlığın kanıtlanmasına ilişkin olarak yapılan düzenleme 2008 tarihli Genelge ile açıklığa kavuşturulmuştur. Bu Genelge’nin 15. maddesine göre, diplomatik misyon üyesi tarafından suç işlendikten sonra suçun türünü, işleniş şeklini, nerede, ne zaman ve kime karşı işlendiğini belirten yazı Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğüne iletilmelidir. Bu istem üzerine, diplomatik misyon mensubu olduğunu beyan eden şüphelinin diplomatik bağışıklık ve ayrıcalıklardan yararlanıp yararlanmadığı hususu Adalet Bakanlığınca, Dışişleri Bakanlığından sorularak, sonucu ivedilikle ilgili Cumhuriyet başsavcılığına bildirilecektir. Anlaşıldığı üzere Dışişleri Bakanlığı tarafından bir kişinin diplomatik misyon üyesi olduğunun teyiti bağışıklıktan yararlanıp yararlanamayacağı sonucunun doğmasına sebebiyet verecektir. Bu doğrultuda, Dışişleri Bakanlığından alınacak cevaba göre, şüpheli, diplomatik bağışıklık ve ayrıcalıklardan

⁷⁰³ Pazarcı, **Uluslararası Hukuk 3. Kitap**, s.113.

⁷⁰⁴ Yabancı Diplomatik Personale Tebligat Yapılamayacağına İlişkin 9.12.1931 tarihli ve 12010 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlükten kaldırılması 15.12.2006 tarihinde Bakanlar Kurulunca kararlaştırılmıştır. Bkz: **T. C. Resmi Gazete**, 26399, 10 Ocak 2007.

⁷⁰⁵ 2008 tarihli Genelge’nin 14. maddesi uyarınca diplomatik misyon üyelerinin bir suç işlemesi halinde: a) Cumhuriyet başsavcı ve savcılarının soruşturmayı re’sen yapmaları, kolluk kuvvetlerine bırakmamaları, b) Tüm kanıtların süratle toplanması, bilirkişi incelemesi ve keşif gerektiren hususlar var ise acilen yerine getirilmesi, c) Diplomatik misyon mensubu olduğunu iddia eden şüpheliden diplomatik kartı veya elçilik mensubu kartının talep edilmesi, d) Kart ibrazı halinde, fotokopisinin çekilip onaylandıktan sonra aslının iade edilmesi, e) Şüphelinin savunmasının kesinlikle alınmaması, gerekmektedir.

⁷⁰⁶ Diplomatik pasaport veya diplomatik vizeye sahip olmak, hiçbir şekilde bağışıklığın kanıtı değildir. İspat, kişinin bağışıklık kazandıran bir diplomatik görevde bulunduğunu ve bağışıklığın belli koşullarda onu kapsadığına dair bir kanıt gerekmede olduğuna yönelik görüş için bkz: Aust, a.g.e., s.129.

yararlanmıyor ise, soruşturmayaya devam edilecektir. Şüphelinin diplomatik bağışıklık ve ayrıcalıklardan yararlanıyor olması halinde ise, soruşturma evrakının Adalet Bakanlığına gönderilmesi ve ilgili soruşturmanın sona erdirilmesi gerekmektedir⁷⁰⁷.

2008 tarihli Genelge'nin 16. maddesine göre, suç işleyen kişinin diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklardan yararlanan diplomatik misyon mensubu olduğu anlaşıldıktan sonra hakkındaki soruşturma evrakı diplomatik kanaldan "Gönderen Devlet" yetkili makamlarına iletilecektir. Böylelikle diplomatik misyon üyelerinin vatandaşlık bağı ile bağlı olduğu ülkelerin yargı organları tarafından gereğinin takdir ve ifası sağlanmış olması temin edilecektir.

Yargı dokunulmazlığının usulüne ilişkin düzenlemeler ise 20.08.1959 tarihli Tebligat Tüzüğü ile düzenlenmiştir⁷⁰⁸. Bu tüzüğün 45. maddesinin son bendine göre, Türkiye'de kendilerine tebligat yapılamayacak olan elçi, elçilik kâtibi gibi kimseler Adalet Bakanlığı'nın Dışişleri Bakanlığı ile istişaresi sonucunda yayınlayacağı bir cetvelde gösterilecektir. Bu maddenin 4. fıkrasına göre ise kendisine tebligat yapılamayacak olan bir yabancıya tebligat çıkarılması halinde, tebligatı çıkaran mahkemelerin, tebligat evrakını, Adalet Bakanlığı aracılığı ile Dışişleri Bakanlığına göndereceği ifade edilmiştir⁷⁰⁹. Yani tebligat yapılması gereken durumlarda, bağışıklıktan yararlanacak

⁷⁰⁷ Sanığın diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklardan yararlandığı bildirildikten sonra, sanık hakkında "takibat icrasına mahal olmadığına ve dosyanın onaylı örneğinin, sanığın mensup bulunduğu diplomatik misyona gönderilmek üzere Cumhuriyet Savcılığına tevdiine kararı verilmesi" gerekmektedir. Bunun yerine görevsizlik, geçici tatil, zamanaşımı sebebiyle düşme ve beraat kararları vermek yanlış olacaktır. Böyle bir durumun gerçekleşmesi halinde mahkeme kararı kesinleşmiş ise yazılı emir yoluyla bozulmasını istemek gerekecektir. Hakkı Yaşar, "Cezai Yönden Diplomatik Bağışıklıklar ve Ayrıcalıklar", **Yargıtay Dergisi**, 2(3), 1976, s.47; Yargıtay'ın, yargı dokunulmazlığı gözetilmeksizin dokunulmazlığa sahip görevlilere mahkûmiyet kararı veren yerel mahkeme kararlarını kanun yararına bozduğu vakalara da rastlanmıştır. "...incelenen olayda Fransa Büyükelçiliği'nde idari ve teknik kadroda görev yapan Fransa vatandaşı Jean Marie'nin imtiyazdan yararlandığı ve Türk Ceza Yargısı'ndan bağışık bulunduğu gözetilmeksizin, aracıyla seyir halindeyken trafik kazası sonucu taksirle yaralamaya sebebiyet verdiği iddiası ile açılan davada kovuşturma şartı gerçekleşmediği halde davaya devamlı yazılı şekilde mahkûmiyet hükmü kurulması yasaya aykırı olduğundan, bu hususa ilişkin kanun yararına bozma isteminin kabulü gerekmiştir." Yargıtay 9. C. D., T. 15. 07. 2009, E. 2009/8823, K. 2009/8685

⁷⁰⁸ **T.C. Resmi Gazete**, 10303, 11 Eylül 1959.

⁷⁰⁹ Tebligat yapılamayacak kimselere tebligat yapılması halinde bunun davayı bozma sebebi sayılacağına ilişkin Yargıtay kararları vardır. "...sıfatı ve maddi olayın niteliği itibariye, davalı Tebligat Tüzüğü'nün 45. maddesi hükmünce Türkiye'de kendisine tebligat yapılamayacak kişidir. Özel hukuk ilişkilerinden doğan ve yargı muafiyeti tanımayan uyumsuzluklarda dahi, yabancı devletin diplomatik temsilcilerine yapılacak tebliğlerde, Tebligat Tüzüğü'nün 45. maddesinde belirtilen usullere uyulması, tebliğle ilgili evrakın ve bu konudaki yazıların doğrudan Dışişleri Bakanlığına iletilmek üzere Adelet Bakanlığına gönderilmesi gerekmektedir..." Y. 4. H.D., T. 31. 01. 1986, E. 1985/9446, K. 1986/2437

kişilere mahkemeler tarafından doğrudan tebligat yapılamayacağı bunun ancak diplomatik yollarla yapılabileceği benimsenmiştir⁷¹⁰.

Ülkemizde uygulamada, yeteri kadar dil bilinmemesi veya olay mahallinde cürüm işleyen diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklardan yararlanan kimsenin dilinden kimsenin anlamaması ve bir tercüman da bulunmaması gibi sebeplerle, kamu davasının açıldığı durumlara rastlanmıştır. Hatta açılan bu davalarda, mahkûmiyet kararı verildiği dâhi görülmüştür⁷¹¹.

Diplomatik misyon üyelerinin sahip olduğu yargı dokunulmazlığı ile ilgili olarak Yargıtay'ın vermiş olduğu kararları incelediğinde ise 1961 Viyana Sözleşmesine taraf olduğumuz tarih öncesi ve sonrasında farklılıklar olduğu görülmektedir. Sözleşmeye taraf olduğumuz tarihten önce Yargıtay'ın, diplomatik ajanların yargı dokunulmazlığını resmi görevleri ile sınırlı olarak tanıdığı kararlar mevcuttur⁷¹². Yargıtay, devletin yargı

⁷¹⁰ Adalet Bakanlığı da mahkemeler tarafından doğrudan tebligat yapılmaması gerekliliğinin, 1961 Viyana Sözleşmesi hükümlerine riayet ve diğer devletlerle ilişkilerde sıkıntı çıkmaması yönünden özellikle dikkat edilmesi gerek bir husus olduğunu 2015 tarihli yazısında belirtmiştir. Buna göre "...diplomatik dokunulmazlık ve bağışıklığa sahip misyon mensuplarına adli makamlarca çıkarılan her türlü tebligatın Bakanlığımız aracı kılınmaksızın yapılması sonucu bir takım diplomatik sıkıntılar ortaya çıkmakta, Türkiye'nin uluslararası yükümlülüklerine riayet etmediği şeklinde algı oluşmakta, ülkemizin itibarına gölge düşmekte ve ayrıca dış temsilciliklerimiz karşılıklılık ilkesi gereği bir takım yaptırımlara maruz kalabilmektedir. Uluslararası camiada, ülkemizin tarafı olduğu uluslararası sözleşmelerden kaynaklanan yükümlülüklerine riayet etmediği şeklinde bir algı oluşturulmaması ve dış temsilciliklerimizin karşılıklılık ilkesi gereğince çeşitli yaptırımlarla zor durumda bırakılmaması için, adli mercilerimizce Türkiye'de bulunan yabancı misyonlara ve Birleşmiş Milletler temsilcilik ve kuruluşlarına karşı çıkarılacak tebligat işlemlerinin, "Türkiye'den Yurtdışına ve Yurtdışından Türkiye'ye Gönderilecek Tebligat ve İstinabe İstemlerinde Uygulanacak Esaslar"a dair 16/ 11/ 2011 tarihli ve 63-3 sayılı Bakanlığımız Genelgesine uygun olarak başta Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi ve Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi ile Birleşmiş Milletlerin Ayrıcalık ve Muafiyetlerine Dair Sözleşme'ye göre yapılması gerekmektedir..." Bkz: Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı, **Uluslararası Hukuk ve Dışilişkiler Genel Müdürlüğü, 23. 10. 2015 tarihli ve 42569666-4-5-Bilgi Görüş Dosyası-2015-31388/98326**, http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/adli_yardimlasma/adli_isbirligi_hukuk/diplomatik.pdf (15.05.2017).

⁷¹¹ Yaşar, a.g.e., s.47.

⁷¹² "...Davacı, kiralananın konut olarak ihtiyacı olduğundan bahisle işbu davayı açmıştır. Davalı cevap dilekçesinde, İtalyan Kültür Ateşesi olduğunu, Türkiye Cumhuriyetinin de taraf olduğu Viyana Antlaşmasına göre, diplomatik statüsü sebebiyle cevap vermeyeceğini ve davayı kabul etmediğini bildirmiştir... 22 Kasım 1982 tarihinde yürürlüğe giren 2675 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun'un 33. maddesinde, yabancı devlete özel hukuk ilişkilerinden doğan hukuki uyumsuzluklarda yargı muafiyeti tanınmayacağı hükme bağlanmıştır. Bu hüküm, diplomatik temsilcileri de kapsamaktadır... Diplomatik ilişkiler hakkında Viyana Sözleşmesine Türkiye Cumhuriyeti taraf değildir. Ancak, sözleşme hükümleri devletler umumi hukuku prensip ve teamüllerine uygun olması bakımından fiilen uygulanmaktadır. Anılan sözleşmenin önsözünde vurgulandığı gibi, ayrıcalık ve bağışıkların amacı fertleri yararlandırmak olmayıp, devletleri temsil eden diplomatik misyonların görevlerini etkin bir şekilde yapmalarını sağlamaktır. Burada önemli olan diplomatik temsilcilerin çıkarları değil, temsil ettikleri devletin çıkarıdır. Oysa, diplomatik temsilcilerin tamamen özel hukuk

bağışıklığına ilişkin 1982 tarihli 2675 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun'un 33. maddesinden hareketle yabancı diplomatik temsilcilerin, yabancı devletler gibi, özel hukuk ilişkilerinde yargı bağışıklığından yararlanamayacağını, bu kişilere tebligat yapılabileceği, icrai önlemlerin alınması yoluna gidilebileceği görüşünü benimsemişti⁷¹³. Türkiye, 1961 Viyana Sözleşmesine taraf olduktan sonra ise Yargıtay'ın, sözleşmeye taraf bir devletin yüksek mahkemesi olarak, önceki tarihlerde vermiş olduğu gerekçelerden vazgeçerek Sözleşme hükümlerinin sınırları doğrultusunda hareket etmiş olduğu görülmektedir⁷¹⁴.

Yargı bağışıklığı konusunda incelenmesi gereken hususlardan bir tanesi de tebligat ve tebligatın ülkemizde hangi usul kurallarına uyularak yapıldığıdır. Tebligat ise devletlerin ve diplomasi temsilcilerinin yargı bağışıklığı olmak üzere iki farklı şekilde ele alınmaktadır. Türk Hukukunda, adli makamlarca yabancı devletlere yapılacak tebligat konusunda 5718 Sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanunu'nun⁷¹⁵ 49. maddesinde özel bir düzenleme yer almaktadır. Bu düzenlemeye göre, yabancı devlete, özel hukuk ilişkilerinden doğan hukukî uyuşmazlıklarda yargı muafiyeti tanınmaz⁷¹⁶. Bu gibi uyuşmazlıklarda yabancı devletin diplomatik temsilcilerine tebligat yapılabilir⁷¹⁷. Bu tebligat işlemi, Tebligat Kanunu'nda öngörülen mahalli tebligat usulüne uygun olarak gerçekleştirilecektir⁷¹⁸. Bu hükmün tanıdığı usule başvurulması ise zorunlu

alanına giren faaliyetlerinden devletin çıkarı söz konusu olmadığından, diplomatik temsilcilerin yargı muafiyetinin resmi görevlerinin yerine getirilmesi ile ilgili işlemlerle sınırlandırılması gereklidir... Olayımızda taraflar arasındaki hukuki uyuşmazlık kira bağından doğmuştur. 2675 sayılı Kanunun 33. maddesi hükmü uyarınca davalı yargı muafiyetinden yararlanamayacağından, davanın esası incelenerek, sonucuna göre bir karar verilmesi gerekirken, yazılı şekilde hüküm tesisi yolsuzdur...." Y. 6. H.D., T. 08. 05. 1984, E. 1984/3729, K. 1984/5731

⁷¹³ Aysel Çelikel ve Ergin Nomer, **Devletler Hususi Hukuku, Örnek Olaylar- Mahkeme Kararları**, 6. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları, 1997, s.191.

⁷¹⁴ Aksar, **Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk I**, s.303; Konu ile ilgili örnek kararlar için bkz: Y. 4. H.D., T. 31. 01. 1986, E. 1985/9444, K. 1986/2437; Y. 6. H. D., T. 19. 10. 1981, E. 1981/7654, K. 1981/13836

⁷¹⁵ 5718 Sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun, **T.C. Resmi Gazete**, 26728, 12 Aralık 2007.

⁷¹⁶ MÖHUK madde 49/1.

⁷¹⁷ MÖHUK madde 49/2.

⁷¹⁸ Cemal Şanlı ve diğerleri, **Milletlerarası Özel Hukuk**, 2. Baskı, İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2014, s.445; Tebligat Kanunu'nun 45. maddesine göre, muhatap kendisine tebliğ yapılabilecek bir kimse olduğu halde, muhatapın adresi "ülke dışı" muamelesi gören bir yer ise ve tebliği memuru tebligatı yapamaz ise, keyfiyet tebliğ mazbatasına şerh edilerek evrak iade edilir. Böyle hallerde, tebellüğden kaçınma hükümlerine göre diğer bir işlem yapılamaz ve tebligat, tebliği çıkaran merci tarafından bağlı olduğu Bakanlık marifetiyle Türk Dışişleri Bakanlığına gönderilir. Dışişleri Bakanlığı diplomatik yolla tebliği işlemini gerçekleştirmeye çalışır.

olmayıp, yabancı devlete tebligatın diplomatik usulle gerçekleştirilmesi de mümkündür⁷¹⁹. Ancak, diplomasi temsilcisinin temsil ettiği devlet adına kendisine tebligat yapılması devletlerin çoğunluğu tarafından kabul gören bir uygulama değildir⁷²⁰. MÖHUK 49. madde düzenlemesinin diplomasi temsilcilerine tebligatı olanaklı kılmasını 1961 Viyana Sözleşmesi ile misyon üyelerine tanınan yargı bağımsızlığının açıkça ihlali anlamına geleceği bakımından eleştirenler vardır⁷²¹. 1961 Viyana Sözleşmesi’nde diplomasi temsilcilerine tebligat yapılabileceğine ilişkin bir hüküm olmadığı gibi tebligatın yapılacağı yerde konut dokunulmazlığına sahip bir alandır. Bu nedenle, yabancı devletin yargı bağımsızlığının bulunmadığı hallerde, Türk mahkemelerce yapılması gerek, diplomatik yoldan tebliği yoluna başvurulmasının tercih edilmesi olmalıdır. Zira, diplomatik yoldan tebligatın yapılması ile birlikte, usulüne uygun bir tebligatın hüküm ve sonuçları doğmaya başlayacaktır⁷²².

Diplomatik misyon üyelerinin aleyhine açılan davalarda ise mahkemelerin yapacakları tebligatın usulü hakkında 1961 Viyana Sözleşmesi’nde herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Ülkemizde diplomasi temsilcileri aleyhine açılan davalarda mahkemelerin yapacakları tebligatın usulü, Adalet Bakanlığı’nın belirli aralıklarla çıkardığı tebliğler ile, 1961 Viyana Sözleşmesi ve milletlerarası uygulama gözönüne alınarak belirlenmektedir⁷²³. Adalet Bakanlığı’nın bu konudaki son düzenlemelerinden biri “Türkiye’den Yurtdışına ve Yurtdışından Türkiye’ye Gönderilecek Tebligat ve İstinabe İstemlerinde Uygulanacak Esaslar”a dair 63-3 sayılı ve 16.11.2011 tarihli Genelgedir⁷²⁴. Buna genelgeye göre, diplomatik ayrıcalığı bulunan misyon mensupları ile elçilik veya konsolosluklarda görevli kişilerle ilgili dava ve icra takiplerinde, Türkiye’nin de taraf olduğu “Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi’nin 22, 30, 31 ve 37’nci maddeleri göz önünde tutulması gerekmektedir. Yabancı misyonlara karşı yürütülecek tebligat işlemlerinin Dışişleri Bakanlığı aracılığı ile yapılmalıdır. Bu kişilerle ilgili dava ve icra takiplerinde, diplomatik ayrıcalığı bulunan misyon mensuplarına adli makamlarca

⁷¹⁹ Şanlı ve diğerleri, a.g.e., s.445.

⁷²⁰ Gündüz, **Yabancı Devletin Yargı Bağımsızlığı ve Milletlerarası Hukuk**, s.307-308.

⁷²¹ Toluner, a.g.e., s.385.

⁷²² Sargın, a.g.e., s.23-24.

⁷²³ Sargın, a.g.e., s.32.

⁷²⁴ Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı, **Uluslararası Hukuk ve Dışilişkiler Genel Müdürlüğü’nün “Hukuki Alanda Uluslararası Adli Tebligat İşlemleri” ne ilişkin 63/3 sayılı ve 16. 11. 2011 Tarihli Genelgesi**, <http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/genelgeler/63%20-%203.pdf> (18.04.2017); Çalışmamızın devamında 2011 tarihli Genelge olarak anılacaktır.

çıkarılan her türlü tebligat evrakının, tebliği çıkaran adli makam tarafından Adalet Bakanlığına gönderilmesi gerekmektedir⁷²⁵.

Bahsi geçen düzenlemeler ülkemizde görevli yabancı diplomatik misyon üyelerine ilişkindir. Türkiye Cumhuriyeti tarafından yabancı devletlerde görevlendirilen diplomasi temsilcilerinin suç işlemleri durumunda ise farklı kurallar uygulanmaktadır. Buna göre, yabancı ülkede Türkiye adına memuriyet veya görev üstlenmiş olup da bundan dolayı bir suç işleyen kimse, bu fiile ilişkin olarak yabancı ülkede hakkında mahkûmiyet hükmü verilmiş olsa bile, Türkiye’de yeniden yargılanır⁷²⁶. Bu kapsamda görevli hakkında yabancı ülkede yargılama yapılmış ve hüküm verilmiş olsa da suçun türüne, cezanın ağırlığına, suçtan zarar görenin uyuşuna ilişkin başka bir koşul aranmaksızın Türkiye’de yeniden yargılama yapılabilecektir⁷²⁷. Ancak bu süreçte yabancı ülkede gözaltında, gözlem altında, tutuklulukta veya hükümlülükte geçen süre, aynı suçtan dolayı Türkiye’de verilecek cezadan mahsup edilecektir⁷²⁸. Ayrıca yargılama yapılırken, failin yurtdışında işlediği suç, görev suçu olması dolayısıyla Türkiye’nin zararına işlenmiş sayılacağından yabancı ülke mevzuatı dikkate alınmayacaktır⁷²⁹.

Diplomasi temsilcisinin işlediği suç görevden doğmuşsa bahsi geçen hüküm uygulanacaktır. Buna karşılık suç tamamen şahsi bir nitelik gösteriyorsa, diplomasi temsilcisinin yabancı ülkede işlediği bu tür suç ile herhangi bir vatandaşın yine ülke dışında işlediği şahsi suç arasında bir fark bulunmadığından suçların takibi ve cezalandırılması hususunda TCK madde 11 uygulanacaktır⁷³⁰. Buna göre diplomasi temsilcisi, Türk kanunlarına göre aşağı sınırı bir yıldan az olmayan hapis cezasını gerektiren bir suçu yabancı ülkede işlediği ve kendisi Türkiye’de bulunduğu takdirde, bu

⁷²⁵ 2011 Tarihli Genelge, madde 39.

⁷²⁶ TCK madde 10; Ayrıca hükümde “mahkûmiyet hükmü verilmiş bulunsa bile” ibaresi bulunduğu göre beraat, düşme ve ceza verilmesine yer olmadığı kararları bakımından Türkiye’de evveliyetle yargılama yapılabileceğini kabul etmek gerekir. Veli Özer Özbek ve diğerleri, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 6. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2015, s.156.

⁷²⁷ Özbek ve diğerleri, a.g.e., s.156.

⁷²⁸ TCK madde 16.

⁷²⁹ Türkiye’nin egemelik alanı dışında işlenen suçlar dolayısıyla Türkiye’de yargılama yapılırken, Türk kanuna göre verilecek olan ceza, suçun işlendiği ülke kanununda öngörülen cezanın üst sınırından fazla olamaz. (TCK madde 19/1) Fakat suçun Türkiye’nin güvenliğine karşı veya zararına olarak işlenmesi durumunda bu hüküm uygulanmaz.(TCK madde 19/2(a)). Bu madde kapsamında diplomasi temsilcisinin yurt dışında görevi dolayısıyla işlediği suç Türkiye zararına işlenmiş sayılacağından yabancı ülke kanunu dikkate alınmayacaktır.

⁷³⁰ M.Emin Artuk ve diğerleri, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 9. Bası, Ankara: Adalet Yayınevi, 2015, s.1065.

suçtan dolayı yabancı ülkede hüküm verilmemiş olması ve Türkiye'de kovuşturulabilirliğin bulunması koşulu ile Türk kanunlarına göre cezalandırılır⁷³¹. Suç, aşağı sınırı bir yıldan az hapis cezasını gerektirdiğinde yargılama yapılması zarar görenin veya yabancı hükümetin şikâyetine bağlıdır. Bu durumda şikâyet, vatandaşın Türkiye'ye girdiği tarihten itibaren altı ay içinde yapılmalıdır⁷³². Yabancı ülkelerde bulunup da diplomatik dokunulmazlıkta yararlanan Türk kamu görevlilerinin işledikleri suçlardan dolayı yetkili mahkeme Ankara mahkemesidir⁷³³.

3.4.2.4. Seyahat Dokunulmazlığı

Diplomasi temsilcileri, görevlerini gereği gibi yerine getirebilmek amacıyla seyahat dokunulmazlığına sahiptirler. Seyahat özgürlüğü, diplomasi temsilcilerinin kabul eden devletteki koşullar hakkında düzgün bir şekilde rapor vermelerini ve gönderen devletin vatandaşlarını korumalarını sağlamak için esas bir dokunulmazlıktır⁷³⁴. Bu kapsamda, kabul eden devlet, diplomasi temsilcilerine hareket ve seyahat serbestliği sağlamak zorundadır. Ancak milli güvenlik nedenleriyle girişi yasaklanan veya kurallara bağlanan bölgeler bu dokunulmazlığın istisnasını oluşturmaktadır⁷³⁵.

Milli güvenlik nedenleri ile girişi yasaklanan veya kurallara bağlanan bölgeler ifadesi, içeriği belirsiz bir kavramdır. Bu bölgelerin belirlenmesinde kabul eden devlete geniş bir takdir hakkı tanınmaktadır⁷³⁶. Ancak devletler, diplomatik fonksiyonların gereği gibi yürüyebilmesi için bu hakkın kısıtlanmasında oldukça ihtiyatlı davranmalıdırlar. Seyahat özgürlüğü, diplomasi temsilcisinin işlevlerini yerine getirmek amacını etkisizleştirecek şekilde kısıtlanmamalıdır⁷³⁷.

⁷³¹ TCK madde 11/1.

⁷³² TCK madde 11/2.

⁷³³ TCK madde 14/4.

⁷³⁴ Aust, a.g.e., s.121; Sen, a.g.e., s.100-101; Denza, **Diplomatic Law: Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations**, s.205.

⁷³⁵ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 26.

⁷³⁶ Bozkurt ve diğerleri, a.g.e., s.230.

⁷³⁷ Örneğin, 11 Mart 2017 tarihinde yaşanan Hollanda-Türkiye diplomatik krizinde, misyon şefi statüsündeki Türkiye maslahatgüzarının, Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı Fatma Betül Sayan Kaya ile buluşması engellenerek, rızası olmaksızın, hareket özgürlüğü kısıtlanarak polis merkezinde alıkonulmuştur. Ayrıca Rotterdam Başkonsolosu ve diğer konsolosluk personelinin konsolosluktan çıkması ve dışardan konsolosluğa girişler de yasaklanmıştır. Hollanda makamlarının gerçekleştirmiş olduğu bu eylemler açıkça hareket özgürlüğünün ihlalidir. Diplomasi temsilcilerine sağlanan hareket özgürlüğünün temelinin misyon görevlerini gereği gibi yerine getirebilme amacıyla tanındığı gözönünde

3.4.2.5. Vergi ve Gümrük Ayrıcalığı

Diplomasi temsilcileri, kabul eden devlet ülkesinde bazı vergileri ödemekten bağışık tutulmaktadır. Bazı yazarlara göre vergi ayrıcalığı, devletler hukukuna değil nezaket kuralına dayanır ancak çoğunluk bu ayrıcalığın da uluslararası örf adet hukukundan doğduğu inancındadır⁷³⁸.

Diplomasi temsilcileri, istisnalar haricinde, şahsi, ayni, milli ve bölgesel her türlü vergi ve resimden bağışıktırlar. Bu istisnalar; mal veya hizmetin fiyatlarına dahil edilen dolaylı vergiler; kabul eden devlette sahip olunan özel taşınmazlara ait vergiler ve resimler; kabul eden devlette bulunmasına bağlı olarak sahibi olunan taşınır dışındaki bütün mal ve mülk için konulan veraset ve intikal vergileri; kabul eden devlette bulunan özel gelirden alınan vergi ve resimler ve bu devlette yapılan ticari teşebbüslere ilişkin sermaye vergileri; belirli hizmetler için ödenen vergiler ve ücretler; kişisel taşınmaz mallara konulan kayıt, mahkeme veya zabıt harçları ile ipotek harcı ve damga resimleridir⁷³⁹.

Uygulamada, devletler, karşılıklı olmak şartıyla, diplomasi temsilcilerine vergi bağışıklıklarını ulusal yasalarıyla tanımaktadırlar. Türk mevzuatı da, 1961 Viyana Sözleşmesi hükümleri dışında, bir takım özel yasalarla diplomasi temsilcilerinin vergi ayrıcalığını düzenlemektedir. Türk Hukukunda diplomasi temsilcilerine tanınan vergi ayrıcalıkları tek bir kanun yerine farklı kanunlarda düzenlenmiş bulunmaktadır. Örneğin 31.12.1960 tarihli ve 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nun 15. maddesine göre diplomasi

bulundurulduğunda, şüphesiz ki maslahatgüzarın gönderen devletin bakanı ile bilgi alış verişinde bulunması tartışmasız en temel görevlerinden biridir. Bu görevi de gereği gibi yerine getirebilmesi için kabul eden devletin hareket özgürlüğünü tam olarak sağlaması ve bunun için de gerekli tüm önlemleri alması gerekmektedir. Yaşanan krizde ise maslahatgüzarın seyahat özgürlüğünün açık bir şekilde ihlal edildiği tartışmasızdır. Bu bağlamda da Hollanda, tarafı olduğu 1961 Viyana Sözleşmesi'nin seyahat özgürlüğünü düzenleyen 26. maddesini açıkça ihlal etmiştir ve tarafı olduğu bir sözleşmenin gerekliliklerini yerine getirmekte başarısız olmuştur. Ayrıca konsolosluk çalışanlarına yönelik gerçekleştirilen fiiller de 1963 Konsolosluk İlişkileri Hakkındaki Viyana Sözleşmesi hükümlerine de aykırılık teşkil etmektedir. Bu Sözleşme'nin 34. maddesine göre, *ulusal güvenlik nedeniyle girmesi yasaklanmış veya nizama bağlanmış bölgelerle ilgili kanun ve düzenlemeler saklı kalmak üzere, kabul eden devlet, ülkesi üzerinde konsolosluğun bütün mensuplarına yer değiştirme ve seyahat serbestliğini sağlar*. Türkiye'nin Rotterdam Başkonsolosunun ve diğer konsolosluk çalışanlarının seyahat serbestisi uluslararası hukuka aykırı olarak engellendiğinden, Hollanda 1963 Konsolosluk İlişkileri Hakkındaki Viyana Sözleşmesi hükümlerini uygulamakta başarısız olmuştur. Türkiye-Hollanda Diplomatik Krizinde yaşanan süreçle ilgili ayrıntılı açıklama ile ilgili olarak tezimizin ikinci bölümüne bakınız: s.51-53.

⁷³⁸ Bozkurt ve diğerleri, a.g.e., s.232.

⁷³⁹ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 34.

temsilcileri karşılıklı olmak koşuluyla gelir vergisinden muaftırlar⁷⁴⁰. 08.06.1959 tarihli ve 7338 sayılı Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu'nun 3/c maddesine göre Türkiye'deki diplomatik personel, idari ve teknik personel ve aile mensuplarını, karşılıklılık koşuluyla ve Türk uyruklarından veraset yoluyla mal iktisabı durumları dışında, veraset ve intikal vergilerinden bağıştırlar⁷⁴¹.

Bir başka muafiyet, 02.07.1964 tarihli ve 492 sayılı Harçlar Kanunu'nun 124. maddesine göre diplomasi temsilcileri kanunda öngörülen yargı harçları, noter harçları, tapu ve kadastro harçları, vize ve Dışişleri Bakanlığı tasdi harçları gibi harçlardan, karşılıklılık koşuluyla bağıştırlar⁷⁴². Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu'nun 4/b maddesi uyarınca diplomasi temsilcileri, karşılıklılık koşuluyla, motorlu taşıt vergisinden bağıştırlar. Belediye Gelirleri Kanunu'nun 100. maddesi uyarınca diplomasi temsilcileri belediye vergilerinden, karşılıklılık koşuluyla bağıştırlar.

Diplomasi temsilcileri vergi ayrıcalığının yanında gümrük ayrıcalığından da yararlanırlar. Misyonun resmi kullanımına ait maddeler ve yerleşmesinde kullanılacak eşyalar da dâhil olmak üzere, bir diplomasi temsilcisinin veya beraberinde oturan aile üyelerinin şahsi kullanımına ait eşya, kabul eden devletin kanun ve nizamlarına uygun olarak gümrük vergileri, resimleri ve ilgili ücretlerinden bağıştırlar. Ancak girişine izin verilen bu maddelerin depolama, taşıma ve benzeri hizmetlere ait ücretler bu ayrıcalıktan yararlanmaz⁷⁴³.

Gümrük vergisinden muafiyet istismara açık bir ayrıcalık olduğundan muafiyetin kabul eden devletin yasalarına ve düzenlemelerine uygun olarak tanınacağı açıkça düzenlenmiştir. Kabul eden devlet, kanunları ve düzenlemeleri ile istismarın önüne geçmek için genellikle ithal edilebilecek malların miktarı veya eşyanın ithalatının gerçekleştirilmesi gereken süreyle ilgili kısıtlamalar veya ithal edilen malların seferbestçe satılacağı koşulları tespit edebilmektedir⁷⁴⁴.

⁷⁴⁰ 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu, **T. C. Resmi Gazete**, 10700, 06 Ocak 1961.

⁷⁴¹ 7338 Sayılı Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu, **T. C. Resmi Gazete**, 10231, 15 Haziran 1959.

⁷⁴² 492 Sayılı Harçlar Kanunu, **T. C. Resmi Gazete**, 11756, 17 Temmuz 1964.

⁷⁴³ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 36/1.

⁷⁴⁴ Aust, a.g.e., s.133; Denza, **Diplomatic Agents and Missions, Privileges and Immunities**, s.98.

Bir diplomatik temsilcinin kişisel bagajı genellikle gümrük kontrolünden muaf tutulmuş sayılmaktadır. Ancak bagajın bahsi geçen gümrük bağışıklığı kapsamına girmeyen veya ithali ya da ihracı kabul eden devlet mevzuatınca yasaklanmış olan veya kabul eden devletin karantına mevzuatına tabi olan eşya içerdiğine yönelik ciddi sebepler var ise diplomatik ajanın şahsi bagajı açılabilir⁷⁴⁵. Bununla birlikte bu arama hakkının kabul edilmesi durumunda bunun istismar edilmesini önlemek için arama, ancak diplomatik ajanın veya yetkili temsilcinin huzurunda yapılmalıdır⁷⁴⁶. Bu istisnai durumlarda diplomatın kişisel bagajını denetleme hakkı, bir diplomatın eşya dokunulmazlığına önemli bir istisna teşkil etmektedir.

Türk hukukunda gümrük ayrıcalığına ilişkin olarak temel düzenleme 27.10.1999 tarihli ve 4458 sayılı Gümrük Kanununda bulunmaktadır. Bu kanuna göre, karşılıklılık esasına göre ithal edilen diplomatik eşya gümrük vergisinden muaftır⁷⁴⁷. Ayrıca diplomatik misyonlar ve bunların mensuplarına tanınan gümrük ayrıcalıklarına ilişkin işlemler Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'nın 09.02.2015 tarihli ve 10 sayılı Genelgesi hükümleri çerçevesinde yürütülecektir⁷⁴⁸.

3.5. Diplomatik Dokunulmazlık ve Ayrıcalıklardan Yararlanacak Kişilerin Kapsamı

Diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıkların tespitinin yanında bunlardan yararlanacak kişilerin belirlenmesi de ayrı bir önem taşımaktadır. Diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklardan faydalanma misyonun tüm üyeleri bakımından eşit bir şekilde uygulanacak mıdır sorusunun cevaplanması gerekmektedir. 1961 Viyana Sözleşmesi hükümlerine göre diplomatik misyonun tüm üyeleri ve bu üyelerin aileleri eşit koşullarda bu bağışıklıktan yararlanmamaktadır. Ayrıca aile üyelerinin dokunulmazlık ve ayrıcalıklardan yararlanması da bazı ek koşulların yerine getirilmesine bağlanmış bulunmaktadır.

⁷⁴⁵ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 36/2; Uygulamada bu istisna arama hakkının misalleri mevcuttur. Örneğin Endonezya'nın Tanzania büyükelçisi bagajının denetiminde üç tondan fazla fildişi yasa dışı yollarla ihraç etmek üzereyken bulundu. The Times 1989'den aktaran Roberts, a.g.e., s.147.

⁷⁴⁶ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 36/2.

⁷⁴⁷ Gümrük Kanunu madde 167.

⁷⁴⁸ Gümrük ve Ticaret Bakanlığı 09.12.2015 tarihli ve 10 Sayılı Diplomatik Muafiyetler Konulu Genelgesi, <http://ggm.gtb.gov.tr/data/54afe691f2937017dc30121b/2015-10.pdf> (23.01.2017).

3.5.1. Diplomasi Temsilcileri ve Birlikte Oturan Aile Üyeleri

Diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklardan tam olarak yaralananlar, diplomasi temsilcileri ve birlikte oturan aile üyeleridir. 1961 Viyana Sözleşmesi madde 37 /1 düzenlemesine göre, *bir diplomatik ajanın beraberinde oturan aile üyeleri kabul eden devletin vatandaşı değillerse, 29. ve 36. madde⁷⁴⁹ de belirtilen ayrıcalık ve bağışıklıklardan yararlanırlar.* Ancak Sözleşmede dokunulmazlık ve ayrıcalıklardan yararlanacak aile efradının bir tanımı yapılmamıştır. Genel kabule göre diplomasi temsilcisinin eşi ve reşit olmayan çocukları ayrıcalık ve dokunulmazlıklardan yararlanacaktır⁷⁵⁰. Ancak eşin ve reşit olmayan çocukların dışındaki aile üyelerinin dokunulmazlık ve ayrıcalıklardan yararlanıp yararlanamayacağı hususu, uluslararası hukukta netlik kazanmış değildir. Aile üyeleri ifadesinin, devletten devlete değişkenlik gösteren bir içeriğe sahip olması dolayısıyla sınırlayıcı bir tanım verilmemiştir; onun yerine aile üyelerinin belirlenmesinde, devletlere bir serbestlik tanınması tercih edilmiştir. Devletlere, bu kişilere ilişkin uygulanacak kuralların kapsamının belirlenmesinde, geniş takdir yetkisi verildiği görülmektedir. Uygulamada artan bir şekilde, evli olmayan eşler ve hatta aynı cinsten eşlerin dâhi aile üyesi kapsamında değerlendirildiği görülmektedir. Ayrıca birden fazla eşi olanlarda ise gönderen devlette yasal olarak evli bulunan eş haricindeki eşlerin, dokunulmazlık ve ayrıcalıklardan yararlanmayacağını kabul eden devletler bulunmasının yanı sıra birden fazla eşe de ayrıcalıklar tanıyan devletler bulunmaktadır⁷⁵¹.

Aile üyelerine diplomasi temsilcilerine benzer dokunulmazlık ve ayrıcalıkların tanınması ise aile üyelerinin temsilcinin bir uzantısı olarak görülüyor olmasından

⁷⁴⁹ Bu madde aralıklarında belirtilen dokunulmazlıklar; kişi dokunulmazlığı, konut dokunulmazlığı, yargı bağımsızlığı, sosyal güvenlik hükümlerinden bağışıklık, vergi ve gümrük bağışıklığıdır.

⁷⁵⁰ Lord Gore- Booth, a.g.e., s.143-144; Çelik, **Milletlerararsı Hukuk Cilt 1**, s.542; Denza, “Diplomatic Agents and Missions, Privileges and Immunities”, s.98; Wilson, a.g.e., s.182; Kimi devletler aile üyesi olarak kabul edilebilecek kategorileri belirlemiştir. Örneğin İngiltere, 18 ve 25 yaşları arasında diplomatla yaşayan, maddi olarak diplomata bağlı bulunan, onaylı bir eğitim kurumunda tam zamanlı eğitim gören ve tam gün ücretli bir işte çalışmayan çocuklar ve kendisi ile ikamet eden bakmakla yükümlü olduğu ebeveynleri “aile üyeleri” kapsamında kabul etmektedir. Oldukça benzer bir yaklaşım, Kanada, Avusturalya, Yeni Zellanda, Almanya, Belçika ve Amerika tarafından benimsenmiştir. Roberts, a.g.e., s.157.

⁷⁵¹ Aust, a.g.e., s.134.

kaynaklanmaktadır. Bu nedenle ailenin korunması, diplomatın bağımsızlığını ve görevlerini yerine getirebilmesinin sağlanması için gerekli görülmektedir⁷⁵².

Kabul eden devlet tarafından ek ayrıcalık ve bağışıklık tanınmadığı takdirde, bu devletin vatandaşı olan veya orada daimi surette mukim bulunan bir diplomatik ajan, sadece görevlerinin ifası esnasında yapılan resmi işlemler bakımından yargı bağışıklığından ve dokunulmazlıktan yararlanırlar⁷⁵³.

3.5.2. İdari ve Teknik Personel ve Birlikte Oturan Aile Üyeleri

Diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklardan yararlanan bir diğer grup ise idari ve teknik personel ve bunların aile üyeleridir. Ancak bu grubun sahip olduğu dokunulmazlık ve ayrıcalıklar, diplomasi temsilcilerine nazaran daha dar kapsamlıdır. Şöyle ki idari ve teknik personel ve beraberinde oturan aile üyeleri, kabul eden devletin vatandaşı olmamak veya daimi surette orada mukim bulunmamak şartıyla 29 ile 35. maddede belirtilen dokunulmazlık ve ayrıcalıklardan yararlanırlar. Ancak kabul eden devletin medeni ve idari yargısından bağışıklık, görevin ifası dışında yapılan fiileri kapsamaz. Ayrıca, bu kişiler, sadece ilk yerleşimleri sırasında ithal olunan eşyalar için gümrük bağışıklığından yararlanırlar⁷⁵⁴. Anlaşıldığı üzere idari ve teknik personel, medeni ve idari yargı ve gümrük bağışıklığından, diplomasi temsilcilerine nazaran daha dar kapsamlı yararlanmaktadır.

3.5.3. Misyonun Hizmet Personeli

Hizmet personeli de birtakım dokunulmazlık ve ayrıcalıklardan yararlanmaktadır. Fakat hizmet personelinin sahip olduğu ayrıcalıklar diplomasi temsilcilerinden çok daha

⁷⁵² Diplomasi temsilcisinin aile üyelerinin bu dokunulmazlığı kötüye kullandığı çeşitli olaylar yaşanmıştır. Örneğin 1980-1981 yılları arasında, Gana delegasyonu 3. ateşesinin 19 yaşındaki oğlu Manuel Ayree, New York'ta tecavüz, saldırı, hırsızlık, darp ve diğer suçları işlemiştir. Mağdurlardan biri olan Holmes ve erkek arkadaşı, tecavüzden sonraki aylarda Ayree'yi sokakta yürüken teşhis etmiş ve Ayree şikâyet üzerine tutuklanmıştır. Ancak bu kişi, Ganalı diplomatın oğlu olduğu saptandıktan sonra serbest bırakılmış ve diplomatik dokunulmazlığa bağlı olarak tüm suçlamalar düşmüştür. Olayın ayrıntıları için bkz: Ashman ve Trescott, a.g.e., s.22-64; Yerel yasalara uymayan ve kovuşturmayla karşı korunabileceklerini bilerek yasadışı eylemlerde bulunan aile üyelerinin dokunulmazlığa sahip olmasının adalete düşüncesiyle bağdaşmadığı yönündeki eleştiri için bkz: Gözlügöl, a.g.e., s.122.

⁷⁵³ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 38/1.

⁷⁵⁴ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 37/2.

kısıtlı ve görev sırasındaki faaliyetleri ile sınırlıdır⁷⁵⁵. Hizmet personeli, kabul eden devletin vatandaşı olmaması veya daimi surette orada mukim bulunmaması şartıyla; görevlerinin ifası sırasında yapılan fiiler bakımından bağışıklıktan, işleri dolayısıyla aldıkları ücretlere ilişkin vergi ve resim bağışıklığından ve sosyal güvenlik hükümlerinden bağışıklırlar⁷⁵⁶.

Gönderen devletin resmi görevlisi olmayan, diplomasi temsilcilerinin ev hizmetlerinde çalışan özel hizmetçiler de birtakım dokunulmazlık ve ayrıcalıklardan yararlanmaktadır⁷⁵⁷. Özel hizmetçiler, kabul eden devletin vatandaşı veya daimi surette orada mukim bulunmaması şartıyla, işleri dolayısıyla aldıkları ücrete ilişkin vergi ve resim bağışıklığından yararlanırlar; öteki dokunulmazlık ve ayrıcalıklardan ise ancak kabul eden devletin tanıdığı ölçüde yararlanırlar⁷⁵⁸. Bu düzenleme özel hizmetçilere yönelik olsa da misyon çalışanları içinde bir avantajdır. Şöyle ki, diplomat, kabul eden devlet tarafından vergi ve sosyal güvenlik kesintilerine maruz kalmaksızın bu kişilere yüksek ücret ödemek zorunda kalmaz ve hizmetçileri ile gönderilebileceği her bir ülkenin vergi ve sosyal güvenlik hukukunun karmaşıklıklarına hâkim olmak zorunda kalmaz⁷⁵⁹.

3.5.4. Türkiye’de Diplomatik Dokunulmazlık ve Ayrıcalıklardan Yararlanacak Kişilerin Sınıflandırılması

Türkiye’de diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklardan yararlanacak kimseler, 2008 tarihli Genelge’nin 11. maddesinde şu şekilde düzenlenmiştir: büyükelçi, elçiler, maslahatgüzar, elçilik müsteşarı, elçilik kâtipleri, elçilik ataşeleri, askerî ataşeleri ve bunların yardımcıları ve bu kişilerin eşleri ve beraber oturan çocukları ve diğer aile efradı diplomatik ayrıcalık ve bağışıklıktan tam olarak yararlanmaktadırlar. Ayrıca elçiliğin idari ve teknik personeli (gönderen devlet uyruğundan olmak ve tek ve asıl görevlerinin sefaret

⁷⁵⁵ Brükseldeki Temyiz Mahkemesi, *Ministere Public and Republic of Mali v Keita* davasında, hizmet personeli olan bir şoför tarafından, Mali Büyükelçisinin öldürülmesinin, görevleri kapsamında yerine getirilip getirilmediğini tespit etti. Mahkeme, suçun, hizmet saatleri sırasında ve elçilik binasında işlendiğine dair anlaşmaya vardı; ancak söz konusu hareketin, büyükelçi ve şoför arasındaki kişisel bir anlaşmazlığın sonucu olarak meydana gelmesi sebebiyle, şoförün ceza yargısından muaf olmadığına karar vermiştir. 1977 Journal des Tribunaux 678; 77 ILR 410’dan aktaran Denza, **Diplomatic Law: Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations**, s.410.

⁷⁵⁶ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 37/3.

⁷⁵⁷ Meray, **Devletler Hukukuna Giriş 2. Cilt**, s.45.

⁷⁵⁸ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 37/4.

⁷⁵⁹ Lord Gore-Booth, a.g.e., s.147.

hizmeti olması kaydıyla) ve bunların eşleri, birlikte oturdukları diğer aile efradı dokunulmazlık ve ayrıcalıklardan yararlanacaklardır. Diğer elçilik personeli ve kabul eden devlet vatandaşı olup elçilikte çalışanlar ise diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklardan yararlanamamaktadır⁷⁶⁰.

3.6. Diplomatik Dokunulmazlık ve Ayrıcalıklardan Yararlanma Süresi

Evrensel olarak, diplomasi temsilcisinin ve ailesinin dokunulmazlığı görev süresince ve görevinin sona ermesinin ardından geri çağırılması ve ülkeden ayrılması süreleri arasında makul bir süre boyunca devam eder. Diplomasi temsilcisinin dokunulmazlık ve ayrıcalıkları, görevine başlamak üzere kabul eden devletin ülkesine girdiği andan itibaren başlar. Eğer temsilci zaten kabul devletin ülkesinde bulunuyorsa, tayininin Dışişleri Bakanlığına veya anlaşmaya varılan başka bir Bakanlığa bildirildiği andan itibaren başlar⁷⁶¹. Bunun yanında diplomasi temsilcisi görevine başlamak ve görevi başına dönmek üzere, veya kendi ülkesine döner iken geçtiği üçüncü devletler de kendisine

⁷⁶⁰ 2008 tarihli Genelge 11. madde: “Diplomatik ayrıcalık ve vergi bağımsızlığından yararlanan diplomasi memur ve mensupları Dışişleri Bakanlığının 01/11/1931 tarih ve 21592-618 sayılı yazıları üzerine, Bakanlar Kurulunun 09/12/1931 tarihli kararıyla kabul edilen listede yararlandıkları ayrıcalık ve bağımsızlıklara göre sınıflandırılmış bulunmaktadır. Dışişleri Bakanlığı Protokol Genel Müdürlüğü halen, bu sınıflandırmaya göre yabancı misyon mensuplarına kimlik kartı vermektedir. Buna göre, büyükelçi, elçiler, maslahatgüzar, elçilik müsteşarı, elçilik kâtipleri, elçilik ataşeleri, askerî ataşeleri ve bunların yardımcıları birinci sınıfı oluşturmaktadırlar. Bu sınıf mensuplarının eşleri ve beraber oturan çocukları ve diğer aile efradı ise, ikinci sınıfı oluşturmakta ve bunlar da diplomatik ayrıcalık ve bağımsızlıktan tam olarak yararlanmaktadırlar. Üçüncü sınıf personel ise, elçiliğin idarî ve teknik personelinde oluşmaktadır. Bunlar; elçilik doktoru, elçilik hukuk müşavirleri, kançılara memurları olup, mensup oldukları “Gönderen Devlet” uyuğundan memur sıfatıyla bu göreve atanmaları, tek ve asıl görevlerinin de sefaret hizmeti olması gerekmektedir. Bu memurların eşleri, birlikte oturdukları çocukları ve diğer aile mensupları ise dördüncü sınıfı oluşturmaktadır. Diğer elçilik mensupları ve kabul eden Devlet (Türkiye) vatandaşı olup, elçiliklerde kavas, bahçıvan, ahçı, garson, şoför gibi çalışanlar diplomatik bağımsızlık ve ayrıcalıklardan istifade edememektedirler.”

⁷⁶¹ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 39/1; Öğretide ayrıcalık ve dokunulmazlıkların, diplomasi temsilcisinin ülkeye girdiği andan mı yoksa güven mektubunu sunduğu andan mı başlayacağı konusunda görüş ayrılığı vardı. Meray, **Devletler Hukukuna Giriş 2. Cilt**, s.46; Denza, **Diplomatic Law: Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations**, s.426; Fakat diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıkların, güven mektubunun sunulması anından itibaren başlayacak olmasının kabul edilmesi ortaya mantıksız sonuçlar çıkabilmektedir. Örneğin, temsilci görev başına gitmek üzere kendi ülkesi sınırından çıktıktan sonra, transit olarak geçeceği üçüncü devletlerde de bazı dokunulmazlık ve ayrıcalıklardan faydalanacaktır. Bu görüş benimsenirse üçüncü devletlerde ayrıcalıklardan yararlanırken asıl görevli olduğu devlet ülkesinde faydalanamaması gibi mantıksız bir sonuç ortaya çıkar. Ayrıca güven mektubu yalnızca misyon şefleri için söz konusudur. Diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklar ise diplomatik misyon ajanlarına ve aile üyelerine tanınmıştır. Bu durum ise dokunulmazlıklar ve ayrıcalıkların ayrıca saptanmasına sebep olur ki bu da karışıklıklara sebebiyet verir. Bu sebeple çoğunluk dokunulmazlık ve ayrıcalıkların görev yapılacak ülkeye varıldığı andan itibaren başlayacağını benimsemiştir ve Viyana Sözleşmesi de bu doğrultuda bir düzenleme getirmiştir. Çelik, **Milletlerarası Hukuk Cilt 1**, s.544-545.

geçişini veya dönüşünü sağlamak için gerekli dokunulmazlık ve diğer bağışıklıkları tanıyacaktır⁷⁶².

Diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklar temsil görevinin bitmesiyle son bulur. Diplomasi temsilcisinin görevinin sona ermesi durumunda sahip olduğu ayrıcalıklar ve dokunulmazlıklar normal olarak ülkeyi terk ettiği anda veya terk etmek için kendisine tanınan makul sürenin bitiminde sona erdiği gibi silahlı çatışma halinde dâhi, bu ana kadar devam eder⁷⁶³. 1961 Viyana Sözleşmesi'nde neyin makul bir süre oluşturduğuna ilişkin herhangi bir düzenleme yoktur. Bazı ülkeler, iç hukukunda bu makul süreyi kesin olarak belirlemişlerdir⁷⁶⁴. Diğer ülkeler ise mahkemelerine veya idari makamlarına, ayrıcalıklar söz konusu olduğunda, her bir vakanın özelliklerini göz önünde bulundurmalarına izin veren esnek bir yaklaşım sürdürmeyi tercih etmişlerdir⁷⁶⁵. Örneğin, misyonun işlerini bir bütün olarak tasfiye edecek bir büyükelçiye bir sonraki görevlendirmesine ayrılması için tanınacak makul süre daha uzun olabilir⁷⁶⁶. Aksine, diplomatik dokunulmazlıkların kötüye kullanılması hadiselerinde ise diplomasi temsilcilerine ülkeyi terk etmeleri için çok kısa süreler tanınabilmektedir⁷⁶⁷. Yani devletler diplomasi temsilcilerine tanınacak makul süreyi belirlemede geniş takdir hakkına sahiptirler.

Diplomasi temsilcisi görevi sona erdikten sonra da dokunulmazlık ve ayrıcalıklardan yararlanabilecek midir? Bu ayrıcalıklarını ulusal mahkemeler önünde ileri sürebilecek midir? Diplomasi temsilcisinin misyonun bir üyesi olarak yapmış olduğu fiiller bakımından dokunulmazlığının devam edeceği Sözleşme ile koruma altına alınmıştır⁷⁶⁸.

⁷⁶² 1961 Viyana Sözleşmesi madde 40/1.

⁷⁶³ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 39/2.

⁷⁶⁴ Diplomasi temsilcilerinin ülkeyi terk etmeleri için makul süre belirleyen ülkeler arasında, İsviçre ve Venezuela vardır. İsviçre'de bu süre maksimum altı ay; Venezuela'da ise minimum bir ay tanınmaktadır. Denza, **Diplomatic Law: Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations**, s.437.

⁷⁶⁵ Lord Gore- Booth, a.g.e., s.130-131; Sen'e göre normalde dokunulmazlığın süreceği makul süre, ilgili resmi görevli ile istişarede bulunarak düzenlenebilir ancak nihayetinde kabul eden devlet hükümeti bağışıklığın süresinin ne kadar süre devam edebileceğini belirleme hakkına sahiptir. Sen, a.g.e., s.169.

⁷⁶⁶ Örneğin Amerika Fransa maslahatgüzarı olan Pişon, 1804'te oraya Fransa elçisi gelmesi üzerine Fransaya dönmesi gerekirken dönmesi gecikti. 1805 martında aleyhine bir dava açıldı. Pişon hareketinin bu kadar gecikmesinin sebebinin resmi işlerinin tasfiyesi olduğunu ileri sürdü ve Amerika mahkemesi bu gerekçeyi kabul etti. Cemil, a.g.e., s.269.

⁷⁶⁷ Örneğin 1984'te Libya diplomatlara, elçilik binası içinden ateş edilmesi neticesinde elçilik binasını koruyan bir polis memurunun ölmesi ile sonuçlanan hadisenin ardından Libya ile İngiltere arasında diplomatik ilişkilerin bozulduğu bir dönemde, ülkeyi terk etmeleri için 7 günlük bir süre tanınmıştı. Denza, **Diplomatic Law: Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations**, s.437.

⁷⁶⁸ 1961 Viyana Sözleşmesi madde 39/2.

Resmi görevin yerine getirilmesine ilişkin eylemler için diplomasi temsilcisinin dokunulmazlığı zamanla kısıtlı değildir. Bu eylemlere ilişkin dokunulmazlık, diplomasi temsilcisinin kişisel dokunulmazlığı değildir, ancak gerçekte gönderen egemen devletin dokunulmazlığıdır. Bu nedenle diplomatın kişisel fiillerine ilişkin dokunulmazlığı görevi sona erdiğinde geçerliliğini yitirir⁷⁶⁹. BM Uluslararası Hukuk Komisyonu 1961 Viyana Sözleşmesi'nin hazırlık çalışmaları sırasında madde 39/2 hükmündeki “görevlerin yerine getirilmesinde” yerine “görevlerinin yerine getirilmesi süresince” ifadesinin kullanılmasına ilişkin olarak yapılan teklif reddedilmiştir. Buna gerekçe dokunulmazlığın yalnızca resmi görevin yerine getirilmesine ilişkin eylemler açısından geçerli olduğu ifade edilmiştir⁷⁷⁰.

Diplomasi temsilcisine ve diğer üst düzey devlet görevlilerine görevi bittikten sonra işlevsel bağışıklık (*rationae materia*) tanınmaktadır. Söz konusu bağışıklık, fiilin niteliğiyle ilişkili olduğu için, eski bir devlet görevlisi görevinden ayrıldıktan sonra bile, görev süresince yerine getirilen resmi eylemlerinden dolayı bu bağışıklılığı talep edebilir. Böylelikle dokunulmazlıklar, daha az sayıda eylemi korur; ancak daha geniş bir aktör yelpazesini kapsar⁷⁷¹.

İşlevsel bağışıklık verilmesinin ardında ise iki ilgili politika bulunmaktadır. Birincisi, bu tür bir dokunulmazlık esasa ilişkin bir savunma meydana getirir ve bireysel yetkilinin devletin fiili olan eylemlerden yasal olarak sorumlu tutulması engellenir⁷⁷². Ayrıca görevli yalnızca devletin dokunulmaz eylemlerine değil; aynı zamanda resmi fakat egemen olmayan işlemlerde de bağışıklık kazanacaktır⁷⁷³. Bu tür fiiller yalnızca devlete yüklenebilir ve işlevsel bağışıklık, sorumluluğu devlete yönlendirme mekanizmasıdır⁷⁷⁴. İkinci olarak, devlet görevlilerinin yabancı mahkemelerdeki dokunulmazlığı, devlet adına hareket edenlere karşı açılan davalar yoluyla devletlerin yargı bağışıklığını önlemeyi

⁷⁶⁹ Lord Gore-Booth, a.g.e., s.131.

⁷⁷⁰ **Yearbook of the International Law Commission**, 1957, Vol. I, s.142, para. 38.

⁷⁷¹ Wickremasinghe, a.g.e., s.383.

⁷⁷² Akande ve Shah, a.g.e., s.826; Cassese, *rationae materia* bağışıklığının özelliklerini dört başlık altında toplamıştır; maddi hukuka ilişkindir ve esasa ilişkin bir savunma teşkil eder; tüm *de facto* ve *de jure* devlet görevlilerinin resmi eylemlerini kapsar; görevlinin görevi sona erdikten sonra sonlanmaz; erga omnes niteliğe sahiptir, yani herhangi bir devlete karşı da ileri sürülebilir. Antonio Cassese, “When May Senior State Officials Be Tried For International Crimes? Some Comments on the Congo v. Belgium Case”, **European Journal of International Law**, 13, 2002, s.863.

⁷⁷³ Akande ve Shah, a.g.e., s.827.

⁷⁷⁴ Akande ve Shah, a.g.e., s.827.

engellemektedir⁷⁷⁵. Bu bağlamda bu dokunulmazlık yargısal bağışıklık sağlayarak yabancı devletin eylemlerinin dolaylı olarak kontrol edilmesini engellemektedir.

İşlevsel bağışıklık birçok kez uluslararası mahkeme kararları ile de kabul edilmiş ve sınırlarına ilişkin yorumlar yapılmıştır. Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin *Prosecutor v. Tihomir Blaskic* davasında işlevsel bağışıklığa ilişkin yorumu şu şekildedir :

Devlet yetkilileri bir devletin aracıdır ve onların resmi eylemleri ancak devlete atfedilebilir. Devlet adına üstlendikleri şahsi olmayan eylemleri için ceza ya da yaptırımın konusu olamazlar. Başka bir deyişle devlet yetkilileri kendilerine bireysel olarak atfedilemeyecek, adına hareket ettikleri devlete yükletilmesi gereken hukuka aykırı eylemlerin sonuçlarına katlanmamalıdır; onlar “işlevsel dokunulmazlık” olarak adlandırılan bağışıklığa sahiptirler. Bu onsekizinci ve ondokuzuncu yüzyıllara dayanan o zamandan beri tekrarlanan geleneksel uluslararası hukukun yerleşik bir kuralıdır.⁷⁷⁶

Bir eylemin işlevsel bağışıklık kapsamında değerlendirilebilmesi için, onu yapanın görevli değil devlet olduğu kanısı uyanmalıdır. Böylelikle o eylem bireye atfedilmekten çıkıp görevliyi gönderen devlete atfedilir hale gelmektedir. Bu bağlamda, gönderen devletin görüşlerinin bir diplomasi temsilcisi tarafından kamuoyuna iletilmesinde eylemin asıl sorumlusu diplomasi temsilcisi değil gönderen devlettir. Örneğin, Fransa'da yerleşik Ermeni Davasını Savunma Komitesi (CDCA) adlı kuruluş, elçiliğin resmi internet sitesinde Ermeni soykırımı iddialarına karşı çıkan metnin yayınlanmasını gerekçe göstererek, varlığını savundukları Ermeni soykırımını inkâr ettiği ve Ermeni toplumunun temel insan haklarını rencide ettiği iddialarıyla, Paris Başkonsolosu Aydın Sezgin'in şahsi olarak cezalandırılması istemiyle 9 Temmuz 2004 tarihinde Paris Asliye Mahkemesi'nde dava açmıştır⁷⁷⁷. Paris Asliye Mahkemesi 15 Kasım 2004 tarihli kararında davanın 1963

⁷⁷⁵ İngiliz İstinaf Mahkemesi'nin *Zoernsch v. Waldock* kararında diplomasi temsilcisinin resmi görev ile ilgili olarak yargılamasının yapılmasının esasen hükümetini yargılamaya eş tutulması demek olacağı şu şekilde ifade edilmiştir: “*Kişisel egemenliğinin yanı sıra, egemen bir devlet yalnızca araçlar vasıtasıyla hareket edebilir ve kendi eylemleri açısından sahip olduğu dokunulmazlık, onun adına temsilcileri tarafından yapılan eylemler konusunda temsilcilere de ulaşılmadıkça yanıtıcı olur. Resmi görevinde yaptığı fiillerle ilgili olarak, bir elçiye yargılamak, aslında, o temsilcinin dava sırasında diplomatik görevinin kaldırılıp kaldırılmadığına bakılmaksızın hükümetini yargılamak demektir*”. *Zoernsch v. Waldock* [1964] 1 WLR 675, s.692'den aktaran Erson Asar, **Yabancı Devletlerdeki Yargılamalar Açısından Uluslararası Hukukta Devlet Görevlilerinin Yargı Bağışıklığı**, s.213.

⁷⁷⁶ International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia, “**Prosecutor v. Tihomir Blaskic**”, para. 38.

⁷⁷⁷ Davacı taraf ayrıca ihtilaf konusu bilgilerin yayınlanmasından sorumlu olan WANADOO şirketinin (Hak ve yükümlülüklerin sahibi olarak France- Telecom) internet sitesinin ihtilaf konusu bilgilerin taşıyıcısı olduğu gerekçesiyle France Telecom'un, Başkonsolosluğa hizmet sağlanmasının engellenmesi ve cezalandırılmasını da talep etmiştir. France Telecom da ifade özgürlüğü çerçevesinde, Başkonsolosluğun görüşlerinin yer aldığı internet sitesinde şikâyeteye bağlı bölümlerin kaldırılmasının mümkün olmadığını savunmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı, “2006-10-11 Fransa - Ermenilerin Paris

Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi uyarınca gönderen devletin resmi görüşlerini kabul eden devletin kamuoyuna iletmenin de başkonsolosun görevlerinin arasında olduğu ve davaya konu olan görüşlerin gönderen devletin görüşü olarak kabul edilmesi gerektiği ileri sürülerek dava reddedilmiştir⁷⁷⁸. Davacı, Paris Mahkemesi'nin bu kararı aleyhine İstinaf yoluna başvurmuş ancak Paris 11. İstinaf Mahkemesi, yerel mahkeme kararını onamıştır⁷⁷⁹. Anlaşıldığı üzere devletin fikirlerini yansıtan açıklamaları yapan kişi bir diplomasi temsilcisi veya bir konsolos olsa dâhi eylemin asıl sahibi gönderen devlettir bu sebeple de bu eylemler bireylere atfedilemez.

Görevi sona ermiş bir diplomasi temsilcisinin eyleminin kendine değil de devlete atfedilebilmesi için görevin resmi olması ve diplomatik işlevlerin yerine getirilmesi için gerçekleştirilmesi gerekmektedir⁷⁸⁰. Örneğin görevi sona ermiş bir diplomat, görevdeyken kabul eden devlet ülkesinin Dışişleri Bakanı ile olan randevusuna giderken bir kaza yapmış ve kaza sonucu bir kişi ölmüştür. Bu durumda diplomatın görevden sonra yargılanıp yargılanamayacağının belirlenmesinde eylemin resmi olup olmadığının tespit edilmesi gerekmektedir. Birinci koşul açısından değerlendirildiğinde, bir kişinin trafik kurallarına aykırı biçimde davranarak kazaya neden olması resmi nitelikte bir eylem olarak değerlendirilemez. İkinci koşul açısından ise kaza kabul eden devletin hükümeti ile müzakere yapmak üzere hareket ettiği esnada gerçekleştiğinden diplomatik işlevin yerine getirilmesi sırasında meydana gelmiştir. Ancak eylemin görev esnasında meydana gelmiş

Başkonsolosluğumuz Aleyhine Açtığı Dava”, 04 Temmuz 2007, <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=39471&l=1> (19.03.2017).

⁷⁷⁸ Konsoloslara tanınan yargı bağımsızlığı, 1963 Viyana Sözleşmesi 43. madde hükmü uyarınca yalnızca resmi görevlerinin yerine getirilmesi sırasında işledikleri fiiller bakımından kendilerine tanınmıştır. Mahkeme de konsolosluk şefi statüsüne sahip olan Aydın Sezgin'in yargı bağımsızlığından yararlananlar kategorisine girdiğini tespit ettikten sonra dava konusu olan açıklamaların başkonsolosluğun internet sitesinde yer verilmesinin resmi eylem niteliğinde olup olmadığının değerlendirmesini yapmıştır. Mahkemeye göre, bir devletin resmi görüşlerinin yayınlanması, gönderen devletin özel hukuktan doğan çıkarları ve vatandaşlarının çıkarlarının korunması veya iki ülke arasında ekonomik ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesine katkı sağlamadığı sürece, Sözleşmenin 5. maddesinin a ve b maddelerinde zikredilen görevlerden farklı olarak siyasi ve diplomatik bir işleve tekabül etmektedir. Bununla birlikte, konsolosluk görevlerinin tanımının “zaman içinde” değişerek konsolosluklara, gönderen devletin siyasi çıkarlarının temsilcileri olma ve gönderen devletin yurttaşları ve daha genel olarak kabul eden devletin kamuoyu nezdinde gönderen devletin resmi görüşlerini iletmeninde görevleri kapsamı içinde olduğu kabul edilmiştir. Kararın özet metni için bkz: Umut Arık, “Paris Asliye Mahkemesi'nin Ermeni Davasını Savunma Komitesi (CDCA) adlı kuruluşun Paris Başkonsolosumuz Aleyhine Açtığı Davaya İlişkin Kararın Özet Metni”, <http://umutarik.blogspot.com.tr/2010/10/paris-asliye-hukuk-mahkemesinin-ermen.html> (19.03.2017).

⁷⁷⁹ Aybay, **Tarih ve Hukuk Açısından Konsolosluk**, s.277-278.

⁷⁸⁰ Yoram Dinstein, “Diplomatic Immunity From Jurisdiction *Ratione Materiae*”, **The International and Comparative Law Quarterly**, 15(1), 1966, s.82.

olması, diplomatın doğrudan işlevsel bağışıklıktan yararlanmasını sağlamayacaktır; eylemin resmi nitelikte olmaması sebebiyle görevi sona ermiş diplomatın yabancı devletin yerel mahkemesinde işlevsel bağışıklığı ileri sürmesi mümkün olmayacaktır⁷⁸¹.

1961 Viyana Sözleşmesi 39. madde bağlamında, devam eden bağışıklığın uygulanıp uygulanmayacağına belirlenmesinde ise doğru yaklaşım, öncelikle yetkili kişinin misyon üyesi olarak işlevlerini yerine getirip getirmediği belirlenmeli ve bu belirleme de diplomasi temsilcilerinin görevlerini düzenleyen 1961 Viyana Sözleşmesi 3. maddesi ışığında yapılmalıdır. Bununla birlikte, misyon işlevlerinin yerine getirilip getirilmediğine dair şüphenin olması durumunda ise gönderen devletin iddiasına ağırlık verilmelidir⁷⁸².

Sonuç olarak, diplomasi temsilcilerine görevleri bittikten sonra sağlanan bağışıklığın temeli, kişisel bağışıklıktan ziyade işlevsel bağışıklığa dayanmaktadır. İşlevsel bağışıklık, resmi bir işlevin parçası olarak gerçekleştirilmediği veya resmi görevle yakından bağlantılı olmadığı sürece, diplomasi temsilcisinin gerçekleştirdiği suç oluşturan eylemlere uygulanmayacaktır⁷⁸³. Bu bağlamda, diplomasi temsilcisine tanınan işlevsel bağışıklık, resmi görevle bağlantılı olmayan suçların cezalandırılmasında bir kalkan olarak kullanılamayacaktır.

⁷⁸¹ Erson Asar, **Yabancı Devletlerdeki Yargılamalar Açısından Uluslararası Hukukta Devlet Görevlilerinin Yargı Bağışıklığı**, s.210-211.

⁷⁸² Denza, **Diplomatic Law: Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations**, s.447-448.

⁷⁸³ Franey, a.g.e., s.204.

SONUÇ

Uluslararası hukukta devletlerini temsile yetkili olan bazı üst düzey devlet görevlilerine, görevlerini gereği gibi ifa edebilmeleri amacıyla bir takım dokunulmazlık ve ayrıcalıklar tanınmaktadır. Diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıkların tanınması fonksiyonel bir zorunluluk olmasının yanında bu düzenlemeler esasen devletler arasında barışçıl işbirliğine ve barış içinde bir arada yaşamaya dayalı bir sistemin sürerliliği için gereklidir.

Merkezi organ kapsamında olan devlet başkanları, hükümet başkanları ve dışişleri bakanlarına tanınan dokunulmazlık ve ayrıcalıklara ilişkin evrensel nitelikte bir sözleşme bulunmamaktadır. Bu kişilere tanınan dokunulmazlık ve ayrıcalıklar büyük ölçüde uluslararası örf ve adet hukuku kaynaklıdır. Özellikle devlet başkanlarına devletin en üst düzey temsilcisi olması bakımından sağlanan ayrıcalıklar daha kesin bir nitelik taşıyor iken hükümet başkanları ve dışişleri bakanlarına devlet başkanına benzer dokunulmazlıklar verilmesi yoluna gidilmektedir. Günümüzde konsolosların ve diplomasi temsilcilerinin dokunulmazlıklarına ilişkin sözleşmeler bulunmasına rağmen merkezi yetkililere ilişkin evrensel nitelikte bir sözleşme bulunmaması ise büyük bir eksikliktir. Bu kişilere yönelik kuralların örf ve adet hukuku kaynaklı olması ise dokunulmazlık ve ayrıcalıkların kapsamının belirlenmesini zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda, diplomatik ilişkilerin yürütülmesinde gittikçe faal olarak görev alan bu kişilerin dokunulmazlık ve ayrıcalıklarının evrensel bir sözleşme ile çerçevesinin çizilmesi mevcut belirsizliklerin giderilmesi için elzemdir.

Diplomasi temsilcilerinin sahip olduğu dokunulmazlıklara ilişkin kurallar ise uzun bir süre uluslararası örf ve adet hukuku kaynaklı olmuş 1961 Viyana Sözleşmesi ile bu kurallar kodifiye edilmiştir. Bugün devletler bu Sözleşme'deki hükümlere riayet etmeye büyük özen göstermektedirler. Bu riayetin temelinde ise devletlerin karşılıklı temelde birbirine bağlı olması yatmaktadır. Çünkü devletler normal şartlarda hem gönderen hem de kabul eden devlet konumunda olduğundan, diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıkların

ihlal edilmesi durumunda benzer bir tepki ile karşılaşması muhtemel olacağından bu kurallara riayet etmeyi tercih ederler. Bu bakımdan, 1961 Viyana Sözleşmesi kapsamındaki diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklara ilişkin düzenlemeler, uluslararası hukukun belki de en fazla kabul gören alanı haline gelmiştir.

1961 Viyana Sözleşmesi hükümleri, diplomasi temsilcilerinin görevlerini herhangi bir baskı olmadan gereği gibi yerine getirebilmesi amacına hizmet etmekte olup bu amacın sağlanması için bazı hususlarda kabul eden devlete hem pozitif hem de negatif yükümlülükler yüklemektedir. 1961 Viyana Sözleşmesi'nin 29. maddesi kapsamında düzenlenen kişi ve 22. maddesi kapsamında düzenlenen konut dokunulmazlığı kabul eden devlete, müdahale etmeme yönünde negatif bir yükümlülük yüklemesinin yanında pozitif bir yükümlülük olarak da diplomasi temsilcilerine ve misyon konutlarına karşı gerçekleştirilecek her türlü saldırıyı önlemek özel görevini yüklemektedir. Ancak Sözleşme'de devletlerin gerçekleştirecek saldırıları önlemek için atacağı uygun adımların ne olduğuna ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Devletleri sınırlayıcı yöntemlerin belirtilmesi yolundan kaçınılmış olduğu görülse de bu önlemlerin somut bir şekilde belirtilmemesi uygulamada neyin uygun adım olacağına ilişkin uyuşmazlıkların doğmasına sebebiyet vermektedir. Bu bakımdan, 1961 Viyana Sözleşmesi'nde kabul eden devlet tarafından alınacak önlemlerin ne olacağına ilişkin minimum standartların belirlenmesi daha isabetli olurdu.

Sözleşme kapsamında kişi dokunulmazlığının, haberleşme serbestisinin ve cezai yargı dokunulmazlığının mutlak bir şekilde düzenlenmiş olması bu ayrıcalıkların devletler veya kişiler çıkarına kötüye kullanılmasına sebebiyet verebilmektedir. Sözleşme'de kötüye kullanmanın giderilmesine ilişkin bir mekanizmanın olmaması ise devletler arasında uyuşmazlık çıkmasına ve Sözleşme kapsamı dışında uygulamaların doğmasına neden olmaktadır.

Diplomatik çantanın mutlak dokunulmazlığa sahip olması özellikle uyuşturucu ticareti, mal ve hatta insan kaçakçılığı amacına hizmet eder bir şekilde kullanımlara sebebiyet vermiştir. Bu sebeple kimi devletler, özellikle ülkelerinde terör faaliyetlerinin artması neticesinde, diplomatik çantaları elektronik tarama sisteminden geçirme yöntemine başvurmuşlardır. Açma ve alıkoymayı içermeyen elektronik tarama sistemleri Sözleşme'ye

aykırı gibi gözükmese de ileri teknoloji göz önüne alındığında elektronik sistemin şifreleme yöntemine sahip olacağı gerçeğinden hareketle bu yönteme devletlerin büyük çoğunluğu yanaşmamıştır. Diplomatik çantanın kötüye kullanılması hadislerinin artması üzerine Uluslararası Hukuk Komisyonu bünyesinde Diplomatik Kurye ve Çantanın Statüsüne İlişkin Taslak Maddeler oluşturulmuştur. Bu çalışmanın özellikle diplomatik çantanın kötüye kullanılması meselesine ilişkin meşru kaygılara bir çözüm getirmesi beklenmiştir. Ancak beklenen olmamış aksine diplomatik çantanın elektronik yöntemler de dâhil olmak üzere hiçbir şekilde denetlenemeyeceği düzenlenerek dokunulmazlık daha da güçlü bir hale getirilmiştir. Tasarı çalışmaları sırasında, devletlerin çoğunluğu kötüye kullanma hadiselerinin bilincinde olmasına rağmen, kendi diplomatik haberleşmesinin sekteye uğrama ihtimalini göze alamamış ve devletler haberleşmeye müdahale edilmemesi kaygısını diplomatik ayrıcalıkların kötüye kullanılmasının meydana getireceği hukuka aykırı sonuçlara üstün tutmuşlardır.

1961 Viyana Sözleşmesi kapsamında, kişi ve cezai yargı dokunulmazlığının mutlak olması ise diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıkların bahşedilme sebebini özümseyememiş diplomasi temsilcileri tarafından kötüye kullanılmasına sebebiyet vermiştir. Kabul eden devletin kanunlarına aykırı hareket edilmesi neticesinde yargılanamayan diplomasi temsilcisinin meydana getirdiği zararlar ve mağduriyetler ise diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıkların sorgulanmasına neden olmuş ve bu dokunulmazlıkların resmi işlemle veya fonksiyonel gereklilikle sınırlandırılması gerektiği fikirleri öne sürülmüştür. Ayrıca ağır suçlarda da bu dokunulmazlığın kabul edilmemesi gerektiğine yönelik düşünceler ifade edilmiştir. Bu öneriler ilk bakışta adaletin temini için makul gözüксе de açıkça 1961 Viyana Sözleşmesi'ne aykırı olmasının yanında uygulanması halinde sıkıntılara sebebiyet verecektir. Şöyle ki resmi eylemin ne olacağına ilişkin tanıımı yapacak mahkemenin bir ulusal mahkeme olması diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıkların doğasıyla uyuşmadığı gibi böyle bir durumda ulusal mahkemeler tarafından görevin kötüye kullanılması halinde diplomasi temsilcilerinin bir güvencesi kalmaz. Bu durum ise devletler arasında son derece mühim olan diplomatik misyon işlevlerinin sekteye uğramasına sebebiyet verir ki bu husus da devletler tarafından çok da kabul edilebilecek bir durum değildir.

Diplomatik dokunulmazlıkların kötüye kullanılması hususu günümüzde uygulanan diplomasi hukukunun en fazla tartışılan meselelerinden bir tanesidir. 1961 Viyana Sözleşmesi'nde ise kötüye kullanmalara ilişkin muhtemel öneri ilgili kişiyi *persona non grata* ilan etmek veya diplomatik ilişkilerin kesilmesi ile sınırlıdır. Bu durum her ne kadar diplomasi temsilcileri üzerinde caydırıcı bir etki yaratsa da muhtemel ihlallerde mağdurlar için bir tazmin sağlamaz. Bu bakımdan, 1961 Viyana Sözleşmesi'nin olası kötüye kullanmalara karşı mağduriyetin giderilmesi için zorunlu bir mekanizma öngörmesi günümüz şartlarına çok daha uygun olacaktır. Ulusal mahkemeler önünde diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıkların tartışılması devletlerin egemenliği kapsamında çok da kabul edilebilir gözükmese de diplomasi temsilcilerini yargılayacak bağımsız uluslararası mahkemelerin oluşturulması ise çok daha makul bir çözüm gibi gözükmektedir. Ayrıca diplomasi temsilcileri tarafından ağır suçlar işlenmesi durumunda gönderen devlete bu kişiyi cezalandırması yönünde özel bir görevin yüklenmesinin Sözleşme'ye eklenmesi de etkili bir çözüm olabilecektir.

1961 Viyana Sözleşmesi'nin gözden geçirilmesi ve bu bağlamda bazı hükümlerinin dönemin ihtiyaçları doğrultusunda değiştirilmesi gerektiği yadsınamaz bir gerçektir. Ancak, Sözleşme'de değişikliğe ilişkin bir prosedür belirlenmediğinden devletlerin değişiklik yapmak için bu yöndeki iradelerini ortaya koymaları gerekmektedir. Sözleşme'nin evrensel niteliği göz önünde bulundurulduğunda bunun çok da kolay olmayacağı aşîkârdır.

Mevcut yapıda eksiklikler olsa da devletlerin ve diplomasi temsilcilerinin, 1961 Viyana Sözleşmesi kapsamındaki yükümlölüklerine tam manası ile riayet etmesi durumunda olası ihlaller önlenebilecektir. Ayrıca gönderen devletlerin, kabul eden devlet ülkesindeki diplomasi temsilcileri tarafından işlenen ağır suçlara yönelik olarak bu suçların kovuşturulmasını sağlamak konusunda işbirliği yapmaya hazır ve istekli olması da sistemi daha işler hale getirecektir. Devletlerin diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıkları kötüye kullanan kişi ve devletlere sırf kendi çıkarları için tolerans göstermemesi ve diplomatları kabul etmeden önce suç işlemiş olup olmadığının sıkı bir denetiminin yapılması da olası uyuşmazlıkları büyük ölçüde önleyecektir.

Diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklar konusunda işler bir sistemin oluşturulabilmesi için ise 1961 Viyana Sözleşmesi'ne taraf olan devletlerin iç hukuklarını Sözleşme ile uyumlu hale getirmeleri gerekmektedir. Böylelikle devletler, iç hukuklarında yer alan ve Sözleşme ile uyuşmayan düzenlemelerin uyuşmazlıklara neden olmasını önleyebileceklerdir. Bu bağlamda, Türk pozitif hukukuna bakıldığında 1961 Viyana Sözleşmesi hükümleri ile uyumlu düzenlemelere rastlanmaktadır. Fakat diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklara ilişkin kuralların tek bir kanun yerine birden fazla yönetmelik, genelge ve kanunda düzelenmiş olması bu kurallara ilişkin bir bütünlük oluşturmayı zorlaştırmaktadır. Bu bakımdan, diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklara ilişkin dağınık halde bulunan mevcut düzenlemelerin tek bir kanunda toplanması bir bütünlük sağlanması açısından gereklidir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Acer, Yücel ve Kaya, İbrahim (2014), Uluslararası Hukuk-Temel Ders Kitabı, 5. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Akande, Dapo (2008), “Prosecution of Senior Rwandan Government Official in France: More on Immunity”, 24 December 2008, <https://www.ejiltalk.org/prosecution-of-senior-rwandan-government-official-in-france-more-on-immunity/> (04.04.2017).
- Akande, Dapo ve Shah, Sangeeta (2011), “Immunities of State Officials, International Crimes, and Foreign Domestic Courts”, **European Journal of International Law**, 21(4), 815-852.
- Akipek, Ömer İlhan (1964), **Devletler Hukuku 2. Kitap**, Ankara: İstiklal Matbaası.
- _____ (1966), **Devletler Hukuku Kaynaklarından ve Belgelerinden Örnekler**, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- _____ (1967), “Ülke- Dışılık”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 24(1-4), 27-38.
- Akinsanya, Adeoye (1985), “The Dikko Affair and Anglo- Nigerian Relations”, **International and Comparative Law Quarterly**, 34(3), 602-609.
- Akpınar, Mahmut (2014), “Osmanlı İmparatorluğu’nda Hariciye Nezareti’nin Kuruluşu ve Dış Politikanın Kurumsallaşması”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, XXIX/I,59-85.
- Aksar, Yusuf (2003), “Uluslararası Adalet Divanı’nın Belçika Tutuklama Kararı Davası (Belgian Arrest Warrant Case) (14 Şubat 2002) ve Uluslararası Ceza Hukuku”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 52(4), 131-146.
- _____ (2005), “Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Uygulamalarına Genel Bir Bakış”, **Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi**, 1(3), 1-14.
- _____ (2007), **Evrensel Yargı Kuruluşları**, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- _____ (2015), **Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk I**, 3. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- _____ (2015), **Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk II**, 3. Baskı, Ankara; Seçkin Yayıncılık.
- Akyılmaz, Gül (2001), **Osmanlı Diplomasi Tarihi ve Teşkilatı**, Konya: Gül Yayınevi.
- Alibaba, Arzu (2000), “Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluşu”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 49(1-4), 181-207.
- Alsan, Zeki Mesud (1947), **Devletler Hukuku Dersleri**, Ankara: Siyasal Bilgiler Okulu Yayınları.
- _____ (1948), **Devletler Hukukunda Yeni Gelişmeler**, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- _____ (1955), **Yeni Devletler Hukuku 1. Cilt**, 2. Baskı, İstanbul: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınevi.
- Ambos, Kai (2012), “Diplomatic Asylum for Julian Assange”, 11 September 2012, <http://www.ejiltalk.org/diplomatic-asylum-for-julian-assange/> (06.10.2016).
- Anderson, M. S. (2013), **The Rise Of Modern Diplomacy 1450- 1919**, London/New York: Longman.
- Arı, Bülent (2004), “Early Ottoman Diplomacy: Ad Hoc Period”, A. Nuri Yurdusev (Ed.), **Ottoman Diplomacy; Conventional or Unconventional? içinde** (36-65), New York: Palgrave Macmillan.
- Arı, Tayyar (2013), **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, 10. Baskı, Bursa: MKM Yayıncılık.
- Arık, Umut (2010), “Paris Asliye Mahkemesi’nin Ermeni Davasını Savunma Komitesi (CDCA) adlı kuruluşun Paris Başkonsolosumuz Aleyhine Açtığı Davaya İlişkin Kararın Özet Metni”, 30 Ekim 2010, <http://umutarik.blogspot.com.tr/2010/10/paris-asliye-hukuk-mahkemesinin-ermen.html> (19.03.2017).
- Arıkoğlu, Enver (2008), “11 Nisan 2000 Tarihli Tutuklama Müzekkeresi’ne İlişkin Dava (14 Şubat 2002 Tarihli Karar)”, Ayşe Nur Tütüncü ve Diğerleri (Ed.), **Milletlerarası Adalet Divanı Kararları (1990-2007) içinde** (153-168), İstanbul: Beta Yayıncılık.

- Armaoğlu, Fahir (2014), **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995**, 19. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Artuk, M. Emin ve diğerleri (2015), **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 9. Bası, Ankara: Adalet Yayınevi.
- Ashman, Chuck ve Trescott, Pamela (1987), **Diplomatic Crime: Drug, Killings, Thefts, Rapes, Slavery and other Outrageous Crimes!**, Washington D. C.: Acropolis Books Ltd.
- Aust, Anthony (2010), **Handbook of International Law**, 2. Edition, Cambridge: Cambridge University Press.
- Aybay, Rona (2009), **Tarih ve Hukuk Açısından Konsolosluk**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- _____ (2010), “Uluslararası Mahkemeler ve Bireylerin Cezai Sorumluluğu”, **Köksal Bayraktar’a Armağan**, Cilt I, 125-150.
- Azarkan, Ezeli (2003), “Bireyin Uluslararası Cezai Sorumluluğu ve Miloseviç Davası”, **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 11(3-4), 265-289.
- Aziz v Aziz and Sultan of Brunei (2007) EWCAN Civ 712 (11 July 2007), <http://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Civ/2007/712.html> (08.02.2017).
- Barker, J. Craig (1996), **The Abuse of Diplomatic Privileges and Immunities: A Necessary Evil?**, Aldershot-Brookfiel-Singapore-Sydney: Dartmouth.
- _____ (2006), **The Protection of Diplomatic Personnel**, USA: Ashgate Publishing.
- Bayıllıoğlu, Uğur (2006), “Uluslararası Adalet Divanı’nın Tutuklama Müzakeresi Davası Hakkındaki Kararına İlişkin Bir Değerlendirme”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 55(2), 27-63.
- Bayraktar, Köksal ve Yenisey, Feridun (1982), “Milletlerarası Ceza Hukuku Kongresi Kararları”, **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni**, 2(2), 51-58.

- Bergmar, Nina Maja (2014), "Demanding Accountability Where Accountability Is Due: A Functional Necessity Approach to Diplomatic Immunity Under the Vienna Convention", **Vanderbilt Journal of Transnational Law**, 47, 501-530.
- Berki, Şakir (1968), **Devletler Umumi Hukuku**, Ankara: Yargıçoğlu Matbaası.
- Berridge, G. R. (2001), **Diplomatic Theory from Machiavelli to Kissinger**, New York: Palgrave Macmillan.
- _____ (2004), "Diplomatic Integration With Europe before Selim III", A. Nuri Yurdusev (Ed.), **Ottoman Diplomacy Conventional or Unconventional?**, New York: Palgrave Macmillan.
- _____ (2010), **Diplomacy Theory and Practice**, 4. Edition, New York: Palgrave Macmillan Publication.
- Black, Jeremy (2010), **A History of Diplomacy**, London: Reaktion Books.
- Blomeyer- Bartenstein, Horst (1986), "Incognito", Bernhardt Rudolf (Ed.), **Encyclopedia of Public International Law içinde**, 9, (162-163), Amsterdam: North Holland.
- Blum, Yehuda Z. (1986), "Diplomatic Agents and Missions", Bernhardt Rudolf (Ed.), **Encyclopedia of Public International Law içinde**, 9, (89-94), Amsterdam: North Holland.
- Boelaert-Suominen, Sonja (2000), "The International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia and the Kosovo Conflict", International Review of the Red Cross, No. 837, 31. 03. 2000, <https://www.icrc.org/eng/resources/documents/misc/57jqd2.htm> (24.02.2016).
- Bozkurt, Enver ve diğerleri (2015), **Devletler Hukuku**, Gözden Geçirilmiş 8. Baskı, Ankara: Yetkin Yayıncılık.
- Bradley, Curtis A. ve Goldsmith, Jack L. (1999), "Pinochet and International Human Rights Litigation", **Michigan Law Review**, 97, 2129-2184.
- Brown, Jonathan (1988), "Diplomatic Immunity: State Practice under the Vienna Convention on Diplomatic Relations", **International and Comparative Law Quarterly**, 37(1), 53-88.

- Brownlie, Ian (2008), **Principles of Public International Law**, 7. Edition, Oxford: Oxford University Press.
- Campbell, Brian (2013), “Diplomacy in the Roman World (c. 500 BC-AD 235), (Çev. Recep Özman), **“Tarih Okulu”**, (XIV), 201-224.
- Cassese, Antonio (2002), “When May Senior State Officials Be Tried For International Crimes? Some Comments on the Congo v. Belgium Case”, **European Journal of International Law**, 13(4), 853-875.
- Caşın, Mesut Hakkı (2013), **Modern Uluslararası Hukukun Temel Esasları**, İstanbul: Legal Yayıncılık.
- Cemil, M. (1934), **“Hukuku Düvel, Devletler Arasında Münasebet, Devlet Reisleri, Hariciye Vekilleri, Elçiler, Konsoloslar”**, İstanbul: Ahmet İhsan Matbaası.
- Cooper, Andrew F. ve diğerleri (2013), **The Oxford Handbook of Modern Diplomacy**, Oxford: Oxford University Press.
- Çakmak, Cenap ve Atılğan, Cansu (2012), “BM, Bosna Soykırımı ve Küresel Adalet”, **Bilge Strateji**, 4(7), 11-30.
- Çalık, Tacettin (2017), “Uluslararası Hukuk Boyutlarıyla Türkiye- Hollanda Krizi”, 13.03.2017, <http://www.usbed.org/turk-dis-politikasi/news-uluslararasi-hukuk-boyutlariyla-turkiye-hollanda-krizi-.html> (13.04.2017).
- Çelik, Edip (1956), **Devletler Hukukunda Diplomatik Melce ve Milletlerarası Adalet Divanı İçtihadı**, İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- _____ (1980), **Milletlerarası Hukuk Cilt I**, Yenilenmiş 4. Baskı, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Çelikel, Aysel ve Nomer, Ergin (1997), **Devletler Hususi Hukuku, Örnek Olaylar-Mahkeme Kararları**, 6. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları.
- Çoban Öztürk, Ebru (2011), “Toplumsal Yapılar ve Şiddet Ruanda Örneği”, **Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi**, 1(1), 67-114.
- Dağ, Ahmet Emin (2009), **Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü**, Gözden Geçirilmiş 3. Basım, İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları.

- Deak, Francis (1929), “Immunity of a Foreign Mission’s Premises from Local Jurisdiction”, **American Journal of International Law**, 23(3), 582-594.
- Demiralp, Güven Nazmi (2012), **Diplomatik Temsilciliklerin ve Konsoloslukların Türkiye’de Taşınmaz Edinimi**, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Tapu ve Kadastro Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Denza, Eileen (1986), “Diplomatic Agents and Missions, Privileges, and Immunities”, Bernhardt Rudolf (Ed.), **Encyclopedia of Public International Law içinde**, 9, (94-99), Amsterdam: North Holland.
- _____ (2008), **Diplomatic Law: Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations**, 3. Edition, Oxford: Oxford University Press.
- _____ (2009), “Vienna Convention on Diplomatic Relations”, United Nations Audiovisual Library of International Law, http://legal.un.org/avl/pdf/ha/vcdr/vcdr_e.pdf (05. 04. 2017)
- Dinstein, Yoram (1966), “Diplomatic Immunity From Jurisdiction *Ratione Materiae*”, **The International and Comparative Law Quarterly**, 15(1), 76-89.
- Dixon, Martin (2007), **Textbook on International Law**, 7. Edition, Oxford: Oxford University Press.
- Duxbury, Alison (2012), “Assange and the Law of Diplomatic Relations”, **American Society of International Law**, 16(32), <https://www.asil.org/insights/volume/16/issue/32/assange-and-law-diplomatic-relations> (24.09.2016).
- Eckstein, Arthur (2009), “The Diplomacy of Intervention in The Middle Republic: The Roman Decision of 201/200 B.C.”, **VELEIA**, 26, 75-101.
- Edwards, Richard (2007), “Sultan of Brunei's ex-wife and the £2m con”, 12 July 2007, <http://www.telegraph.co.uk/news/uknews/1557227/Sultan-of-Bruneis-ex-wife-and-the-2m-con.html> (07.02.2017).
- Ekşi, Nuray (2004), “Türkiye’deki Taşınmaz Mallar Üzerinde Yabancı Devletlere, Diplomatik Temsilciliklere, Konsolosluklara ve Uluslararası Kuruluşlara Tanınan Haklar”, **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Prof. Dr. Sevin Toluner’e Armağan**, 24(1-2), 395-415.

- Erdem, Gökhan (2008), **Osmanlı Devleti’nde Sürekli Diploması’ye Geçiş Dönemi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ergin, Feridun (t. y.), **Uluslararası Politika Stratejileri**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınevi.
- Ergüven, Nasih Sarp (2008), **Uluslararası Hukukta Diplomatik Ayrıcalıklar**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- _____ (2016), “Uluslararası Hukukun Tarihsel Boyutuyla Diplomasinin Kurumsal Gelişim Süreci”, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 7(1), 111-141.
- Erkiner, Hakkı Hakan (2010), **Devletin Haksız Fiilinden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Eroğlu, Hamza (1984), **Devletler Umumi Hukuku**, 2. Baskı, Ankara; Turhan Kitabevi Yay.
- Erson Asar, Bilge (2013), “Diplomatik İlişkileri Yürüten Devlet Görevlileri”, **İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 12(2), 63-89.
- _____ (2016), **Yabancı Devletlerdeki Yargılamalar Açısından Uluslararası Hukukta Devlet Görevlilerinin Yargı Bağışıklığı**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Farahmand, Ali M. (1990), “Diplomatic Immunity and Diplomatic Crime: A Legislative Proposal To Curtail Abuses”, **Journal of Legislation**, 16, 89-108.
- Fenwick, Charles G. (1965), **International Law**, 4. Edition, New York: Meredith Publishing.
- Fildes, Jonathan (2010), “What is Wikileaks?”, 07 December 2010, <http://www.bbc.com/news/technology-10757263> (14.05.2017).
- Foakes, Joanne (2014), **The Position of Head of State and Senior Officials in International Law**, Oxford: Oxford University Press.
- Fox, Hazel (2008), **The Law of State Immunity**, 2. Edition, Oxford: Oxford University Press.

- _____ (2010), “International Law and Restraints on the Exercise of Jurisdiction by National Courts of States”, Malcolm D. Evans (Ed.), **International Law içinde** (340-379), 3. Edition, Oxford: Oxford University Press.
- Franey, Elizabeth Helen (2009), **Immunity, Individuals and International Law**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, The London School of Economics.
- Frey, Linda S. ve Frey, Marsha L. (1999), **The History of Diplomatic Immunity**, Columbus, Ohio; Ohio State University Press.
- Gaeta, Paola (2009), “Does Presedent Al Bashir Enjoy Immunity From Arrest?”, **Journal of International Criminal Justice**, 7(2), 315-332.
- Gardiner, Richard K. (2003), **İnternational Law**, England: Pearson Longman.
- Gattini, Andrea (2007), “Pinochet Cases”, **Max Planck Encyclopedia of Public International Law**, June 2007, <http://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e859?prd=EPIL> (15.05.2017).
- Girgin, Kemal (2005), **Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri Hariciye Tarihimiz(Teşkilat ve Protokol)**, 3. Baskı, İstanbul: Okumuş Adam Yayınları.
- Gore-Booth, Lord (Ed.) (1979), **Guide to Diplomatic Practice**, 5. Edition, London: Longman.
- Gönlübol, Mehmet (1985), **Uluslararası Politika: İlkeler-Kavramlar-Kurumlar**, Gözden Geçirilmiş 3. Baskı, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Gözlügöl, Vakkas (2013), “Diplomatik Dokunulmazlık ve Ayrıcalıkların Kötüye Kullanılması”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, 19(1), 99-127.
- Grotius, Hugo (2005), **The Right of War and Peace Book 2**, Richard Tuck (Ed.), Indianapolis/Indiana: Liberty Fund.
- Gündüz, Aslan (1984), **Yabancı Devletin Yargı Bağışıklığı ve Milletlerarası Hukuk**, İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1984.
- _____ (2014), **Milletlerarası Hukuk Konu Anlatımı, Temel Belgeler, Örnek Kararlar**, 7. Baskı, İstanbul: Beta Yay.

- Güner, Tahsin ve Bayram, Muhammet (2014), “Kuveytli Diplomatlardan F-16 Pilotuna Cadde Ortasında Dayak”, 12 Eylül 2014, <http://www.hurriyet.com.tr/kuveytli-diplomatlardan-f-16-pilotuna-cadde-ortasinda-dayak-27183196>, (17.04.2017).
- Hamilton, Keith ve Langhorne, Richard (2011), **The Practice of Diplomacy: Its Evolution, Theory and Administration**, 2. Edition, London-New York: Routledge.
- Hardy, Michael (1968), **Modern Diplomatic Law**, Manchester: Manchester University Press.
- Harris, D. J. (2004), **Cases and Materials on International Law**, 6. Edition, London: Sweet/Maxwell.
- Hazar, Numan (2015), **İnsan Hakları ve Diplomasi**, İstanbul: Büyükdag Yayınları.
- Hershey, Amos S. (1911), “The History of International Relations During Antiquity and the Middle Ages”, **The American Journal of International Law**, 5(4), 901-933.
- Hillier, Tim (1998), **Sourcebook on Public International Law**, London/Sydney: Cavendish Publishing Limited.
- International Court of Justice (20.11.1950), “**Colombian-Peruvian asylum case**”, <http://www.icj-cij.org/docket/files/7/1849.pdf> (24.09.2016).
- _____ (13.06.1951), “**Haya de la Torre Case**”, <http://www.icj-cij.org/docket/files/14/1937.pdf> (24.09.2016).
- _____ (20.12.1974), “**Nuclear Test Cases (Australia v. France; New Zealand v. France)**”, <http://www.icj-cij.org/docket/files/58/6093.pdf> (12.04.2017).
- _____ (24.05.1980), “**United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran**”, <http://www.icj-cij.org/docket/files/64/6291.pdf> (12.04.2017).
- _____ (22.12.1986), “**Case Concerning the Frontier Dispute (Burkina Faso/ Republic of Mali)**”, <http://www.icj-cij.org/docket/files/69/6447.pdf> (12.04.2017).

-
- (14.02.2002), “**Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium)**”, <http://www.icj-cij.org/docket/files/121/8126.pdf> (12.04.2017).
-
- (17.06.2003), “**Certain Criminal Proceedings in France (Republic of the Congo v. France), Provisional Measure, Order of 17 June 2003**”, <http://www.icj-cij.org/docket/files/129/8204.pdf> (12.04.2017).
-
- (03.02.2006), “**Armed Activities on the Territory of the Congo (New Application 2002) (Democratic Republic of the Congo/Rwanda)**”, <http://www.icj-cij.org/docket/files/126/10435.pdf> (03.04.2017).
-
- (04.06.2008), “**Certain Questions Of Mutual Assistance In Criminal Matters (Djibouti v. France)**”, <http://www.icj-cij.org/docket/files/136/14550.pdf> (12.04.2017).
-
- (20.07.2012), “**Questions relating to the Obligation to Prosecute or Extradite (Belgium v. Senegal)**”, <http://www.icj-cij.org/docket/files/144/17064.pdf> (02.04.2017).
- International Criminal Court, (04.03.2009), “**The Prosecutor v Omar Hassan Ahmad Al Bashir (Decision on the Prosecution’s Application for a Warrant of Arrest against Omar Hassan Ahmad Al Bashir)**”, Pre- Trial Chamber I, https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2009_01514.PDF (08.08.2016).
- International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia (29.10.1997), “**Prosecutor v. Tihomir Blaskic**”, Judgment on the Request of the Republic Of The Croatia For Review Of The Decision Of Trial Chamber II of 18 July 1997, <http://www.icty.org/x/cases/blaskic/acdec/en/71029JT3.html> (15.05.2017).
-
- (29.06.2001), “**The Prosecutor of the Tribunal against Slobodan Milosevic, Milan Milutinovic, Nikola Sainovic, Dragoljub Ogdanic, Vlacko Stajiljkovic**”, Amended İndictment, http://www.icty.org/x/cases/slobodan_milosevic/ind/en/mil-ai010629e.htm (25.02.2016)
- İnal, Kaya (2002), **Protokol Diplomaside Ayrıcalık ve Bağışıklıklar**, Ankara: Grafiker Yayınları.

- İnalcık, Halil (1999), “Türk Diplomasi Tarihinin Sorunları”, İsmail Soysal(Yayına Hazırlayan), **Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç içinde** (XV-XVIII), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İpşirli, Mehmet (1995), “Elçi”, **Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, içinde, 11, (3-15), İstanbul: Türk Diyanet Vakfı İslam Araştırmalar Merkezi.
- _____ (1999), “Osmanlı Devletinde “Eman” Sistemi”, İsmail Soysal (Yayına Hazırlayan), **Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç içinde** (3-34), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İskit, Temel (2015), **Diplomasi Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması**, Genişletilmiş 5. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Jennings, Robert ve Watts, Arthur (Ed.) (1996), **Oppenheim’s International Law, Volume 1**, 9. Edition, London-New York: Longman.
- Jönsson, Christer ve Hall, Martin (2005), **Essence of Diplomacy**, New York: Palgrave Macmillan.
- Kaczorowska, Alina (2010), **Public International Law**, 4. Edition, London-New York: Routledge.
- Kaçan Erdoğan, Meryem (2003) “1701 Tarihli Osmanlı-Venedik Ahidnâmesi”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 4(1), 64-65.
- Kalicharan M. L. (2011), **Diplomatic Immunities and Privileges- Critical Studies With Special Reference To Contemporaru International Law**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Mysore University.
- Karasu, Cezmi (1993), “Tanzimat Dönemi Osmanlı Diplomasisine Genel Bir Bakış”, **Osmanlı Tarihi Araştırma Merkezi Dergisi**, (4), 205-221.
- Kaul, Hans- Peter (1986), “Couriers”, Bernhard Rudolf (Ed.), **Encyclopedia of Public International Law içinde**, 9, (49-52), Amsterdam: North Holland.
- Kerley, Ernest L. (1962), ‘Some Aspects of the Vienna Conference on Diplomatic Intercourses and Immunities’, **American Journal of International Law**, 56(1), 88-129.

- Kodaman, Timuçin ve Akçay, Ekrem Yaşar (2010), “Kuruluştan Yıkılışa Kadar Osmanlı Diploması Tarihi ve Türkiye’ye Bıraktığı Miras”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, (22), 75-92.
- Kuneralp, Sinan (1999), “Tanzimat Sonrası Osmanlı Sefirleri”, İsmail Soysal (Yayına Hazırlayan), **Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç içinde** (113-126), Türk Tarih Kurumu Yayınları: Ankara.
- Kuran, Ercümen (1988), **Avrupa’da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçiliklerin Siyasi Faaliyetleri, 1793-1821**, 2. Baskı, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Kurbalija, Jovan (2008), “Evolution of Diplomatic Privileges and Immunities”, 2008, <https://www.diplomacy.edu/resources/general/evolution-diplomatic-privileges-and-immunities> (20.05.2017).
- _____ (2012), “The Assange Asylum Case: Possible Solutions and Probable Consequences”, 16 August 2012, <http://www.diplomacy.edu/blog/assange-asylum-case-possible-solutions-and-probable-consequences> (24.09.2016).
- Kürkçüoğlu, Ömer (2004), “The Adaption and Use of Permanent Diplomacy”, **Ottoman Diplomacy Conventional or Unconventional? İçinde** (120-152), A. Nuri Yurdusev (Ed.), New York: Palgrave Macmillan.
- Lütem, İlhan (1958), **Devletler Hukuku Dersleri II**, İstanbul: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Mattingly, Garret (1988), **Renaissance Diplomacy**, New York: Dover Publications.
- McClanahan, Grant V. (1989), **Diplomatic Immunity: Principles, Practices, Problems**, London: Hurst & Company.
- Menemencioğlu, Ethem (1938), **Devletler Umumi Hukuku I**, T.C. Kültür Bakanlığı Siyasal Bilgiler Okulu: İstanbul.
- Meray, Seha L. (1958), “Birleşmiş Milletler Devletler Hukuku Komisyonunun Dokuzuncu Toplantısı”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 13(1), 128-156.
- _____ (1958), “Diplomasi Temsilcilerinin Hukuki Statüsü”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 13(1), 79-117.

- _____ (1975), **Devletler Hukukuna Giriş 2. Cilt**, Yeniden Gözden Geçirilmiş 4. Bası, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- _____ (1979), **Uluslararası Hukuk ve Uluslararası Örgütler**, 2. Baskı, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Mitchell, Andrew D. (1999), “Leave Your Hat On? Head Of State Immunity and Pinochet”, **Monash University Law Review**, 25(2), 225-256.
- Mowat, R. B. (1928), **A History of European Diplomacy 1451- 1789**, London: Edward Arnold & Co.
- Nelson, Christine M. (1988), “Opening” Pandora’s Box: The Status of the Diplomatic Bag in International Relations”, **Fordham International Law Journal**, 12(3), 494-520.
- Neumann, Iver B. (2005), “**Sublime Diplomacy, Byzantine, Early Modern, Contemporary**”, Millennium ’s Annual Conference, London.
- Nicolson, Harold (1942), **Diplomacy**, London: Oxford University Press.
- _____ (2001), **The Evolution of Diplomatic Method**, Britain: University of Leicester Press.
- Odman, Tevfik (1996), “Eski Yugoslavya İle İlgili Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluşu Ve Yasal Dayanağı”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 45(1-4), 131-151.
- Ogdon, Montell (1937), “The Growth of Purpose in the Law of Diplomatic Immunity”, **The American Journal of International Law**, 31(3), 449-465.
- O’Neill, Kerry Creque (2002), “A new Customary Law of Head of State Immunity? : Hirohito and Pinochet”, **Standford JIL**, 289-317.
- Oppenheim, Lassa Francis (1912), **International Law, Volume 1: Peace**, 2. Edition, London: Longmans.
- Osborne, Samuel (2016), “Russian ambassador to Turkey dead: Andrey Karlov dies after being shot in Ankara”, 19 December 2016, <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/russian-ambassador-dead-turkey-death-andrey-karlov-shot-ankara-back-murder-assassination-latest-a7484991.html> (15.04.2017).

- Owie, Udoka (2015), “The Pinochet Case: Expounding or Expanding International Law?”, **International Journal of International Law**, 2(1), 158-174.
- Ökçün, Gündüz (1972), “Konsolosluk İlişkilerinde Kolaylıklar, Ayrıcalıklar ve Bağışıklıklar”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 27(3), 121-185.
- Önok, Murat (2003), **Tarihi Perspektifiyle Uluslararası Ceza Divanı**, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Özbek, Veli Özer ve Diğerleri (2015), **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 6. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Özkan, Yusuf (2017), “Hollanda'dan sınır dışı edilen Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı Fatma Betül Sayan Kaya: Acı bir gece yaşadık”, 12. 03. 2017, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39246740> (06.04.2017).
- Öztürk, Neva Övünç (2012), “Avrupa Birliği Temel Haklar Şartında Yer Alan Sığınma Hakkının Tahlili”, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 3(2), 187-228.
- Pazarcı, Hüseyin (2013), **Uluslararası Hukuk Dersleri 2. Kitap**, 9. Bası, Ankara: Turhan Kitabevi.
- _____ (2015), **Uluslararası Hukuk Dersleri 3. Kitap**, Gözden Geçirilmiş 5. Bası, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Pedretti, Ramona (2015), **Immunity of Heads of State and State Officials for International Crimes**, Leiden/Boston: Brill Nijhoff.
- Permanent Court of International Justice (05.04.1933), “**Legal Status of Eastern Greenland, (Denmark v. Norway)**”, http://www.icj-cij.org/pcij/serie_AB/AB_53/01_Groenland_Oriental_Arret.pdf (08.05.2017).
- Potyemkin, Vlademir (1977), **Uluslararası İlişkiler Tarihi Cilt 1: Diplomasi Tarihi**, (Çev. Atilla Tokatlı), İstanbul: May Yayınları.
- Reçber, Kamuran (2011), **Diplomasi ve Konsolosluk Hukuku**, Bursa: Dora Yayınları.

- Report of the International Law Commission Covering The Work of its Tenth Session, 28 April-4 July 1958, Document A/CN.4/117, Yearbook of International Law Commission, 1958, Vol. 2, http://legal.un.org/docs/?path=../ilc/documentation/english/reports/a_cn4_117.pdf&lang=EF (13.02.2016).
- Roberts, Sir Ivor (Ed.) (2009), **Satow's Diplomatic Practice**, 6. Edition, Oxford: Oxford University Press.
- Ross, Mitchell S. (1989), "Rethinking Diplomatic Immunity: A Review of Remedial Approaches to Address the Abuses of Diplomatic Privileges and Immunities", **American University International Law Review**, 4(1), 173-205.
- R v Bow Street Metropolitan Stipendiary Magistrate and others, ex parte Pinochet Ugarte (No 3) [2000] 1 AC 147, <http://iclr.co.uk/assets/media/vote/1996-2014/ac2000-1-147.pdf> (13.05.2017).
- Sağlam, Abdi (2015), "Uluslararası Yargılama Faaliyetleri Bağlamında Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesinin Değerlendirilmesi", **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, 6(20), 567-594.
- Sander, Oral (2014), **Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü**, 8. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.
- Sargın, Fügen (2003), "1961 Tarihli Diplomatik İlişkiler Hakkındaki Viyana Sözleşmesi Hükümleri Dahilinde MÖHUK'un 33. Maddesinin Uygulanabilirliği Sorunu", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 52(1), 13-26.
- Sav, Özden N. (2004), "Uluslararası Mahkemelerin Evrensel Yargı Yetkisi: Belçika Örneği", **Ankara Barosu Hukuk Kurultayı 2004**, Cilt 2, 146-166.
- Savaş, Ali İbrahim (2007), **Osmanlı Diplomasisi**, İstanbul: 3F Yayınevi.
- Sen, Biswanath (1965), **A Diplomat's Handbook of International Law and Practice**, The Hague: Martinus Nijhoff Publishers.
- Sharp, Paul (2009), **Diplomatic Theory of International Relations**, Cambridge: Cambridge University Press.
- Shaw, Malcolm N. (2008), **International Law**, 6. Edition, Cambridge: Cambridge University Press.
- Silva, G. E. Do Nascimento (1972), **Diplomacy in International Law**, Leiden: Sijthoff.

-
- (1986), “Diplomacy, Secret”, Bernhardt Rudolf (Ed.), **Encyclopedia of Public International Law içinde**, 9, (87-89), Amsterdam: North Holland.
- Simonova, Gabriela (2011),” Byzantine Diplomacy and Huns”, **Macedonian Historical Review**, 2(2), 67-85.
- Simons, Marlise ve diğerleri (2008), “Arrest is Sought of Sudan Leader in Genocide Case”, 15 July 2008, <http://www.nytimes.com/2008/07/15/world/africa/15sudan.html?ref=world> (08.08.2016).
- Slomanson, William R. (2011), **Fundamental Perspectives on International Law**, 6. Edition, USA: Wadsworth-Cengage Learning.
- Soysal, İsmail (1999), “Umur-i Hariciye Nezaretinin Kurulması”, **Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç içinde** (71-78), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Sönmezoğlu, Faruk (2012), **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 5. Baskı, İstanbul: Der Yayınları.
- Sur, Melda (2015), **Uluslararası Hukukun Esasları**, 9. Baskı, İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Şanlı, Cemal ve diğerleri (2014), **Milletlerarası Özel Hukuk**, 2. Baskı, İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- Taşhan, Aylin (t.y.), **Diplomaside Ayrıcalık ve Bağışıklarla İlgili Uygulamalar (Immunities and Privileges Booklet)**, Dışişleri Bakanlığı Protokol Genel Müdürlüğü.
- Tezcan, Durmuş (2000), “Uluslararası Suçlar ve Uluslararası Ceza Divanı”, **Ankara Barosu Hukuk Kurultayı 2000**, Cilt 2, 271-289.
- Toluner, Sevin (1979), **Milletlerarası Hukuk Dersleri Devletin Yetkisi**, Genişletilmiş 2. Baskı, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Topal, Ahmet Hamdi (2014), “Uluslararası Hukuk Açısından Diplomatik Sığınma ve Assange Olayı”, **İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, (1), 49-74.

- _____ (2017), “Hollanda Uluslararası Hukuka Karşı”, 16 Mart 2017, <http://www.dunyabulteni.net/haber-analiz/396081/hollanda-uluslararasi-hukuka-karsi> (13.04.2017).
- Tuncer, Hadiye ve Tuncer, Hüner (1997), **Osmanlı Diplomasisi ve Sefaretnameler**, Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Tuncer, Hüner (2005), **Eski ve Yeni Diploması**, 4. Baskı, Ankara: Ümit Yayıncılık.
- _____ (2006), **Küresel Diploması**, Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Tunks, Micheal (2002), “Diplomats or Defendants? Defining the Future of Head-of-State Immunity”, **Duke Law Journal**, 52(3-4), 651-682.
- Turan, Namık Sinan (2004), “Osmanlı Diplomasisinde Batı İmgesinin Değişimi ve Elçilerin Etkisi (18. Ve 19. Yüzyıllar)”, **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 5(2), 57-86.
- Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı, “2006-10-11 Fransa - Ermenilerin Paris Başkonsolosluğumuz Aleyhine Açtığı Dava”, 04 Temmuz 2007, <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=39471&l=1> (19.03.2017).
- Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, “Ankara Büyükelçisi Karlov’a Yapılan Saldırı Hakkında”, 19 Aralık 2016, http://www.mfa.gov.tr/no_-327_-19-aralik-2016_-rf-ankara-buyukelcisi-karlov_a-yapilan-saldiri-hk_.tr.mfa, (15.04.2017).
- Unat, Faik Reşit (2008), **Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri**, 4. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- United Nations Conference on Diplomatic Intercourse and Immunities, A/CONF.20/14/Add.1, s. 42, http://legal.un.org/diplomaticconferences/diplintercourse-1961/vol/english/vol_II_e.pdf (26.10.2016).
- United Nations Security Council, S/RES/955, <http://www.un.org/Docs/scres/1994/scres94.htm> (28.02.2016).
- _____, S/RES/827, http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_827_1993_en.pdf (23.02.2016).

- United Nations Security Council Resolution, S/RES/1593, <https://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/85FEBD1A-29F8-4EC4-9566-48EDF55CC587/283244/N0529273.pdf> (12.04.2017).
- URL, “Rwanda, How the genocide happened” (18.12.2008), BBC News, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/1288230.stm> (28.02.2016).
- URL, “Q&A: The Case of Hissène Habré before the Extraordinary African Chambers in Senegal” (03.05.2016), Human Rights Watch, <https://www.hrw.org/news/2016/05/03/qa-case-hissene-habre-extraordinary-african-chambers-senegal#1> (02.04.2017).
- URL, “Türkiye, Hollanda’daki Diplomatik Krizi BM’ye Taşdı”, (16.03.2017), Sputniknews, <https://tr.sputniknews.com/turkiye/201703161027658105-turkiye-hollanda-diplomatik-kriz-bm/> (15.04.2017).
- URL, “Türkiye- Hollanda Diplomatik Krizinin Adımları”, Al Jazeera Turk, <http://www.appsaljazeera.com/interactive/2017/hollanda-kriz/> (06.04.2017).
- URL, Association for Diplomatic Studies and Training, “A Hostage in Communist China, 1948-49”, <http://adst.org/2012/09/a-hostage-in-communist-china/> (05.08.2016).
- URL, “Büyükelçi Karlov'un neden koruması yoktu? sorusunu Putin yanıtladı” (22.12.2016), Hürriyet, <http://www.hurriyet.com.tr/buyukelcini-korumasi-neden-yoktu-sorusunu-putin-yanitladi-40313983> (16.04.2017) .
- URL, “Ecuador grants WikiLeaks founder Julian Assange political asylum” (16.08.2012), The Guardian, <https://www.theguardian.com/media/2012/aug/16/julian-assange-political-asylum-ecuador> (05.10.2016).
- URL, “Türkiye-Hollanda Diplomasi Krizinin Değerlendirilmesi”, <http://www.fatihsultan.edu.tr/duyuru/Uluslararası-Hukuka-Göre-Türkiye---Hollanda-Diplomasi-Krizinin-Değerlendirmesi2017-03-16-05-50-40am> (13.04.2017).
- URL, “Umaru Dikko – obituary” (01.07.2014), The Telegraph, <http://www.telegraph.co.uk/news/obituaries/10938453/Umaru-Dikko-obituary.html> (29.10.2016).
- URL, “Julian Assange sex assault allegations: Timeline” (05.02.2016), BBC News, <http://www.bbc.com/news/world-europe-11949341> (05.10.2016).
- URL, “3 Iraklı diplomat ‘istenmeyen adam’” (06.04.2003), Hürriyet, <http://www.hurriyet.com.tr/3-irakli-diplomat-istenmeyen-adam-138464> (09.06.2016).

- URL, “1972: Parcel bomb attack on Israeli embassy”, BBC News, http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/september/19/newsid_2523000/2523027.stm (10.11.2016).
- URL, “ABD, 35 Rus diplomatı sınırışı ediyor” (29.12.2016), Euronews, <http://tr.euronews.com/2016/12/29/amerika-birlesik-devletleri-washington-ve-san-fransisco-da-gorevli-35-rus> (14.04.2017).
- URL, “Rus büyükelçiye suikast ve sonrasındaki gelişmeler” (19.12.2016), BBC Türkçe, <http://www.bbc.com/turkce/live/haberler-turkiye-38370294>, (15.04.2017).
- URL, “Rusya Büyükelçisi Karlov öldürüldü” (19.12.2016), Al Jazeera Turk, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/rusya-buyukelcisi-karlov-olduruldu> (15.04.2017).
- URL, “ABD, 35 Rus diplomatı ‘istenmeyen adam’ ilan etti” (29.12.2016), BBC, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38462117> (14.04.2017).
- URL, “Iran Hostage Crisis”, <http://www.history.com/topics/iran-hostage-crisis> (05.10.2016).
- URL, Dünya Bülteni, “Kuveyt Büyükelçiliği: Diplomamız Saldırmadı”, 12 Eylül 2014, <http://www.dunyabulteni.net/ankara-kuveytli-diplomatlar/309019/kuveyt-buyukelciligi-diplomatimiz->, (17.04.2017).
- URL, “Kuveyt Elçiliği Personeli Dışışlerine Çağrıldı” (12.09.2014), Al Jazeera Turk, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/kuveyt-elciligi-personeli-disislerine-cagirildi>, (17.04.2017).
- Ünal, Şeref (2003), **Devletler Hukukuna Giriş**, Ankara: Yetkin Yayıncılık.
- Van Alebeek, Rosanne (2006), **The Immunity of States and their Officials in the Light of International Criminal Law and International Human Rights Law**, E. M. Meijers Instituut.
- Värk, René (2003), “Personal Inviolability and Diplomatic Immunity in Respect of Serious Crime”, **Juridica International**, Volume VIII, 110-119.
- _____ (2012), “Diplomatic Asylum: Theory, Practice and the Case of Julian Assange”, **Proceedings of the Estonian Academy of Security Sciences**, (11), 240-259.

- Versan, Vakur (1999), “Osmanlı Devletinde Tanzimattan Sonra Batı Devletler Hukukunun Benimsenmesi”, İsmail Soysal(Yayına Hazırlayan), **Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç içinde** (105-112), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Wardle, Philip (2011), “The Survival of Head of State Immunity at the International Criminal Court”, **Australian International Law Journal**, 18, 181-205.
- Watts, Sir Arthur (2010), “**Heads of State**”, The Max Plank Encyclopedia of Public, October 2010, <http://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1418?prd=EPIL> (31.01.2017).
- Weber, Bruce (2014), “Umaru Dikko, Ex-Nigerian Official Who Was Almost Kidnapped, Dies”, 08 July 2014, <https://www.nytimes.com/2014/07/08/world/africa/umaru-dikko-ex-nigerian-official-who-was-almost-kidnapped-dies.html> (29.10.2016).
- Wesson, Robert (1980), “300 years of Diplomatic Immunity”, 03 January 1980, <http://www.csmonitor.com/1980/0103/010337.html> (05.08.2016).
- Wickremasinghe, Chanaka (2010), “Immunity of State Official and International Organizations”, Malcolm Evans (Ed.), **International Law içinde** (380-410), 3. Edition, Oxford: Oxford University Press.
- Wilson, Clifton E. (1967), **Diplomatic Privileges and Immunities**, Tucson/Arizona: The University of Arizona Press.
- Wright, S. L. (1987), “Diplomatic Immunity: A Proposal for Amending the Vienna Convention to Deter Violent Criminal Acts”, **Boston University International Law Journal**, 5, 177-211.
- Yalçınkaya, Mehmed Ali (2001), “Türk Diplomasisinin Modernleşmesinde Reissül Küttab Mehmed Raşit Efendi’nin Rolü”, **Osmanlı Araştırmaları**, XXI, 109-134.
- Yaşar, Hakkı (1976), “Cezai Yönden Diplomatik Bağışıklıklar ve Ayrıcalıklar”, **Yargıtay Dergisi**, 2(3), 29-55.
- Yearbook of the International Law Commission (1957), 1, http://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1957_v1.pdf (08.02.2017).
- _____, (1957), 2, http://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1957_v2.pdf (26.09.2016).

- _____ (1958), 2, http://legal.un.org/docs/?path=../ilc/documentation/english/reports/a_cn4_117.pdf&lang=EF (13.02.2016).
- _____ (1984), 2(1), http://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1982_v2_p1.pdf (07.11.2016).
- _____ (1989), 2(2), http://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1989_v2_p2.pdf (07.11.2016).
- Yurdusev, A. Nuri (2004), “The Ottoman Attitude toward Diplomacy”, **Ottoman Diplomacy Conventional or Unconventional?**, New York: Palgrave Macmillan.
- Zaid, M. S. (1988), “Diplomatic Immunity: To Have Or Not To Have, That Is The Question”, **ILSA Journal of International and Comparative Law**, 4(2), 623-633.
- 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu (1961), **T.C. Resmi Gazete**, 10700, 06 Ocak 1961.
- 197 Sayılı Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu (1963), **T.C. Resmi Gazete**, 11342, 23 Şubat 1963.
- 492 Sayılı Harçlar Kanunu (1964), **T.C. Resmi Gazete**, 11756, 17 Temmuz 1964.
- 1173 Sayılı Milletlerarası Münasebetlerin Yürütülmesi ve Koordinasyonu Hakkında Kanun (1969), **T.C. Resmi Gazete**, 13201, 17 Mayıs 1969.
- 1319 Sayılı Emlak Vergisi Kanunu (1970), **T.C. Resmi Gazete**, 13576, 11 Ağustos 1970.
- 2464 Sayılı Belediye Gelirleri Kanunu (1981), **T.C. Resmi Gazete**, 17354, 29 Mayıs 1981.
- 3634 sayılı Milli Müdafaa Mükellefiyeti Kanunu (1939), **T.C. Resmi Gazete**, 4234, 16 Ağustos 1939.
- 4458 Sayılı Gümrük Kanunu (1999), **T.C. Resmi Gazete**, 23866, 4 Kasım 1999.
- 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu (2004), **T.C. Resmi Gazete**, 25611, 12 Ekim 2004.
- 5718 Sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun (2007), **T.C. Resmi Gazete**, 26728, 12 Aralık 2007.
- 6004 Sayılı Dış İşleri Bakanlığı’nın Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanunu (2010), **T.C. Resmi Gazete**, 27640, 13 Temmuz 2010.
- 7338 Sayılı Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu (1959), **T.C. Resmi Gazete**, 10231, 15 Haziran 1959.

ÖZGEÇMİŞ

Esra ATA 02.09.1990 tarihinde İskenderun'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Ankara'da tamamladıktan sonra 2008 yılında Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde lisans eğitimine başladı ve 2012 yılında mezun oldu. 2013 yılında avukatlık stajını tamamladıktan sonra 2014 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde Uluslararası Hukuk Anabilim Dalı'nda araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladı. Halen Karadeniz Teknik Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde görevine devam eden ATA, iyi derecede İngilizce bilmektedir.